Guy de Maupassant

«înainte de toate, [Maupassant] e în literatură maestrul indiscutabil al povestirii, clasicul povestirii, superior lui Merimee prin soliditatea şi varietatea fiinţelor vii, pe care le modelează într-o pastă de pictor în loc să le evoce trăsăturile ca marele desenator din *Partida de table;* superior lui Alphonse Daudet nu numai prin bogăţia producţiei, ci şi printr-o artă mai viri lă, mai trainică, mai directă.»

Albert Thibaudet (1936)

Guy de Maupassant

Coperta: OH. MARINESCU

NUVELE şi SCHIŢE

Traducere de LUCIA DEMETRIUS

Antologie şi prefaţă de LUMINIŢA PAŞTINĂ-CIUCHINDEL

PREFAŢĂ

Motto: „Am intrat în literatură ca un meteor, ieşirea mea va fi asemenea trăsnetului.”

Guy de Maupassant

„... Spre orizont, coborându-se, cerul se făcea una cu oceanul. În urmă... faleza înaltă şi dreaptă îşi arunca la picioare umbra uriaşă; povârnişuri cu iarbăf pline de soare, o despicau ici şi colo. Pânze cafenii ieşeau din barajul alb de la Fecamp şi, departe... o stâncă de o formă ciudată, rotunjită şi găurită dintr-o parte în cealaltă, aducea oarecum cu un elefant enorm ce-şi muia trompa în valuri. Era poarta cea mică de la Etreta...“ Laitmotiv al întregii sale opere, peisajul maritim al Nor- mandiei din ţinutul Caux, între Fecamp şi Etretat, constituie nostalgic decorul romantic al tărâmului unde: Guy de Maupassant a văzut lumina zilei. Controverse asupra locului de naştere a scriitorului se poartă şi astăzi în istoriografia literară franceză. Fie că este vorba des Fecamp, fie de castelul de la Miromesnil, unde actele’ oficiale înregistrează, naşterea lui Guy la 5 august 1850, fapt este că numai câţiva kilometri despart localităţile mai sus amintite şi trebuie să ne alăturăm scriitorului care, şi mai puţin interesat de a lămuri ipotezele noastre, îşi făcea un titlu de onoare din apartenenţa la normanzi.

înfrăţit cu stânca şi cu marea, singura dragoste căreia i-a rămas fidel toată viaţa, poate pentru că mimai ea l-a însoţit, l-a ocrotit şi l-a inspirat în ceasuri de restrişte, Maupassant a fost unul din copiii privilegiaţi de o educaţie liberă, vegheată de o mamă care se alătura expansiunilor fiului, riscând cele mai mari primejdii la venirea mareei, pentru a escalada împreună cu el stâncile ameninţătoare ce danteleează ţărmul de nord al Franţei. Descendentă a unei familii pur normande, Laure Le Poittevin î-a transmis fiului ei înclinaţia spre poezie, cultul pentru literatură şi folclorul normand, din care chiar ea cunoştea o mulţime de legende pline de pitoresc local şi mister. Aici se află în parte şi explicaţia atracţiei nuvelistului către un anume fantastic, asupra căruia vom reveni mai târziu. Natură romantică, exaltată temperamental, sentimentală neîmplinită, în urma căsătoriei cu un bărbat interesat şi viciat, Laure va trăi îniru-câtva drama Emmei Bovary (imposibil ca Flaubert să nu fi modelat eroina, gândindu-se la nefericirea midt îndrăgitei sale prietene din

copilărie!). *Explicabilă este şi dragostea nemărginită a lui Guy pentru mama sa, alături de care şi-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei şi adolescenţei, în absenţa unui tată răpit de o viaţă mondenă de la obligaţiile sale de soţ şi părinte. Gustave de Maupassant, vlăstar al unei familii lorene, investită în secolul al XVIII-lea, în vremea lui Francisc al 111-lea, cu titlul nobiliar, nu va dezminţi cu nimic prin conduita sa dezordonată simptomat ica degenerare a aristocraţiei dedată goanei după plăcerile uşoare ale vieţii.*

Oritit de îngustă ar părea explicaţia mult discutatului scepticism al lui Maupassant şi prin prisma deziluziilor din adolescenţă şi tinereţe, nu este de ignorat că revelaţia bazei şubrede a familiei burgheze, întemeiate pe interes şi compromis, şi-a pus pecetea pe viaţa şi creaţia lui Maupassant,

Misiunea pe care şi-o asumase Flaubert – de a fi maestrul de spirit al fiului prietenei sale din copilărie – venea ca o compensaţie a lipsei de îndrumare paternă. Rolul de părinte spiritual al lui Flaubert nu s-a limitat la orientarea literară a viitorului scriitor, ci s-a extins şi asupra conturării personalităţii sale artistice, Maupassant fiind permanent vegheat şi ocrotit de maestrul său, fie în casa acestuia, fie prin bogata corespondenţă pe care au purtat-o amândoi.

La aspectul dureros al căminului lipsit de armonie şi căldură se adaugă respingătoarea atmosferă a liceului ecleziastic. Natura rebelă a adolescentului va conserva intacte dispreţul, revolta, neconformismul la educaţia scolastică şi mistică din colegiu, pe care le reflectă în multe din schiţele, nuvelele şi romanele de evidentă factură anticlericală.

Poate din aceeaşi nepliere în faţa principiilor unei autorităţi dogmatice şi inumane, bazată pe falsitate şi interes material, Maupassant întrerupe la capătul a doi ani studiile de drept.

Eliberat de constrângerile sociale, spiritul găseşte compensaţia în călătorie şi creaţie. „Călătoria este un fel de poartă prin care ieşi din realitate pentru a pătrunde într-o realitate neexplorată care pare un vis“ (Sub soare). *Îndrăgostit de canotaj, Maupassant parcurge Sena cu iahtul său „Bel-Ami“, laborator de creaţie şi tovarăş pe drumurile solitare ale fluviului.*

Dar cel mai drag i-a fost scriitorului să hoinărească pe întinsurile Normandiei natale. Povestirile de vânătoare care răsfrâng tardiv ecourile acestei perioade de tinereţe (Dragoste,

Lupul, Becaţa *etc.*), *prilej de evocare a influenţei lui Turgheniev asupra nuvelistului francez, relevă un Maupassant pătruns de natură, dornic să-i descopere misterul ascuns în chidata comuniune panteistă dintre regnuri.*

în drumurile acestea, lui Maupassant i se revelă depozitarul tradiţiilor normande, ţăranul, a cărui psihologie nesondată până atunci oferă scriitorului material inedit pentru o serie de nuvele şi schiţe. Până la Maupassant, Balzac realizase un roman integrat Comediei Umane, Ţăranii, *mai puţin reuşit, deoarece romancierul îngroaşă voit tarele ţăranului: zgârcenia, şiretenia, egoismul. Privii ca o brută căzută pradă instinctelor primare, ţăranul lui*

Zola (Pământul) *nu e capabil decât de un sentiment*; *posesiunea pământului care anihilează orice altă valenţă afectivă. Romanul câmpenesc idilic, pastoral şi pictural prin excelenţă, îl oferă George Sand şi Alphonse Daudet. Dar niciunul din romancierii francezi care s-au lăsat pasionaţi ăe lumea satului nu a izbutit ceea ce Maupassant creează în „crochiurile“ sale normande, cu lirism şi obiectivitate.*

Contopit cu natura nu totdeauna primitoare a Normandiei, ţăranul accstor ţinuturi este aidoma ei, colţuros, grav, *puţin darnic cu bruma lui ăe avere. Moartea unui bătrân este aşteptată ca o uşurare pentm familia care scapă astfel de întreţinerea unui parazit* (Bătrânul, Dracul). *Un bolnav, redus la neputinţa de a contribui alături de membrii familiei, la menţinerea avutului, trebuie să-şi găsească într-un fel utilitatea, chiar dacă menirea lui este de a... cloci ouă!* (Toine). *Umorul aparent al nuvelei, ca şi acela din* Butoiaşul, *ascunde în fond compasiunea pentru nenorociţii căzuţi pradă rapacităţii unor arivişti din preajma lor, care îi degradează fie pentru a-i egaliza, sub raport utilitar, animalelor din gospodărie, fie pentru a le grăbi sfârşitul în scopul însuşirii bunului lor.*

Tipologic, ţăranul normand văzut de Maupassant este universal valabil şi s-ar cădea într-o gravă eroare dacă l-am considera un personaj linear, purtător ăl unei singure trăsături specifice impusă de apartenenţa la o anume regiune a Franţei. În căutarea unui prototip al ţăranului lui Maupassant, este posibilă alegerea lui Moş Amable, erou contradictoriu prin complexitatea sa psihologică, omenos şi avar, ataşat în egală măsură de pământul lui şi ăe fiul pe caxe-l pierde. Instinctul avutului

agonisit din greu dezvoltă la bătrân o facultate dominantă: calculul pe fiece îmbucătură, care nu trebuie să fie irosită: „La fiecare lingură de supă care îi cădea în stomac, la fiecare îmbucătură de pâine sau de carne pe care o sfărma în gingii, la fiecare pahar de cidru sau ăe vin care-i luneca pe gâtlej, i se părea că ia înapoi ceva din bunul lui, că ia ceva înapoi din banii pe care îi înghiţeau acum toţi gă-

. Vin *manii ăştia, că, în sfârşit, salvează o bucăţică din bunul lui“. Moş Amable nu respinge pe copilul din flori al fiului său pentru că este un bastard (şi Maupassant subliniază lipsa de prejudecăţi a ţăranului), ci pentru investiţiile ce trebuie făcute într-un nou membru al familiei, „pentru toate supele pe care avea să le înghită copilul înainte de a putea fi folositor gospodăriei^.*

Moartea prematură a fiului adânceşte drama bătrânului. Toate sentimentele pe care închistarea intr-un egoism feroce le ameninţase cu atrofierea, vibrează într-un moment de sfâşâctoare durere a tatălui care îşi pierde feciorul în floarea vârstei. Moş Amable devine o prezenţă mută, „o privire fixă< {, încremenită, asupra celor care pângăreau memoria fiului său. Explicabilă, prin prisma imposibilităţii supravieţuirii tatălui la moartea fiului, situaţie care îl condamnă la singurătate, sinuciderea bătrânului apare motivată logic. O *justiţie implacabilă răzbună cutezanţa aceluia care îi ia locul. Dincolo de moarte, moş Amable sfidează pe nora sa şi pe soţul acesteia cu un rictus de satisfacţie: „... scosese limba în chip groaznic # era cumplit de schimonosit*

Se comite o gravă greşeală, dacă se consideră naturalistă reflectarea psihologiei ţăranului aşa cum îl înfăţişează Maupassant. Deşi înţelegerea naratorului nu ajunge la izolarea obiectivă a unor cauze social-istorice care să explice un anume profil moral al normandului – avariţâa, asperitatea, încăpăţânarea lui – personajul aparţine ţărănimii sărace sau mijlocii care nu recurge la exploatarea muncii altora pentru agonisirea unui avut-, oricum insuficient spre a-l ridica pe posesorul său în categoria celor înstăriţi.

în memoria poporului normand persista războiul ăe tristă amintire de la 1870. Scriitorului nu-i va fi fost dat să cunoască obscurele fapte de vitejie ale rezistentului anonim doar în urma peregrinărilor pe meleagurile normande. În 1870, pe când avea

doar 20 de ani, Maupassant este înrolat. „Antrenat cu drumurile lungi, trăgător dibaci, puternic ca un Iâercule, neştiind ce-i teama, putea să fie un excelent soldat. Şi cum îi observase pe pescari şi pe ţărani, împărţind cu ei muncile şi traiul lor, îi observă şi pe soldaţi.“[1]

Maupassant îi scrie mamei sale de pe front, căreia nu-i ascunde criza morală ce o traversează ca patriot care-şi vede ţara învinsă într-un război început sub lozinca unei Franţe atotbiruitoare. Însuşi ţinutul natal, Caux, în care se afla domeniul mult îndrăgit de la Etretat, este sub ocupaţie. Şi scriitorul îşi întoarce privirea de la ruşinoasa derută a armatei franceze pentru a găsi în războiul tainic al partizanilor normanzi sursa de biruinţă morală a patriotului revoltat de opresiunea prusacă pe care trebuie să o îndure dintr-un capriciu al celor ce făcuseră să izbucnească flagelul.

Protestul îmbracă diferite forme. Echilibrul cotidian este distrus de război; cetăţeanul cel mai paşnic replică acelora care tulbură cursul normal al vieţii prin refuzul de a pactiza cu ei (Doi prieteni). *Cuprins de revoltă, scriiitorul adoptă tonuri diferite, plimbându-şi obiectivul când în tabăra francezilor, când în cea a prusacilor. Parodia asaltului unei poziţii inamice, ocupată doar de un soldat care se şi predă de bună voie, atinge deopotrivă ambele tabere. Walter Schnaffs dezertează, se refugiază într-un castel şi se simte „salvat“ doar când este făcut prizonier! O companie franceză de două sute de oameni „recucereşte castelul din viâinile duşmanului, după numai şase ore de ocupaţie”* (Aventura lui Walter Schnaffs). *Două femei izbutesc prin şiretenie să facă prizonieri pe câţiva prusaci, închişi într-o pivniţă inundată* (Prizonierii). *Răzbunarea alimentează eroismul tragic al unor ţărani*.. *Patetismul gestului lor le conferă aureola de martiri. Mătuşa Sauvage aplică legea nescrisă şi multimilenară a pedepsei cu moartea pentru cei ce se fac vinovaţi de crimă. Ea depăşeşte în viziunea scriitorului apartenenţa la una din cele două naţiuni aflate în război, pentru a dobândi funcţia unică de mamă care îşi pierde fiul: „Eu mă gândeam la mamele celor patru băieţi blajini care arseseră acolo şi la eroismul sălbatic al celeilalte mame, împuşcată lângă acel zid“* (Mătuşa Sauvage). *„Zdrenţărosul plin de măreţie“, Moş Milon, este expresia celui mai vibrant eroism, victimă a furiei*

1 Renâ Dumesnif, *Guy de Maupassant, A.* Golin, Paris, 1933, p. 78—79 *(tr.n.)*t

colective de care sunt cuprinşi ofiţerii prusaci în faţa refuzului său de a trăda. Zâmbetul lui către fiu şi către nepoţi traduce în plan simbolic satisfacţia răzbunării împlinite şi mesajul adresat tinerilor, de încredere în ceea ce ei vor înfăptui, urmându-i pilda. Acelaşi apel de condamnare a războiului este continuat în scrisoarea udă de ninge a mătuşii Sauvage, în sunetul semnificativ al clopotului de la biserica unde se refugiază tinăra care pune ca]) ăt nelegiuirilor „domnişoarei“ Fifi, în refrenul acuzator al „Marsiliezei“, fredonai de acela care înţelege actul de patriotism făptuit de Bidgăre de Seu.

În 1870, Maupassant scrie mamei sale: „Am luat-o la fugă cu armata noastră în derută. Puţin mi-a lipsit să nu fiu prins...“ Nu mulţi scriitori avuseseră şansa să fie martori oculari la înfrângerea totală a armatei franceze şi mai puţini încă avuseseră curajul să surprindă aspectul jalnic, caricatural al rămăşiţelor de trupe franceze în retragere. Maupassant trăise dramaticele momente când.. Oamenii aveau barba lungă şi murdară, uniformele zdrenţuite şi înaintau cu pas istovit, fără drapele, fără regimente“ (Bulgăre de Seu). *Tonul voltairian de pamfletar îmbină ironia cu acuzarea. Modalitatea cea mai potrivită este contrastul: „cei din garda mobilă sprinteni, uşor de speriat şi gata să se entuziasmeze, tot atât de repezi la atac ca şi ia fugă“. Frânturi ale falnicei armate care pornise războiul, trupele păstrează din gloria apusă doar „câţiva pantaloni roşii", „casca strălucitoare a unui dragon cu talpa grea“ şi „numele eroice“ ale legiunilor de franctirori: „Răzbunătorii înfrângerii“, „Cetăţenii mormântului“, „Aducătorii de moarte“, care trec „cu aere de tâlhari“. Principalii răspunzători ai înfrângerii sunt „războinicii de ocazie, numiţi ofiţeri de dragul gologanilor sau al lungimii mustăţilor, acoperiţi de arme, de flanele şi de galoane“, care „pretind că numai ei susţin Franţa muribundă pe umerii lor de fanfaroni". De aici, greşelile tactice şi strategice cărora le cad victimă soldaţii francezi din Garda naţională. Ironia cedează locul indignării patriotului care vede zădărnicită orice încercare de reabilitare „a unui popor obişnuit să învingă şi bătut de data aceasta îngrozitor cu toată vitejia lui legendară“. În spatele frontului-, „mulţi burghezi pântecoşi... aşteptau în nelinişte pe învingători, tremurând de teamă ca frigarea lor pentru fripturi sau cuţitele mari de bucătărie să nu fie luate drept arme". Pactizarea cu duşmanul nu adoptă formula subtil disimidată a*

ţăranului devenit combatant din chemare către interesele patriei, ci reflectă laşitatea burgheziei meschine a cărei „cutezanţă nu mai e im cusur... ca pe vremea ajxirării eroice prin care cetatea lor s-a făcut vestită[2] (Bulgăre de Seu). %■.

Fruct tardiv al meditaţiei scriitorului asiipra războiului 'de la 1870—1871, Bulgăre de Seu, apărută în 1880, este o chintesenţă valorică a nuvelei lui Maupassant, atât sub raportul temei abordate, cât şi al tehnicii narative aplicate. Doritor de afirmare în literatură printr-o „lovitură de maestrumaupassant cedează ispitei de a se numără printre colaboratorii volumului iniţiat de Emile Zola Serile de la Medan, care urma să devină o culegere, de nuvele inspirate de războiul franco-prusac. Leon Ilennique, Paul Alexis, J.—R. Huysmans, Henri Ceard se alătură iniţiativei lui Zola, dar aportul lor va păli în faţa succesului fulminant înregistrat de nuvela lui Maupassant încă de la prima ei lectură. Iată cum relatează Pol Neveux reacţia auditoriului reunit acasă la scriitor: „Maupassant citi ultimul. După ce termină de citit Bulgăre de Seu, într-un avânt spontan, cu o emoţie pe care nu o vor uita, entuziasmaţi de această revelaţie, toţi se ridicară şi, fără cuvinte, îl salutară ca pe un maestru." Însuşi Zola, deja celebru în lumea literelor şi autor al unei nuvele pentru volumul proiectat (Atacul de la moară) elogiază pe tânărul scriitor.

împrejurările erau destul de tulburi pentru Maupassânt: nemulţumit ăe postul de funcţionar la Ministerul

Marinei, ameninţat cu pierderea resurselor materiale de trai, hărţuit de emoţiile publicării primului său volum. Versuri, scriitorul se redresează la dublul succes înregistrat simultan de nuvelă şi de poezii. Dar Maupassant nU' va rămâne poet, pentru că vena talentului său se deschide în nuvelistică printr-un debut strălucit şi ea nu va şeca vreme de zece ani până când boala necruţătoare nu va fi pus ea însăşi capăt unei creaţii fecunde şi de înaltă ţinută artistică.

t Mai. Mxdt decât în orice aprecieri ala confraţilor, Maupassant crede în vorbele maestrului său spiritual, Flaubert. Cele mai juste opitiii şi cea mai obiectivă judecată de valoare veneau de la cel mai scrupulos bijutier al stilului: „Ard de nerăbdare să-ţi spun că eu consider Bulgăre de Seu o capodoperă. Da, tinere, nici mai mult, nici mai puţin, este a unui maestru. Este foarte

---

2J Armând Lanoux, *Maupassant le Bel-A-mi.* Farard, Paris 1967, |>. *19.

originală m ce priveşte concepţia, în întregime bine înţeleasă şi de fin excelent stil. Peisajul şi personajele, se văd şi psihologia este puternică. Pe scurt, sunt înaintat... Această povestire va rămâne, fii sigur de asta...“ *.

Reabilitată prin respingerea propunerilor prusacului şi devenită subit martiră prin sacrificiul moral pe care îl face spre binele tovarăşilor ei de călătorie, Bulgăre de Seu impune respect. „Când ea, umilită după ce s-a sacri ficat■, plânge şi Cornudet fluieră Marsilieza în nasul trădătorilor ghiftuiţi, cea care este umilită, care plânge şi se revoltă este Franţa2

Eroina devine etalon de comparare a doamnelor din „lumea bună“ şi a... călugăriţelor. Răsturnarea valorilor este posibilă: „Dar cum pojghiţa de pudoare cu care e îmbrăcată orice femeie din societatea bună nu acoperea ţotuşi decât suprafaţa, doamnele se simţeau în largul lor în aventura asta deocheată, se distrau nebuneşte de fapt, se simţeau în largul lor, pipăind dragostea, cu senzuali tatea cu care un bucătar pregăteşte masa altuia”. La polul Opus condiţiei prostituatei s-ar afla călugăriţele alături de care ea călătoreşte Maupassant adoptă în fiece caz, când reprezentanţii religiei apar în primul plan, atitudinea unui Voltaire sau Diderot dezgolind cazuistica de aparenţe pentru a-i conserva esenţa: fanatismul şi ipocrizia: „Bătrâna călugăriţă aduse un sprijin uriaş conspiraţiei... Doctrina ei semăna cu un drug de fier, credinţa ei nu se îndoia niciodată, conştiinţa ei n-avea scrupule. Sacrificiul lui Abraham[3] i se părea foarte simplu, pentru că şi ea l-ar fi ucis pe taică-său şi pe maică-sa, dacă i~ar fi venit o poruncă din cer.” O gradaţie bine măsurată în nararea faptelor săvârşite de călugăriţe pe front, unde menirea lor mergea de la a-i îngriji pe suferinzi până la a-i îmbărbăta pe soldaţi în numele credinţei, culminează în hiperbola care traduce poziţia anticlericală a scriitorului: „Era o adevărată soră Ran-tan-plan[4], al cărei chip răvăşit, brăzdat de nenumărate cute părea icoana pustiirilor războiului”.

Diligenţa care îi poartă pe călători de la Rouen la Le Havre devine un „compartiment“ al ierarhizării sociale: un conte, un industriaş şi un negustor deţin „viţelul de aur“, bine îngrăşat de pe urma războiului. Psihologic nimic nu îi distinge: „Toţi aveau

3 Personaj biblic despre care se povesteşte că urma să-şi sacrifice fiul pentru a-şi arăta credinţa, dar o putere divină l-a oprit înaintea împlinirii jertfei.

4 Onomatopee evocînd bătaia tobelor care însoţeau armata !a atac.

*aceleaşi planuri având aceeaşi fire". O monstruoasă coaliţie tacită se stabilise între ei; „*Cu *toate că erau deosebiţi ca treaptă socială, se simţeau fraţi prin bani, aparţinând marii francmasonerii a celor care au, care bagă mâna în buzunarul pantalonilor şi fac aurul să zornăie".*

În faţa celor trei se află democratid, „spaima burghezilor1revoluţionarul Cornudet, singurul martor tăcut al drămei lui Bulgăre de Seu şi judecător necruţător al celor vinovaţi. „Răzbunător şi monoton" imnul fredonat de el va acuza cu fiecare măsură ticuloşenia şi laşitatea. O simplă notaţie sporeşte aciditatea ironiei, mută umilinţa femeii care *îşi calcă demnitatea pe planul psihologiei tovarăşilor ei de drum, care îi clasează fapta la rubrica cea mai obscură a unui ziar: „O bucată mare de şvaiţer, învelit într-un jurnal, mai avea încă imprimat în pasta lui grasă cuvintele «Fapte diverse» ".*

. Repertoriu complet de ipostaze ale diverselor clase sociale în război, nuvela plasează naraţiunea între mişcarea armatelor şi desfăşurarea activităţii populaţiei civile în zonele ocupate. Aici sunt şterse noţiunile „ocupant" şi „ocupat", nivelarea situaţiei decurgând firesc din psihologia comună oamenilor din popor din orice parte a lumii. Morala o trage tot omul de rând: „Vedeţi, domnule, oamenii săraci trebuie să se ajute între ei... Ai mari, ăia fac războiul."

Succesul lui Bulgăre de Seu stimulează pe tânărul scriitor. Dar şirul vicisitudinilor continuu să-l hărţuie. Maupassant înţelege lecţia lui Flaubert: literatura poate cel mult să hrănească spiritul şi să confirme un talent, dar ea nu poate şi nici nu-i este permis să devină o sursă de venituri, deoarece atunci s-ar demonetiza, iar scriitorul ar abdica de la funcţia sa de artist. Iar pentru Maupassant a scrie reprezintă condiţia de a fi. În altă parte trebuie căutat mijlocul de susţinere materială. Şi după lungi demersuri, unele trimise chiar de pe front, scriitorul este angajat în 1872 ca funcţionar la Ministerul Marinei şi Coloniilor, fiind delegat al şefului de birou al serviciului interior la depozitul de imprimate, cu 1500 de franci pe an, sumă absolut insuficientă la acea vreme. Străin total de specificul muncii administrative, incapabil să se integreze existenţei de „trist ocnaş strivit între cartoane verzi", Maupassant va trăi în permanenţă, vreme de opt ani, drama inadaptării la un mediu ostil creaţiei şi naturii sale expansive, dornice de soare şi de plimbări pe apă. Nuvelele

inspirate de această etapă a vieţii sale anticipează literatura actuală prin surprinderea absurdului existenţei unor oameni reduşi la formula de mecanisme supuse automutismului activităţii lor cotidiene, „Domnul Caravan (impiegat de clasa I la Ministerul Marinei) trăise totdeauna viaţa obişnuită a conţopiştilor. Se ducea de treizeci de ani cu regularitate la birou, în fiecare dimineaţă pe acelaşi drum şi întâlnea la aceleaşi ore, în aceleaşi puncte» aceleaşi chipuri de oameni care mergeau şi el la treburi. Se. Întorcea în fiecare seară pe acelaşi drum, regăsea aceleaşi chipuri pe care le văzuse îmb&trânind“ (în familie). Sau cum ar spune Camus: „Sculare, tramvai, patra ore de. Birou sau de uzină, masă, tramvai, patru ore ăe lucru, masă, somn şi luni, marţi, miercuri, joi, vineri şi shnbătă în acelaşi ritm, această cale e urmată cu uşurinţă cea mai mare bucată de vreme“ (Mitul lui Sisif). Înrudii cu Bouvard şi Pecuchet\ Patissot şi Perdrix[5], Caravan pierde orice contact senzorial cu lumea din jurţ simţurile î se atrofiază „de o muncă îndobitocitoare şi zilnică”, nimicindu-i personalitatea şi facultatea imaginativă. Sortii să împlinească aceeaşi slujbă neînsemnată şi lipsită de perspective, o teamă animalică, ăe „vinovat care se predă:< pune stăpânire pe el. Ceva anunţă absurdul kafkian, rezultat din aceeaşi atrofiere a umanului datorată automatismului, neglijenţei faţă de omenescul din om în marele angrenaj birocratic. „Se aşeza repede la masa lui, cu inima plină ăe nelinişte, aşteptând veşnic o mustrare pentru cine ştie ce neglijenţă pe care ar fi putut-o săvârşi... Spaima asta necontenită îi dăduse o stângăcie în felul de a se prezenta, o atitudine umilă şi un fel de gângăveală nervoasă.“ Un umor al absurdului, procedeu consacrat astăzi de teatrul lui Eugen Ionescu se răsfrânge în vorbirea în clişee, rod al sărăciei de spirit a birocratului. O satisfacţie este suficientă pentru a idioţi total pe bietul conţopist: conferirea unei „decoraţii“ devine suportul moral al existenţei sale ăe fiecare şi. Şi ca o accentuare tragicomică a vidului spiritual în care se complace personajul, mereu aceeaşi întrebare a soţiei
< ind se întoarce acasă: „Nimic nou la minister?“ Atunci când nimic nu pare a se întâmpla în această existenţă rectiliniet un eveniment întrerupe cursul ei monoton: moartea mamei! Prilej de punere în mişcare a singurului resort afectiv rămas

5 Personajele principale ale romanului Duminicile *unui burghez*

intact: interesul! Ceea ce Meursault[4] refuză aprioric, asumându-şi vina „crimci“ de a nu fi plâns la înmormântarea mamei sale, gest protestatar desigur, de. Nepliere la convenţii artificiale impuse de comunitate, Caravan se străduieşte să îndeplinească conştiincios. „Totuşi se împotrivea tihnei ce-l cuprindea şi repeta:. Mama, biata mama!», căznindu-se să plângă tlinir un fel de conştiinciozitate de. Om cumsecade.“ Situaţia devine ridicolă; bătrâna „învie” şi pune în derută pe „moştenitorii” testamentari. Şocul mult aşteptat survine aida acum: dl. Caravan se trezeşte din stupoare, cedând spaimei sale stupide: „Ce-am să-i spun acuma şefului Spre această replică converg momentele psihologice în care este surprins personajul. Nuvela se închide într-un singur punct, acela de la care a plecat de altfel, concentricitatea naraţiunii, corespunzând perfect cercului închis în care se mişcă şi. Gândeşte platul funcţionar de minister, domnul Caravan. Aspiraţii frânte, visuri spidberate, vieţi ratate – iată bilanţul dramelor mic-burgheze, la care Maupassant se opreşte, anunţând îndeaproape nuvela rusă de la sfârşitul veacului trecut, strălucit ilustrată de Cehov. Un rezumat al existenţei amorfe la care sunt iremediabil condamnate victimele schematismului şi formalismului birocratic, îl face Maupassant în cea mai patetică nuvelă din acest ciclu: „Ultimele zile asemănătoare cu primele, nimic înaintea lui, nimic în urma lui, nimic în jurul lui, nimic în inimă, nimic nicăieri" (Plimbare). O revoltă a conştiinţei devine posibilă o dată eu revelaţia ratării întregii existenţe. Sinuciderea contabilului heras, al cărei mobil este propus spre dezlegare cititorului („Un acces subit de nebunie, poale?“) apare ca un deznodământ firesc al unui moment de paroxism, explicabil prin neputinţa

1 Kroul romanului *Străinul* de *A.* Camus.

eroului de a accepta modul de viaţă anterior crizei morale pe care o traversează, când i se descoperă vidul existenţei de până atunci.

Prejudecăţile de clasă, această plagă a societăţii burgheze, guvernează relaţiile de familie şi distrug sentimentele cele mai generoase, sporind fauna ticăloşilor şi mulţimea victimelor acestora. Mirajul, fascinaţia Americii, aşteptarea „căutătorului de aur“, a „salvatorului“ familiei, temă abordată şi în literatura noastră în romanul lui Jean Bart Europolis, transformă iubirea în cel mai meschin interes. Decepţia eşecului unei asemenea

speranţe aduce cu sine ingratitudinea faţă de propriul frate (Unchiul meu Jules). *Mai presus de compasiune transpare revolta scriitorului care constată puterea absolută a banului, legea junglei capitaliste, căreia i se subordonează toate destinele. Ilomo homini lupus est – într-o asemenea lume fratele devine fiară pentru frate, dacă interesele sale materiale îi sunt periclitate* (Pe mare). *Nici prejudecăţile rasiale nu sunt ignorate de nuvelist. Iubirea cea mai profundă este zădărnicită de repulsia familiei faţă de o negresă, în ciuda calităţilor indiscutabile de om şi a profunzimii dragostei sale* (Boitelle).

Un anume scepticism se strecoară mereu mai pregnant în concepţia scriitorului despre destinul omului. Neputând să depăşească înţelegerea îngustă a cauzelor înfrângerii individului, Maupassant reduce pe eroii săi nefericiţi la pasivitate, la resemnare. Un gest de protest se schiţează rar şi el rămâne timid, cu răsfrângeri numai pe plan moral, fără a atinge vreodată socialul. Glasul femeii care îşi revendică testamentar fericirea ia valoare ăe simbol (Testamentul). *Este „cântecul de lebădăi" al neîmplinitelor în dragoste, al celor vândute sau sacrificate dhi raţionamente materiale: d-ra Perle, Regina Hortense şi multe altele asemenea lor. Fără a se ridica la înţelegerea mesajului de fericire clădită pe dragoste a reprezentanţilor proletariatului* (Tatăl lui Simon *este o simplă excepţie*)*, Maupassant găseşte totuşi pe purtătorii idealului de puritate, în oamenii simpli. Fără să evite un oarecare idilism în prezentarea celor care se jertfesc pentru fericirea omului iubit, scriitorul poetizează până la patetism destinul unor femei ca Păiereasa sau Mătuşa Şontâc şi condamnă fără rezerve artificialul în dragoste* (Julie Romain).

Un „destin implacabil" pare să-i urmărească pe toţi aceşti nefericiţi şi, cu toată emoţia puternică produsă asupra cititorului, schiţa sau nuvela nu se ridică deasupra unui sentimentalism adeseori lacrimogen (Golanul, Vagabondul, Infirmul) *pentru că scriitorul este depăşit de mecanismul social-economic în care sini angrenaţi şi cărora le cad victimă eroii sui.*

Măcinat de boală şi deprimat de revelaţia unei lumi animalice, a cărei posibilitate de schimbare nu o intuieşte, scriitorul îşi pierde în douăzeci de ani (1870—1890) înfăţişarea robustă de „marinar… care bea pe stomacul gol, mitica cât patru şi dormea buştean" (Henri Roujon – La galerie des bustes souvenir, *Paris,*

1909). Pol Neveux şi-l aminteşte în 1890 „slăbit, tremurând şi cu faţa trasăiC.

0 senzaţie de teamă inexplicabilă se amplifică, conjiigându-se cu obsesia necunoscutului, groaza nebuniei şi a morţii. Răsfrângere a dramei interioare (scriitorul era conştient de evoluţia bolii, de neputinţa medicinei de a

1 se opune şi mai ales de diminuarea forţelor sale creatoare), abordarea nuvelei fantastice nu-şi găseşte motivarea doar în factorul patologic. Istoricii literari au ajuns unanim la concluzia că Maupassant se înscrie în coordonatele fantasticului cultivat în literatura secolului al XIX-lea, din receptivitatea scriitorului atât la filosofia idealistă a timpului (tânăr încă, Maupassant îl citeşte cu pasiune şi nelinişte pe Swinburne şi mai tirziu pe Freud de care îl apropie sondarea psihologiei subconştientului) şi din curiozitatea mereu trează a oaspetelui permanent al doctorului Charcotam adăuga la aceşti factori o atracţie organică spre piister sub puternica influenţă pe care a avut-o în copilărie şi tinereţe fantasticul normand şi breton, ciudat, tulburător şi fascinant, cunoscut de *Maupassant, atât prin mama sa cât mai ales prin peregrinări de-a lungul acelor ţinuturi şi descoperirea lăcaşului celor mai stranii poveşti fantastice, cum este Muntele Saint-Michel* 2. *Psihanaliza, cu subsidiarele sale terapeutice, hipnoza, sugestia şi telepatia, fac subiectul unor nuvele. Stările psihice extreme îl atrag pe scriitor. O gradaţie ascendentă înscrie pe această coordonată o suită de nuvele. O primă treaptă a alienării individului este teama de singurătate. Lecţia schopenhauriană de pesimism găseşte în Maupassant un adept fervent. Singurătatea generează frica, spaima, groaza. Mai multe nuvele se opresc la descrierea şi definirea acestei stări nervoase învecinate adesea cu paroxismul. Scriitorul aplică definiţia auzită de la Turgheniev, prieten al lui Flaubert, în casa căruia înlilnise pe romancierul rus: „Nu ţi-e frică într-adevăr decât de ceea ce nu pricepi“* (Frica). *Şi scriitorul francez îşi atribuie chiar una din povestirile care îi dăduseră fiorul necunoscutului, al spaimei de ceea ce nu poţi explica, pe care le auzise de la Turgheniev. Variantele acestei definiţii pot fi multiple: „Frica [este] o senzaţie crincenă, ca o descompunere a sufletului, un spasm cumplit al minţii. „Adevărata frică e un soi de reminiscenţă a groazei fantastice de altădată...“* (Frica). *Traducerea ei în materie narativă dovedeşte însă un fel de*

voluptate a scriitorului în sondarea acelor zone din subconştient care adăpostesc groaza şi obsesia. Tensiunea dramatică a

1 *Charcot, Jean-Martin,* renumit medic francez (1825—1893), cunoscut prin tratamente aplicate bolilor de nervi. Maupassant audiază o serie de cursuri ale lui Oharcot asupra bolilor creierului, la spitalul de boli nervoase „vsalpetriere“ din Paris.

a *Muntele Saint-Michel* este o insulă apropiată de ţărm, la frontiera între Normandia şi Bretania, ţinuturi care îşi dispută „minunea apusului11, bijuteria arhitectonică a mănăstirii ridicată în granitul insulei din secolul al ’XII-lea şi sfârsită abia în secolul al XVI-lea, *unei stări limită, cum e spaima îl înrudeşte pe Maupassant cu E. A. Poe, al cărui fantastic morbid şi halucinant va găsi ecou adine în literatura europeană a secolului trecut.*

Obsesia dublului, loc comun al nuvelei fantastice germane, asociată groazei de oglindă ca instrument nu de vedere ci de „deformare“ a chipului, intră în ciclul nuvelelor al căror prototip rămâne capodopera fantasticului lui Maupassant, Horla, *proiecţie a groazei de moarte, plăsmuire monst ruoash a imaginaţiei care hărţuie individul pim’i la panurism. De aici* e *doar un pas până la sinuciderc, conchide naratorul. (Jeslul îi va face intr-o* ase*tih iica situaţie, dar explicaţia se află în revelarea neputinţei de a crea, consecinţă a prăbuşirii fiziceşi nervoase, Iar nu intr-o stare de demenţii. De altfel, oricit s-ar încerca Identificarea scriitorului cu alienaţii pe care îi aduce în schiţele şi uvrclele sale, argumentul nu este pertinent din simpla analiză a acestora. „Dacă starea sa mintală ar fi fost aceea a propriilor sale personaje, am fi avut, în locul unei opere de geniu, scrieri ca acelea care... bizare, incoerente şi vădit patologice, umplu sertarele alie\iiştilori (K*

„13el-Ami“ strânsese pânzele. Vreme de doi ani va zace uitat undeva, la malul Senei. Asemenea lui, temerarul matelot, care cu douăzeci de ani în urmă visa pe puntea lui să-şi facă intrarea în literatură cu o „lovitură de ma-

< siru“, se va stinge uitat într-o casă de sănătate, unde agonia va dura optsprezece luni. Scoaterea la licitaţie a Iahtului, confirmare în plus a meschinăriei care l-a revoltat nu o dată pe scriitor, va face să se spulbere speranţa din albele sale pânze, e, are-l purtaseră pe Maupassant vreme de douăzeci de ani spre gloria râvnită.

*

„Alu ştiu dacă vei avea talent. Ceea ce mi-ai adus dovedeşte o oarecare inteligenţă, dar nu uita, tinere, că ta lentul (după cum spunea Buf fon) nu este decât o stăruinţă. Lucrează!“[6]. Cu aceste vorbe a intim piuat Flaubert primele încercări literare ale discipolului său. Maupassant nu numai că a aplicat lecţia maestrului, dar după lungi eforturi va ajunge el însuşi la teoretizarea celor mai preţioase principii care guvernează opera sa: conciziunea *şi* claritatea. *„Oricare ar fi lucrul pe care am noi să-l exprimăm, nu există decât un singur cuvint potrivit, un singur verb care să-i dea viaţă, un singur adjectiv care să-l califice”[7].*

Un stil al notaţiei jurnalistice, al acumulării faptice, ca intr-o piesă de dosar juridic, creează atmosfera: „Ţinutul fu băgat în sperieţi. Ţăranii erau împuşcaţi numai pentru un simplu denunţ, femeile întemniţate, copiii înspăimântaţi ca să spună adevărul. Nu se descoperi nâmic“ (Moş Milon). *Scriitorul calculează aproape „matematici gradaţia ascendentă a naraţiunii, realizind ceea ce s-ar numi cu im termen modern „suspense*", *„Dar iată că înir-o dimineaţă, moş Milon fu văzut în grajdul lui, culcat la pământ, cu faţa brăzdată de. O tăietură. La trei kilometri depărtare de fermă fură găsiţi doi ulani spintecaţi. Unul strângea încă în mină o sabie însângerată. Se bătuse, se apăr ase.“*

La Maupassant, descrierea cunoaşte în nuvelă un grad de perfecţionare faţă de roman. Scriitorul se detaşează de „artizanatul stilului“ unor Flaubert, 7ola, Daudet şi, nu în puţine cazuri, transformă verbul în centru de greutate a frazei, derulând secvenţe cinematice uşor de asemuit clişeelor stilistice ale „noului roman“ francez.

„Intrase *acum şi găina cu cirdul ei de puişori. Cele două femei* se distrau aruncându-le *fărâmituri.*

Joseph şi clinele, care mâncaseră *deshd,* fură trimişi *din nou în grădină.*

Regina Hortense vorbea *msrsu, acum însă în şoaptă, aşa că nu i se mai* desluşeau *cuvintele.*

După ce îşi primiră *cafeaua,* se duseră *toţi* să vadâ *care* e starea *bolnavei.* Părea liniştită.

---

6 Guy de Maupassant, *Opere,* III, E.L.U., Bucureşti, 196G, *Romanul* (prefaţa la *Pierre şi Jean),* 563 {în trad. Teodorei Cristea).

7 Idem, p. 5G5.

Ieşiră *iar* şi se aşezară *în cerc în grădină, ca* să digere.

Deodată câinele începu să se învârtească *în goana mare în jurul meselor,* ţinând *ceva în bot.*

Copilul fugea *cât* putea *după el. Amândoi* pieiră *în* casă.

Cimme adormi cu burta la soare...“ (Regina Hortense).

Fundal pe care se proiectează acţiunea, descrierea câştigă densitatea extremă prin concentrarea ei la câţiva termeni de mare forţă evocatoare. Fascinaţia exercitată de peisaj rezultă chiar din simplitatea lui. Locuri îndeobşte cunoscute sunt reconstituite, scriitorul selectând *semnificaţii tabloului pentru a-i da acestuia o funcţie psihologică, participativă la faptul care se produce în cadrul lui.*

*În structura nuvelei lui Maupassant, primul „segment“ nu este obligatoriu decorul. Intrarea bruscă în acţiune, fie prin alegerea unui pretext (povestiri de vânătoare, de călătorie cu trenid sau vaporul etc), fie prin introducerea directă a personajidui, conduce rapid la /*apt, *de obicei foarte banal, surprinzător prin simplitatea lui, tocmai pentru că ceea ce se întâmplă este universal valabil.*

Previzibilul este şi el posibil în acest caz, dar tensiunea nuvelei nu este afectată; dimpotrivă, ea sporeşte prin curiozitatea trezită de faptele incidentale care concură la rezolvarea conflictului. Structura unor nuvele ca Moş Milon, O vendetta, Bătrânul *se abate într-un fel de la ordinea firească a momentelor acţiunii: se ştie de la început cine a omorât ulanii, cum mama pregăteşte răzbunarea fiului, că bătrânul va muri în curând. Dar misterul indicibil al măreţiei normandului care înfruntă ps duşman, dramatismul cutremurător al vendettei, aşteptarea inumană a morţii, prilej de declanşare bestială a comesenilor, deci modalitatea* motivării *faptului, reţin treaz interesul cititorului.*

Evenimentul se consumă alert, stăpânit până la capăt de calmul naratorului. *Tonul poate fi comic sau sarcastic, de compasiune sau revoltă, de simpatie sau ură, dar nuvela nu este ostentativ exemplară. Caracterul ei de „fapt divers■“ lasă cititorului latitudinea de a conchide singur asupra finalităţii ei etice. Evitind tonul moralistului, Maupassant se serveşte de ironic, împinsă uneori până la cinism, ca ăe arma cea mai sigură pentru a atenta la „carapacea“ aşa-zisului bun-simţ al contemporanilor săi:*

„Latina, latina, latina, vezi dumneata, nu hrăneşte oamenii!“ (Problema limbii latine).

„Dar când veniră să-i ia un interogatoriu, în zori, îl găsiră mort pe podea. Ce surpriză:< (Golanul).

„Moartea fu pusă pe seama unei sinucideri ale cărei cauze nu se cunoşteau. Un acces de nebunie, poate? il (Plimbare).

„în sfârşit, se isprăvise. Aveau să-l îngroape luni, ce să mai facă, şi cu prilejul ăsta aveau să mănânce iar plăcinte “ (Bătrânul).

Obiectivării nuvelistului (deşi calificativul „obiectiv“ îi repugnă lui Maupassant, care îl atribuie „naturalismului1’) i se asociază scriitura meşteşugită, înclinaţia spre virtuozitatea picturală, spre tehnica cizelării extreme a stilului. Şi de acest „alexandrinismcum îl numeşte Alberes, Maupassant nu este străin. Lui i se subordonează descrierea târguluî normand (Sfoara), *plastica desfăşurare a balului parizian* (Masca), *agitaţia duminicală a mulţimii de pe malurile Senei* (Soţia lui Paul), *fascinanta reproducere „în culori” a lumii acvatice, transfigurată de imaginaţia artistului într-un tărâm fabulos şi feeric pe gustul romanticilor* (O seară) *şi exemplele pot fi multiplicate. Privite cu ochiul scriitorului de astăzi, peisajele sau crochiurile portretistice din nuvelele lui Maupassant apar ca „recitaluri scriitoriceşti.*

Privirea selectivă a creatorului, subordonată propriei sale concepţii despre scrierea realistă, *ocoleşte „fotogra~ fierea“ specifică romanului naturalist. „[Scriitorul] va trebui să ştie să înlăture din noianul ăe fapte zilnice pe cele ce i se vor părea de prisos şi să* scoată la *lumină, într-un mod deosebit, pe toate cele ce ar fi scăpat unui observator mai puţin clarvăzător, fapte care dau tocmai importanţa, valoarea de ansamblu a cărţii”* J.

Vecinătatea cu muribundul sporeşte lăcomia grotescă a convivilor. Veselia lor creşte pe măsură ce agonia bătrânului se apropie de sfârşit. O singură dominantă îi stăpâneşU’: teama de a nu rămâne. Flămânzi şi pofta lor pantagruelică devine o *sfidare a marţii:*

„Un ţăran gras şi vesel, rosti: – Acum nu mai mănâncă el IplăcinteJ. Flecare la vremea lui.

(’ui/cinrea, iu loc să-l întristeze pe oaspeţi, păru căi-i
i *tirescicşic.* Km acum vmnea lor *sa mănincc plăcinte“* (Uutrhiul).

(irada/ia i’erhala, subliniaţii </<■ lipsa conjuncţiei şi *cunfern ac {lunii ritmul impus de trepidaţia praznicului care, ixiradoxal,*

precede moartea bălrinului: „Ulcelele veneau şi se goleau mia după alta. Acum so râdea, se vorl>hi turc, şi* striga chiar, cum se strigă la ospeţe.”

Şi nu numai verbul transcrie curba ascendentă a mişcării. Epitetele, ingenios combinate, o fac să explodeze prin acelaşi procedeu al juxtapunerii lor: „Scotea un plinset no, sfârşit, monoton, sfâşietor, groaznic“. (O vendetta). „O rugasem să păstreze secretul, de teamă, aşa i-am spus, de a nu mă vedea arestat, condamnat, predat în Germania” (Relicva).

Superlativul câştigă în intensitate prin folosirea sinonimelor de nuanţe uşor diferite ale unui adjectiv în aparenţă „uzat“ de frecvenţa lui în vorbire curentă: „Trebuie să aduc o relicvă, una adevărată, autentică, atestată de sfântul nostru Părinte Papa” (Relicva).

Amănuntul iritant de neînsemnat incorporat materiei epice de scriitorul naturalist este ocolit de nuvelist, acesta „despuind” acţiunea de ingrediente superflue. Mult mai atent îniârzie Maupassant asupra personajelor, asupra mişcării lor sufleteşti. Dar în acest caz, psihologicul se substituie fapticului şi, cu aceeaşi capacitate de condensare

1 Guy de Maupassant, op, cât., p. 557—558.

a materialului narativ, scriitorul se opreşte doar la determinantul sau determinanţii caracteriologici ai eroului fără ca acesta să devină „caz“ sau „excepţie“, lăsând cititorului surpriza şi satisfacţia descoperirii lui.

„Câţi ani o fi avut? Patruzeci? Da, patruzeci. Nu era bătrână fala asta, dar se îmbătrinea singură... Ce gură frumoasă! Ce dinţi frumoşi! Dar s-ar fi spus că nu cuteza să zâmbească!“ (Domnişoara Perle).

Profesiune antinaturalistă, teoria observaţiei, a alegerii detaliului semnificativ în succesiunea evenimentelor şi în ordinea interioară a psihologiei personajelor evită artificialul, accidentalul şi patologicul care îmbibă stilul scriitorilor naturalişti din şcoala iniţiată de Emile Zola.

Vocabularul ocoleşte voit arsenalul naturalist „ciudat, întortocheat, prolix şi nedesluşit“[8]. Căutător al valenţelor desăvârşite ale limbii literare, Maupassant îşi formulează crezul artistic: „Să nu folosim substantive, verbe, adjective cu sensuri de nepătruns, ci fraze diferite, îmbinate felurit, ingenios gindite,

8 Guy de Maupassant, op. cit., p. 565v

pline de sonoritate, de un ritm măiestrit. Să ne străduim să fim stilişti desăvârşiţi mai degrabă decât colecţionari de ***termeni*** *rari."*[9]

„Am fost întotdeauna un solitar, un visător, un fel de filosof izolat", declara Maupassant, definindu-şi concepţia despre viaţă, oscilând între optimism şi scepticism, dar permanent încrezătoare în posibilitatea de perfecţionare a naturii umane. Astfel trebuie să fie găsită o explicaţie şi gamei întinse de modalităţi de expresie care traduc intenţionalitatea nuvelelor şi schiţelor.

Când scriitorul adoptă procedee comice sau satirice, el descinde din tradiţia umoristică franceză, deschisă de producţiile anonime ale evului mediu (fabliau-uri, farse, moralităţi etc.) şi continuată de generaţiile de scriitori care au găsit în verva autentică pur galică un nesecat izvor de inspiraţie.

Spovedania lui Theodule Sabot *este incontestabil un clişeu al schiţei anticlericale, în care oficiul religios este golit de elevaţie divină, ceea ce ne trimite la un conţinut şi la procedee similare în* Cele o sută de Nuvele noi *, *la Bonaventure Des Periers 2, în ale sale* Popasuri şi vesele taifasuri *şi la Rabclais în causticul rechizitoriu pe care îl face preoţimii în* Gargantua *şi* Pantagruel.

*Ipocriziei preoţeşti i se opun bunul-simţ, bonomia omului simplu, cel mai adesea a ţăranului spre care înclină simpatia scriitorului. „În mintea ţăranului singura trudă a religiei era sil dezlege pungile, să golească buzunarele oamenilor, ca sa umple lada cerului. Era un fel de casă comercială, cm cin preoţii îi erau funcţionari, nişte funcli" i „i'l yieţl, ageri ca nimeni pe lume, făicând afacerile hm. Ului Dumnc eu în paguba ţăranilor" (*Moş Amable).

Moş Matliicu, paznic la o capelă, reinvie figura falsificai, "Hnr de obiecte sfinte (iernă abordată şi în Relicva) a ei a ~ăt orilor de indulgenţe din literatura Renaşterii. Comicul de situaţie secundai de acela al dialogului punctează ironia picantă a povestitorului:

IJnde-o fi sfântid Blanc? Nu-l găsesc în magazie.

Melie trânti o explicaţie:

— N-o fi ăla pe care l-ai luat săptămâna trecută să astupi cu el gura de la coteţu' iepurilor?

Mathieu tresări;

---

9 Ibid., p. 565.

— Ei, fir-ar să fie, se poate!...“ (Un normand).

Este cazul să semnalăm succint progresul înregistrat în aplicarea tehnicii naraţiunii comice la Maupassant. Comicul facil (de dialog, de situaţie, de cuvinte) face loc comicului absurd, *cu implicaţii caracterologice mai adinei, anunţătoare de procedee moderne ale prozei comice.* Des Culegere de nuvele din Renaştere, de factură comică, scrise de o seamă de autori mai puţin cunoscuţi.

8 Umanist din secolul XVI, secretar al Margaretei de Navarra, autor al unei alegorii anticlericale – *Cymbalum mundi (Clopoţelul lumii)* şi al unei culegeri de povestiri comice: *Nouvelles recreations et joyeux devis {Noi popasuri şi vesele taifasuri,* în traducerea lui Al. Ilodoş – *Povestitori ai Renaşterii franceze,* E.L.U., Bucureşti, 1969). Nuvela la care ne referim nu figurează În amintita culegere tradusă în limba română; este vorba de a XXXIX-a – *Despre preotul şi zidarul care i s-a spovedit.*

eorat, În familie, Plimbare *realizează un triptic al ipostazelor comice ale funcţionarului, de la perplexitatea şi beatitudinea celui care trăieşte pentru o „recompensă11, fie ea oricât de formală, trecând prin „disperarea“ umilului conţopist, incapabil de trăire a unui sentiment în faţa nenorocirii care se abate asupra familiei salo şi până la imposibilitatea supravieţuirii în absurd, care se soldează cu sinuciderea.*

Trecând peste anumite limite ideologice ale concepţiei scriitoridui despre individ şi societate, se cuvine subliniat meritul lui esenţial în dezvoltarea genului nuvelistic.

Când Maupassant începea să publice, dispărea din peisajul literelor franceze Mârimee, nuvelist de prestigiu, observator atent al vremii lui, dar şi mânuitor desăvârşit al tehnicii nuvelistice.

Cronicile italiene *ale lui Stendhal nu-şi pierduseră încă farmecul datorat subiectelor antrenante, caracterelor aprige ale eroilor şi meşteşugului scriitorului, care depăşeşte uneori austeritatea stilistică bine cunoscută din romanele sale. Dalzac realizase câteva capodopere ale genului epic scurt* şi *care pot fi aşezate fără rezerve alături de romanele integrate* Comediei umane. *Flaubert îşi încercase virtuozitatea şi pe partitura a trei povestiri, care prin ele însele ar fi fost suficiente consacrării autorului* Doamnei Bovary. *Zola debutase cu xm număr relativ restrâns de nuvele, de factură romantică sau realistă, care*

anunţau îndeaproape ciclul Rougon-Macquart.

Am amintit doar numele ilustre ale scriitorilor realişti francezi din veacul al XIX-lea, unii predecesori, alţii contemporani cu Maupassant, care au abordat în creaţia lor nuvela, şi aceasta pentru a releva oportunitatea continuităţii prin autorul Bulgărelui de Seu *a tradiţiei străvechi a genului scurtei povestiri în literatura franceză.*

Momentul literar Maupassant, care vine să încunune sfârşitul secolului trecut, înseamnă întregirea paletei tematice cu *noi aspecte sociale şi ridicarea tehnicii nuvelistice pe o treaptă superioară.*

Răspândită rapid în lumea întreagă, creaţia sa polarizează interesul tuturor scriitorilor care învaţă din lecţia maestrului soluţia menţinerii veşnicei prospeţimi a materiei narative. Iar dincolo de scepticism sau disperare, se face simţită încrederea lui Maupassant în perfectabilitatea umanităţii.

Pesimismul lui, mult vehiculat de critica literară şi justificat fie de afinităţile cu filosofia idealistă a timpului, fie de structura psihică a scriitorului, marcată de o sensibilitate maladivă, ignoră substratul optimist al gânditorului llber-cugetător, care înfruntă necunoscutul şi face profesiune de credinţă progresului umanităţii: „Şi eu sunt un llber-cugetător, adică un revoltat împotriva tuturor dogmelor;» e *care le-a născocit frica de moarte, dar nu mit infurli împotriva templelor, fie ele catolice, apostolice, romane, protestante, ruseşti, greceşti, budiste, evreieşti sau mahomedane. Şi apoi eu am un fel anume de a le privi şi de a le explica. Un templu este un omagiu adus necunoscutului. Cu cât gândirea devine mai cuprinzătoare, cu atât necunoscutul se micşorează, cu atât templul se năruie. Dar, în loc să le înzestrez cu cădelniţe, eu le-aş înzestra cu telescoape şi mteroscoape, cu maşini electronice“* (Unchiul meu Sostlaene).

Vizionarul scrutează viitorul, încrezător în forţa ştiinţei eliberatoare de energii, menită să pună stăpânire pa râvnitul Graal, pe fericirea căreia eroii lui Maupassant, întocmai creatorului lor, nu-i află întotdeauna împlinirea.

*LUMINIŢA PAŞTINĂ-ClucidiNDE**

1850 (5 august) Guy de Maupassant se naşte. În Normandia. În castelul Miromesnil (după actul de naştere oficial) în lu Fecamp. (Actul de deces indică o a treia localii ite.

Sotteville.) Problema nu a fost îfleă elucidată de istoiiu literară.

T.’itfil lui. Gustave de Maupassant, aparţinea nobilimii lorenr şi îndeplinea funcţia de agerit de schimb la Paris. Mama sa, Laure Le Poittevin, era de origine normandă. Femeie cultivata şi cu înclinaţii artistice înnăscute, Laure dezvoltă imaginaţia fiului, fiind primul său maestru de spirit. Guy deprinde de la ea gustul lecturii, învaţă limba engleză şi, mulţumită ei, devine ucenicul spiritual adoptiv al lui Gustave Flaubert, prieten din copilărie al mamei sale şi al fratelui ei, Alfred Le Poittevin. Acesta din urmă, mort cu doi ani înaintea naşterii lui Guy, era un spirit ales, cultivat, sensibil, care îşi încercase talentul într-o poezie de tip byroman. Ascendenţa maternă i-a rezervat astfel lui Maupassant realizarea artistică deplină.

(17 august) Moare Balzac.

1851 *Lovitura de stat de la 2 decembrie a lui teuis-Napoleon.*

1852—1670 *Al Doilea Imperiu,*

1834 Părinţii lui Maupassant se mută îa castelul GralnvilleTmajralle, care va fi descris în mod fidel În romanul O *viaţă.*

1856 Ss naşte fratele lui Guy, Herve, care va fi ofiţer de cavalerie în Bretania şi va muri în 1889, în urma uneî paralizii generale provocate de o insolaţie.

Flaubert s Doamna Bovary,

1857 *Baudelalre*; *Florile răului*

1859—1880 Guy de Maupassant este elev la liceul Imperial Napoleon din Paris, unde este notat drept un „excelent eleva.

1862 *Flaubert*; *Salammbo; Hugo: Mizerabilii; Leconte de Lâsle i Poeme barbare,*

1863 La treisprezece eni, după o lungă perioadă fie educaţie liberă, rousseauistă, sub îndrumarea mamei sale, Guy este înscris la liceul ecleziastic din Yvetot, „citadelă a spiritului normand”, unde se inculcau elevilor respectul faţă de stăpânire şi de toate „problemele sociale şi false” ale timpului (Alfred de Vigny). Ura faţă de ignoranţa şi fanatismul religios, temă a unor viâtoara povestiri, datează din această perioadă.

1864 În timpul vacanţei de vai’ă, Maupassant face cunoştintă eu poetul romantic englez Swinburne, pe care îl salvează de la înec în apropiere de Yport. Gustul pentru supranatural, temă a unor *Poeme şi Balade* de Swin» bume, pe cara

Maupassant le va prefaţa câţiva ani mai târziu, aduce o Justificare atracţiei către fantastic a nuvelistului.

1866 *Parnasul contemporan, culegere ăe versuri.*

1867 Guy de Maupassant este mutat la liceul din Rouen; cel mai bun prieten al său este Louis Bouilhet, poet şi el, care îl însoţeşte adesea la Groisset, unde îndruma împreună cu Flaubert primele încercări literare ale lui Guy. Bouilhet moare în 1869.

1869 *Flaubert: Educaţia sentimentală,*

Lautreamonts Gântecele lui Maldoror,

,1870 Maupassant întrerupe studiile de drept abia începute şi nu le va relua nici la terminarea războiului.

1870- rl871 Războiul franco-prusae. Maupassant este înrolat şi asistă la dramaticul deznodământ al războiului. Ecoul acestei campanii vor fi câteva nuvele şi schiţe inspirate de evenimentul trăit de scriitor (*Bulgăre de Seu, Moş Milon, Doi prieteni, Prizonierii, Domnişoara Fifi, Sfântul Antoine, Aventura lui Walter Schnaffs, Nebuna, Mătuşa Sauvage* etc.).

1870 (-4 septembrie). *A Treia Republică.*

1871 *Comuna din Paris.*

1871— 1893 *Emile Zola: ciclul da romane* fi ou gon-Macquart.

1872 (martie) Maupassant reuşeşte, după lungi demersuri, să fie primit funcţionar la Ministerul Marinei şi Goloniilor, prilej de observare a vieţii birocraţilor, care îi inspiră un ciclu de nuvele, reunite chiar de scriitoc sub titlul *Mari mizerii ale oamenilor mărunţi (Moştenirea, În familie, Plimbare, Umbrela etc.)* şi romanul *Dimineţile unui burghez din Paris.*

— 11)77 A pur primele încercări literare (versuri, proză, critică Hilnnră) alo lui Maupassant, în revista de avangardă *Ite publica literelor* şi în alte periodice ale timpului, sui) pseudonimele; Guy de Valmont, Joseph Prunier, Maufrigneusc. În această perioadă, câud scriitorul cunoaşte culisele presei proiectate în *Bel-Ami,* el frecventează eu mare asiduitate serile literare care au loc în casa Jl ui Flaubert, unde cunoaşte pe Emile Zola, fraţii Ed~mond şi Jules de Goncourt, Alphonse Daudet, Stephana Mallarme şi Ivan Turgheniev. Acesta din urmă exercită o influenţă incontestabilă, mărturisită chiar de Maupassant, asupra formării estetice a nuvelistului francez.

În 1876, Maupassant este introdus de Flaubert în „grupul de la M£dan“, iniţiat de Zola, ia reşedinţa sa de Ungă Paris şi care

urma să fie nucleul şcolii naturaliste.

1877 (16 aprilie) Grupul naturaliştilor semnează „actul de naştere” al noii şcoli literare, în timpul dineului celebru la restaurantul Trapp, în strada Saint-Lazare dia Paris.

XXXIII

;) – Nuvele şi seâiâţe

1878 Scriitorul părăseşte Ministerul Marinei şi, la intervenţia lui Flaubert, obţine un post superior la Ministerul Instrucţiei Publice.

Expoziţia universală de la Paris.

1879 În luna februarie, este reprezentată piesa lui Maupassant *Poveste de demult (Hisloire du Vieux Temps),* la teatrul Ballande. Scriitorul a fost atras de dramaturgie încă din liceu. Drama istorică *Contesa Bethune,* comediile *Cererea, Repetiţia* şi altele au avut toate acelaşi destin, fiind jucate cel mult o dată pe scena unui teatru.

1880 Apare la editorul Charpentier volumul de poezii de Maupassant intitulat *Versuri,* în care influenţele şi temele sunt foarte diferite. Romantic, dator lui Alfred de Musset şi Alfred de Vigny, dar şi parnasian, cultivând forme poetice care îl apropie de Leconte de Lisle; Maupassant abordă o poezie lirică, uneori bucolică sau filosofică, – dar care anunţă nu o dată pe viitorul nuvelist atunci când trama poetică este împrumutată vieţii cotidiene.

I se intentează un proces pentru „ultragiu adus moralei publice şi religioase, precum şi la bunele moravuri“. Din cauza unei poezii publicate într-un cotidian, *Revista modernă şi naturalistă,* care apărea la Etampes. Maupassant vizitează Corsica, „ţară minunată şi aspră“, a cărei măreţie sălbatică sfidând formele creaţiei artistice se răsfrânge în profilul moral al locuitorilor săi; ea oferă subiectul unor nuvele *(Fericirea* este cea mai cunoscută) şi a unor pagini memorialistice.

1B80 (15 aprilie) Publicarea nuvelei *Bulgăre de Seu,* eveniment de cotitură în creaţia lui Maupassant. Nuvela este publicată mai întâi în volumul *Serile de la Medan,* care cuprindea nuvele de Zola, Huysmans, Ceard, Hennique, toate având ca temă războiul franco-prusac. Nuvela se bucură de un succes răsunător. Eroina nuvelei şi întâmplarea narată sunt autentipe. Adrienne Legay, pe care Maupassant o cunoaşte personal după publicarea nuvelei, stabilită la Rouen, se va sinucide în 139a din cauza

sărăciei.

8 mai: moare Gustave Flaubert.

1881 *Ocuparea Tunisiei de către colonialiştii francezi.*

1881 (iulie) Maupassant întreprinde o călătorie în Algeria şi Tunisia.

1890 Apar succesiv următoarele culegeri de nuvele s *Casa Tellier* (1881), *Domnişoara Fifi* (1882), *Poveştile becaţei* (1883), *Lumina lunii, Miss Harriet, Surorile Rondoli* (1884), *Toine, Yvette, Povestiri ale zilei şi nopţii* (1885), *Domnul Parent, Micuţa Roque* (1886), *Horla* (1887), *Virtuosul doamnei Husson* (1888).

1882 Scriitorul cunoaşte îndeaproape misterioasa Bi'etanie, ale cărei monumente megalitice (menhire şi dolmene), tainice mărturii ale preistoriei, şi ale cărei păduri legendare (liroccliande, sălaş al maleficului vrăjitor Morlin şi al blândei zâne Viviane, protectoare a regelui Artluir şi n cavalerilor săi) îl tulbură deosebit. Munli lo Snint-Mii'hel revine în câteva povestiri fantastice *(I. T'fipndu Muntelui Sainl-Micliel)* şi creează romantic cadrul unor pasiuni *(Inima noastră).*

1883 Maiipass inl publică O *viaţă,* roman al destinului unei femei (care are multe trăsături comune cu mama scriitorului), nefericită prin căsătoria cu un seducător şi neîmplinită ca mamă din pricina unui fiu josnic care o ruinează. Subiectul este tratat şi în unele nuvele sau schiţe, ceea ce se întâmplă în cazul mai tuturor romanelor lui Maupassant.

Moare Turgheniev.

Villiers de VIsle-Adam: Poveşti crude.

1884 Rezultat al călătoriilor lui Maupassant, jurnalul său *Sub soare (Au soleil)* denunţă atrocitatea metodelor de colonizare din Africa. Alături de impresiile din coloniile franceze, scriitorul redescoperă pentru cititori Bretania legendelor şi miturilor străvechi.

1885 Apare *Bel-Ami,* triumf al romancierului care împleteşte în naraţiune cele mai diferite aspecte ale lumii pe care a traversat-o: barbaria colonialismului, fauna jur nalismului, contopirea capitalului industrial eu ce! financiar, cărora li se subordonează resorturile politice, falsa morală burgheză, arivismul.

Maupassant vizitează Italia şi Sicilia, evocate în furnalele sale de călătorie şi în nuvele, dintre care *O vendetta* se detaşează prin vigoarea reliefării caracterului ţăranului sard care aplică,

răbdător şi tenace, asemenea Vitoriei Lipan din *Baltagul* sadovenian, legea nescrisă a talionului,

1887 Este publicat al treilea roman al lui Maupassant, *Mont-Oriol,* manifest demascator al capitalismului financiar şi al descompunerii familiei burgheze.

1888 *Pierre et Jean* marchează orientarea evidentă a scriitorului spre romanul psihologic.

În urma unei călătorii solitare la bordul iahtului său Bel-Ami, Maupassant scrie *Pe apă (Sur l'eau),* jurnal ai unei conştiinţe care se analizează şi se descoperă.

1889 *Tare ca moartea (Fort comme la mort),* roman al unei crize psihologice (proiecţie, poate, a neliniştii scriitorului, conştient de progresele bolii), dar şi demascare a comercializării artei pusă în slujba unui gust vulgar care o îndepărtează de realitate.

1890 *Inima noastră (Notre coeur),* ultimul roman al lui

Maupassant. *Sufletul străin (l'Âme etrangere)* şi *Rugăciunea de seară (l'Angelus),* publicate postum, sunt neterminate. N. N. Condeescu defineşte acest roman drept un „poem simfonic11 al patimii şi geloziei; romanul are şi pagini remarcabile de (factură socială. *Viaţa rătăcitoare (la Vie errante),* memorial de călătorie în care Maupassant pledează încă o dată în favoarea realismului în artă.

1892 Maupassant este internat la clinica de boli. Nervoase de la Passy.

1893 (6 iulie) Scriitorul moare după optsprezece luni de suferinţă.

L. P.-S.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Prezenta culegere de schiţe şi nuvele a fost întocmită după ediţia Guy de Maupassant – *Opere* (voi. 11—111). M|) Aruti'i Sa Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1966.

'I'Iiitihiii; r r mia de publicul cititor căruia i se adresează colecţia „l,. Yri'inn" yi jjvtndu-se în vedere vastitatea şi varietatea cpeivl lui Miiupus. Ani, n-n procedat la întocmirea sumarului după criterii selective şi tematico. Astfel, au fost Incluse în volum cefe mul cunoscute şi mai reprezentative nuvele şi schiţe din perioade ilo creaţie diferite (din 1879 până în 1889), iar pentru o mai bună înţelegere a compartimentelor tematice ale povestirilor, acestea ui fost structurate în volum pe secţiuni, după cum urmează j

/ Nuvele şi schiţe care oglindesc aspecte ale vieţii şi psihologiei ţăranului normand *(Sfoara, O vendetla, Butoiaşul, Bătrânul, Dra< ul, Moş Amable);* II. Războiul franco-prusas *(Bulgăre de Seu, Doi prieteni, Moş Miâon, Aventura lui Walter Schnaffs, Mătuşa, ’iauvage);* III. Viaţa micilor funcţionari *(În familie, Decorat, (liuraerul, Plimbare);* IV. Familia burgheză şi destinul unor femei *(Unchiul’ meu Jules, Pe mare, Regina Hortense, Ghelner, un lupt, Domnişoara Perle);* V. Schiţe care au oa erou principal pe omul simplu *(Tatăl lui Simon, Păiereasa, Golanul, Boitelle);* Vi. Schiţe satirice *(Relicva, Un normand, Spovedania lui Thâodule Sabot);* VII. Povestiri fantastice şi filosofice *(Ticul, Singurătate, Frica).*

în cadrul fiecărei subdiviziuni, nuvelele şi schiţele au fost ordonate cronologic.

|

Se impune a fi menţionat faptul că încercarea de „sistematizare” a unei părţi infime din opera nuvelistică a lui Maupassant are la bază tematicile majore pe care le cuprinde aceasta, o privire exhaustivă fiind posibilă doar în cazul unei ediţii de opere complete ale scriitorului francez.

L F.-3.

SFOARA

Lui Harry Alis

Ţăranii şi nevestele lor se îndreptau către oraş pe toate drumurile care duceau spre Goderville, pentru cât era zi de târg. Bărbaţii păşeau liniştit, aple«iiulu-vi trupul înainte la fiecare mişcare a picioarelor lor strâmbe, deformate de muncile grele, de apăsarea pe plug care suceşte mijlocul şi ridică în acelaşi timp umărul stâng, de cositul fâneţelor care depărtează genunchii pentru că omul caută să aibă un echilibru solid, de toată truda înceată şi istovitoare a câmpului. (Eămăşile lor albastre, scrobite, strălucitoare, lăcuite parcă, împodobite la guler şi la manşete cu o mică broderie cu aţă albă, umflate în jurul pieptului osos, păreau nişte baloane gata să-şi ia zborul, din care ieşeau un cap, două braţe şi două picioare.

Unii trăgeau de capătul unei funii o vacă sau un viţel. Nevestele lor, în spatele vitelor, le plesneau şalele cu câte o rămurică încă împodobită cu frunze, ca să le grăbească mersul. Duceau în braţe coşuri mari din care ieşeau ici inpete de pui, dincolo capete de raţe. Călcau cu paşi mai inurunţi şi mai iuţi decât

bărbaţii lor, cu mijlocul uscat, drept şi înfăşurat în câte un şăluţ ponosit, prins cu un iu: pe pieptul lor turtit, cu capul învelit într-o basma ulbă, lipită de păr, peste care era pusă o bonetă.

Mai trecea şi câte o şarabană, În pasul smucit al unu! căluţ, zguduind de nădejde doi bărbaţi aşezaţi aiătur! şi, în fundul vehiculului, o femeie, care sa ţinea de marginile trăsurii ca să domolească hurducăturile vârtoase.

În piaţa din Goderville era mulţime, îmbulzeală de oameni şi vite la un loc. Coarnele boilor, pălăriile pluşate ale ţăranilor bogaţi şi bonetele ţărancelor pluteau pe deasupra mulţimii. Vocile ţipătoare, ascuţite, lătrătoare, făceau un zgomot continuu şi sălbatic, peste care se ridica câteodată un strigăt ieşit din pieptul puternic al unui ţăran prins de veselie, sau mugetul prelung al unei vaci priponite de zidul unei case.

Mirosea a grajd, a lapte, a bălegar, a fin şi a sudoare, răzbea duhoarea acră, groaznică, umană şi animală, a oamenilor de la ţară.

Jupânul Hauchecorne, din Breaute, ajunsese tocmai la Goderville şi se îndrepta către piaţă, când văzu un căpăţel de sfoară pe jos. Jupânul Hauchecorne, econom ca un adevărat normand, se gândi că orice lucru care poate sluji ia ceva era vrednic să fie cules şi se aplecă cu greu, pentru că suferea de reumatism. Luă de pe jos bucăţica de sfoară subţire şi se pregătea s-o învălătucească eu grijă, când îl văzu pe jupânul Malandain, curelarul, stând pe pragul prăvăliei lui şi privindu-l. Se certaseră odinioară din pricina unui căpăstru şi rămăseseră supăraţi, pentru că amândoi erau îndrăciţi. Jupânul Hauchecorne se ruşină că duşmanul lui îl văzuse culegând din bălegar un capăt de sfoară. O ascunse repede sub bluză, apoi în buzunarul pantalonilor. Pe urmă se prefăcu a căuta pe jos ceva ce nu găsea şi se îndreptă spre piaţă, cu capul înainte, cocârjit de junghiurile lui.

Se pierdu repede în mulţimea zgomotoasă şi înceată, zbuciumată de tocmeli nesfârşite. Ţăranii pipăiau vacile, plecau, se întorceau, încurcaţi, mereu cu teamă că vor fi păcăliri, neîndrăznind niciodată să se hotărască, căutând privirea negustorului, căutând la nesfârşit să descopere viclenia omului şi cusurul vitei.

Femeile îşi puseseră coşurile mari Ja picioare şi scoseseră păsările care zăceau acum pe pământ cu labele legate, cu ochii

speriaţi, cu crestele stacojii.

Ascultau ce li se oferea, ţineau la preţ, cu o expresie aspră, cu chipul nepăsător sau, când se hotărau să lase mai ieftin, strigau dintr-o dată către muşteriul care se depărta încet:

— Bine, jupân Anthime. Ţi-o dau.

Apoi, încet, încet, piaţa se goli, şi când clopotele bătură amiaza, cei care locuiau prea departe se răspândiră prin hanuri.

La Jourdain, sala cea mare era plină de oameni care mâncau, aşa cum curtea largă era plină de tot soiul de vehicule, de faetoane, de cabriolete, de şarabane, de trăsurici, de nenumărate căruţe, galbene de balegă, hodorogite, peticite, ridicându-şi către cer hulubele ca pe nişte briile.'iu proptite cu botul în pământ şi cu dosul ridicat în aer.

Aproape de meseni, vatra uriaşă, plină de flăcări luminoase, arunca o dogoare aprinsă în spatele şiragului de oameni aşezaţi în dreapta. Trei frigări se învârteau, încărcate de pui, de porumbei şi de pulpe. O mireasmă îmbătătoare de carne friptă şi de grăsime care mustea peste cojiţa rumenită se desprindea din vatră, înteţea veselia oamenilor, făcea să le lase gura apă.

Toată aristocraţia plugului venise acolo, la jupân Jourdain, hangiu şi geambaş, şmecher plin de bani,

Farfuriile treceau şi se goleau ca şi ulcelele de cidru galben. Fiecare îşi povestea treburile, cumpărăturile, vân/. Iirile. Îşi dădeau unul altuia veşti despre recoltă. Vremea era bună pentru fâneţe, dar cam prea umedă pentru grâu. Deodată, în curte, în faţa casei, se auzi toba bătând. Toată lumea sări în picioare, afară de câţiva nepăsători, şi alergă la uşă, la ferestre, cu gura încă plină şi cu • şervetul în mână.

După ce isprăvi de bătut, crainicul striga sacadat, scarţ-. Dârid frazele? n contratimp:

— Se aduce la cunoştinţa locuitorilor din Goderville ca şi tuturor persoanelor care au fost la târg că, azi de dimineaţă, între nouă şi zece, s-a pierdut pe şoseaua care duce la Beuzeville un portofel negru de piele, în care se aflau cinci sute de franci şi acte. Cel care l-a găsit e rugat să-l aducă numaidecât la primărie sau la jupânul Fortune Houlbreque din Manneville. Va avea douăzeci de franci recompensă.

Apoi omul plecă. Bătăile înăbuşite ale tobei şi glasul slab al crainicului se mai auziră o dată, de departe.

Oamenii începură să vorbească despre întâmplare, socotind

dacă jupân Houlbreque avea să aibă norocul să-şi găsească portofelul sau nu.

Prânzul se sfârşi.

Tocmai isprăveau cafeaua, când în prag se ivi brigadierul de jandarmi şi întrebă:

— Jupânul Hauchecorne din Breaute e aici?

Jupânul Hauchecorne, aşezat la celălalt capăt al mesei, răspunse.

— Uite-mă.

Brigadierul urmă:

— Jupâne Hauchecorne, vrei să fii aşa de bun să mă întovărăşeşti până la primărie? Domnul primar vrea să-ţi vorbească.

Ţăranul, surprins, neliniştit, îşi dete pe gât păhărelul, se ridică şi mai cocârjit încă decât de dimineaţă, pentru că primii paşi după fiecare masă îi erau mai grei, şi porni la drum, repetând:

— Uite-mă. Uite-mă.

Se luă după brigadier.

Primarul îl aştepta, • aşezat într-un fotoliu. Era un om gras, grav, plin de fraze pompoase, care îndeplinea şi funcţia de notar al târgului.

— Jupâne Hauchecorne, spuse el, ai fost văzut azi de dimineaţă ridicând de pe şoseaua care duce la Beuzeville, portofelul pierdut de jupânul Houlbreque din Manneville.

Ţăranul se uita uluit la notar, speriat de pe acum de bănuiala care apăsa asupra lui, fără să priceapă de unde venea.

— Io, io am ridicat portofelul ăla?

— Da, chiar dumneata.

— Pe cinstea mea că habar n-am de el.

— Ai fost văzut.

— Io, m-a văzut pe mine? Adică cine m-a văzut?

— Domnul Malandain, curelarul.

Atunci bătrânul îşi aduse aminte, pricepu şi se înroşi de furie.

— Ah, m-a văzut ţopârlanul! M-a văzut când am adunat sfoara asta, clom’le primar, uite-o!

Se scormoni în fundul buzunarului şi scoase un căpeţel de funie.

Dar primarul, neîncrezător, dădu din cap:

N-o să mă faci să cred, jupâne Hauchecorne, că domnul Malandain, care e un om vrednic de încredere, a luat firişorul

ăsta drept un portofel.
Ţăranul, furios, ridică mâna, scuipă în lături ca să-şi întărească jurământul, şi repetă:
— Asta e adevărat în faţa lui Dumnezeu, adevăru' adevărat, doin'Je primar. Pe sufletu' şi pe mântuirea mea, ăsta el
Primarul urmă:
— După ce ai cules obiectul, ai mai căutat multă vrem o în noroi, să vezi dacă nu mai scăpase din el vreo monedă.
Omul se îneca de furie şi de teamă.
— Să spuie una ca asta!... să spuie una ca asta... minciuni de astea, ca să facă de râs un om cinstit! Una ca asta!
Dar protestă degeaba, pentru că nu fu crezut.
Fu confruntat cu domnul Malandain, care îşi repetă şi îşi susţinu afirmaţia. Se ocărîră unul pe altul vreme de un ceas. Jupân Hauchecorne fu căutat, la cererea lui. Nu se găsi nimic la el.
În sfârşit, primarul, foarte încurcat, îl trimise acasă, după ce îl preveni că avea să vestească parchetul şi să ceară să se ia măsuri.
Ştirea se şi răspândise. Când ieşi din primărie, bătrânul fu înconjurat, întrebat cu o curiozitate serioasă sau batjocoritoare, dar în care nu se amesteca niciun fel de revoltă. Începu sa istorisească povestea sforicelei. Nu fu crezut. Lumea râdea.
Mergea, oprit de toţi, oprindu-şi şi el Ia rândul lui cunoştinţele, începând iar, la nesfârşit, aceeaşi poveste, protestând iar, arătându-şi buzunarele întoarse pe dos, ca să dovedească că n-avea nimic la el.
ı se spunea:
— Ei, şmecher bătrân!
El se supura, îşi ieşea din fire, înfierbântat, disperat că nu era crezut, neştiind ce să facă şi povestind mereu întâmplarea.
Se înnopta. Trebuia să plece acasă. O apucă Ia drum cu trei vecini cărora le arătă locul unde culesese bucata de sfoară. Tot drumul vorbi numai despre păţania lui.
Seara colindă satul Breaute, ca s-o spună tuturor. Nu întâlnea decât oameni care nu-l credeau.
Fu bolnav toată noaptea de supărare.
A doua zi, către ora unu după-amiază, Marius Paumelle, argatul jupânului Breton, agricultor din Ymauville, îi adusa jupânului Ilaulbreque din Manneville portofelul cu tot cuprinsul lui.
Omul susţinea că-i găsise, în adevăr, pe drum, dar că neştiind

carte, îl adusese acasă şi-l dăduse stăpânului lui.

Vestea se răspândi în împrejurimi. Jupânul Hauchecorne află şi el. Începu iar să colinde şi să istorisească întâmpâareă, întregită de deznodământ. Triumfa.

— Ce mă durea pe mine, spunea el, nu era lucrul, vedeţi dumneavoastră, era minciuna. Nimic nu te păgubeşte mai rău decât ocara care te apasă dintr-o minciună.

Toată ziua vorbi despre păţania lui, o povesti oamenilor care treceau pe drum, celor care beau la circiumă, duminica următoare celor care ieşeau de ia biserică. Oprea necunoscuţi, ea să îe-o spună. Acum era liniştit, şi totuşi îl mai sâcâia ceva, fără să ştie lămurit ce. Oamenii, când îl ascultau, păreau că glumesc. I se părea că murmură în spatele lui.

în săptămâna următoare, marţi, se duse la târg, la Goderville, împins numai de dorinţa să povestească ce se petrecuse cu el.

Malandain, în picioare pe pragul prăvăliei, începu să râdă când îl văzu trecând. De ce?

Se apropie de un gospodar din Criquetot, care nu-l lăsă să isprăvească, îi dădu un ghiont în stomac şi-i strigă în obraz: „Hei, şmecher bătrân!“, apoi îi întoarse spatele.

Jupânul Hauchecorne rămase înlemnit şi din ce în ce mai neliniştit. De ce-i spusese: „Şmecher bătrân?“

Când se aşeză la masă la hanul lui Jourdain, începu iar Mii l. Imurească întâmplarea.

Un jţc’ombuş din Montsvilliers îi strigă:

■ Haide, haide, hoţoman bătrân, ştim noi sfoara ta!

Hauchecorne îngână:

— Păi de vreme ce s-u găsit portofelu’!

Dar celălalt răspunse:

— Ia taci. Tată, unu găseşte şi altu aduce. Eu nu ştiu, n-am văzut, te duc de nas.

’ [Viranul simţi că se înăbuşă, în sfârşit, înţelegea. Era acuzat că trimisese portofelul înapoi printr-un fârtat, printr-un complice.

Vru să protesteze. Toată lumea de la masă începu să rida.

Nu-şi putu isprăvi prânzul şi plecă, în mijlocul batjocurilor.

Se întoarse acasă ruşinat şi revoltat, sugrumat de furie, buimac, cu atât mai zdrobit cu cât ar fi fost în stare, cu şmecheria lui de normand, să facă lucrul de care era. Icuzat şi chiar să se laude cu el, ca şi cum ar fi fost o Ispravă grozavă. Vedea tulbure că nevinovăţia lui era (/ivii de dovedit, pentru că

viclenia îi era cunoscută. Se nimica lovit în inimă de nedreptatea bănuielii.

Atunci începu iar să-şi povestească păţania, lungindu-şi în fiecare zi istorisirea, adăugind de fiecare dată dovezi noi, proteste şi mai energice, jurăminte şi mai solemne pe care le închipuia, pe care le pregătea în ceasurile de singurătate, cu mintea muncită numai de întâmplarea cu sforicică. Era crezut cu atât mai puţin, cu cât se apăra mai complicat şi argumenta mai dibaci.

— Astea sunt dovezi de mincinos, se spunea în spatele lui.

O simţea, îşi făcea inimă rea, se istovea în silinţe zadarnice.

Se topea vă’zând cu ochii.

Glumeţii îl puneau acum să povestească „Despre sfoară“ ca să facă haz, aşa cum pui un soldat care_vine de la război să povestească o bătălie. Sufletul lui, lovit adânc, se stingea.

Către sfârşitul lui decembrie căzu la pat.

Muri în primele zile ale lui ianuarie şi în aiurelile agoniei, mărturisea necontenit că e nevinovat, repetând:

— O sforicică… O sforicică… poftim, uite-o, domnule primar.

O VENDETTA’

Văduva lui Paolo Saverini locuia numai cu fiul ei într-o casă sărăcăcioasă, aşezată pe meterezele oraşului Bonifacio. Oraşul, clădit pe o ieşitură a muntelui, ’ suspendat chiar pe alocuri deasupra mării, priveşte, peste o strâmtoare stâncoasă, spre coasta mai joasă a Sardiniei. La poalele lui, de cealaltă parte, o fâşie a falezei, care îl înconjoară aproape în înti’egime şi care seamănă cu un culoar uriaş, îi serveşte drept port. Bărcuţele pescarilor italieni sau sarzi şi, la fiecare două săptămâni, un vapor vechi şi gâfâitor care vine de la Ajaccio, îl străbat întreg, până în dreptul primelor case, după ce fac un drum lung între doi pereţi abrupţi.

O grămadă de case pune o pată şi mai albă pe muntele alb, casele par nişte cuiburi de păsări sălbatice, agăţate de stâncă, privind de sus această strâmtoare grozavă, în care corăbiile nu încearcă să pătrundă. Vântul fără odihnă chinuieşte marea, chinuieşte coasta goală, roasă de el, abia îmbrăcată în iarbă. Se cufundă în strâmtoare şi pustieşte amândouă malurile. Şiroaiele de spumă palidă străpung pretutindeni valurile, par nişte fişli de pânză care plutesc şi tresaltă pe suprafaţa apei.

Casa văduvei Saverini, lipită chiar de marginea falezei, îşi

deschidea cele trei ferestre spre această privelişte sălbaticii şi deznădăjduită.

Trăia acolo numai cu fiul ei, Antoine, şi cu căţeaua Sprinţar. I, o căţea mare, slabă, cu părul lung şi aspru, de viţă ciobănească, şi care mergea cu flăcăul la vânat.

Într-o seară, după o ceartă, Antoine Saverini fu ucis mişeleşte, cu cuţitul, de Nicolas Ravolati, care chiar în noaptea aceea fugi în Sardinia.

Când bătrâna mamă primi trupul copilului ei pe care i-l aduseră nişte trecători, nu plânse, ci rămase mult timp nemişcată cu ochii la el; apoi îşi întinse mâna zbârcită deasupra cadavrului lui şi îi jură vendetta. Nu vru să rămână nimeni cu ea şi se închise singură cu trupul mort ■şi cu clinele care urla. Animalul urla necontenit, la capul patului, cu botul întins spre stăpân şi cu coada între picioare. Nu se urnea din loc cum nu se urnea nici mama care stătea acum aplecată peste cadavru, eu ochii aţintiţi, îl privea şi plângea fără zgomot, cu lacrimi mari.

Flăcăul, culcat pe spate, îmbrăcat cu haina lui de aba găurită şi^ sfâşiată la piept, părea că doarme, dar era tot plin de sânge: pe cămaşa care îi fusese smulsă ca să i se dea primele ajutoare, pe vestă, pe pantaloni, pe obraz, pe mâini. Cheaguri de sânge i se prinseseră în păr şi în barbă.

Bătrâna mamă începu să-l vorbească. La zgomotul vocii ei, căţeaua tăcu.

— Lasă, lasă, ai să fii răzbunat, puiul meu, băiatul meu, sărmanul meu copil. Dormi, dormi, o să fii răzbunat, auzi? Ţi-o făgăduieşte maică-ta! Şi ştii bine că maică-ta se ţine totdeauna de cuvânt.

Apoi se aplecă încet peste el şi îşi iipi buzele reci da buzele moarte.

Atunci Sprinţara începu iar să geamă. Scotea un plânset nesfârşit, monoton, sfâşietor, groaznic.

Rămaseră acolo până dimineaţă, amândouă, femeia şi căţeaua.

Antoine Saverini fu îngropat a doua zi şi pesie puţin, timp nu se mai vorbi despre el în Bon i faci o.

*

Nu lăsase în urmă nici fraţi, nici veri apropiaţi, nu se afla acolo niciun bărbat care să înfăptuiască vendetta. Numai bătrâna, maică-sa, se gândea la asta.

Vedea de dimineaţă până seara un punct alb pe coastă, de

cealaltă parte a strâmtorii. Era un sătuc sard, Longosardo, în care se refugiau bandiţii cor şi câni când erau urmăriţi mai stăruitor. Sătucul ăsta din faţa coastei patriei lor e locuit aproape numai de ei, aşteptând acolo clipa când se vor întoarce şi se vor adăposti iar în mărăcânişuri. Mama ştia că în satul ăsta se refugiase Nicolas Ravolati.

Singură, toată ziua, aşezată la fereastră, se uita intr-acolo şi se gândea la răzbunare. Ce avea să facă, fără ajutorul nimănui, neputincioasă, atât de aproape de moarte? Dar făgăduise, jurase pe cadavru. Nu putea să uite şi nici nu putea să aştepte. Ce să facă? Nu mai dormea noaptea. Nu mai avea odihnă şi linişte. Căuta cu încăpăţânare. Căţeaua, la picioarele ei, dormea şi câteOdată ridica botul şi urla spre depărtări. De când stăpânul ei nu mai era acolo, urla aşa, mereu, ca şi cum l-ar fi

, >"-*=5 <£î-v. * i,.

chemat, * ca şi cum sufletul ei de animai, nemingnat, ar fi păstrat o amintire pe care njmic n-o putea şterge.

Într-o noapte, când Sprinţara începu iar să ehelălăie, mama avu deodată o idee, o idee de sălbatic răzbunător şi crunt. Se gândi până dimineaţa, apoi, de cum se iviră zorile, se duse la biserică. Se rugă, îngenuncheată pe lespezi, doborâtă în faţa lui Dumnezeu, implorându-l s-6 ajute, s-o sprijine, să dea bietului ei trup istovit puterea de care avea nevoie ca să-şi răzbune fiul.

Apoi se întoarse acasă, Avea în curte un butoi vechi, prăpădit, în care aduna apă câe ploaie. Îl răsturnă, îi goii şi îl înţepeni pe pământ cu ţăruşe şi cu pietre. Pe urmă o legă pe Sprinţara de coteţul ăsta şi intră în casă.

Se învârtea acum prin odaie făra odihnă, cu ochii mereu: >ţintiţi spre Sardinia. Ucigaşul era acolo.

Căţeaua urlă toată ziua şi toată noaptea. A doua zi de d iminenţă, bătrâna îi aduse o strachină cu apă, numai atât: nici fiertură, nici pâine.

Trecu şi ziua asta. Sprinţara, istovită, dormea. În ziua următoare ochii îi luceau, părul i se zbârlise şi trăgea cu disperare de lanţ.

Bătrâna tot nu-i dădu nimic de mâncare. Animalul, acum furios, lătra răguşit. Trecu şi noaptea.

Atunci, de cum se lumină de ziuă, bătrâna Saverini se duse la un vecin şi-l rugă să-i dea doua legături de fân. Luă boarfele vechi pe care le purtase odinioară bărbatul ci şi le umplu cu

paie, aşa ca să semene a trup omenesc.
 înfipse un băţ În pământ În faţa cuştii Sprinţarei şi legă de el momâia, care în felul ăsta părea că stă în picioare. Apoi îi închipui capul dintr-o cârpă veche învălătucită.
 Căţeaua, mirată, se uita la momâie şi tăcea, cu toate că o mistuia foamea.
 Atunci bătrâna se duse la mezelar şi eympără o bucată mare de caltaboş. Întoarsă acasă, făcu un foc de găteje În curte şi fripse caltaboşul. Sprinţara, înnebunită, sărea, spumega cu ochii aţintiţi la grătartâl al cărui abur îi pătrundea în stomac.
 Pe urmă, mama făcu din caltaboşul ăsta cald o cravată momâii. I-o înnodă îndelung în jurul gâtului, de parca ar fi vrut să i-l pătrundă. După ce isprăvi, dădu drumul câinelui din lanţ.
 Animalul se repezi dintr-un salt grozav la beregata momâii şi, cu labele pe umerii ei, începu să i-o sfârtece. Cădea la pământ cu câte o bucată smulsă din pradă în bot, şi se arunca din nou, îşi înfigea colţii în funii, înhăţa câteva bucăţele de mâncare, cădea iar, şi iar dădea năvală, întărâtat. Li rupea obrazul cu colţii, îi sfâşia gâtul.
 Bătrâna îl privea nemişcată şi tăcută, cu ochii aprinşi. Apoi legă din nou câinele, îl lăsă iar să flămânzească trei zile şi începu de la capăt exerciţiul ăsta ciudat.
 Timp de trei luni obişnui câinele cu lupta asta, cu hrana asta smulsă cu colţii. Acum nu-l mai pi’indea în lanţ, dar cât o singură mişcare îl făcea să se repeadă la lâiomâie.
 îi învăţase s-o sfâşie, s-o mănânce, chiar dacă nu mai avea nimic de mâncare ascuns la gât. Pe urmă, drept răsplată, îi dădea caltaboşul fript pentru el.
 Cum îl vedea pe om, Sprinţara fremăta, întorcea ochii către stăpână-sa care îi striga: „Şo!’: cu o voce şuierătoare, ridicând un deget.
 *
 Bătrâna Saverini, când socoti că a venit timpul, se duse să se spovedească şi să se împărtăşească într-o duminică dimineaţă, cu o cucernicie fierbinte. Apoi se îmbrăcă în haine bărbăteşti, şi aşa, ca un bătrân zdrenţăros, trecu de cealaltă parte a strâmtorii împreună cu câinele, în barca unui pescar sard.
 Ducea o bucată mare de caltaboş într-o traistă de pânză. Sprinţara nu mâncase de două zile. Bătrâna îi dădea mereu să adulmece mâncarea mirositoare, şi o asmuţea.

Ajunseră la Longosardo; corsicana înainta şchiopătând. Intră într-o brutărie şi întrebă de adresa lui Nicolas Ravolati. Se apucase iar de vechea lui meserie, era dulgher. Lucra singur, în fundul dughenii.

Bătrâna deschise uşa şi îl strigă:

— Ei! Nicolas!

El se întoarse. Atunci ea dădu drumul câinelui şi strigă:

— Şo! Şo pe el! mănâncă-l, mănâncă-l!

Căţeaua, asmuţită, se repezi şi-l prinse de beregată. Omul întinse braţele, o cuprinse, se rostogoli la pământ. Timp de câteva clipe se zvârcoli şi frământă pământul cu picioarele, apoi rămase nemişcat, pe când Sprinţara li scormonea beregata şi i-o sfâşia, bucată cu bucată. Doi vecini, care stăteau în pragul porţilor lor, îşi aduseră aminte foarte bine că văzuseră ieşind de acolo un cerşetor bătrân cu un câine negru şi costeliv, care mânca la mers ceva cafeniu, dat de stăpânul lui.

Seara, bătrâna se întoarse acasă. În noaptea aceea dormi bine.

ms

BUTOIAŞUL

Lui Adolphe Taverniev

Jupânul Chicot, hangiul din Epreville, îşi opri cabrioleta în faţa gospodăriei mătuşii Magloire. Era un voinic de vreo patruzeci de ani, stacojiu şi pântecos, care trecea drept un om afurisit.

îşi legă calul de bulumacul porţii, apoi intră în curte. Avea o proprietate lângă pământul bătrânei, pe care îl râvnea de mult. Încercase de zeci de ori să-l cumpere» dar mătuşa Magloire se împotrivea cu încăpăţânare.

— Aici m-am născut, aici am să mor, spunea ea.

O găsi în faţa uşii, curăţând cartofi. Avea şaptezeci şi doi de ani, era uscată, zbârcită, încovoiată, dar neobosită ea o fată târiiără. Chicot o bătu pe spate cu prietenie, apoi se aşeză lângă ea pe un scăunel.

— Ei, mătuşă, cum merge cu sănătatea, bine?

— Nu-mi merge rău. Da’ dumneata, jupân Prosper?

— Ei, aşa, mai am eu nişte dureri, fără ele toate ar merge bine.

— Atunci e cum trebuie.

Ea nu mai spuse nimic. Chicot o privea cum face treabă. Degetele ei încovoiate, chircite, tari ca picioarele de crab, apucau ca nişte cleşti tuberculele cenuşii dintr-un coş şi le răsuceau repede, desprinzând de pe ele fâşii lungi de coajă cu

lama unui cuţit vechi, pe care îl ţinea în cealaltă mână. După ce cartoful rămânea galben de tot, îl arunca într-o găleată cu apă. Trei găini curajoase se apropiau una după alta şi se băgau aproape în fustele ei ca să înhaţe cojile, apoi fugeau cât le ţineau picioarele, cu prada în cioc.

Chicot părea încurcat, şovăitor, neliniştit; de parcă aveai ceva pe suflet şi n-ar putea spune. În sfârşit se hotărî:

— Ia spune, mătuşă Magloire.

— Spui, dacă vrei dumneata.

— Gospodăria, tot nu vrei să mi-o vinzi?

— Ăsta nu. Nici nu te gândi. Am zis o dată, gata.

— Vezi că m-am gândit la o socoteală care ne-ar conveni la amândoi. — Care adică?

— Uite, Mi-o vinzi şi pe urmă tot dumneata o păstrezi. Mă înţelegi? Aseultă-mă bine.

Bătrâna conteni de curăţat cartofii şi-şi aţinti ochii, vioi sub pleoapele veşftejite, asupra hangiului.

El urmă:

— Să-ţi spui mai limpede. Iţi dau o sută cincizeci de franci în fiecare lună. M-auzi? Viu în fiecare lună aici cu cabrioleta şi-ţi aduc treizeci de piese de câte cinci franci. Şi pe urmă nu se mai schimbă nimica, da’ nimica. Stai acasă la dumneata, nici nu te mai gândeşti la mine, nu-mi eşti datoare cu nimic. Nu-ţi dai altă osteneală decât să-mi iei banii. Ce zici?

O privea cu un aer vesel, un aer de om bine dispus. Bătrâna îl măsura cu neîncredere, căutând să vadă care era capcana, şi întrebă:

— Asta **e** folosu* meu. Da’ al dumitale, dacă nu-ţi dau gospodăria?

El urmă:

— Nu-ţi bate capu’ pentru asta. O să stai aici cât **o** .1 vrea bunul Dumnezeu să te mai ţie. Eşti la dumneata acasă. **O** să-mi faci numai **o** hârtiuţă la notar, ca să fie al meu, după dumneata. N-ai copii, n-ai decât nepoţi la i-are nu prea ţii. Nu-ţi convine? Iţi păstrezi avutul cât **o** să mai trăieşti şi eu îţi’ dau treizeci de piese de cinci franci po lună. Dumneata n-ai decât eâştig din afacerea nstn.

Ivitrâiui ramase mirată, neliniştită, dar ademenită. Răspunse:

JMu zic nu. Numai că vreau să mă mai gândesc. Mai vino pe uid sa mal vorbim şi săplumâna viitoare. O să-ţi spun eu ce m-am

gândit.
Jupânul Chicot plecă mulţumit ca un rege care cucerise un imperiu.
Mătuşa Magloire rămase pe gânduri. Nu putu dormi în noaptea următoare. Timp de patru zile avu friguri de atâta pregetare. Mirosea că în treaba asta se ascunde ceva rău pentru ea, Gândul celor treizeci de piese de câte cinci franci, al banilor ăştia frumuşei care aveau să-i pice în, poală, să-i cadă ca din cer, fără să-şi dea nicio osteneala, îi răscolea inima.
Se duse la notar şi-i povesti despre ce era vorba. El o sfătui să primească propunerea lui Chicot, dar să ceară cincizeci de piese de cinci franci în loc de treizeci, pentru ra gospodăria ei valora cel puţin şaizeci de mii de franci.
— Dacă mai trăieşti cincisprezece ani, spunea notarul, ci tot n-o să plătească în chipul ăsta decât patruzeci şi cinci de mii de franci.
Sătrlaa fremăta În faţa perspectivei de a primi cincizeci de piese de cinci franci pe lună. Dar tot n-avea încredere, ae temea de o mie de lucruri neprevăzute, de viclenii ascunse, şi rămase locului până scara, punând mereu întrebări şi neputând să se hotărască să plece. În sfârşit, ft ceru să pregătească actul şi se întoarse acasă tulburată de parcă ar fi băut patru ulcele de cidru proaspăt.
Când Chicot veni după răspuns, ea se lăsă multă vreme rugată, spunând că nu voia, dar roasă de teama că el n-avea sâ-î dea cincizeci de piese de cinci franci. În cele din urmă, pentru că el stăruia, îşi spuse şi ea pretenţiile.
El tresări, surprins neplăcut, şi refuză.
Ca să-i convingă, bătrâna începu să vorbească despre cil putea să mai aibă de trăit.
— Sigur că nu mai am înainte decât cinei sau şase ani. Uiţi că am şaptezeci şi trei şi nu sunt cine ştie ce zdravănă, Mai alaltă-seară credeam că mă duc. Parcă mi se deşertase trupu’, au trebuit să mă urce pe sus în pat.
Chicot însă nu se lăsa cu una, cu două.
— Ei, ei, şmecheră bătrână, eşti zdravănă ca turnu’ bisericii. O să trăieşti cel puţin o sută zece ani. Tot dumneata o să mă îngropi pe mine.
Pierdură toată ziua în tocmeli. Dar cum bătrâna nu se înduplecă, hangiul, la sfârşit, se învoi să dea câte cincizeci de

monede.

A doua zi semnară actul. Mătuşa Magloire ceru zeca piese pentru aldămaş.

Trecură trei ani. Bătrâna se ţinea straşnic. Parcă nu îmbătrânise cu nicio zi şi Chicot îşi pierdea răbdarea, tui i se părea că plăteşte renta asta de o jumătate de veac, că era înşelat, tras pe sfoară, ruinat. Din când în când se ducea s-o vadă pe ţărancă, aşa cum te duci pe eâmp, în iulie, să vezi dacă holda e coaptă pentru secera, & îl primea cu o privire şireată. S-ar fi zis că se felicită singură pentru festa pe care i-o juca şi el se suia repede înapoi, în cabrioletă, bombănind:

— N-ai să mai crăpi o dată, hodoroagă!

Nu ştia ce să facă. Ar fi vrut s-o sugrume ciad o; vedea, O ura eu o ură sălbatieă, vicleană, o ură de ţăran furat

Atunci începu să caute dezlegare.

într-o zi veni s-o vadă, frecându-şi mâinile, aşa cura făcuse în prima zi când îi propusese târgul.

Şi, după ce stătuseră de vorbă câteva minute, zise:

— Ia spune, mătuşă, de ce nu vii să mănânei la mine când treci prin Eprevilie? Lumea vorbeşte, spune că nu mai suntem prieteni, şi-mi cade greu. Ştii, la mine n-o să plăteşti. Nu mă uit eu la o masă. Vino când vrei, mănâneă cât poţi, mie îmi pare bine.

Mătuşa Magloire nu aşteptă să i se mai spună o dată, şi peste două zile, când se duse la piaţă în cabrioleta ei condusă de argatul Celestin, îşi băgă, fără sfială, calul în grajdul jupânului Chicot şi ceru prânzul care î se făgăduise.

Hangiul, fericit, se purtă cu ea ca cu o cucoană, îi dădu să mănânce pasăre, cârnat, caltaboş, friptură şi varză eu slănină. Dar ea nu mâncă aproape nimic. Mânca puţin din copilărie, trăise totdeauna cu un strop de supă şi cu câte o fărâmă de pâine cu unt.

Chicot, dezamăgit, stăruia. Bătrâna nici nu bea. Nu vru nici cafea.

El o rugă:

— Ei, da tot o să iei un păhărel!

— Ei, da, la asta nu zic nu.

El răcni din toată puterea, în mijlocul hanului:

— Rosalie, adu coniacul, cel mai bun, ăla extra.

Servitoarea se ivi cu o sticlă lungă, împodobită cu o frunză de

viţă de hârtie.
Hangiul umplu două pahare:
— Ia gustă, mătuşă, e de ăl grozav.
Femeia începu să bea încetişor, cu înghiţituri mici, ca plăcerea să ţină mai mult. După ce-şi goli paharul, îl scurse şi rosti:
— Ei da, ăsta e coniac adevărat.
Nici nu isprăvise vorba, când Chicot îi mal turnă un pahar. Ea vru să refuze, dar era prea târziu, aşa că II «orbi îndelung, ca pe cel dinfcâi.
Hangiul vru atunci si-i mai toarne şi a treia oară, dar ea se împotrivi. El stăruia;
— Asta e lapte, nu altceva. Eu beau şi zece, şi douăsprezece, şi n-am nimic. Parcă ai înghiţi zahăr. Nu-ţi face rău nici la burtă, nici la cap. Parcă s-ar evapora pe limbă. Nu e nimic mai bun pentru sănătate!
Bătrâna se înduplecă, pentru că mai avea poftă de coniac, dar nu vru decât o jumătate de pahar.
Atunci Chicot, într-un elan de generozitate, strigă:
— Uite, fiindcă îţi place, am să-ţi dau un butoiaş, numai ca să-ţi arăt că tot prieteni suntem!
Bătrâna nu zise nu, şi plecă puţin ameţită.
A doua zi hangiul intră în curtea mătuşii Magloire şi scoase din fundul cabrioletei un butoiaş prins în cercuri de fier. Apoi vru să-i dea să guste băutura din el, ca să-i dovedească că era aceeaşi din ajun. După ce băură fiecare câte trei păhărele, el spuse, la plecare:
— Şi când s-o isprăvi, să ştii că tot mai e. Să nu te sfieşti, nu sunt zgârcit. Gu cât s-o isprăvi mai iute, cu atâta o să-mi pară mai bine.
Şi se urcă în cabrioletă.
Se întoarse peste patru zile. Bătrâna stătea în faţa uşii şi tăia bucăţele de pâine pentru supă.
Se apropie, îi dădu bună ziua, se băgă în sufletul ei, ©a să-i miroasă respiraţia. Simţi că băuse. Faţa i se lumină., – Mă cinsteşti şi pe mine cu un păhărel? întrebă el.
Şi iar ciocniră de două sau trei ori.
Dar în curând, începu să meargă în sat zvonul că mă tuşa Magloire se îmbăta singură. O culegeau când din bucătărie, când din ogradă, când de pe drumuri, şi trebuiau s-o ducă acasă, ţeapănă ca un stârv.

n

Chicot nu mai venea la ea şi, când i se vorbea despre ţărancă, îngâna cu o mutră abătută:.

• Ce nenorocire să capete. Asemenea nărav la vârsta i-i! Vezi, când eşti bătrân, nu mai ai alte bucurii. O dată o t;; i i se tragă un bucluc de aici!

Şi, în adevăr, J s-a tras un bucluc. A murit în iarna următoare, înainte de Crăciun. Căzuse, beată, în zăpadă.

Iar jupân Chicot a spus, moştenind gospodăria:

Mocofana asta mai trăia zece ani, daca nu se dădea În darul beţiei.

I8ti t

BATKÂNUb lin soare călduţ, de toamnă, scălda curtea i;<i'. | xkI.îi hm. Piv.le fagii înalţi de lângă şanţuri. Sub iarba rele/lila <li> vaci, pământul îmbibat de ploaia care răpăi:.<• de curând era moale, se cufunda sub picior cu un pic:, ciiil de apa. Merii încărcaţi de rod îşi semănau fructele de un verdc-deschis în verdele-înehis al ierbii.

Patru juncane tinere păşteau priponite la rând şi mugeau din când în când către casă. Păsările se mişcau pestriţe peste băligar, în faţa staulului, râeâiau, fremătnu, eârâiau, în vreme ce doi cocoşi cântau fără încetare şi căutau viermi pentru găini, pe care le chemau cu un cloncănit vioi.

Poarta de lemn se deschise. În curte intră un om de vreo patruzeci de ani poate, dar care părea de şaizeci, un om zbârcit, strâmb, care mergea cu paşi largi şi inecţi, îngreuiaţi de saboţii mari, umpluţi cu paie. Braţele prea lungi îi spânzurau de-a lungul trupului. Când, e apropie de casă, javra galbenă, legată de trunchiul unui păr uriaş, lângă un butoiaş care-i slujea de cuşcă, dădu din coadă, apoi începu să latre de bucurie. Omul Ntrigă; "

— Jos, Finot!

Câinele tăcu.

O ţărancă ieşi din casă. Trupul ei ciolănos, lat şi otova, se desena sub o bluză de lână, strânsă pe talie. O fustă cenuşie, foarte scurtă, îi cădea până la jumătatea pulpelor, ascunse în ciorapi albaştri. Şi ea purta saboţi umpluţi cu paie. O bonetă albă, îngălbenită, îi acoperea – cele câteva fire de păr lipite de ţeastă, şi chipul ei brun, slab, urât, ştirb, avea înfăţişarea sălbatică şi necioplită pe care o au adesea chipurile ţăranilor.

Bărbatul întrebă:
— Cum îi merge?
Femeia răspunse:
— Preotul spune că s-a isprăvit, că n-o să treacă noaptea.
Intrară amândoi în casă.
După ce străbătură bucătăria, pătrunseră în odaia scundă, neagră, luminată slab de o ferestruică în faţa căreia atârna o petică de stambă normandă. Bârnele mari ale tavanului, înnegrite de vreme, întunecate şi afumate, tăiau încăperea de la un capăt la celălalt, susţinând pardoseala subţire a podului pe care jucau, ziua şi noaptea, turme de şobolani.
Lutul de pe jos, modâlcos, umed, părea gras, iar patul, în fundul încăperii, o pată albicioasă. Un zgomot regulat, răguşit, o răsuflare aspră, hârâită, şuierătoare, amestecată cu o bolboroseală ca de apă ieşită dintr-o pompă spartă, pornea din aşternutul întunecat în care trăgea să moară un bătrân, tatăl ţărancei.
Bărbatul şi femeia se apropiară şi priviră muribundul, cu ochii lor liniştiţi şi resemnaţi.
Ginerele spuse:
— De data asta s-a isprăvit. N-o mai duce nici până la noapte.
Gospodina răspunse:
— De la prânz gâlgâie aşa.
Apoi tăcură. Tatăl avea ochii închişi, faţa pământie, atât de uscată, încât părea de lemn, Prin gura lui întredeschisă trecea o răsuflare gâfâitoare şi aspră. Cearşaful de pânză cenuşie se ridica pe piept, la fiecare respiraţie.
Ginerele rosti, după o lungă tăcere:
— N-avem alta decât să-l lăsăm să se isprăvească. Ce putem noi? Dar ce bucluc cu mazărea, fiindcă vremea e bună şi mâine trebuie s-o prăşim.
Nevastă-sa păru neliniştită la gândul ăsta. Se gândi câteva clipe, apoi spuse:
— Păi dacă se duce, n-o să-l înmormânte? e mai curând de sâmbătă, mâine poţi să vezi de rapiţă.
Ţăranul se gândi, apoi vorbi iar:
— Da, da’ mâine trebuie să poftesc la înmormântare şi trebuie să prăpădesc cinci sau şase ceasuri ca să mă duc de la Tourville la Manetot, la toată lumea. V
Femeia, după ce se gândi două-trei minute, rosti î

— Nu e nici trei, poţi să pleci de-aeum şi să colinzi tot Tourviile-ul. Poţi să spui că s-a dus, de vreme ce nu mai are nici până după-masă.

Omul rămase câteva minute neliotăiit, cântărind foloasele şi urmările aceştei idei. În sfârşit, zise:

— Păi, mă duc.

Era gata să iasă, dar se întoarse şi, după o şovăire, adăugă:

Toi n-ai de lucru, adună nişte mere pentru copt

■ i pi• urmii să faci patru duzini de plăcintele pentru ăi care o să vină la înmormântare, fiindcă trebuie să-i cinstim. Sa faci foeu cu surcelele care sunt sub şopronul unde-i teascu. Sunt uscate.

ieşi din odaie, intră iar în bucătărie, deschise dulaput, scoase o pâinc de şase funţi, tăie cu grijă o felie, adună în palmă fărâmilurile căzute pe masă şi le azvârli în gură, ca să nu piardă nimic. Apoi apucă cu vârful cuţitului o fărâmă ele unt sărat din fundul unei ulcele negre, o întinse pe pline. Şi începu să mănânce încet, aşa cum făcea orice.

Străbătu din nou cui’tea, potoli câinele care începuse iar să latre, ieşi în drumul care se întindea de-a lungul şanţului şi porni spre Tourviile.

*

Rămasă singură, femeia se apucă de treabă. Descoperi covata cu făină şi pregăti aluatul pentru plăcinte, îl frământa îndelung, îl sucea şi-l răsucea, iar îl frămânfea, îl zdrobea, îl fărâma. Apoi făcu un bulgăre mare, alb-gălbui, pe care îl lăsă pe colţul mesei. Se duse după mere şi, ca să nu lovească pomul cu prăjina, se sui în el, cu ajutorul unui scăunel. Alegea fructele cu grijă, ca să nu le ia decât pe cele coapte şi le vâra în poala şorţului.

O voce strigă din drum:

— Ei, cumătră Chicot!

Se întoarse, era un vecin, jupânul Osime Favet, primarul, care, aşezat pe căruţa de băligar, cu picioarele atârnate în gol, se ducea să-şi gunoiaseă-ogorul. Se întoarse şi rosti;

Ce pofteşti, jupân Osime?

Tata, cum îi e?

Femeia strigă:

— Aproape s-a dus. Sâmbătă e înmormântarea, îa şapte, fiindcă e grabă cu rapiţa.

Vecinul încheie:

— Bine. Noroc! Să fii sănătoasă!
Ea răspunse, din politeţe:
— Mulţumesc, asemenea.
Apoi culese mai departe mere.
Cum intră în easă, se duse să-l vadă pe taică-său, aşteptându-se să-l găsească mort. Dar îi auzi de la uşă horcăitul zgomotos şi monoton şi, socotind ca e zadarnic să mai piardă vremea venind până la pat, începu să facă plăcintele.
învelea poamele, una câte una, într-o foaie subţire de eocă, şi le punea la rând pe marginea mesei. După ce făcu patruzeci şi opt de bulgări aşezaţi câte doisprezece în şir, linii în faţa altora, se gândi să pregătească cina:.; i atârnă ceaunul peste foc, ca să fiarbă cartofii. Îşi zise că nu trebuia să aprindă tot atunci şi cuptorul, de vreme ce a doua zi avea timp destul pentru pregătiri.
Bărbatul i se întoarse pe la cinci. Cum trecu pragul, întrebă:
— S-a isprăvit?
Ka răspunse:
— Încă nu. Gâlgâie mereu.
Se duseră să-l vadă. Bătrânul era în aceeaşi stare, întocmai. Răsuflarea lui aspră, regulată ca bătaia unui
■ ra. Iornic, nici nu se îndesise, nici nu se rărise. Se auzea în fiecare clipă, schimbând numai puţin tonul după cum
ii Intra sau ioşea aerul din piept.
(iltn*tvk> îl privi, apoi spuse:
o mi "ir stingă când nu te-ai gândi, ca o luminare.
’ir inloiii. Eră în bucătărie şi, fură să-şi vorbească, începui, i. Îi mrtnâut <• După supă mai mâncară şi câte o felie de pilne ni uni, apoi, după ce farfuriile fură spălate, intrară Iar în odula muribundului.
l’Vmola luă o lampa mică al cărei fitil fumega şi o plimbă peste chipul tatălui ei. Dacă n-ar fi răsuflat,
ı : ir fi socotit, fără îndoială, mort.
l’atul celor doi ţărani era ascuns în celălalt capăt al Itu-ăperii, într-un fel de adâncitură în zid. Se culcară fură să scoată un cuvânt, stinseră lumina, închiseră ochii, Iu curând două sforăieli inegale, una mai adâncă, cealaltă mal ascuţită, întovărăşiră horcăitul neîntrerupt al muribundului.
Şobolanii alergau în pod,
*

Harbatul se deşteptă la primele licăriri ale zorilor. • Socru-său trăia încă. Îşi zgudui nevasta, neliniştit de rivisti’nţn bătrânului.

— Ia te uită, Phemie, nu vrea să se ducă. Tu ce crezi că-i de făcut, hai?

O ştia chibzuită.

Ea răspunse:

— N-o să treacă ziua, asta e sigur. Nu-i primejdie. Numai primaru să nu se împotrivească să-l îngropăm mâine, cum a făcut cu jupân Renard ăl bătrân, care a murit tocmai pe vremea semănatului.

El fu convins de evidenţa raţionamentului ei şi plecă ia lucru.

Femeia văzu de coptul plăcintelor, apoi se îndeletnici cu treburile obişnuite de peste zi.

La prânz, bătrânul nu murise. Oamenii tocmiţi cu ziua pentru prăşitul mazării veniră în grup să se uite la bătrânul care întârzia să moară. Fiecare îşi spuse părerea, apoi plecară la câmp.

La şase, când se isprăvi munca, tatăl încă mai răsufla.

Ginere-său se sperie.

— Ce-ai face tu acum, Phemie, hai?

Nici ea nu ştia ce să hotărască. Se duseră la primar. Le făgădui să închidă ochii şi să le dea autorizaţie pentru înmormântare a doua zi. Agentul sanitar, la care intrară, făgădui şi el, ca să-i facă un bine jupânului Chicot, să antedateze certificatul de deces. Bărbatul şi femeia se întoarseră acasă liniştiţi.

Se culcară şi adormiră ca în ajun, amestecându-şi răsuflările zgomotoase cu răsuflarea mai slabă a bătrânului.

Când se treziră, nu era mort.

*

Atunci încremeniră de spaimă. Stăteau în picioare, la căpătâiul tatălui, privindu-l cu neîncredere, ca şi cum bătrânul ar fi vrut să le joace un renghi, să-i înşele, să-i necăjească înadins, şi erau supăraţi pe el mai ales pentru timpul pe care îi făcea să-l piardă.

Ginerele întrebă:

— Ce-o să ne facem?

Nici ea nu ştia. Răspunse:

— Deh, mare necaz!

Nu puteau acum să-i vestească pe toţi cei invitaţi, care aveau să vină numaidecât. Hotărau să-i aştepte, ca să le lămurească ce s-a întâmplat.

Pe la şapte fără zece, se iviră cei dintâi. Femeile în negru, cu

capul acoperit de un văl mare, veneau cu o înfăţişare tristă. Bărbaţii, stingheriţi în hainele lor de postav, călcau mai hotărât, doi câte doi, vorbind despre treburi.

Jupânul Chicot şi nevastă-sa, speriaţi, îi primiră văitându-se. Amândoi începură să plângă deodată, în aceeaşi clipă, când întâmpinară primul grup. Lămureau întâmplarea, şi povesteau încurcătura, ofereau scaune, se mişcau mult, îşi cereau iertare, voiau să arate că oricine ar fi făcut ca ei, vorbeau necontenit, deveniţi dintr-o dută atât de limbuţi, incit nu mai lăsau pe nimeni să le răspundă.

Se duceau de la unul la altul:

— N-ai fi zis! Nu-ţi vine să crezi că a ţinut atât!

Musafirii, uluiţi, niţel dezamăgiţi ca nişte oameni lipsiţi de ceremonia pe care o aşteptau, nu ştiau ce să Iacă şi stăteau pe scaune sau în picioare. Câţiva voită să plece. Jupânul Chicot îi opri:

— Tot o să luăm în gură ceva. Am făcut plăcintele. Trebuie să le mâncăm,

Feţele se luminară la gâr. Dul ăsta. Oamenii începură să vorbească încet. Ograda se umplea treptat, primii veniţi le povesteau întâmplarea noilor veniţi. Se vorbea în şoaptă, gândul la plăcinte înveselea pe toată lumea.

Femeile intrau în casă să se uite la muribund. Se închinau lângă pat, îngânau o rugăciune şi ieşeau. Barba ţii, mai puţini lacomi de acest spectacol, aruncau numai o privire prin fereastra deschisă.

Nevasta lui Chicot povestea agonia:,. — Uite, aşa e de două zile, nici mai mult, nici mai puţin, nici mai rău, nici mai bine. N~ai zice că-i o pompă care nu mai are apă?

*

După ce toată lumea îl văzu pe muribund, se trecu la gustare. Cum erau prea mulţi ca să încapă în bucătărie, scoaseră o masă în faţa uşii. Cele patru duzini de plăcinte, aurite, îmbietoare, aşezate pe două farfurii mari, atrăgeau privirile. Fiecare întindea mina s-o apuce pe a lui, de teamă că nu erau destule pentru ioată lumea. Dar mai rămaseră patru.

Jupânul Chicot rosti cu gura plină:

— Dacă ne-ar vedea tata, i-ar părea rău. Tare îi mai plăceau, când trăia.

Un ţăran gras şi vesel rosti:

— Acu nu mai mănâncă el de astea. Fiecare la vremea lui.

Cugetarea, în ioc să~i întristeze pe oaspeţi, păru că-i înveseleşte. Era acum vremea lor să mănânce plăcinte.

Stăpâna casei, disperată de risipă, cobora mereu în pivniţă să aducă cidru. Ulcelele veneau şi se goleau una după alta, Acum se râdea, se vorbea tare, se striga chiar, cum se strigă la ospeţe.

Deodată, o ţărancă bătrâna care rămăsese lângă muribund, oprită de o frică plină de curiozitate, lacomă de acest lucru care avea să i se întâmple în curând şi ei, se ivi la fereastră şi strigă ascuţit:

— S-a prăpădit S S-a prăpădit î

Toţi tăcură. Femeile se ridicară repede, ca să se ducă să vadă.

În adevăr, murise. Nu mai horcăia. Bărbaţii se priveau, plecau ochii, stingheriţi. Nu isprăviseră de mestecat plăcintele. Hoţomanul ăla îşi alesese rău momentul.

Acum soţii Chicot nu mai plângeau. Se isprăvise. Erau liniştiţi Repetau:

— Ştiam noi că nu poate s-o mai duca. Dacă s-ar fi hotărât noaptea trecută, n-ar fi fost atâta tărăboi.

în sfârşit^ se^ isprăvise. Aveau să-l îngroape luni, ce să mai facă, şi cu prilejul ăsta aveau să mănânce iac, plăcinte.

Oaspeţii plecară, vorbind despre întâmplare, mulţumiţi că o văzuseră cu ochii lor şi că mai şi îmbucaseră ceva.

Când bărbatul şi femeia rămaseră singuri, faţă în faţă, ea spuse, cu chipul strâmbat de spaimă:

— Iar o să trebuie să coc patru duzini de plăcinţele! Cel puţin dacă se hotăra să moară astă-noapte!

Bărbatul, mai resemnat, îi răspunse:

— Ei, n-o să se întâmple în fiecare zi.

1881

DRACUL

Ţăranul stătea în picioare în faţa doctorului, lângă patul muribundei. Bătrâna, liniştită, resemnată, lucidă, se uita la cei doi bărbaţi şi-i asculta vorbind. Avea să moară. Nu se revolta, i se încheiase viaţa, avea nouăzeci şi doi de ani.

Prin fereastra şi prin uşa deschisă, soarele de iulie pătrundea din belşug^ îşi arunca lumin§ caldă pe lutul cafeniu de pe jos,

vălurit şi bătătorit de’ saboţii a patru generaţii de ţărănoi. Mai pătrundeau în odaie şi miresmele câmpului, aduse de o adiere fierbinte, miresme de bălării, de grâne, de frunze arse de arşiţa amiezii. Lăcustele se întreceau, umpleau câmpul cu un trosnet limpede, asemănător cu zgomotul pe care îl fac moriştele de lemn, care se vând pe la bâlciuri copiilor.

Doctorul ridică glasul şi rosti:

— Honore, nu-ţi poţi lăsa mama singură în starea asta. Poate muri în orice clipă.

Ţăranul, amărât, repeta:

— Da’ tot trebuie să aduc grâi? acasă. Stă de prea mult timp pe câmp, vremea e numa’ bună. Tu ce zici, maică?

Bătrâna pe moarte, chinuită încă de zgârcenia normandă, făcu semn cu ochiul şi cu fruntea că „dat:, îl îndemnă pe fiul ei să aducă griul acasă şi s-o lase să moară singură.

, Doctorul însă se supără şi bătu din picior:

— Eşti un animal, auzi, şi n-am să-ţi dau voie să faci una ca asta, auzi? Dacă trebuie să-ţi aduci grâul chiar azi, du-te şi caut-o pe Rapet, ce naiba! Pune-o s-o vegheze pe maică-ta! Aşa vreau eu, m-ai auzit? Dacă n-ai să mă asculţi, am să te las să crapi ca un câine, când ai să fii şi tu bolnav, mă auzi?

Fiul, un om înalt, slab, cu mişcări încete, chinuit de nehotărâre, de frica de docirvc şi de o dragoste feroce pentru agoniseală, şovăia, socotea, îngăima:

— Cât ia Rapet pentru o veghe?

Doctorul strigă:

— De unde vrei să ştiu eu? Depinde de cât timp o să-i ceri să stea. Înţelege-te cu ea. Ce naiba! Dar vreau să fie aici într-un ceas, ai auzit?

Omul se hotărî:

— Mă duc, mă duc. Nu te supăra, domle doctor.

Doctorul plecă, stăruind:

— Bagă de seamă, bagă de seamă, eu nu glumesc când mă supăr!

Rămas singur, ţăranul se întoarse spre maică-sa şi-i spuse, cu un glas resemnat:

— Mă duc după mătuşa Rapet, fiindcă vrea ăsta. Nu te prăpădi, până nu vin înapoi.

Şi ieşi şi el.

Bătrâna Rapet, c-ălcătoreasă de rufe, veghea morţii şi pe cei

care trăgeau să moară în comună şi în împrejurimi. Apoi, după ce îşi cosea muşteriii în pânza din care n-aveau să mai iasă, se întorcea la maşina de călcat cu care netezea rufele; celor vii. Era zbârcită ca un măr păstrat prea mult, rea, invidioasă, zgârcită, de o zgârcenie nemaipomenită, frântă în două ca şi cum şi-ar fi rupt şalele mişcând necontenit fierul de călcat pe rufe, ■? i ai fi zis că are o dragoste cinică şi monstruoasă pentru agonie. Nu vorbea decât despre oamenii pe care-i văzuse murind, despre toate soiurile de morţi la care fusese de faţă. Le povestea cu un belşug de amănunte, totdeauna aceleaşi, ca un vânător care îşi povesteşte isprăvile.

Honore Bontemps, când intră la ea, o găsi pregătind. Meala pentru guleraşele ţărancelor. Îi spuse:

— Ei, bună seara, cum îţi merge, mătuşă Rapet?

ICa întoarse capul spre el:

Merge, merge. Da’ dumitale?

Ah, mie îmi merge, da’ maichii ba.

Maică-ti?

Da, maichii.

Ce are maică-ta?

Are că o să-şi dea duhu’!

Bătrâna scoase mâinile din apă. Picături albăstrui şi străvezii îi lunecau până în vârful degetelor şi cădeau la loc, în ciubăr.

întrebă, cu o simpatie subită:

[. — Chiar aşa de rău îi e?

Doctorul zice că nu mai ajunge până în seară.

— ■ Atunci sigur că-i e rău.

Honore şovăi. Trebuia să mai spună câte ceva înainte

i le propunerea pe care o pregătea. Dar nu găsi nimie şi se hotărî deodată:

- Cât îmi iei, ca s-o veghezi până se duce? Ştii că mi suntem bogaţi. Nu pot nici să plătesc o slugă. Asta a adus-o pe biata maica aici, prea multe alergături, prea multă oboseală. Să munceşti cât şapte, la cei nouăzeci şi doi de ani ai ei! Azi nu se mai nasc oameni de soiu’ ăsta.

Mătuşa Rapet răspunse grav:

— Sunt două preţuri: doi franci pe zi şi trei franci pe noapte pentru bogaţi. Un franc pe zi şi doi pe noapte pentru ăilalţi. O să-mi dai unu şi doi franci.

Dar ţăranul sta pe ginduri. O cunoştea bine pe maii’ă-sa. Ştia

cât e de tare, de viguroasă, de rezistentă.

Orice ar fi spus doctorul, putea să mai trăiască opt zile.

Spuse hotărât:

— Nu. Mai bine să-mi faci un preţ aşa, un preţ până la sfârşit. Care din doi o avea mai mult noroc. Doctorii’ zice că o să se prăpădească numaidecât. Dacă o fi. Aşa, câştigu’ dumitale şi paguba mea. Da’ dacă mai ţine până mâine sau mai mult chiar, câştigu’ meu şi paguba dumitale!

Bătrâna, mirată, se uita la el. Nu se tocmise la nicio moarte cu toptanul. Şovăia, ademenită de ideea că putea să aibă noroc. Apoi bănui că vrea s-o tragă pe sfoară.

— Nu pot să spun nimic până n-o văd pe maică-ta. Răspunse ea.

— Vin’ de-o vezi.

Femeia îşi şterse mâinile şi se luă după el.

Pe drum nu-şi vorbiră. Ea mergea repede, pe când el călca larg cu picioarele lui lungi, de parcă ar fi sărit peste un pârâu la fiecare pas.

Vacile culcate pe câmp, toropite de căldură, îşi ridicau greoi capetele şi mugeau slab către cei doi oameni care treceau, cerându-le iarbă proaspătă.

Când se apropiară de casă, Honore Bontemps mormăi:

— Ce-ar fi să se fi isprăvit?

Dorinţa inconştientă din el se vădea în sunetul vocii lui.

Dar bătrâna nu murise. Stătea culcată pe spate, pe patul ei sărman, cu mâinile pe învelitoarea de stambă violetă, avea mâinile grozav de slabe, de noduroase, asemănătoare cu nişte animale ciudate, cu nişte crabi, şi închircite de reumatisme, de oboseli, de muncile aproape seculare pe care le îndepliniseră.

Mătuşa Rapet se apropie de pat şi se uită la muribundă. Li luă pulsul, îi pipăi pieptul, îi ascultă respiraţia, o întrebă ceva, ca s-o audă vorbind. Apoi, după ce o mai privi îndelung, ieşi urmată de Honore. Îşi făcuse o părere. Bătrâna n-avea să se ducă peste noapte. Ţăranul întrebă:

— Ei, ce zici?

Femeia răspunse:

— Ei, păi o să mai ţină două zile, poate şi trei. Să-mi dai şase franci cu totul şi cu totul.

Honore strigă:

— Şase franci! şase franci! Ţi-ai pierdut minţile? Nu ţi-am spus

că mai are cinci sau şase ceasuri cel mult?

Se tocmiră îndelung, amândoi înverşunaţi. La sfârşit se înduplecă, pentru că îngrijitoarea voia să plece, pentru că timpul trecea şi grâul nu venea singur acasă.

— Bine, atunci ne-am înţeles, şase franci cu totu' şi cu totu', până când o s-o scoatem din casă.

— Ne-am înţeles, şase franci.

Şi plecă cu paşi mari spre grâul lui culcat pe câmp, sub soarele arzător care coace holdele.

Bătrâna Rapet intră în casă.

îşi adusese de lucru cu ea. Lucra necontenit lângă cei care trăgeau să moară sau lângă morţi, fie pentru ea, fie pentru familia care o folosea pentru amândouă treburile, plătindu-i ceva pe deasupra.

Deodată întrebă:

— Maică Bontemps, da' cel puţin te-a împărtăşit?

Ţăranca dădu din cap în semn că „nu". Mătuşa Rapet,

('are era cucernică, se ridică repede:

— Doamne, Dumnezeule, păi cum se poate? Mă duc după preot.

Alergă atât de repede la biserică, încât copiii, în piaţă, crezură, văzând-o gonind aşa, că s-a întâmplat o nenorocire.

Preotul veni numaidecât, în odăjdii. Înaintea lui mergea un copil din cor, care suna dintr-un clopoţel, ca să vestească trecerea Domnului prin câmpia încinsă şi liniştită. Oamenii care munceau în depărtare îşi scoteau pălăriile mari şi rămâneau nemişcaţi până când veşmântul alb pierea în spatele unei case. Femeile care adunau snopii se ridicau ca să se închine şi găinile negre, speriate, alergau de-a lungul şanţurilor şi se legănau pe labe până la gaura pe care o cunoşteau şi în care piereau deodată. Un mânz priponit într-un imaş se sperie la vederea odăjdiilor şi începu să se învârtească în jurul ţăruşului, la capătul funiei, zvârlind din copite. Copilul din cor, cu fustă roşie, mergea repede. Preotul, cu capul înclinat pe un umăr şi cu calota pătrată pe cap, îl urma mormăind rugăciuni. Mătuşa Rapet venea în urma lor, încovoiată, frântă în două, ca şi cum ar fi vrut să îngenunche din mers, cu mâinile împreunate, ca la biserică.

Honore îi văzu de departe trecând. Întrebă:

— Un' se duce pop-al nostru?

Argatul, mai isteţ, răspunse:

— Ei, îl duce pe Domnul Dumnezeu îa alde maică-ta.

Ţăranul nu se miră.

— Da, se poate.

Şi se puse pe muncă mai departe.

Bătrâna Bontemps se spovedi, fu dezlegată, se împărtăşi. Preotul plecă, lăsându-le pe cele două femei în coliba înăbuşitoare.

Atunci mătuşa Rapet începu să se uite la muribundă, Intrebându-se dacă o s-o mai ducă mult.

Amurgea. Aerul, mai răcoros acum, intra adus de adieri mai vii, şi flutura imaginea sfântă, prinsă pe perete cu două ace. Perdeluţele de la. Fereastră, odinioară albe, acum îngălbenite şi acoperite de murdărie de muşte, păreau că zboară, că se zbat, că vor să plece, ca sufletul bătrânei.

Ea, nemişcată, cu ochii deschişi, părea că aşteaptă cu nepăsare moartea atât de apropiată, care întârzia să vină. Respiraţia scurtă îi şuiera puţin în gâtlejul sugrumat. Avea să se oprească în curând, şi pe pământ avea să fie o femeie mai puţin, o femeie pe care n-avea s-o regrete nimeni.

Când veni noaptea, se întoarse şi Honore. Se apropie de pat, văzu că maică-sa mai trăia încă şi întrebă î

— Merge? cum o întreba altă dată, când nu se simţea prea bine.

Apoi o trimise acasă pe Rapet, spunându-i:

— Mâine la cinci, fără întârziere.

Ea răspunse:

— Mâine, la cinci.

Şi veni, în adevăr, cum se lumină de ziuă.

Honore, înainte de a pleca la câmp, îşi mâncă supa pa (are şi-o făcuse singur.

îngrijitoarea îl întrebă:

— Ei, s-a dus maică-ta?

El răspunse, strângând din pleoape cu viclenie:

— Ba parcă i-ar fi mai bine.

Mătuşa Rapet, prinsă de îngrijorare, se apropie de muribundă, care zăcea în aceaşi stare, covârşită şi nepăsătoare, cu ochii deschişi şi cu. Mâinile chircite pe înveJitoare.

îngrijitoarea înţelese că mai putea trăi aşa două, patru, opt zile poate. Inima ei de zgircită fu prinsă de spaimă. O înecă o furie îndârjită împotriva şmecherului ăstuia care o trăsese pe sfoară,

împotriva femeii care nu mai murea.
Totuşi se apucă de lucru şi aşteptă, cu ochii aţintiţi asupra chipului zbâreit al mamei Bontemps.
Honore se întoarse la masă. Părea mulţumit, aproape batjocoritor. Pe urmă plecă iar. Fără îndoială că îşi. Aducea grâul acasă în cele mai bune condiţii.
Mătuşa Rapet îşi pierdea răbdarea. Fiecare clipă care trecea i se părea acum timp furat, bani furaţi. Avea poftă, o poftă nebună, s-o ia de beregată pe vita asta bătrână, pe încăpăţânata asta bătrână, pe îndărătnica asta bătrână şi s-o siringă puţin, ca să oprească răsuflarea pripită care îi fura timpul şi banii.
Apoi se gândi la primejdie; îi mai trecură şi alte idei prin cap, şi se apropie de pat. O întrebă:
— L-ai văzut vreodată pe dracu?
Maica Bontemps şopti:
— Nu.
Atunci îngrijitoarea începu să vorbească, să-i spună poveşti, ca să-i înspăimânte sufletul neputincios de muribundă. Îi spuse că diavolul se arată tuturor celor care trag să moară cu câteva minute înainte de a-şi da sufletul. Ţine o mătură în mână, are un ceaun pe cap şi zbiară în gura mare. După ce-l vezi, nu mai ai de trăit decât câteva clipe. Îi înşiră pe toţi cei cărora li se arătase dracu în faţa ei, anul ăsta: Josephin Loisel, Eulalie Ratier, Sophie Padagneu, Seraphine Grospied.
Tulburată în sfârşit, mama Bontemps începu să se zbuciume, mişcă mâinile, încercă să întoarcă capul ca să se uite în fundul odăii.
Deodată mătuşa Rapet dispăru de lângă pat. Luă un cearceaf din dulap şi se înfăşură în el, îşi puse în cap ceaunul, ale cărui picioare scurte, şi îndoite se ridicau ca trei coarne, apucă cu mâna dreaptă o mătură şi cu stânga o găleată de tinichea pe care o aruncă deodată în sus, ca să cadă la pământ cu zgomot.
Şi, în adevăr, găleata făcu un zgomot asurzitor când căzu. Atunci, cocoţată pe un scaun, îngrijitoarea ridică perdeaua care atârna la capătul patului şi se ivi gesticulând, ţipând ascuţit în fundul ceaunului care-i acoperea faţa şi ameninţând-o cu mătura, ca un diavol dintr-o piesă de groază, pe bătrâna care abia îşi mai trăgea sufletul.
Muribunda, pierdută, cu privirea rătăcită, îşi clete o silinţă

supraomenească să se scoale şi să fugă. Izbuti chiar să-şi ridice umerii şi pieptul dintre perne, apoi căzu la loc suspinând adânc. Se sfârşise.

Mătuşa Rapet, liniştită, puse toate lucrurile la loc, mătura la colţ, după dulap, cearşaful înăuntru, ceaunul pe vatră, găleata pe poliţă şi scaunul lângă perete. Apoi, cu mişcări profesionale, închise ochii holbaţi ai moartei, puse o farfurie pe pat, vărsă în ea agheasmă, muie în ea mănunchiul de busuioc de pe scrin, îngenunche, şi începu să recite cu zel rugăciunile morţilor pe care le ştia pe dinafară, fiindcă asta îi era meseria.

Când Honore se întoarse, seara, o găsi rugându-se şi făcu numaidecât socoteala că pierdea un franc, pentru că îngrijitoarea nu-şi petrecuse aici decât trei zile şi o noapte, ceea ce însemna cinci franci, nu şase cât trebuia să-i dea el,

1886

MOŞ AMABLE

I

Cerul umed ’şi cenuşiu părea că apasă pe câmpia largă, neagră. Mirosul toamnei, mirosul trist al pământului dezgolit şi ud, al frunzelor căzute, al ierbii veştede, făcea aerul stătut al serii mai des şi mai greu. Ţăranii lucrau încă, risipiţi pe câmp, aşteplând ca ceasul vecerniei să-i cheme către gospodăriile ale căror acoperişuri de paie se zăreau ici şi colo printre copacii-desfrunziţi care apărau de vânt livezile de meri.

Un copilaş, aşezat cu picioarele desfăcute pe un maldăr de boarfe la marginea drumului, se juca cu un cartof pe care îl lăsa din când în când să-i cadă în poala rochiţei, în vreme ce cinci femei aplecate, şi cu fundul în sus, răsădeau fire de rapiţă în ogorul alăturat. Înfigeau un ţăruş de lemn de-a lungul brazdei mari pe care o răsturnase plugul, cu o mişcare înceată şi neîntreruptă, apoi băgau repede în gaura aceea planta care se şi veştejise puţin, şi care se culca pe o parte, După asta acopereau rădăcina şi îşi continuau treaba.

Un bărbat care trecea, cu biciul În mână şi ca picioarele goale în saboţi, se opri lângă copil, îl luă şi-l sărută. Atunci una dintre femei se îndreptă din mijloc şi se apropie de el. Era o fată cu obrajii roşii, lată în şolduri, în raijloa şi în umeri, o femelă normandă înaltă, cu păru! gălbui, eu faţa rumenă.

Rosti, eu o voce hotărâtă:

— Ai venit, Cesaire, ei, ce s-aude:

Bărbatul, un flăcău slab şi trist, şopti:
— Ei, nimic, tot aia.
— Nu vrea?
— Nu vrea.
— Ce-o să i'aei?
— Păi, ştiu eu?
— Du-te la părintele.
— Da, mă duc.
— Du-te chiar acu.
— Mă duc.
Se priviră. El ţinea mereu copilul în braţe. Il sărută iar şi îl puse la loc pe boarfele femeilor.
în zare, între două gospodării, se zărea un plug tras de un cal şi împins de un-om. Omul, animalul şi unealta treceau încet pe cerul spălăcit al serii.
Femeia urmă:
— Ce zice tat-tu?
— Zice că nu vrea.
— Şi de ce nu vrea?
■ Flăcăul arătă cu o mişcare copilul pe care îl pusese pe pământ, apoi arătă cu privirea orouJ oare împingea plugul, departe. Rosti:
— Fiindcă copilul tău e ai lui.
Fata ridică din umeri şi rosti cu mânie:
— Auzi vorbă, toată lumea ştie că-i al lui Victor. Ei şi? Am greşit! Ce, eu sunt singura? Şi mama a greşit «ainiea mea, şi a greşit şi mumă-ta, nainte să se mărite cu tat-tu! Cine n-a greşit în sat? Am greşit cu Victor, fiindcă a dat peste mine în grajd, când dormeam, asta e; şi pe urmă am mai greşit şi când nu dormeam. Sigur că m-aş fi măritat cu ei, dacă n-ar fi fost slugă. Ce, din pricina asta nu sunt eu harnică?
Omul glăsui simplu:
— Io te vreau aşa cum eşti, şi cu şi fără copil. Numa tata se împotriveşte, O să văd eu cum o s-o descurc. Ea rosti iar:
— Du-te la părintele chiar acu.
— Mă duc.
Şi-o luă la drum cu pasul lui greu de ţăran, în vreme ce fata, cu mâinile în şolduri, se întoarsa să răsădească rapiţă.
în adevăr, bărbatul care plecase, Cesaire Houlbreque, fiul bătrânului surd Amable Houlbreque, voia să se căsătorească,

împotriva vrerii tatălui său, cu Celeste Levesque, care avusese un copil cu Victor Lecoq, un argat angajat pe atunci în gospodăria părinţilor ei şi care fusese dat afară pentru isprava asta.

La ţară, de altfel, ierarhiile de castă nu există, şi dacă argatul e econom, ajunge, cumpărându-şi şi el o gospodărie, egalul fostului lui stăpân.

Cesaire Houlbreque păşea eu biciul sub braţ, rumegându-şi gândurile şi ridicându-şi unul după altul saboţii grei, încărcaţi de noroi. Da, voia să se însoare cu Celeste Levesque, o voia cu copil cu tot, pentru că asta era femeia de care avea nevoie. N-ar fi putut spune de ce, dar o ştia, era sigur. Îi ajungea să se uite la ea ca să fie convins, ca să se simtă nu ştiu cum, mişcat, prostit de mulţumire. Îi făcea plăcere chiar să sărute copilul, copilul lui Victor, pentru că ieşise din ea.

Şi privea, fără ură, profilul bărbatului care împingea plugul, la marginea zării.

Dar moş Amable nu voia căsătoria asta. Se împotrivea cu o încăpăţânare de surd, cu o încăpăţânare mânioasă.

Cesaire putea să-i strige mult şi bine la ureche, la urechea care încă mai auzea câteva sunete:

— O să te îngrijim bine, tată. Îţi spun eu că e o fată bună, şi harnică, şi cu socoteală.

Bătrânul repeta:

— Cât oi trăi, n-o să văd io asta.

Şi nimic nu-l putea înfrânge, nimic nu-i îndupleca cerbicia. Lui Cesaire îi mai rămânea o singură speranţă.

Moş Amable se temea de preot, pentru că se temea şi de moartea pe care o simţea apropiindu-se. Nu-i era atât de frică de bunul Dumnezeu, nici de dracu, nici de iad, nici de purgatoriu, despre care n-avea habar, dar îi era frică de preot, care întruchipa pentru el mmormântarea, aşa cum te-ai putea îngrozi de medic fiindcă ţi-e groază de boii. De opt zile Celeste, care cunoştea slăbiciunea asia a bătrânului, îl împingea pe Cesaire să se ducă la preot. Dar Cesaire şovăia mereu, pentru că nici lui nu-i plăceau prea mult anteriele negre, care întruchipau pentru el mâini totdeauna întinse pentru chete sau pentru anafura.

Acum totuşi se hotărâse şi se ducea la parohie, gândindu-se cum avea să-şi spună povestea.

Părintele Raffin, un preot mărunţel, vioi, slab şi niciodată bărbierit, aştepta să se facă ora cinci, Incălzindu-şi picioarele la focul din bucătărie.

Cum îl văzu intrând pe ţăran, întrebă întoreând numai capul:

— Ei, Cesaire, ce vrei?

— Aş vrea să vă spun ceva, părinte.

Omul stătea în picioare, sfios, cu şapca într-o mână, cu biciul în cealaltă.

— Atunci, spune.

Cesaire se uita la servitoare, o bătrână care îşi ticsea picioarele, punând tacâmul stăpânului ei pe un colţ de masă, în faţa ferestrei. Îngână:

— Vezi că e aproape o spovedanie.

Atunci părintele Raffin se uită atent la ţăran, fi văzu mutra stingherită, aerul încurcat, ochii care fugeau în toate părţile, şi porunci:

Mărie, du-te pentru cinci minute în odaia ta, să stau de vorbă cu Cesaire.

Servitoarea aruncă 0 privire supărată asupra omului $! ieşi bodogănind,

Preotul urmă; —a! acum dă – i d *mrm \.*

Flăcăul şovăiaîncă, îşi privea saboţii, îşi învârtea şapca. Apoi, deodată, se hotărî:

— Uite, aş vrea să mă însor cu Celeste Levesque,

— Foarte bine, băiete, şi ce te împiedică?

— Tata nu vrea.

— Tatăl tău?

— Da, tata.

— Şi ce spune taică-tău?

— Zice că are un copil.

— Nu e j>rima căreia i se întâmplă treaba asta, de la maica Eva încoace,

— Un copil cu Victor, Victor Lecoq, servitorii’ lu’ Anthime Loizel.

— Aşa, aşa... Şi nu vrea?

Nu vrea.

— Adică nu vrea deloc?

— Ca un măgar care nu vrea să meargă, vă rog să mă iertaţi.

— Şi tu ce-i spui, ca să-l hotărăşti?

— Îi spun că e o fată bună, şi harnică, şi cu socoteală.

— Şi asta nu-l clinteşte. Atunci vrei să-i vorbesc eu.

— ~ Tocmai. Precum aţi spus!
— Şi eu ce să-i spun lui taică-tău?
— Păi… ce-i spuneţi la predică ca să-l faceţi să scoată gologanii.
în mintea ţăranului singura trudă a religiei era să dezlege pungile, să golească buzunarele oamenilor, ca să umple lada cerului. Era un fel de mare casă comercială, căreia preoţii îi erau funcţionari, nişte funcţionari şireţi, ageri ca nimeni pe lume, făcând afacerile bunului Dumnezeu în paguba ţăranilor.
Ştia foarte bine că preoţii îi ajutau, şi-i ajutau foarte mult, pe cei mai săraci, pe bolnavi, pe muribunzi, că vegheau, mângâiau, sfătuiau şi. Sprijineau, dar toate astea prin mijlocirea banilor, în schimbul unor monede albe, a banului frumos şi strălucitor cu care se plăteşte împărtăşania şi liturghia, sfaturile şi sprijinul, iertarea păea-
Mor şi indulgenţele, purgatoriul şi raiul, după veniturile şi dărnicia păcătosului.
Părintele Raffin, care îşi cunoştea omul şi nu se supăra niciodată, începu să râdă.
— Atunci, bine, am să-i povestesc aceeaşi poveste tatălui tău, dar şi tu, băiete, să vii la predică.
Houlbreque întinse mina.
— Pe cinstea mea de om sărac, dacă faceţi asta pentru mine, făgăduiesc.
— Bine, bine. Când vrei să vin la taiOS-tău?
— Păi cât mai curând, cu atât mai bine, şi acu, dacă puteţi.
— Atunci peste jumătate de ceas, după cină.
— Peste jumătate de ceas.
— Ne-am înţeles. La revedere, băiete.
— La revedere, părinte. Mulţumesc.
Cesaire Houlbreque se întoarse acasă, cu inima uşurată de o mare greutate.
Ţinea cu chirie o gospodărie mică, foarte mică, pentru că erau săraci, taică-său şi el. Trăiau singuri ei doi cu o slujnică, o fetişcană de cincisprezece ani, care le făcea de mâncare, îngrijea de găini, mulgea vacile şi bătea putineiul, şi o duceau greu, cu toate că Cesaire era un plugar bun. Dar n-avea nici destul pământ, nici destule vite, ca să câştige mai mult decât hrana de toate zilele.
Bătrânul nu mai muncea. Colinda pe ogoare, rezemat în băţ,

trist ca toţi surzii, înţepenit de junghiuri, gârbovit, strâmb, şi se uita la animale şi la oameni cu o privire aspră, neîncrezătoare. Uneori se aşeza pe marginea unui şanţ şi rămânea ceasuri întregi neclintit acolo, gândindu-se vag la lucrurile care îl munciseră toată viaţa, 3a preţul ouălor sau al grânelor, la soarele sau la ploaia care strică sau fac să crească holdele. Mădularele Iul bătrâne, chinuite de reumatism, mai sorbeau puţină umezeală şi din pământ, aşa cum sorbiseră timp de şaptezeci de ani aburii pereţilor colibei lui scunde, acoperită cu paie, umede şi ele.

Se întorcea acasă când se însera, se aşeza la locul lui din capul mesei şi, după ce i se punea dinainte strachina de pământ cu supă, o cuprindea cu degetele lui încârligate, care parcă păstraseră forma rotundă a vasului, şi îşi încălzea mâinile, iarna ca şi vara, înainte de a începe să mănânce, ca să nu piardă nimic, nicio fărâmă din căldura purcească din focul care costă mult, nicio picătură din supa în care s-a pus grăsime şi sare, nicio cojiţă din pâinea care purcede din grâu.

Apoi se căţăra pe o scăriţă în pod, unde îşi avea salteaua de paie, în vreme ce fiu-su se culca jos, în fundul unui soi de firidă, lângă vatră, iar servitoarea se închidea într-un fel de pivniţă, o gaură neagră în care se păstrau pe vremuri cartofii.

Cesaire şi taică-său nu stăteau aproape niciodată de vorbă. Numai din când în când, când era vorba despre vânzarea unei recolte sau despre cumpărarea unui viţel, tânărul cerea sfatul bătrânului şi, făcându-şi mâinile pâlnie, îi striga la ureche socotelile lui. Moş Amable le aproba sau le contrazicea, cu o voce tărăgănată şi a d încă, ieşită din fundul pântecului.

Aşa că într-o seară Cesaire, apropiindu-se de el ca şi cum ar fi fost vorba de cumpărarea unei juncane sau a unui cal, îi strigase la ureche cât putuse de tare, dorinţa lui de a se însura cu Celeste Levesque.

Atunci tatăl se supărase. De ce? Din moralitate? Fără îndoială că nu. La ţară, virtutea unei fete n-are nicio însemnătate. Dar zgârcenia lui, instinctul adânc, sălbatic, de economie, se răsculase la gândul că feciorul lui avea să crească un copil pe care nu-l făcuse el. Se gândise dintr-o dată, într-o clipă, la toate supele pe care avea să le înghită copilul înainte de a putea fi folositor gospodăriei, socotise toate kilogramele de pâine, toţi litrii de cidru pe care avea să le mănânce sau să le bea băieţaşul

până la paisprezece ani, şi îl cuprinsese o mânie cumplită împotriva lui Cesaire, care nu se gândea la toate astea.

Răspunsese cu o voce neobişnuit de puternică:

— Ţi-ai pierdut minţile?

Cesaire începuse să-şi înşire pricinile, să povestească meritele Celestei, să încerce a dovedi că fata avea să câştige de o sută de ori mai mult decât va costa copilul. Bătrânul se îndoia ele aceste merite, dar nu se putea îndoi de existenţa ţâncului. Răspundea necontenit, fără să mai dea alte lămuriri:

— Nu vreau! Nu vreau! Cât oi trăi io, treaba asta n-o să se facă!

Şi rămăseseră aşa de trei luni, fără să se clintească niciunul, nici celălalt, luând de la capăt cei puţin o dată pe săptămână aceeaşi discuţie, cu aceleaşi argumente, cu aceleaşi cuvinte, cu aceleaşi gesturi, mereu degeaba.

Atunci Celeste îl sfătuise pe Cesaire să se ducă să ceară ajutorul preotului.

Când se întoarse acasă, tânărul îl găsi pe taică-său aşezat la masă, pentru că întârziase trecând pe la parohie.

Mâncară în tăcere, faţă în faţă, supă, puţin unt cu pâine şi un pahar de cidru. Apoi rămaseră nemişcaţi pe scaune, abia luminaţi de luminarea pe care slujnica o dusese ceva mai departe, ca să spele vasele şi să taie pâinea bucăţele, pentru masa de a doua zi, clin zori.

O bătaie răsună în uşa care se deschise numaidecât şi preotul se ivi. Bătrânul ridică spre el o privire neliniştită, plină de bănuieli şi, presimţind o primejdie, se şi pregătea să se caţăre pe scăriţa lui, când părintele Raffin îi puse mâna pe umăr şi-i urlă lângă tâmplă:

— Vreau să vorbesc cu dumneata, moş Amable.

Cesaire pierise, profitând de faptul că uşa rămăsese deschisă. Îi era atât de frică, îneât nu voia să audă. Nu voia ca nădejdea să i se fărâmiţeze la fiecare refuz încăpăţânat al tatălui său. Era mai bucuros să audă deodată adevărul, bun sau rău, mai târziu. Plecă în noapte. Era o seară fără lună, o seară fără stele, o seară ceţoasă, în care aerul părea gros de atâta umezeală. Pe lângă curţi plutea un miros uşor de mere, pentru că era momentul în care se culegeau merele cele mai timpurii, merele „dulci* cum li se spune în ţara cidrului. Când Cesaire fresca pe lângă ziduri, staulele îşi suflau prin ferestruicile înguste mirosul cald de animale vii, adormite pe bălegar; din grajduri se auzea cum caii

rămaşi în picioare loveau cu copita,] i se auzeau fălcile trăgând şi fărâmând fânul din iesle.

Mergea drept înainte gândindu-se la Celeste. În mintea asta simplă, în care ideile nu erau decât nişte imagini născute de-a dreptul din obiecte, gândurile de dragoste nu se formulau decât prin evocarea unei fete voinice, rumene, care stătea în picioare în mijlocul unui drum povârnit şi râdea, cu mâinile în şolduri.

Aşa o văzuse în ziua în care începuse s-o dorească. O cunoştea din copilărie, şi cu toate astea n-o luase niciodată în seamă ca în dimineaţa aceea. Stătuseră de vorbă câteva minute, apoi el plecase şi, în tot timpul drumului, îşi repetase: „Doamne, ce fată frumoasă! Păcat că a greşit cu Victor^. Se gândise la asta până seara. Se gândise şi a doua zi.

Când o zărise din nou, simţise ceva care îl gâdila în fundul gâtului, de parcă i-ar fi băgat cineva în gură, până în piept, o pană de cocoş. Şi de atunci, de câte ori se afla lângă ea, se minuna de gâdilătura asta nervoasă care îl apuca mereu.

Peste trei săptămini se hotărî s-o ia de nevastă, atât îi plăcea de tare. N-ar fi putut spune de unde venea puterea asta care pusese stăpânire pe el, dar o exprima aşa: „Sunt apucat“, de parcă ar fi purtat în el dorul de fata asta tot atât de stăpânitor ca o putere a iadului. Nu se sinchisea de greşeala ei. Ce să-i faci, asta. N-o schimba cu nimic. Nu-i purta sâmbetele nici lui Victor. Lecoq,

Dar ce are să se facă, dacă preotul nu izbutea? Nu cuteza nici să se gândească, atât de mult îl chinuia neliniştea asta.

Ajunsese la parohie şi se aşezase lângă poarta scunda, de lemn, ca să aştepte întoarcerea preotului.

Stătea acolo de un ceas, când auzi paşi pe drum şi zări. Curând, cu toate că noaptea era foarte întunecată, umbra şi mai neagră încă a anteriului.

Ii

Se ridică, cu picioarele. Tăiate, neîndrăznind să vorbească, neîndrăznind să ştie.

• . Freotu-111 văzu şi rosti vesel:

— Ei, băiete, s-a făcut,

Cesaire îngăimă:

— ’ S-a făcut... nu se poate f

— Da, flăcăule, dar destul de greu. Mare catâr e taică-tău!

Ţăranul repeta:

— Nu se poate!

— Ba da. Vino la mine mâiae la prkez, ca să hotărâm elnd facem strigările.

Omul apucă mina preotului. O stringea, o scutura, o iărâma, îngânând:

— Zău. „zău... zău... părinte... pe cinstea mea... o să

■ *mă* vedeţi duminică la predică.

II

Nunta avu loc la jumătatea lui decembrie. Fu simplă, pentru că mirii nu erau bogaţi. Cesaire, În haine noi, era gata de la opt dimineaţa, ca să se ducă să-şi ia logodnica şi s-o ducă la primărie. Dar cum era prea devreme, se aşeză în faţa mesei din bucătărie şi aşteptă rudele şi prietenii care trebuiau să vină să-l ia.

Ningea de opt zile şi pământul negru, pământul în care încolţise sămânţa de toamnă, devenise palid, adormit sub un mare giulgiu de gheaţă.

Jn colibele care purtau scufii albe, era frig. Merii rotaţi din curţi păreau împodobiţi, pudraţi ca în frumoasa lună a înfloririi lor.

În ziua aceea, norii grei de la nord, norii cenuşii, încărcaţi cu acea ploaie spumoasă, pieriseră, şi cerul albastru se desfăşurase peste pământul alb, pe care soarele care se ridica arunca reflexe de argint.

Cesaire privea înaintea lui, prin fereastră, fericit, fără să se gândească la nimic.

Uşa se deschise şi două femei intrară în odaie, doua ţărănci gătite, mătuşa şi vara mirelui, apoi trei bărbaţi, verii lui, apoi o vecină. Se aşezară pe scaune şi rămaseră neclintiţi şi tăcuţi, femeile într-o parte a bucătăriei, bărbaţii în cealaltă, apucaţi deodată de sfială, de tristeţea aceea stângaee care cuprinde oamenii adunaţi pentru o ceremonie. Unul dintre veri întrebă:

— Nu e încă vremea?

Cesaire răspunse:

— Cred că da.

— Atunci, hai să mergem, spuse altul.

Se ridicară. Atunci Cesaire, pe care începuse să-l pătrundă o nelinişte, urcă scara podului, să vadă dacă taicăsău e gata. Bătrânul, care se scula de obicei devreme, nu se arătase încă. Fiul îl găsi culcat pe saltea, înfăşurat în pătură, cu ochii deschişi, cu o expresie rea pe faţa... îi strigă în ureche:

— Hai, tată, scoală-te. S-a făcut ceasu* de nuntă.
Surdul şopti, cu un glas jalnic:
— Nu mai pot. Am aşa, ea un frig care-mi îngheaţă
• palele. Nu mai pot să mă mişc.
Tânărul, înmărmurit, II privea, ghieindu-l viclenia.
— Hai, tată, dă-ţi osteneala.
— Nu pot,
— Hai, te ajut eu.
Se aplecă peste bătrân, îi desfăcu pătura, îi Juă de braţe şi-l ridică. Dar moş Amable începu să geamă.
— Vai! Vai! Vai! ce pacoste 1 Vai! Vai! nu mai -pot. Parcă mi-ar fi spatele înnodat. M-o fi tras vreun vfnt «are a intrat prin blestematu' ăsta de coperiş.
Cesaire înţelese Că a-avea să izbutească, şi, înfuriat împotriva lui taid-ssu pentru prima oară în viaţa feţj „li strigă:
— Bine, atunci n-ai să maniaci, fiindcă mâncăm. La hanul lui Polyte. Aşa o să te înveţi minte să mai faci pe încăpăţânaţii'!
Şi coborî în fugă scara, apoi o luă la drum pe urmele rudelor şi musafirilor lui.
Bărbaţii îşi suflecaseră pantalonii, ca să nu le ude marginea ele jos în zăpadă. Femeile îşi ţineau fustele ridicate, arătându-şi gleznele slabe, ciorapii de lână cenuşii, picioarele osoase, drepte ca nişte cozi de mătură. Înaintau toate legănându-se, una în urma alteia, fără să vorbească, încet, din prudenţă, ca să nu piardă poteca dispărută sub stratul neted, uniform, neîntrerupt de zăpadă.
Când se apropiau de gospodării, zăreau câte o persoană, două care îi aşteptau ca să se alăture lor. Şi alaiul se lungea mereu, şerpuia aşa. După cum cotea pe nesimţite drumul, părea un şir de mătănii vii, cu boabe negre, ondulând pe câmpia albă.
În faţa porţii logodnicei, un grup mare tropăia în loc, în aşteptarea mirelui. Când se ivi, toată lumea îl primi cu strigăte de bucurie. Şi, în curând, ieşi şi Celeste din odaia ei, îmbrăcată într-o rochie albastră, cu un şăluţ roşu pe umeri, cu flori de lămâiţă pe cap.
Dar toată lumea îl întreba pe Cesaire:
— Unde-i tat-tu?
El răspundea încurcat:
— Nu se poate mişca de dureri.
Oamenii dădeau din cap, cu un aer neîncrezător şi răutăcios.

Porniră către primărie. O ţărancă ducea copilul lui Victor în urma viitorilor soţi, de parcă ar fi fost vorba de un botez. Ţăranii, acum doi câte doi, se agăţau unul de braţul altuia, şi călcau prin zăpadă legănându-se ca nişte şalupe pe apă.

După ce primarul îi legă pe cei doi soţi în căsuţa municipală, preotul îi uni la râhdul lui în casa smerită a bunului Dumnezeu. Le binecuvântă împerecherea, făgăduindu-lc fecunditate, apoi le propovădui despre virtuţile căsătoriei, despre virtuţile simple şi sfinte ale ogorului, ale muncii, ale înţelegerii şi ale fidelităţii, în vreme ce copilul, căruia i se făcuse frig, scâncea în spatele miresei.

Când perechea se ivi din nou pe pragul bisericii, din şanţul cimitirului izbucniră focuri de armă. Nu se vedeau decât ţevile puştilor din care fumul ţâşnea repede, apoi se ivi şi un cap care privea spre alai: era Victor Lecoq, care sărbătorea nunta iubitei lui, care îi ura fericire cu detunături de pulbere. Îşi tocmise prietenii, cinci sau şase argaţi, ca să tragă salvele astea de puşcă. Lumea socoti că se purta frumos.

Masa avu loc la hanul lui Polyte Cacheprune. Se puseseră douăzeci de tacâmuri în sala cea mare în care se mânca în zilele de târg. O pulpă uriaşă care se învârtea în frigare, păsările rumenite în zeama lor, cârnatul care sfârâia pe un foc viu şi luminos umpleau casa de o mireasmă tare, de fumul jarului stropit cu grăsime, de mirosul puternic şi greu al mâncărilor ţărăneşti.

Se aşezară la masă la ora douăsprezece. Şi se turnă numaidecât supa în farfurii. Chipurile se şi luminau, gurile se deschideau ca să strige glume, ochii râdeau între cute şmechere. Aveau să petreacă, ce dracu!

Dar chiar atunci uşa se deschise şi în rama ei se ivi moş Amable. Avea o expresie rea, un aer mânios, şi se târa în bastoane gemând la fiecare pas, ca să dovedească cât suferă.

Lumea, când îl văzu, tăcu. Dar dintr-o dată moş Malivoire, vecinul lui, un poznaş care cunoştea toate tertipurile oamenilor, începu să urle, aşa cum făcea Cesaire, punându-şi manile pâlnie la gură:

— Hei, şmechere bătrân, bun nas ai dacă ai simţit de acasă de la tine mirosul bucătăriei lui Polyte!

Un hohot mare de râs izbucni din toate gâtlejurile.

Malivoire, aţâţat de succes, urmă:

— Nimic nu face mai bine la junghiuri decât o cataplasmă de cârnaţi! Ţine de cald la burtă, împreună cu un pahar de rachiu!

Bărbaţii strigau, băteau cu pumnul în masă, râdeau aplecându-se din mijloc când într-o parte, când în alta, de parcă ar fi mânuit o pompă. Femeile cârâiau ca nişte găini, servitoarele se prăpădeau de râs, în picioare, de-’a lungul pereţilor. Numai moş Amable nu râdea şi aştepta, tăcând, să i se facă loc.

Fu aşezat la mijlocul mesei, în faţa nurorii lui, şi cum stătu jos, începu să mănânce. Doar fiu-su plătea şi trebuia să-şi ia şi el partea lui. La fiecare lingură de supă care îi cădea în stomac, la fiecare îmbucătură de pline sau de carne pe care o sfărima în gingii, la fiecare pahar de cidru sau de vin care-i luneca prin gâtlej, i se părea că ia înapoi ceva din bunul lui, că ia înapoi ceva din banii pe care îi înghiţeau acum toţi gămanii ăştia, că, în sfârşit, salvează o bucăţică din bunul lui. Mânca în tăcere, cu’âncăpăţânarea zgârcitului care îşi ascunde gologanii, cu îndărătnicia întunecată pe care o avea odinioară în munca lin stăruitoare.

Dar, dintr-o dată, îl zări la capătul mesei pe copilul Celestei, stând pe genunchii unei femei, şi nu-l mai slăbi din ochi. Mânca mai departe, cu privirea agăţată de ţâneul căruia femeia îi băga din când în când în gură o bucăţică de carne, pe care copilul o mesteca încet. Şi bătrânul suferea mai mult de cele câteva îmbucături pe care le sugea larva aceea, decât de tot ceea ce înfulecau ceilalţi.

Masa ţinu până seara. Apoi toţi se duseră la casele lor.

Cesaire îl ridică pe moş Amable.

— Hai, tată, trebuie să mergem acasă, îi spuse el şi îi puse cele două bastoane în mâini. Celeste îşi luă copilul în: braţe, şi porniră încet în noaptea palidă, ’ luminată de zăpadă. Bătrânul surd, beat pe trei sferturi, şi mai rău încă din pricina beţiei, se încăpăţâna să nu înainteze. De câteva ori chiar se aşeză jos, cu gândul că poate noră-sa are să răcească. Gemea, fără să rostească un cuvânt, seoţând un fel de vaiet lung şi dureros.

Când ajunseră acasă, se urcă numaidecât în pod, în vreme ce Cesaire întocmea un pat pentru copil, lângă firida adâncă în care avea să se culce cu nevastă-sa. Dar cum noii căsătoriţi nu adormiră numaidecât, îl auziră multă vreme pe bătrân foindu-se pe salteaua lui*de paie şi chiar vorbind tare uneori, fie prin vis, fie că lăsa să-i scape „fără voie, gândurile pe care nu le mai

putea stăpâni, eh)f nuit de o idee fixă.
A doua zi, când coborî scara, o văzu pe noră-sa, care făcea gospodărie.
Ea îi striga:
— Hai, tată, grăbeşte-te, uite ce supă bună!
Şi aşeză la capătul mesei strachina rotundă de pământ negru, plină de lichidul care aburea. El se aşeză, fără să răspundă nimic, apucă vasul fierbinte, îşi încălzi, ca de obicei, mâinile în jurul lui şi, cum era foarte frig, îl strânse îa piept de parcă ar fi vrut să facă să intre în el, în trupul lui bătrân, înţepenit de atitea ierni, ceva din căldura vie a supei fierbinţi.
Apoi, pentru că îl văzuse pe copilul Celestei dormind încă într-o ladă mare, de săpun, îşi căută bastoanele şi plecă pe câmpia îngheţată, până la prânz, până la ora mesei
Nu se putu deprinde. Trăia ca şi altădată în colibă, dar părea că nu e acolo, că nu-l mai interesează nimic, că se uită la oamenii aceia, la fiul Lui, la noră şi lei COpil Cei I<S nişte străini pe care nu-i cunoştea, cu care nu vorbea niciodată.
Iarna trecu. Fu lungă şi grea. Apoi primăvara, 3a începutul ei, încolţi sămânţa. Ţăranii îşi pe trecură iar zilele pe ogor, ca nişte furnici harnice, muncind din zori până noaptea, sub vânt şi sub ploaie, de-a lungul brazdelor de pământ cafeniu care zămislesc pâinea omului.
Anul se vestea bun pentru tinerii soţi. Grânele creşteau dese şi puternice. Nu veniră îngheţuri târzii. Merii înfloriţi lăsau să cadă pe iarbă neaua lor roză şi albă, care făgăduia belşug de rod pentru toamnă.
Cesaire muncea cu sârg, se trezea devreme şi se întorcea acasă târziu, ca să economisească banii cu care ar fi plătit un argat.
Nevasta îi spunea uneori:
— Până la urmă ai să te îmbolnăveşti.
EJ răspundea:
— Nic-i pomeneală. Sânl deprins.
într-o seară, totuşi, se întoarse atât de obosit îneât trebui să se culce fără să mănânce. A doua zi se sculă ia ora obişnuită, dar tot nu putu mânca, deşi ajunase cu *o* zi înainte. Trebui să se întoarcă pe la mijlocul după-mesei, ca să se odihnească iar. Noaptea începu să tuşească. Se. Răsucea pe saltea, prins de călduri, cu fruntea încinsă, cu limba uscată, ars de o sete

cumplită.

Cu toate astea se duse la câmp cum se lumină de ziuă. A doua zi însă trebuiră să cheme doctorul, care socoti că e foarte bolnav, că are o pneumonie.

Nu mai ieşi din firida întunecată în care îşi avea culcuşul. Il auzeai tuşind, gâfâind şi răsucindu-se în fundul acelei găuri. Trebuia să se aducă o luminare la gura firidei, ca să poată fi văzut, ca să i se dea leacuri, ca să i se pună ventuze. Atunci pe sub dantela groasă a pânzelor de păianjen care atârnau şi fâlfâiau, mişcate de aer, i se zărea faţa scofâlcită, murdărită de o barbă lungă. Mâinile bolnavului păreau moarte pe aşternuturile cenuşii.

Celeste îl îngrijea cu o hărnicie neliniştită, îi dădea să bea doctorii, îi punea vezicatoare, umbla de colo până colo prin casă, în vreme ce moş Amable stătea la marginea podului şi pândea de departe gaura întunecată în care trăgea să moară fiul lui. Nu se apropie, din ură pentru femeie, îmbufnat ca un dine gelos.

Mai trecură şase zile. Apoi, într-o dimineaţă, când Celeste, care dormea acum pe jos, pe două braţe de fân, se duse să vadă dacă bărbatului ei îi e mai bine, nu-i mai auzi răsuflarea pripită ieşind din culcuşul adânc. Întrebă, speriată:

— Ei, Cesaire, ce-i cu tine?

Nu i se răspunse.

Celeste întinse mâna să-l atingă şi-i nimeri obrazul îngheţat. Scoase un strigăt grozav, un strigăt lung, de femeie înspăimântată. Era mort.

La strigătul acesta, bătrânul surd se ivi în capul scării. Când o văzu pe Celeste repezindu-se afara ca să caute un ajutor, coborî iute, pipai şi el obrazul feciorului şi, înţelegând dintr-o dată, se duse să încuie uşa pe dinăuntru, ca să împiedice femeia să se mai întoarcă, ca să-şi ia din nou casa în stăpânire, de vreme ce fiul lui murise.

Apoi se aşeză pe un scaun, lângă mort.

Vecinii veniră, chemară, bătură. Nu-i auzea. Unul dintre ci sparse geamul şi sări în odaie. Alţii se luară după el. Uşa fu deschisă iar şi Celeste intră în casă plângând cu şiroaie de lacrimi, cu obrajii umflaţi şi cu ochii roşii. Atunci moş Amable, învins, se urcă în podul lui, fără să scoată un cuvânt.

Tumormântarea avu loc a doua zi. Apoi, după ceremonie,

moşul şi nora se aflară singuri în gospodărie, ei şi copilul.
Era ia ceasul obişnuit al prânzului. Ea făcu focul, tăie muieţeii pentru supă, puse farfuriile pe masă, în vreme ce bătrânul, aşezat pe un scaun, aştepta fără să aibă aerul că o priveşte.
Când masa fu gata, Celeste îi strigă la ursche:
— Hai, tată, trebuie să mâncăm.
Bătrânul se ridică, se aşeză în capul mesei, îşi goii strachina, îşi mâncă pâinea unsă cu unt, îşi bău cele două pahare de cidru, apoi plecă.
Era o zi călduţă, una dintre acele zile binefăcătoare, în care viaţa fermentează, freamătă şi înfloreşte pe toată faţa pământului.
Moş Amable mergea pe o potecuţă printre ogoare. Se uita la grâul tânăr şi la ovăzul tânăr, gândindu-se că copilul lui, bietul lui copil era acum sub pământ. Mergea cu pasul lui sleit, trăgând un picior şi şchiopătând. Şi cura era singur pe câmpie, singur de tot sub cerul albastru, în mijlocul holdelor care creşteau, singur cu ciocnirile pe care le vedea plutind deasupra capului lui fără să le audă cântecul uşor, începu să plângă mergând.
Apoi se aşeză lângă o baltă şi rămase aşa până seara, uitându-se la păsărelele care veneau să bea. Şi cum începu să se înnopteze, se întoarse acasă, cină fără să scoată un cuvânt, şi se sui în pod.
Viaţa lui continuă ca şi până atunci. Nu se schimbase nimic, în afară de faptul că fiul lui, Cesaire, dormea în cimitir.
Ce putea face el, bătrânul? Nu mai putea munci, nu mai era bun decât să mănânce supele pe care le făcea nora lui. Şi le mânca în tăcere, dimineaţa şi seara, uitându-se eu ochi mânioşi Ia copilul care mânca şi el în faţa lui, de cealaltă parte a mesei. Apoi ieşea, rătăcea prin sat ca un pribeag, se ascundea după câte un hambar ca să doarmă un ceas, două, de parcă i-ar fi fost frică să nu fie văzut, apoi se întorcea acasă când se înserа.
Dar mintea Celestei începuse să fie muncită de ginduri grele. Pământul avea nevoie de un om care să-l vegheze şi să-l lucreze. Trebuia ea cineva să fie acolo, necontenit, pe ogoare, şi nu un om plătit, ci un agricultor adevărat, un stăpân care să cunoască meseria şi să aibă la inimă grija gospodăriei. O femeie singură nu putea sa îndrume munca câmpului, să urmărească preţul grânelor, să diriguiască vinderea şi cumpărarea de vite. Li intraseră nişte idei în cap, idei simple, practice, pe care le

rumega toata noaptea. Nu se putea remărita înainte de un an şi trebuia să salveze numaidecât interesele grabnice, interesele imediate.

■ Un singur om o putea scoate din încurcătură, Victor Lecoq, tatăl copilului ei. Era harnic, priceput la munca câmpului. Dacă ar fi avut nişte parale în buzunar, ar fi fost un agricultor straşnic. Ea o ştia, pentru că îl văzuse -muncind la părinţii ei.

Aşa că într-o dimineaţă, când îl zări treeând pe drum eu o căruţă de băligar, ieşi să-l întâmpine. Victor opri cai; când o văzu şi Celeste îi spuse, de parcă l-.ar fi tot întâlnit şi în ajun:

Bună ziua, Victor. Cum îţi merge?

El răspunse:

— Merge, da’ ţie?

— Ei, mie mi-ar merge, dacă n-aş fi singură în casă şi n-ar fi ogorul eu care nu mă descurc.

Şi vorbiră îndelung, rezemaţi de roata căruţei grele, Omul îşi scărpina din când în când fruntea sub şapcă şi cugeta, în vreme ce ea, cu obrajii încinşi, vorbea cu foc» îşi lămurea socotelile, chibzuielile, planurile de viitor, în sfârşit, el şopti:

— Da, se poate.

Ea îi întinse mâna, ca un ţăran care încheie un târg, şi întrebă:

— Ne-am înţeles?

El strânse mâna care i se întinftea:

— Ne-am înţeles.

— Atunci, duminică?

— Duminică.

— La revedere, Victor.

— La revedere, doamnă Houlbreque

III

în duminica aceea era hramul satului, sărbătoarea din fiecare an, care se numeşte în Normandia „adunare“.

De opt zile se vedeau venind pe toate drumurile, în pasul încet al gloabelor cenuşii sau roşcate, căruţe străine în care îşi aveau lăcaşul familii pribege de obişnuiţi ai bâlciurilor, vânzători de lozuri, proprietari de barăci cu trageri la ţintă, cu fel şi chip de jocuri, indivizi care expuneau curiozităţi şi pe care ţăranii îi numeau: „ăi de-ţi arată orice“.

Chibitcile murdare, cu perdeluţe fluturând, întovărăşite de câte un câine trist, care mergea cu capul în jos, printre roţi, se opriseră una după alta în piaţa primăriei, Apoi în faţa fiecărei

căruţe călătoare se ridicase un cort şi, înăuntrul lui. Prin găurile pânzei, se zăreau lucruri strălucitoare, care aţâţau curiozitatea copiilor.

De cum se iviseră zorile în ziua aceea de sărbătoare, toate barăcile se deschiseseră, înfăţişându-şi minunăţiile de sticlă şi porţelan. Ţăranii, în drum spre liturghie, se uitau cu ochi nevinovaţi şi mulţumiţi la dughenile astea prăpădite, pe care le vedeau totuşi în fiecare an.

De cum trecu prânzul, piaţa se umplu de lume. Din toate satele vecine veneau gospodari, scuturaţi, împreună cu nevestele şi copiii lor, în trăsurile pe două roate care sunau a fierărie şi se clătinau ca nişte balanţe. Deshămau pe la prieteni. Curţile erau pliae de harabale ciudate, cenuşii, înalte, scofâlcite, ca nişte animale cu labe lungi, de pe fundul mărilor.

Şi fiecare familie, ţâncii înainte, cei mari în urmă, venea la adunare cu pas măsurat, cu mutre zâmbitoare şi cu mâinile răşchirate, cu mâinile lor mari, roşii, osoase’ deprinse cu munca şi stânjenite parcă de odihnă.

Un scamator cânta din goarnă, flaşneta căluşeilor îşi înşira în aer notele jalnice şi săltăreţe; roata norocului scârţâia ca o pânză pe care o sfâşii; focuri de carabină pocneau în fiecare clipă. Mulţimea înceată trecea agale prin faţa barăcilor ca o cocă care se scurge, cu mişcări de turmă, cu stângăcia animalelor greoaie, ieşite din ocol la întâmplare.

Fetele, la braţ, câte şase sau opt în rând, piuiau cântece; flăcăii le urmau glumind, cu şapca pe-o ureche, cu cămăşile scorţoase de scrobite ce erau, umflate ca nişte baloane albastre1.

Tot satul era acolo, stăpâni, argaţi şi slujnice.

Până şi moş Amable, îmbrăcat cu redingota lui străveche şi verzuie, voise să vadă adunarea; nu lipsea niciodată de la ea.

Se uita la loterii, se oprea în faţa tragerii la ţintă ca să-şi facă o părere despre lovituri, era mai cu seamă interesat de un joc foarte simplu care consta în aruncarea unei mingi de lemn în gura deschisă a unui om zugrăvit pe o seândură.

Deodată cineva îl bătu pe umăr. Era moş Malivoire, care îi strigă:

— Hei, tăfcuţule, te poftesc la un coniac.

Se aşezară la o masă în faţa unei câreiumi sub cerul liber. Băură un coniac, apoi două, apoi trei. După asta moş Amable începu iar să rătăcească prin adunare. Gândurile i se cam

tulburaseră, zâmbea fără să ştie de ce, zâmbea în faţa loteriilor, în faţa căluşeilor, şi mai ales în faţa tragerii la ţintă în păpuşi. Rămase locului multă vreme, îneântat când un amator răsturna jandarmul sau preotul, două autorităţi de care se temea din instinct. Apoi se întoarse iar la circiumă şi bău un pahar de cidru, ca să se răcorească. Era târziu, se înnopta. Un vecin îl preveni:

— O să ajungi după tocană, tăicuţă.

O apucă spre casă. O umbră blajină, umbra călduţă a serilor de primăvară, cădea încet peste pământ.

Când ajunse în faţa uşii, i se păru că vede două făpturi în casă. Se opri, foarte uimit, apoi intră şi-l văzu pe Victor Lecoq aşezat la masă, în faţa unei farfurii pline de cartofi, mâncând chiar pe locul fiului lui.

Se întoarse numaidecât, ca şi cum ar fi vrut să plece. Acum afară era beznă. Celeste, care se ridicase în picioare, îi strigă:

— Vino iute, tată, avem o tocană bună, ca să sărbătorim adunarea.

O ascultă din inerţie şi se aşeză, uitându-se pe rând la bărbat, la femeie, la copil. Apoi începu să mănânce încet, ca în fiecare zi.

Victor Lecoq parcă ar fi fost la el acasă, vorbea din când în când cu Celeste, lua copilul pe genunchi şi-l săruta. Celeste îi punea în farfurie încă o dată, îi turna de băut, părea mulţumită când vorbea cu el. Moş Amable îi urmărea cu o privire fixă, fără să audă ce spuneau. După ce îşi sfârşi cina (nu mâncase nimic, atât de tare i se întorsese sufletul pe dos), se ridică şi, în loc să se urce în podul lui ca în fiecare seară, deschise uşa, ieşi pe poartă şi porni pe câmp.

După ce ieşi, Celeste întrebă, niţel neliniştită:

— Ce face?

Victor răspunse, nepăsător:

— Nu te sinchisi. O să se-ntoârcâ ei, când o obosi.

Ea făcu curat, spălă farfuriile şi şterse masa, În vreme ce bărbatul se dezbrăca liniştit. Apoi Victor se strecură în culcuşul adâne şi întunecat în care Celeste dormise cu Cesaire.

Poarta se deschise din nou. Moş Amable se întoarse. Cum intră în casă, se uită în toate părţile, ca un eâine bătrân care adulmecă. Îl căuta pe Victor Lecoq. Şi cum nu-l vedea, luă luminarea de pe masă şi se apropie de firida întunecată în care

îi murise feciorul. Îl zări în fundul ei, lungit sub pătură, aţipit. Surdul se întoarse încetinel, puse luminarea la loc şi ieşi încă o dată în curte.

Celeste îşi sfârşise treaba, îşi culcase copilul, pusese toate lucrurile la locul lor şi aştepta să i se întoarcă socrul, ca să se culce şi ea lângă Victor.

Stătea pe un scaun, cu mâinile nemişcate, cu privirea în gol.

Şi pentru că bătrânul nu se întorcea, bombăni plictisită, morocănoasă.

— Trândavul ăsta bătrân o să ne facă să prăpădim douăzeci de centime pe luminare.

Victor răspunse din fundul patului:

— De mai bine de un ceas e pe-afară, ar trebui să vedem dacă nu doarme pe banca din faţa porţii.

Ea rosti:

— Mă duc, se ridică, luă luminarea şi ieşi, aeoperindu-i flacăra cu mâna, ca să vadă în întuneric.

Nu văzu nimic în faţa porţii, nimic pe bancă, nimic pe maldărul de bălegar pe care tatăl se aşeza uneori, la căldură.

Dar, tocmai când se pregătea să se întoarcă, ridica ochii din întâmplare către mărul cel mare care ocrotea intrarea în curte, şi zări deodată două picioare, două picioare omeneşti care atârnau la înălţimea feţei ei.

Începu să strige din răsputeri:

— Victor! Victor! Victor!

Victor dădu fuga afară în cămaşă. Femeia nu putea vorbi şi, întoreând capul ca să nu mai vadă, arătă pomul cu braţul întins.

El nu pricepu, luă luminarea ca să vadă jpai: bine şi-t desluşi, în mijlocul frunzişului luminat de jos în sus, pe moş Amable, spânzurat foarte sus cu un căpăstru din grajd.

Lângă trunchiul mărului rămăsese rezemată o scara.

Victor, dădu fuga să caute un cosor, se sui în pom şi tăie funia. Dar bătrânul se răcise, scosese limba în chip groaznic şi era cumplit de schimonosit.

im

BULGARE DE SEU

Câteva zile la rând, frânturi din armata pusă pe fugă străbătuseră oraşul. Nu mai erau trupe, ci hoarde împrăştiate. Oamenii aveau barba lungă şi murdară, uniformele zdrenţuite şi înaintau cu pas istovit, fără drapele, fără regiment. Toţi păreau

copleşiţi, frânţi, neînstare de un gând sau de o hotărâre, mergând numai din obişnuinţă şi căzând de oboseală, de cum se opreau. Îi vedeai pe cei mobilizaţi mai ales, oameni paşnici, rentieri liniştiţi, frângându-se sub greutatea puştii, pe cei din garda mobilă sprinteni, uşor de speriat şi gata să se entuziasmeze, tot atât de repezi la atac ca şi la fugă; apoi, în mijlocul lor, câţiva pantaloni roşii, urme ale unei divizii măcinate într-o mare bătălie, artilerişti întunecaţi, în rând cu toţi aceşti infanterişti şi, câteodată, casca strălucitoare a unui dragon cu talpa grea, care se ţinea anevoie de mersul mai uşor al infanteriştilor.

Legiunile de franctirori botezate cu nume eroice: „Răzbunătorii înfrângerii“, „Cetăţenii mormântului“, „Aducătorii de moarte”, treceau şi ele, cu mutrele lor de tâlhari.

Căpeteniile lor, foşti negustori de stofe sau de grâne, de seu ori de săpun, războinici de ocazie, numiţi ofiţeri de dragul gologanilor sau al lungimii mustăţilor, acoperiţi de arme, de flanele şi de galoane, vorbeau cu o voce răsunătoare, discutau planuri de luptă şi pretindeau că numai ei susţin Franţa muribundă pe umerii lor de fanfaroni, dar câteodată se temeau de proprii lor soldaţi, derbedei nelegiuiţi, viteji fără niciun rost, tâlhari şi dezmăţaţi.

Se spunea că prusacii sunt gata să intre în Rouen.

Garda naţională, care făcea de două luni recunoaşteri foarte prudente în pădurile învecinate, îşi împuşca uneori propriile ei santinele şi se pregătea de luptă când mişca vreun iepuraş sub mărăcini, se întorsese acasă. Armele, uniformele, tot echipamentul ei ucigaş, cu care spăimântase până acum şoselele naţionale până la trei poşte de jur împrejur, pieriseră dintr-o dată. >

Ultimii soldaţi francezi trecuseră în sfârşit Sena, ca să ajungă la Pont-Audemer prin Saint-Sever şi BourgAchard; în urma tuturor, generalul disperat, care nu mai putea încerca nimic cu zdrenţele astea desperecheate, pierdut el însuşi în năruirea unui popor obişnuit să învingă şi bătut de data asta îngrozitor cu toată vitejia lui legendară, venea pe jos, între doi ofiţeri de ordonanţă.

Apoi plutise peste oraş o aşteptare înspăimântătoare şi tăcută. Mulţi burghezi pântecoşi, care de prea multă negustorie îşi

pierduseră virilitatea, îi aşteptau cu nelinişte pe învingători, tremurând de teamă ca frigarea lor pentru fripturi sau cuţitele mari de bucătărie să nu fie luate drept arme.

Viaţa părea că se oprise în loc. Prăvăliile erau închise, strada mută. Câteodată un trecător, speriat de atâta tăcere, se strecura repede de-a lungul zidurilor.

Spaima aşteptării făcea ca venirea duşmanului să fie dorită.

A doua zi după plecarea trupelor franceze, după-masă, câţiva ulani, răsăriţi de nu se ştie unde, străbătură în grabă oraşul. Apoi, ceva mai târziu, o masă neagră coborî de pe coasta Sainte-Catherine, pe când alte două şuvoaie năvalnice se iviră de pe drumul dinspre Darnetal şi dinspre Boisguillaume. În piaţa primăriei se întâlniră în aceeaşi clipă avangărzile a trei corpuri. Armata germană venea prin toate drumurile vecine, desfăşurându-şi bata-

ioanele care făceau să răsune caldarâmul sub paşii lor tari şi ritmaţi.

De-a lungul caselor care păreau moarte şi pustii, urcau porunci strigate într-o limbă necunoscută şi guturală, iar din dosul obloanelor închise, ochii îi pândeau pe aceşti biruitori, stăpâni pe oraş, pe averi şi pe vieţi, prin „dreptul învingătorului”. Locuitorii, în odăile lor întunecate acum, erau înnebuniţi ca de un cataclism, ca de marile răsturnări ucigătoare ale pământului, în faţa cărora toată înţelepciunea şi toată puterea sunt zadarnice. Pentru că de câte ori ordinea stabilită a lucrurilor e răsturnată, când nu mai există nicio siguranţă, când tot ceea ce era ocrotit de legile oamenilor sau ale naturii se află la cheremul brutalităţii inconştiente şi crâncene, apar aceleaşi simţăminte. Un cutremur de pământ care zdrobeşte sub casele năruite mii de oameni, un fluviu revărsat care rostogoleşte în apele lui de-a valma ţărani înecaţi, stârvuri de boi şi grinzi smulse din acoperişuri sau o armată

i glorioasă care-i măcelăreşte pe cei ce se apără, îi ia pe cei lalţi cu ea prizonieri, jefuieşte în numele săbiei, şi-i mulţumeşte lui Dumnezeu în larma bubuitului de tun sunt deopotrivă prăpăduri care zguduie orice credinţă în dreptatea veşnică, orice încredere învăţată pe de rost, în ocrotirea cerului şi în raţiunea omului.

[Dar la fiecare poartă bătea câte un mic detaşament şi pe urmă pierea în casă. După năvălire, venea ocupaţia. Acuma începea pentru învinşi datoria de a se arăta binevoitori cu învingătorii.

; La câtva timp, după ce trecu prima spaimă, se făcu din nou linişte. În multe familii, ofiţerul prusac mânca la masă cu ai casei. Câteodată era binecrescut şi, din politeţe, deplângea Franţa şi-şi mărturisea dezgustul de a lua parte la acest război. Lumea îi era recunoscătoare pentru sentimentul ăsta; s-ar fi putut ca mâine, poimâine să fie nevoie de ocrotirea lui. Dacă se aveau bine cu el, poate că scăpau. De încă vreo câţiva oameni "care ar îi trebuit hrăniţi. Şi de ce să jigneşti un om de care atârni în întregime? Dacă [redacted]ai face-o, n-ar mai fi vorba de curaj, ci de cutezanţă. Şi cutezanţa nu mai e un cusur al burghezilor din Rouen, ca pe vremea apărării eroice prin oare cetatea lor s-a făcut vestită[10]. Îşi mai spuneau, ca o justificare ultimă, născută din politeţea franceză, că era îngăduit să fii amabil acasă cu soldatul străin, dar nu să te arăţi familiar eu el în public. Pe stradă nu-l mai cunoşteau, dar acasă vorbeau, bucuros cu el, şi neamţul rămânea în fiecare seară mai multă vreme la gura sobei, să se încălzească Împreună cu ceilalţi.

însuşi oraşul îşi căpăta treptat înfăţişarea lui obişnuită. Francezii nu ieşeau încă din casă, dar soldaţii prusaci mişunau pe străzi. De altfel ofiţerii de husari în uniforme albastre, care îşi târau cu obrăznicie pe caidarâm marile lor unelte de moarte, nu păreau a avea pentru simplii cetăţeni mult mai mult dispreţ decât ofiţerii de vânători, care băuseră în aceleaşi cafenele cu un an înainte.

Totuşi, în aer era ceva, ceva subtil şi necunoscut, o atmosferă străină, de neîndurat, ca o miasmă răspândită pretutindeni, miasma invaziei. Umplea locuinţele şi pieţele publice, schimba gustul alimentelor, îţi dădea impresia (a te afli într-o călătorie, foarte departe, ia nişte triburi sălbatice şi primejdioase.

învingătorii cereau bani, bani mulţi. Locuitorii plăteau totdeauna; de altfel erau bogaţi. Dar cu cât un negustor normand ajunge mai bogat, cu atât suferă mai mult pentru orice jertfă, pentru orice fărâmâ din averea lui pe care o vede trecând în mâinile altuia.

Totuşi, luntraşii şi pescarii din josul râului, de Ia douatrei leghe de oraş, dinspre Croisset şi Dieppedalle sau Biessart, scoteau adesea din fundul apei câte un «cadavru de neamţ, umflat în uniforma lui, ucis de o lovitură de cuţit sau de gheată, cu capul

---

10 Aluzie la vestita apărare a cetăţii Rouen, în 1416. în timpul războiului de o sută de. .ani.

sfărâmat de o piatră sau aruncat în apă cu un brinci de pe un pod, de sus. Mâlul fluviului acoperea aceste răzbunări întunecate, sălbatice şi îndreptăţite, eroisme necunoscute, atacuri mute, mai primejdioase decât bătăliile în plină zi şi lipsite de răsunetul gloriei.

(Pentru că ura faţă de cotropitor înarmează totdeauna câţiva curajoşi gata să moară pentru o idee.

în sfârşit, cum cuceritorii, cu toate că sapuseseră oraşul sub disciplina lor neclintită, nu săvârşiseră niciuna din grozăviile pe care faima le-o pusese în cârcă în tot timpul marşului lor triumfător, lumea prinse curaj şi nevoia de negoţ începu să zgândăre iar inima negustorilor din oraş. Unii dintre ei aveau sume mari investite la Havre, care era încă ocupat de armata franceză, şi voiau să încerce să ajungă în acel port, mergând pe uscat până la Dieppe, unde s-ar fi putut îmbarca.

întrebuinţară influenţa ofiţerilor germani pe care îi cunoscuseră şi obţinură o autorizaţie de plecare de la generalul şef.

Pentru călătoria asta se reţinu o diligenţă mare, cu patru cai, şi după ce zece persoane se înscriseră la proprietarul ei, hotărâră să plece într-o marţi, înainte de ivirea zorilor, ca să nu se adune lumea.

De câteva zile dăduse îngheţul şi luni, pe la ora trei, norimari şi negri, veniţi de la nord, aduseseră zăpada care căzuse necontenit toată seara şi întreaga noapte.

în zori, la patru şi jumătate, călătorii se adunară în curtea Hotelului Normandie, unde trebuiau să urce în trăsură.

Erau încă somnoroşi şi tremurau de frig sub păturile lor. În întuneric se desluşeau anevoie unii pe alţii, şi mormanele de veşminte grele de iarnă făceau ca toate aceste trupuri să semene cu nişte popi obezi, în anterie lungi. Dar doi oameni se recunoscură, al treilea veni către ei şi statură de vorbă:

— O iau şi pe nevaştă-mea, spuse unul.

— Şi eu.

— O iau şi eu.

Primul adăugă:

— Nu ne mai întoarcem ia Rouen, şi dacă prusacii se apropie de Havre, plecăm în Anglia.

„Toţi aveau aceleaşi planuri, având aceeaşi fire.

Dar nimeni nu înhăma caii. Un felinar mie, dus de ua’. Rândaş, ieşea din când în când pe o uşă întunecată ca să piară

numaidecât pe alta. Caii loveau cu picioarele pământul care nu răsuna, din pricina bălegarului de pe paiele din culcuşul lor; şi din fundul grajdului se auzea o voce de bărbat, care vorbea cu animalele şi le înjura. Un zornăit uşor de clopoţei vesti că se aduceau hamurile. Zornăitul ăsta ajunse în eurând un freamăt limpede şi continuu, ritmat de mişcările animalului, care când se oprea, când se pornea iar, o dată cu smueitura bruscă ce întovărăşeşte zvâcnetul sec al unei copite potcovite, în clipa în care loveşte pământul.

Uşa se închise deodată. Orice zgomot încetă. Burghezii: îngheţaţi tăcură. Stăteau nemişcaţi şi ţepeni.

O perdea necontenită de fulgi albi sclipea fără încetare’ coborând pe pământ. Ştergea formele, pudra lucrurile cu un praf pufos de gheaţă. În marea tăcere a oraşului liniştit şi îngropat sub iarnă, nu se mai auzea decât fâşâitul nelămurit, nesigur, plutitor, al zăpezii care cădea, mai mult o senzaţie decât un zgomot, o îmbinare de atomi uşori care păreau a umple spaţiul, a acoperi lumea.

Omul se ivi iar eu felinarul lui, trăgând de funie un cal trist, care nu venea de bunăvoie. Îl aşeză lângă oişte, prinse şleaurile, se învârti îndelung în jurul lui ca să întărească hamurile, pentru că lucra numai cu o mână şi cu cealaltă ţinea felinarul. Când plecă să aducă celălalt cal, îi văzu pe călătorii nemişcaţi, albiţi de ninsoare, şi le spuse:

— De ce nu vă urcaţi în trăsură? Cel puţin o să staţi la adăpost.

Ei, fără îndoială, nici nu se gândiseră la asta, • şi se şi năpustiră. Cei trei bărbaţi îşi aşezară nevestele pe bancheta din spate şi se urcară şi ei. Apoi celelalte forme nehotărâte şi ceţoase se aşezară pe ultimele locuri, fără să scoată un cuvânt.

Podeaua era acoperită de paie în care picioarele se înfundau. Doamnele din fund aduseseră cu ele nişte sobiţe mici de aramă care ardeau cu cărbune chimic. Le aprinseră, şi o bucată de vreme înşirară în şoaptă toate avantajele acestor aparate, repetând lucruri pe care le ştiau de mult.

În sfirşit, după ce la diligentă fură înhămaţi şase cai în loc de patru, din pricina greutăţii drumului, o voce întrebă de afară:

— S-a suit toată lumea?

O voce dinăuntru răspunse:

— Da!

Plecară.

Trăsura înainta încet-încet, în pas mărunt. Roţile se înfundau în zăpadă. Întreaga ei cutie gemea cu trosnituri surde. Animalele lunecau, gâfâiau, fumegau. Biciul uriaş al surugiului pocnea necontenit, zbura în toate părţile, se înnoda şi deznoda ca un şarpe subţire şi plesnea dintr-o dată câte o crupă rotundă, care se încorda atunci într-o sforţare mai puternică.

Dar ziua creştea pe nesimţite. Fulgii uşori pe care un călător, rouenez get-boget, îi asemui. Se cu o ploaie de vată, nu mai cădeau. O lumină murdară se cernea printre norii groşi, întunecaţi şi grei, şi făcea ca albeaţa eâmpiei să pară şi mai strălucitoare. Pe ea se ivea când linia unor mari copaci îmbrăcaţi în promoroacă, când o colibă eu o scufie de zăpadă.

Cei din trăsură se priveau plini de curiozitate, în lumina tristă a zorilor.

în fund de tot, pe locurile cele mai bune, moţăiau, unul în faţa celuilalt, domnul şi doamna Loiseău, negustori de vin en gros pe; strada Grand-Pont..

Loiseau, fost vânzător la un patron care se ruinase în afaceri, cumpărase întreprinderea cu totul şi făcuse avere. Vindea foarte ieftin vinuri foarte proaste câreiumari lor de ţară şi trecea printre cunoştinţele şi prietenii lui drept un pungaş viclean, eu adevărat normand plin de şiretenie şi veselie. — Renumele lui de coţear era atât de bine stabilit. Încât într-o seară, la prefectură, domnul Tournel, autor de fabule şi de cântece, un spirit muşcător şi subţire, o glorie locală, văzând că doamnele erau cam somnoroase, le propuse să joace *o* partidă de „L’oiseau v©letf *K* Aceste cuvinte de duh zburaseră şi ele prin salonul prefectului, apoi prin tot oraşul şi făcuseră să râdă o lună de zile toată -provincia.

Loiseau mai era vestit şi prin şotiile lui de toi fel; al, prin glumele lui bune sau proaste. Nimeni nu putea vorbi despre el fără să adauge numaidecât; „N-are pereche, Loiseau ăsta 1 “ Era mie, avea un pântec ea un balon şi o faţă roşcovană, prinsă între două favorite cărunte.

Nevasta lui, mare, puternică, îndrăzneaţă, avea o vece lare şi era iute la hotărâri. Ea era aritmetica *şi* ordinea casei lor de comerţ, pe care el o însufleţea cu activitatea lui veselă.

Lângă el stătea, cu mai multă demnitate, pentru că făcea parte din casta superioară, domnul Carr e-Laraadon, om cu vază, cu greutate în industria bumbacului, proprietar a trei filaturi, ofiţer

al Legiunii de onoare şi membru al Consliului general[11]. Rămăsese, cât timp durase imperiul, şef al opoziţiei binevoitoare, numai ca să-i fie plătită mai scump trecerea la cauza pe care o combătea eu arme curtenitoare, după propria lui expresie. Doamna Carre-Lamadon, mult mai tânără decât bărbatul ci, era mângâierea ofiţerilor de familie bună, trimişi în garnizoana de la Houen.

Stătea în faţa bărbatului ei, mititică, gingaşă, drăgălaşă, înfofolită în blănuri, şi privea mâhnită interiorul jalnic al trăsurii.

Vecinii ei, contele şi contesa Hubert de Brevilie, purtau unul dintre cele mai vechi şi mai nobile nume din Normandia. Contele, boier bătrân şi arătos, se silea să accentueze prin tertipuri de îmbrăcăminte asemănarea lui înnăscută cu regele Henrie al IV-lea, care, după o legendă glorioasă pentru familia lui, lăsase însărcinată o doamnă de Breville, al cărei bărbat devenise, ca urmare a acestui fapt, conte şi guvernator de provincie.

Contele Hubert era coleg cu domnul Carre-Lamadon în Consiliul general şi reprezenta în departament parfcidui orleanist[12]. Povestea căsătoriei lui cu fiica unui mic armator din Nantes rămăsese totdeauna înconjurată de mister. Dar cum contesa era plină de distincţie, primea mai bine decât oricine şi se spunea chiar că fusese iubită de unul dintre fiii lui Ludovic-Filip, toată nobilimea o cinstea şi salonul ei rămânea cel dintâi din tot ţinutul, singurul care păstra galanteria străbună şi în care se pătrundea cu greu.

Se spunea că averea Brevilleilor, toată băgată în imobile, ar fi adus un venit de cinci sute de mii de Livre.

Aceste şase persoane, care stăteau în fundul trăsurii, alcătuiau latura bogată, senină şi puternică a societăţii, erau oameni cinstiţi, care se bucurau de consideraţie, oameni înzestraţi cu Religie şi Principii.

Printr-o întâmplare ciudată, toate femeile stăteau pe aceeaşi bancă. Lângă contesă se mai aflau şi două călugăriţe care numărau mătănii lungi, mormăind *Tatăl Nostru* şi *Ave Maria.* Una dintre ele era bătrână, avea faţa ciuruită adânc de vărsat,

---

11 ,,pasăre*, şi „voie" eare înseamnă şi „zboară" si „fură". K vorba 4e jocul „zboară, zboară*.

12 Partidul care, sub Napoleon al III-lea, urmărea restaurarea pe tronul Franţei a familiei de Orleans.

ca şi cum ar fi primit în plin, de aproape, o salvă de mitralie. Cealaltă, pirpirie de tot, avea un chip frumos şi bolnăvicios, un piept de tuberculoasă măcinată de acea credinţă mistuitoare care dă naştere martirilor şi iluminaţilor.

în faţa celor două călugăriţe, un bărbat şi o femeie atrăgeau atenţia tuturor.

Bărbatul, bine cunoscut, era Cornudet, democratul, spaima burghezilor. Îşi muia de douăzeci de ani barba roşcată în halbele tuturor cafenelelor democrate. Mâncase împreună cu fraţii şi cu prietenii lui o avere destul de frumuşică, moştenită de la taică-său, fost cofetar, şi aştepta cu nerăbdare Republica, ca să obţină în sfârşit locul pe care îl merita după atâtea consumaţii revoluţionare.

La patru septembrie 1 se crezuse numit prefect, în urma unei păcăleli pesemne, dar când voise să intre în funcţie, oamenii de serviciu care rămăseseră singurii stăpâni ai localului nu voiseră să-l recunoască, şi fusese silit să se retragă.

Băiat de treabă, de altfel, cumsecade şi serviabil, se apucase să organizeze apărarea cu o sârguinţă fără pereche. Pusese să se sape şanţuri pe c-împie, să se reteze toţi copacii din pădurile învecinate, semănase capcane pe toate drumurile şi când duşmanul se apropiase, el se retrăsese spre oraş, mulţumit de pregătirile făcute. Acum se gânclea devină şi mai folositor la Havre, unde avea să fie nevoie de alte poziţii de apărare.

Femeia, una dintre cele numiţe uşoare, era vestită prin corpolenţa ei timpurie, din pricina căreia fusese poreclită „Bulgăre de Seu“. Era mică, rotundă toată, învelită în grăsime, avea degetele umflate, sugrumate la încheieturi ca nişte şiraguri de cârnăciori mici, pielea lucioasă şi întinsă, sânii toarte mari şi umflaţi sub rochie; şi totuşi rămânea atrăgătoare şi avea căutare, pentru că prospeţimea ei era plăcută la vedere. Chipul ei era un măr roşu, un boboc de bujor gata să înflorească. Avea doi ochi negri minunaţi, umbriţi de gene dese care-i întunecau, şi o gură îneântătoare, mică, umedă, făcută pentru sărutări, împodobită cu dinţişori strălucitori şi microscopici. Şi se mai spunea că avea şi o mulţime de alte calităţi nepreţuite.

De cum fu recunoscută, femeile cinstite începură să şoptească între ele, şi cuvintele „prostituată^ şi „ruşine publică“ fură şuierate atât de tare, îneât ea ridică fruntea. Plimbă peste vecinii ei o privire atât de provocatoare şi de îndrăzneaţă, îneât

numaidecât se făcu o tăcere adâneă şi toată lumea plecă ochii, afai*a de Loiseau care o pândea aţâţat. V ’: – – ■ ’ – ’ T, a 4 septembrie 1870, în urma dezastrului de la Sedan, a fost desfiinţat în Franţa Imperiul al II-lea şi s-a instaurat oea de a iii-a Republică.

În curmei, însă cele trei doamne pe care prezenţa femeii âsteia le făcuse pe loc prietene, aproape intime, începură din nou să vorbească între ele. Li se părea că trebuie să facă un mănunchi din demnităţile lor de soţii în faţa acestei neruşinate femei de vânzare, pentru că dragostea legală se poartă totdeauna de sus cu sora ei liberă.

Cei trei bărbaţi, apropiaţi şi ei între ei de un instinct de conservare la vederea lui Cornudet, vorbeau despre bani cu un anumit ton dispreţuitor faţă de cei săraci. Contele Hubert istorisea pagubele pe care i le făcuseră prusacii, pierderile pe care le avea de pe urma vitelor furate şi a recoltelor pierdute, cu siguranţa unui mare boier arhimilionar, pe care stricăciunile astea l-ar fi stingherit «el mult un an. Domnul Carre-Lemadon, greu încercat şi el în industria bumbacului, avusese prevederea să trimită şase sute de mii de franci în Anglia, bani albi pentru /ile negre, cum făcea întotdeauna. Loiseau se Invârtise şi el să V-îndă intendenţei franceze toate vinurile proaste care îi mai rămăseseră în pivniţă, aşa că statul îi datora e sumă uriaşă, pe care socotea că o va încasa la Havre.

Toţi trei îşi aruncau priviri scurte şi prieteneşti. Cu toate că erau deosebiţi ca treaptă socială, se simţeau fraţi prin bani, aparţinând marii francmasonerii a celor care au, care bagă în buzunarul pantalonilor şi fac aurul să zornăie.

Trăsura mergea atât de încet, îneât ia ora zece abia făcuseră patru leghe. Bărbaţii coborâră de trei ori, ca să urce coastele pe jos. Începeau să se neliniştească, pentru că trebuiau să ia masa la TStes şi acum se temeau că nu vor ajunge acolo înainte de căderea nopţii. Fiecare pândca eu privirea vreo circiumă pe şosea, când diligenţa se înfundă într-un troian de zăpadă şi fu nevoie de două ceasuri ea să fie scoasă de acolo.

Pofta de mâncare creştea, tulbura spiritele şi nu se zărea niciun birtuleţ, nicio circiumă, pentru că apropierea prusacilor şi trecerea trupelor franceze înfometate speriaseră toate negustoriile.

Domnii alergară după de-ale mâncării în gospodăriile de pe

marginea drumului, dar nu găsiră acolo nici măcar pâine, pentru că ţăranul neîncrezător îşi ascundea rezervele, de teamă să nu fie jefuit de soldaţii, care, lipsiţi de orice merinde, luau cu forţa tot ce găseau.

Către ora unu, Loiseau îi vesti că, hotărât, simţea un gol grozav în stomac. Toată lumea suferea ca el, de mult. Nevoia aprigă de a mânca creştea necontenit, ucidea orice conversaţie.

Din tind în când, câte cineva căsca. Altul îl imita numaidecât. Şi fiecare, pe rând, căsca gura cu zgomot sau pe tăcute, după caracterul, creşterea şi situaţia lui socială, şi-si ducea repede mina în dreptul gurii larg deschise, din care ieşeau aburi.

Bulgăre de Seu se aplecă de câteva ori, ca şi cum ar fi căutat ceva sub poalele ei lungi. Şovăia o clipă, îşi privea vecinii şi pe urmă se ridica la loc, liniştită. Chipurile erau palide şi încruntate. Loiseau spuse că ar plăti o şunculiţă cu o mie de franci. Nevastă-sa făcu o. Mişcare, ca şi cum s-ar fi împotrivit, apoi se linişti. Suferea ori de câte ori auzea pomenindu-se despre bani risipiţi şi nu înţelegea nici măcar să se glumească în privinţa asta.

— Adevărul e că nu mă simt bine. Spuse contele. Cum de nu m-am gândit să iau merinde?

Toţi îşi făceau aceeaşi mustrare.

Totuşi, Cornudet avea o ploscă plină de rom. Le oferi şi celorlalţi, dar ei refuzară cu răceală. Numai Loiseau primi o picătură şi când dete plosca înapoi, mulţumi:

— E totuşi bun, te încălzeşte şi păcăleşte foamea.

Alcoolul îl înveseli; Loiseau le propuse celorlalţi să facă la fel ca pe corabia din cântec: să-l mănânce pe cel mai gras dintre călători. Aluzia asta directă la Bulgăre de Seu îi izbi pe oamenii binecrescuţi. JŞTiirţeni nuri. Răspunse. Numai Cornudet zâmbi. Cele două călugăriţe nu mai îngânau rugăciuni şi, cu mâinile înfundate în mânecile lor largi, îşi plecau încăpăţânat ochii, înehinând fără îndoială cerului suferinţa pe care le-o trimisese.

În sfârşit, la ora trei, pe când se aflau în mijlocul unei câmpii nesfârşite, pe întinsul căreia nu se zărea niciun sat, Bulgăre de Seu se aplecă repede şi trase de sub bancă un coş mare, acoperit cu un şervet alb.

Scoase din el întâi o farfurie de faianţă, un pahar delicat de argint, apoi o strachină uriaşă în care se aflau doi pui întregi, tăiaţi bucăţi, acoperiţi de piftie. În coş se mai vedeau şi alte

lucruri împachetate, pateuri, fructe, bunătăţi, merinde pregătite pentru o călătorie de trei zile, ca să nu se atingă de mâncarea din hanuri. Patru gâturi de sticlă străbăteau printre pachetele cu hrană. Ea luă o aripă de pui şi începu s-o mănânce delicat, cu una dintre acele pâiniţe botezate în Normandia „regenţă14.

Toate privirile erau îndreptate spre ea. Apoi mirosul mâncării se răspândi şi el, lărgind nările, aducând în guri o salivă îmbelşugată, o dată cu o contractare dureroasă a fălcilor sub urechi.

Dispreţul doamnelor pentru femeia asta uşoară devenea crâncen, devenea un fel de dorinţă de a o ucide sau de a o azvârli din trăsură în zăpadă, pe ea, paharul, coşul şi merindele ei.

Dar Loiseau mânca din ochi strachina cu pui. Spuse:

— Ei, bravo! Doamna a fost mai prevăzătoare decât noi. Există oameni care ştiu totdeauna să se gândească la tot.

Ea îşi îndreptă faţa spre negustor:

— Nu doriţi şi dumneavoastră, domnule? E greu să nu mănânci nimic de dimineaţă până acum.

Negustorul se înclină.

— Zău, în adevăr, nu refuz, pentru că nu mai pot. La război ca la război, nu-i aşa, doamnă?

Şi, uitându-se de jur împrejur, adăugă:

— În clipe ca asta, eşti bucuros să găseşti pe cineva care te îndatorează.

îşi întinse pe genunchi, ca să nu-şi păteze pantalonii, jurnalul pe care-l avea la el, şi luă cu vârful briceagului pe care-l ţinea totdeauna în buzunar, un picior lăcuit de piftie. Apoi muşcă din el şi mestecă cu o mulţumire atât de vădită, îneât în trăsură se auzi an lung suspin de deznădejde.

Bulgăre de Seu, însă, cu o voce smerită şi dulce, le îndemnă pe călugăriţe să împartă cu ea gustarea. Ele primiră amândouă pe loc şi, fără să ridice ochii, începură să mănânce foarte repede, după ce îngăimaseră câteva mulţumiri. Nici Cornudet nu refuză îndemnul vecinei lui. Şi aşternându-şi nişte ziare în poală, alcătui împreună cu călugăriţele un fel de masă.

Gurile se deschideau şi se închideau fără încetare, apucau, mestecau, înghiţeau sălbatic. Loiseau, în ungherul lui, înfuleca de zor şi o îndemna în şoaptă pe nevastă-sa să-l imite. Ea se împotrivi multă vreme, apoi, după ce o crampă îi străbătu

măruntaiele, se înduplecă. Atunci bărbatu-său, potrivindu-şi fraza, o întrebă pe „fermecătoarea lor tovarăşă*, dacă îi îngăduia să-i ofere o bucăţică şi doamnei Loiseau. Ea răspunse cu un zâmbet drăguţ: „Dar fără îndoială, domnule", şi le întinse strachina.

Când se deschise prima sticlă de vin roşu, se stârni o încurcătură: nu era decât un pahar. Şi-l trecură unul altuia, după ce-l şterseră. Numai Cornudet, din galanterie, fără îndoială, îşi lipi buzele de locul umed încă de buzele vecinei lui.

Contele şi contesa de Brevilie, ca şi domnul şi doamna Carre-Lamadon, înconjuraţi de toţi oamenii aceştia care mâncau, înăbuşiţi de miresmele mâncării, sufereau chinul acela groaznic, care a păstrat numele lui Tantal. Deodată, tânăra nevastă a fabricantului scoase un suspin care făcu toate capetele să se întoarcă spre ea. Era albă ca zăpada de afară. Ochii i se închiseră, fruntea i se înclină: îşi pierduse cunoştinţa. Bârbatu-său, înnebunit, cerea ajutorul tuturor. Toţi îşi pierdură capul, când cea mai în vârstă dintre călugăriţe, sprijinind fruntea bolnavei, îi strecură între buze paharul Bulgărelui de Seu şi o sili să înghită câteva picături "de vin. Frumoasa doamnă făcu o mişcare, deschise ochii, zâmbi şi şopti eu un glas stins c-ă acum se simţea foarte bine. Dar, ca să nu se piardă iar. Călugăriţa o îndemnă să bea un pahar de vin întreg. Şi adăugă:

— Li e foame, n-are nimic altceva.

Atunci Bulgăre de Seu, roşie şi încurcată, mgăimâ, plivind la cei patru călători care rămăseseră nemâneaţi.:

— O, Doamne, dacă aş îndrăzni să le ofer domnilor şi doamnelor...

Şi tăcu, temându-se de o jignire.

Loiseau luă euvântul:

— Ba nu, zău, în asemenea împrejurări toţi oamenii sint fraţi şi trebuie să se ajute între ei. Hai, doamnelor, ee mai atâtea mofturi, primiţi, ce dracu! Parcă ştim dacă o să găsim măcar o casă în care să înnoptăm? Aşa cum mergem acum, cred. Că n-o să ajungem la Totes decât miine la prânz.

Lumea şovăia, nimeni nu îndrăznea să-şi ia răspunderea unui...! Sda“.

Contele însă rezolvă încurcătura. Se întoarse către fata cea grasă, acum plină de sfială, şi luându-şi un aer grozav de nobil, îi spuse:

— Primim cu recunoştinţă, doamnă.
Numai începutul fusese greu. O dată ce Rubiconul fu trecut, oamenii se dezlănţuiră. Coşul fu golit. Se mai aflau în el un pateu de ficat, un pateu de eiocârlie, o bucată de limbă afumată, nişte pere de Crassane, o bucată de brânză Pont-FEveque, nişte prăjituri şi o Ceaşcă plină de castraveciori şi cepe în oţet, pentru că Bulgăre de Seu, ca orice femeie, se prăpădea după crudităţi.
Mu puteai să mănânei merindele fetei, fără să-i şi vorbeşti. Îi vorbiră deci, întâi cu fereală, apoi, pentru că ea se purta foarte bine, mai puţin îngheţat; doamna de Breville şi doamna Carre-Lamadon, care ştiau să se poarte în lume, fură drăguţe cu ea în chip delicat. Contesa mai ales arăta acea condescendenţă prietenească a doamnelor nobile care socoteau că nicio apropiere nu îe-ar putea mânji, şi fu fermecătoare. Dar voinica doamnă Loiseau, care avea un suflet de jandarm, rămase ursuză. Mâncă mult şi giăsui puţin.
Se vorbea, fireşte, despre război. Se povestiră faptele îngrozitoare ale prusacilor şi vitejiile francezilor. Toţi oamenii aceştia care fugeau lăudară curajul altora. În curând începură şi întâmplările personale şi Bulgăre de Seu povesti, cu adevărată emoţie, cu acea căldură în cuvinte pe care o au câteodată femeile uşoare când îşi exprimă pornirile fireşti, cum plecase de la Rouen:
— La început am crezut că am să pot rămâne, spunea ea. Casa mi-era plină de provizii şi aş fi fost mai bucuroasă să hrănesc câţiva soldaţi, decât să mă expatriez cine ştie unde. Dar când i-am văzut pe prusaci, n-am mai putut. Am simţit că-mi clocoteşte sângele de furie şi am pi ins de ruşine toată ziua. Ah! dacă aş fi fost eu bărbat! Mă uitam prin fereastră la porcii ăştia cât toate zilele, cu căştile lor ţuguiate, şi servitoarea mă’ ţinea de mâini, ca să nu le arunc cu mobilele în cap. Pe urmă au venit să tragă în gazdă la mine. Dar cum a intrat unu, i-am sărit în beregată. Nu sunt mai greu de sugrumat decât alţii. Şi i-aş fi venit de hac-, dacă nu m~ar fi tras nu mai ştiu cine de păr. După asta a trebuit să mă ascund. În sfârşit, când am găsit un prilej, am plecat, şi iată-mă.
Fu felicitată îndelung. Creştea în ochii celorlalţi, care nu se arătaseră atât de cutezători. Ascultând-o, Cornudet avea un zâmbet aprobator şi binevoitor, de apostol. Aşa ascultă un preot

pe un enoriaş lăudându-l pe Domnul, pentru că democraţii bărboşi au monopolul patriotismului aşa cum oamenii în anteriu îl au pe acela al religiei. Vorbi şi el la rândul lui pe un ton doctrinar, cu emfaza învăţată din proclamaţiile care se lipeau în fiecare zi pe ziduri, şi încheie cu o tiradă în care îl scărmănă magistral pe „puşlamaua de Badinguetlu.

Dar Bulgăre de Seu se supără, pentru că era bonapartistă. Se făcu mai roşie decât o cireaşă şi începu să bâlbââe cu furie:

— Aş fi vrut să vă văd pe voi în locul lui. Grozavă ispravă aţi, fi făcut! Voi, Iraţi. Trădat! Dacă Franţa ar li fost condusă de asemenea secături, nu ne-ar mai fi rămas decât să fugim peste graniţă.

1 Cornudet, nepăsător, păstră un zâmbet de dispreţ şi de superioritate, dar se simţea că aveau să ajungă şi la ocări, aşa că contele se amestecă şi el, şi o linişti cu destulă greutate pe fata scoasă din fire, proclamând autoritar că toate părerile sincere meritau să fie respectate. Totuşi contesa şi nevasta fabricantului, care păstrau în inimi ura nechibzuită a tuturor oamenilor „bine“ faţă de republică, şi acea instinctivă duioşie pe care o au toate femeile pentru guvernele fanfaroane şi despotice, se simţeau atrase, fără să vrea, către această prostituată plină de demnitate, ale cărei sentimente semănau atât de bine cu sentimentele lor.

Coşul era gol. Toţi cei zece călători îl secaseră lesne, regretând că nu fusese mai mare. Conversaţia mai ţinu eâtva timp, ceva mai rece totuşi, de când sfârşiseră masa.

Noaptea cădea. Treptat întunericul deveni de nepătruns şi frigul, mai tare simţit în timpul digestiei, o făcea să tremure pe Bulgăre de Seu, cu toate că era atât de grasă. Atunci doamna de Breville o îndemnă să ia sobiţa ei, căreia îi pusese cărbuni de câteva ori peste zi şi ea primi numaidecât, pentru că simţea că-i îngheţaseră picioarele. Doamna Carre-Lamadon şi’ Loiseau şi le dădură pe ale lor călugăriţelor.

Surugiul aprinsese felinarele. Ele luminau cu o strălucire vie un nor de aburi ce se ridica deasupra crupelor asudate ale cailor rotaţi şi zăpada de pe marginile drumului, care părea că se desfăşoară sub reflexul mişcător al luminilor.

în trăsură nu se mai desluşea nimic. Dar, deodată, între Bulgăre şi Seu şi Cornudet să iscă o mişcare. Lui Loiseau, care răscolea întunericul cu ochii, i se păru eă-, 1 vede pe omul cu

barbă mare dându-se repede într-o parte, ca şi cum ar fi primit o lovitură zdravănă, trasă fără zgomot.

înaintea lor, pe drum, se iviră câteva puncte mici de foc. Era Totes. Merseseră unsprezece ceasuri şi cu cele trei în care caii se odihniseră de patru oi'i şi mâncaseră ovăz, făceau paisprezece. Intrară în oraş şi se opriră în faţa Hotelului Comerţului.

Uşa trăsurii se deschise. Un. Zgomot bine cunoscut îi făcu să tresară pe toţi călătorii: se auzeau loviturile unei teci de sabie pe pământ. Numaidecât vocea unui neamţ strigă ceva.

Cu toate că diligenţa stătea pe loc, nimeni nu cobora, ca şi cum s-ar fi aşteptat să fie măcelăriţi la ieşire. Atunci se ivi şi surugiul ţinând un felinar în mână şi lumină pe neaşteptate, până în fundul trăsurii, cele două şiruri de capete spăimântate, cu gurile căscate şi ochii holbaţi de surpriză şi de groază. *

Lângă surugiu stătea, în plină lumină, un ofiţer neamţ, tânăr, înalt, foarte subţire şi blond, strâns în uniformă ca o fată în corset, cu cascheta plată şi lucioasă pusă pe o ureche, ceea ce-l făcea să semene cu un comisionar dintr-un hotel englezesc. Mustaţa lui foarte mare, cu fire lungi şi ţepene, care se subţia de fiecare parte şi se isprăvea intr-un singur fir blond, atât de fin îneât nu-i mai vedeai sfârşitul, părea că-i apasă colţurile gurii şi, trăgându-i obrajii, imprima buzelor lui o cută în jos.

îi invită pe călători să coboare, spunând într-o franţuzească de alsacian, pe un ton aspru:

— Freţi să coporâţi, tomnilor şi toamnelor?

Cele două călugăriţe se supuseră cele dintâi, cu o smerenie de fete cuvioase, obişnuite cu orice supunere. Apoi se iviră contele şi contesa, urmaţi de fabricant şi de nevastă-sa, apoi Loiseau împingându-şi jumătatea voinică înainte. Ultimul, când puse piciorul pe pământ, îi spuse ofiţerului „bună ziua, domnule41, dintr-un sentiment de purdenţă mai mult decât din politeţe, Ofiţerul, obraznic ca orice om atotputernic, îl privi fără să răspundă.

Bulgăre de Seu şi Cornudet, cu toate că erau aşezaţi lângă uşă, coborâră cei din urmă, gravi şi trufaşi în faţa duşmanului. Fata cea grasă încercă să se stăpânească şi să fie liniştită, democratul îşi răscolea barba lungă şi roşcovană cu o mână tragică şi puţin tremurătoare. Încercau să-şi păstreze demnitatea, pricepând că în asemenea întâlniri fiecare îşi

reprezintă într-o oarecare măsură ţara. Revoltaţi deopotrivă de supunerea tovarăşilor ler de drum, ea încercă să se arate mai mândră decât vecinele ei, femeile cinstite, pe când el, simţind că trebuia să dea o pildă, îşi continua prin ţinuta de acum misiunea de rezistenţă pe care o începuse desfundând drumurile.

Intrară în marea bucătărie a hanului şi neamţul le ceru autorizaţia de plecare semnată de generalul-şef, pe care erau menţionate numele, semnalmentele şi profesiunea fiecărui călător. Îi cercetă îndelung pe fiecare, comparând persoanele cu informaţiile scrise.

Pe urmă zise deodată:

— Pine! şi pieri.

Toţi răsuflată. Le era iar foame. Comandară cina. Trebuia un răgaz de jumătate de ceas ca să fie pregătită. Pe când cele două femei de serviciu se îngrijeau de treaba asta, călătorii se duseră să vadă odăile. Se înşirau toate pe un culoar lung, închis cu o uşă cu geamuri pe care era zugrăvit un număr grăitor.

Erau, în sfârşit, gata să se aşeze la masă, când se arătă însuşi stăpânul hanului. Era un fost negustor de cai, un om voinic şi astmatic, în al cărui gâtlej răsunau totdeauna şuierături, răguşeli şi clocot de flegmă. Taică-său îi lăsase moştenire numele Follenvie ’.

El întrebă;

— Cine e domnişoara Elisabeth Rousset?

Bulgăre de Seu tresări, se întoarse:

— Eu.

— . Domnişoară, ofiţerul prusac vrea să-ţi vorbească numaidecât…

— Mie?

— Da, dacă dumneata eşti domnişoara Elisabeth Rousset.

Ea se tulbură, se gândi o clipă, apoi răspunse fără ocol:

— R-Poate, dar nu mă duc, • ;

în jurul ei se iscă un freamăt. Toţi discutau, căutau pricina acestui ordin. Contele se apropie de ea:

— Nu Iaci bine, doamnă, pentru că refuzul acesta poate aduce greutăţi mari, nu numai dumitale, dar şi tuturor tovarăşilor dumitale de drum. Niciodată nu trebuie să te împotriveşti celor mai puternici. Sigur că demersul ăsta nu cuprinde nicio primejdie: e vorba, fără îndoială, de vreo formalitate uitată.

Toată lumea i se alătură. O rugară, stăruiră, o mustrări şi până la sfârşit o convinseră, pentru că toţi se temeau de "complicaţiile care s-ar fi putut isca dintr-o trăsnaie. În sfârşit, ea spuse:

— O fac numai pentru dumneavoastră, să ştiţi!

Contesa îi luă mâna:

— Şi noi îţi mulţumim!

Fata ieşi. O aşteptară eu masa.

’* Fiecare dintre ei regreta că nu fusese chemat el în locul femeii violente şi ţifnoase, şi pregătea în capul lui răspunsuri umile pentru cazul în care ar fi şi el chemat la rândul lui.

Dar, peste zece minute, ea se întoarse răsuflând. Greu, roşie ea un rac, scoasă din lire. Îngăimă:

— Ah! ticălosul! ticălosul!

Toţi se grăbeau să afle, dar ea nu spuse nimic. Şi pentru că contele stăruia, ea răspunse cu multă demnitate:

— Nu, asta nu vă priveşte, nu pot să spun nimic.

Atunci toată lumea se aşeză în jurul unui castron din care ieşea o mireasmă de varză. €u toată spaima prin care trecuseră, cina fu veselă. Cidrul, pe care îl băură soţii Loiseau şi călugăriţele ca să facă economie, fu bun. Ceilalţi eerură vin, Cornudet comandă bere, Avea un fel al lui de a destupa sticla, de a turna lichidul aşa ca să facă spumă, de a-l privi aplecând paharul pe care îl ridica apoi în faţa ochilor, în dreptul luminii lămpii, ea sa-i preţuiască culoarea. Când bea, barba lui mare, care Păstrase culoarea băuturii iubite, părea că tresare de duioşie. Ochii i se uitau erueiş ea să nu piardă halba o clipă din vedere. Părea că-şi îndeplineşte singura funcţie pentru care se născuse. Ai fi zis că stabilea în cugetul lui o piere şi un fel de afinitate între cele două mari patimi care-i umpleau întreaga viaţă: berea blondă şi revoluţia. Şi fără îndoială că nu putea să se bucure de una, fără să se gândeasc-ă la cealaltă.

Domnul şi doamna Follenvie cinau la capătul mesei. Bărbatul, horcăind ca o locomotivă stricată, avea respiraţia prea scurtă ca să poată vorbi mâncând. Femeia însă nu tăcea o clipă. Îşi povesti toate impresiile trăite la venirea prusacilor, ce făceau ei, ce spuneau, şi îi ura de moarte mai întâi pentru că o costau bani şi pe urmă pentru că avea doi feciori în armată. Se adresa mai ales contesei, măgulită că stă de vorbă cu o doamnă sus-pusă.

Pe urmă cobora glasul ca să spună lucruri mai primejdioase şi

bărbatu-său o întrerupea din când în când:
— Mai bine ai tăcea, doamnă Follenvie.
Dar ea nu ţinea socoteală de asta şi urma:
— Da, doamnă, oamenii ăştia nu fac altceva decât să mănânce cartofi şi carne de porc şi pe urmă carne de porc şi cartofi, şi să nu vă închipuiţi că sunt curaţi. A, nu! Se pun unde apucă, vă rog să mă iertaţi. Dacă i~aţi vedea cum fac instrucţie cât e ziua de lungă! Stau acolo toţi pe câmp şi marş înainte! şi marş înapoi! şi la stânga! şi la dreapta! Cel puţin dacă în ţara lor ar munci pământul sau ar lucra la drumuri! Dar nu, doamnă, militarii ăştia nu sunt de folos nimănui! Şi bietul popor trebuie să-i îndoape ca să nu înveţe altceva decât să căsăpească! Eu sunt numai o femeie bătrână fără învăţătură, e adevărat, dar când îi văd cum îşi dau duhul tropăind de dimineaţă până seară, îmi spun: „Când există oameni care fac atâtea descoperiri ca Să fie folositori, trebuie să se ostenească alţii atât ca să fie păgubitori?“ Zău, nu e o grozăvie să omori oamenii, fie ei prusaci, sau englezi, ’ sau polonezi sau francezi? Dacă te răzbuni pe cineva care ţi-a făcut un rău, nu e bine, fiindcă eşti osândit. Dar când ne răpun flăcăii, ca pe un vânat, cu puşca, atunci va să zică e bine, de vreme ce se dă decoraţii ăluia care răpune cât mai mulţi? Nu, vedeţi dumneavoastră, eu n-am să înţeleg asta niciodată!
Cornudet ridică glasul:
— Războiul e o sălbăticie când ataci un vecin paşnic, e o datorie sfântă când îţi aperi patria.
Bătrâna plecă fruntea:
— Da, când te aperi, atunci e altceva. Dar n-ar fi mai bine să fie omorâţi toţi regii care îl fac, pentru că aşa le place lor?
Ochii lui Cornudet se aprinseră:
— Bravo, cetăţeano! spuse el.
Domnul Carre-Lamadon cugeta adânc. Cu toate că era un fanatic al căpitanilor celebri, bunul-simţ al acestei ţărance îl făcea să se gândească la belşugul pe care l-ar aduce ţării atâtea braţe neocupate şi deci secătuitoare, atâtea forţe întreţinute fără să producă nimic, dacă ar fi fost folosite în marile munci industriale, pentru a căror desăvârşire era nevoie de veacuri întregi.
Loiseau însă se ridică de la locul lui şi se duse să vorbească în şoaptă cu hangiul. Grăsunul râdea, tuşea, scuipa, pin tecul lui uriaş sălta de bucurie la glumele vecinului lui şi îi cumpără şase

butoaie de vin roşu pentru la primăvară, când prusacii aveau să fie plecaţi.

Cum se isprăvi, cina, se duseră toţi la culcare, pentru că erau frânţi de oboseală.

Totuşi, Loiseau, care urmărise desfăşurarea lucrurilor, îşi băgă nevasta în pat şi apoi îşi lipi când urechea, când ochiul de gaura cheii, ca să încerce să descopere ceea ce numea el: „misterele euloarului“.

Cam peste un ceas se auzi un foşnet. Se uită repede şi o zări pe Bulgăre de Seu, care, părea şi mai grasă intr-un capot de caşmir albastru, garnisit cu dantele albe. Ţinea în mână o luminare şi se îndrepta spre numărul mare din fundul culoarului. Dar pe culoar se întredeschise o uşa şi când ea se întoarse peste câteva minute, Cornudet, în cămaşă cu bretele, o urmă. Vorbeau în şoaptă, apoi sa opriră. Bulgăre'iâe Seu păâ'feă că apără cir energie uşa'odăii ei.' Din nefericire, Loiseau nu le auzeau cuvintele, dar cum ei începură să ridice glasul, tot mai prinse ceva. Cornudet stăruia aprins, spunea:

— Haide, nu fi proastă, ce pierzi?

Ea părea furioasă şi răspunse:

— Nu, dragă, sunt clipe în care nu se fac treburile astea. Şi pe urmă, aici, ar fi chiar o ruşine.

Fără îndoială că el nu pricepea şi întrebă de ce. Atunci ea îşi ieşi din fire şi ridică şi mai tare glasul:

— De ce? Nu pricepi de ce? Când în casa asta, poate chiar în odaia de alături, se află prusaci?

El tăcu. Pudoarea patriotică a târfei, care nu se lăsa dezmierdată aproape de duşman, trezise pesemne în inima lui demnitatea care slăbea, pentru că după ce o sărută, se duse în vârful picioarelor spre odaia lui.

Loiseau, aţâţat, părăsi gaura cheii, făcu o mişcare de dans în odaie, îşi puse o scufă şi ridică pătura sub care zăceau ciolanele noduroase ale neveste-si, pe care o trezi cu o sărutare, şoptindu-i:

— Mă iubeşti, dragă?

Atunci se făcu tăcere în toată casa. Dar în curând se ridică undeva, dintr-o direcţie neholărâtă, care putea fi pivniţa tot atât de bine ca podul, un sforăit puternic, monoton, regulat, un zgomot surd şi prelung, cu clocote de cazan care fierbe. Domnul Follenvie dormea.

Plecarea se hotărâse pentru a doua zi, la ora opt, aşa că toată lumea se afla în bucătărie. Dar trăsura, al cărei podit era acoperit de un strat de zăpadă, stătea singuratică în mijlocul curţii, fără cai şi fără surugiu. Acesta fu căutat zadarnic în grajduri, în fin, în şoproane. Atunci toţi bărbaţii se hotărâră să cerceteze locul şi ieşiră. Ajunseră în piaţă, care se mărginea în fund cu biserica şi pe amândouâ laturile cu case scunde, în care se vedeau soldaţi prusaci. Primul pe care îl văzură curăţa nişte cartofi. Al doilea, mai departe, spăla frizeria. Altul, cu barba crescută până sub ochi, săruta un ţânc care plângea si-l legăna pe genunchi, ca să-l potolească. Ţărance voinice, ai căror bărbaţi erau în „armata de război”, le arătau prin semne învingătorilor lor ascultători de ce muncă trebuiau să se mai apuce: să spargă lemne, sa pregătească supa, să râşnească cafeaua. Unul dintre ei chiar spăla rufele gazdei lui, o bunicuţă neputincioasă.

Contele, uimit, il deseusu pe paracliserul care ieşea din capelă. Bătrânul şoarece de biserică îi răspunse:

— A, ăştia nu sunt răi. Se zice că nici nu sunt prusaci. Sunt de mai departe, nu ştiu bine de unde. Şi fiecare a lăsat ia el acasă o nevastă şi copii. Ei, nu le prea place lor războiul! Sunt sigur că şi acolo, la ei, cei rămaşi plâng după bărbaţi. Şi că şi ai lor, ea şi ai noştri, o să tragă de pe urma lui destulă sărăcie. Şi încă aici nu suntem deocamdată atât de nenorociţi, pentru că nu fac rău şi muncesc de pare-ar fi acasă la ei. Vedeţi, domnule, oamenii săraci trebuie să se ajute între ei… Âi mari, ăia fac războiul.

Cornudet, înfuriat de înţelegerea caldă dintre învingători şi învinşi, plecă, mai bucuros să se închidă în han.

Loiseau rosti un cuvânt de haz: „Repopulează**. Domnul Carre-Lamadon rosti un cuvânt serios: „Repară**. Dar tot nu găseau surugiul.

în sfârşit, dădură de el iu cafeneaua târguşoruiui, stând frăţeşte la masă cu ordonanţa ofiţerului. Contele îl întrebă:

— Nu ţi s*a dat poruncă să înhami îa opt dimineaţa?

— A, ba da, dar pe urmă mi s-a mai dat altă poruncă.

— Care?

— Să nu mai înham de Joc.

— Cine ţi-a dat porunca asta?

— Ei, comandantul prusac.

— De ce?

— Habar n-am. Duceţi-vă şi întrebaţi-}. Dacă *mi -ie* spune să nu înham, nu înham. Gata.

— Chiar el ţi-a spus-o?

— Mu, domnule, hangiul mi-a poruncit din partea îui,

— Când?

— Aseară, când mă duceam la culcare.

Cei trei bărbaţi se întoarseră acasă, foarte neliniştiţi, îl chemară pe domnul Follenvie, dar slujnica le răspunse că domnul nu se scula niciodată înainte de ora zece, din pricină astmei. Dăduse chiar poruncă să nu fie trezit mai devreme, decât în caz de incendiu.

Vrură să-l vadă pe ofiţer, dar era cu desăvârşire imposibil cu toate că locuia la han. Numai domnul Follenvie avea voie să-i vorbească pentru toate treburile civile. Aşa că aşteptară. Femeile se urcară din nou în odăi şi-şi pierdură vremea cu nimicuri,

Cornudet se aşeză lângă vatra mare din bucătărie, în care ardea un foc cu pălălaie. Ceru să i se aducă o măsuţă din cafenea, o halbă de bere şi începu să tragă din pipa care se bucura printre democraţi de o consideraţie aproape egală cu aceea care i se arăta lui, ca şi cum pipa ar fi fost în slujba patriei, pentru că era în slujba lui Cornudet, Era o pipă minunată, de spumă de mare, bine afumată, tot atât ele neagră ca şi dinţii stăpânului său, dar miresma tă, încovoiată, lucioasă, cu care mâna lui era obişnuită şi care îi întregea fizionomia. Cornudet rămase nemişcat, cu ochii aţintiţi când asupra flăcării din vatră, când asupra spumei care îi încorona halba. Şi de câte ori bea o înghiţitură, îşi petrecea cu un aer mulţumit degetele lungi şi slabe prin părui lung şi unsuros şi îşi sugea mustăţile tivite de spumă.

Loiseau, sub pretext că trebuie să-şi dezmorţească picioarele, se duse să plaseze vin la negustorii din târg Contele şi fabricantul începură să discute politică. Prevedeau viitorul Franţei. Unul credea în familia de Orleans, celălalt într-un salvator necunoscut, un erou care se va da pe faţă, după ce totul fi pierdut: un Du Guesclin, o Ioană d’Arc poate? sau un alt Napoleon I? Ah, dacă prinţul imperial n-ar fi atât de tânăr! Cornudet îi asculta şi zâmbea ca un om care cunoaşte tainele sorţii. Pipa lui umplea de mireasmă toată bucătăria.

La ora zece se ivi şi domnul Follenvie. Îl luară repede la

întrebări dar el nu putu decât să repete câe două sau de trei ori, fără nicio variantă, aceste cuvinte:

— Ofiţerul mi-a spus aşa: „Domnule Follenvie, n-ai să dai voie să se înhame mâine caii la trăsură acestor călători. Nu vreau să plece fără ordinul meu. Ai auzit? Atât ajunge.! i

Atunci vrură să-l vadă pe ofiţer. Contele îi trimise cartea lui de vizită şi domnul Carre-Lamadon adăugă pe ea şi numele lui, cu toate titlurile. Prusacul le trimise răspuns ca îngăduia ca aceşti oameni să-i vorbească, după ce va fi stat la masă, pe la ora unu.

Doamnele se iviră şi ele şi, cu toată neliniştea, mâncară câte puţin. Bulgăre de Seu părea bolnavă şi grozav de tulburată.

Tocmai isprăveau cafeaua, când ordonanţa veni să-i. Cheme pe domni.

Loiseau se duse şi el cu cei doi. Încercară să-l ia cu ei: i pe Cornudet, pentru ca demersul lor să aibă mai multă solemnitate, dar el declară cu mândrie că nu voia să aibă nimic de-a face cu nemţii. Se aşeză iar lângă vatră şi ceru altă halbă.

Cei trei bărbaţi se suiră la etaj şi fură introduşi în cea mai frumoasă odaie a hanului, în care ofiţerul îi primi trântit într-un fotoliu, cu picioarele pe sobă, trăgând dintr-o pipă lungă de porţelan, îmbrăcat într-un halat de o culoare ţipătoare, furat, fără îndoială, din locuinţa părăsită a vreunui burghez fără gust. Nu se ridică, nu-i salută, nu-i privi. Era o mostră minunată a bădărăniei fireşti a militarului învingător.

în sfârşit, peste câteva minute, rosti:

— Ce freţi?

Contele luă cuvântul:

— Domnule, dorim să plecăm.

— Nu.

— Să îndrăznesc să vă întreb care e pricina acestui refuz?

Pentru că nu freau eu.

— Domnule, vă fac cunoscut, cu tot respectul, că generalul-şef al dumneavoastră ne-a dat un permis de plecare la Dieppe. Şi nu cred că am săvârşit ceva care să merite această asprime.

— Nu freau eu… asta e… puteţi să coporâţi.

Toţi trei se înclinară şi plecară.

După-amiaza fu jalnică. Nu pricepeau de fel ce i se năzărise neamţului şi cele mai ciudate idei le tulburau mintea. Toată lumea stătea în bucătărie şi discuta la nesfârşit, închipuindu-şi lucrurile cele mai năstruşnice. Poate că voia să-i ţină aici drept

zălog? Dar în ce seop? — Sau să-i ia prizonieri? Sau, mai curând, voia să le ceară o sumă grozavă pentru a se răscumpăra? La gândul ăsta, fură cuprinşi de panică. Cei bogaţi erau cei mai înspăimântaţi, se şi vedeau constrânşi să verse saci de aur în mâinile militarului ăstuia obraznic, ca să-şi răscumpere viaţa. Îşi scormoneau mintea ca să descopere minciuni vrednice de crezut, să-şi ascundă bogăţia, să treacă drept săraci, foarte săraci. Loiseau îşi scoase lanţul de la ceas şi-l ascunse în buzunar. Apropierea nopţii creştea temerile. Lampa Tu aprinsă şi, cum mai erau două ceasuri până la cină, doamna Loiseau propuse o partidă de treizeci şi unu; aşa, ea să se mai distreze. Primiră. Chiar Cornudet luă parte la ea, după ce îşi stinse, din politeţe, pipa.

Contele făcu cărţile, le împărţi, şi Bulgăre de Seu avu treizeci şi unu dintru început. În curând interesul stirnit de joc linişti teama care bântuia spiritele. Dar Cornudet băgă de seamă că soţii Loiseau se înţelegeau între ei ca să-i înşele pe ceilalţi.

Când se pregăteau să se aşeze la masă, domnul Follenvie se ivi iar şi rosti cu glasul Ivii horeăitor:

— Ofiţerul prusac o întreabă pe domnişoara Elisabeth Rousset dacă nu şi-a schimbat încă părerea.

Bulgăre de Seu rămase în picioare, palidă. Apoi, înrosindu-se deodată ca un rac, se înecă atât de tare de furie, îneât nu putu scoate niciun cuvânt. În sfârşit izbucni:

— Să-i spui lichelei ăleia, jigodiei, putorii ăleia de prusac, că n-am să vreau niciodată, mă auzi, niciodată, niciodată, niciodată!

Namila de hangiu ieşi. Atunci Bulgăre de Seu fu înconjurată, întrebată, rugată de toată lumea să dea pe faţă taina vizitei pe care o făcuse. Ea se împotrivi la început, dar peste eâtva timp îşi ieşi din fire.

— *Ce* vrea? Ce vrea? Vrea să se culce cu minei strigă ea.

Nimeni nu fu izbit de tăria cuvântului, atât de puternică fu revolta. Cornudet îşi trânti halba pe masă şi o făcu ţăndări. Se stârnise un clocot zgomotos împoti’iva acestui soldăţoi mârşav, un suflu de furie, o coaliţie de împotrivire, ca şi cum fiecăruia i s-ar fi cerut o parte din sacrificiul care i se pretindea ei. Contele declară cu dezgust că aceşti oameni se purtau ca vechii barbari. Femeile mai ales îi arătară lui Bulgăre de Seu o compătimire energică şi mângâietoare. Călugăriţele, care nu se arătau decât la mese, îşi plecaseră capetele şi nu spuneau nimic.

Totuşi cinară, după ce le trecu prima furie, dar vorbiră puţin: se gândeau.

Doamnele se duseră devreme în odăile lor şi bărbaţii, fumând organizară o partidă de *ecarte,* la care îl invitară şi pe domnul Follenvie. Aveau de gând să-l tragă de limbă ca să afle mijloacele prin care ar fi putut învinge cerbicia ofiţerului. El însă se gândea numai la cărţile lui, fără să asculte nimic, fără să răspundă nimic, şi repeta necontenit: „Jucaţi, domnilor, jucaţi!“ Atenţia lui era atât de încordată încât uita să scuipe şi din pricina asta în pieptul lui se auzeau uneori sunete de orgă. Plămânii lui şuierători scoteau toată gama astmatică, de la notele grave şi adinei, până la răguşeala ascuţită a cocoşeilor care încearcă să cânte.

Nu vru nici să se ducă la culcare când nevastă-sa, care pica de somn, veni să-l ia. Atunci ea plecă singură, pentru că era „de serviciu dimineaţa41. Se trezea totdeauna de cum se iveau zorile, pe când bărbatul ei era „de serviciu seara“, gata totdeauna să-şi petreacă noaptea cu prietenii. Hangiul strigă în urma ei:

— Să-mi pui şodoul la căldură! şi se apucă **iar de joc.** Când văzură **că** nu se putea scoate nimic de **la el,** fură **de** părere că era vremea să se ridice, **şi** fiecare **se duse** la culcare. „e~. T

A doua zi se treziră destul de devreme **cu o nădejde**" nelămurită, cu o dorinţă şi mai mare **de a** pleca, cu **groaza** zilei pe care trebuiau s-o petreacă în hanul **acela** îngrozitor.

Dar vai, caii erau tot în grajd, vizitiul tot nu se zărea nicăieri. Pentru că nu aveau ce face, se duseră să dea tircoaie trăsurii.

Masa de dimineaţă fu tristă. Erau parcă mai reci faţă de Bulgăre de Seu, pentru că noaptea, care aduce sfaturi bune, le cam schimbase gândurile. Erau aproape supăraţi acum pe fata asta că nu se dusese peste noapte, în taină la prusac, ca să pregătească celorlalţi călători o surpriză plăcută la deşteptare. Ce-ar fi fost mai simplu? De altfel cine ar fi ştiut-o? Ar fi putut să scape cu obrazul curat, făcându-l pe ofiţer să spună că-i fusese milă de desperarea lor. Pentru ea, treaba asta n-avea cine ştie ce însemnătate.

Dar nimeni nu mărturisea încă aceste gânduri.

După-amiază, pentru că se plictiseau de moarte, contele le propuse să facă o plimbare prin împrejurimile satului. Fiecare se înfofoli cu grijă şi micul grup plecă, în afară de Cornudet, care

era mai bucuros să stea lângă vatră, şi de călugăriţe, care-şi petreceau ziua în biserică sau la preot.

Frigul, din zi în zi mai vârtos, înţepa amarnic nasul şi urechile. Picioarele începeau să fie atât de dureroase, îneât fiecare pas era o suferinţă. Când, în faţa lor, se ivi câmpia le păru înfiorător de tristă sub acel alb nesfârşit, şi toată lumea se întoarse, cu sufletul îngheţat şi cu inima strânsă.

Cele patru femei mergeau înainte, cei trei bărbaţi le urmau, la o mică distanţă.

Loiseau, care înţelegea situaţia, întrebă deodată dacă „târfa“ avea să-i mai ţină mult pe meleagurile astea. Contele, totdeauna curtenitor, spuse că nu se putea cere unei femei un sacrificiu atât de dureros, că el trebuia să vină de la sine. Domnul Carre-Lamadon observă că dacă francezii se întorceau în ofensivă prin Pieppe, aşa cum era vorba, ciocnirea nu se putea petrece decât la Totes. Observaţia asta îi puse pe gânduri pe ceilalţi doi.

— Dacă am pleca pe jos, în ascuns? spuse Loiseau.

Contele ridică din umeri.

— Cum îţi închipui aşa ceifcăvprin zăpadă, cu nevestele? Şi pe urmă am fi urmăriţi numaidecât, prinşi peste zece minute, aduşi prizonieri la cheremul soldaţilor.

Aşa era. Tăcură.

Doamnele vorbeau despre toalete, dar păreau înstrăinate una de alta de un fel de stânjeneală.

Deodată, în capul străzii, se ivi ofiţerul. Statura lui înaltă de viespe în uniformă se desena pe zăpada care închidea zarea; mergea cu genunchii puţin îndepărtaţi, cu acea mişcare specifică militarilor care se trudesc să nu. Şi murdărească cizmele lustruite cu grijă.

Se înclină când trecu pe lângă doamne şi privi cu dispreţ la bărbaţi, care, de altfel, avură mândria să nu-l salute, cu toate că Loiseau schiţă gestul de a-şi scoate pălăria.

Bulgăre de Seu se înroşise până în vârful urechilor; cele trei femei măritate se simţiră foarte umilite că fuseseră întâlnite de militarul ăsta în tovărăşia fetei cu care el se purtase atât de necuviincios.

Vorbiră atunci de el, de ţinuta lui, de chipul lui. Doamna Carre-Lamadon, care cunoscuse mulţi ofiţeri şi-i cântărea cu pricepere, era de părere că ăsta nu arăta rău de loc. Regreta chiar că nu e

francez, ar fi fost un husar foarte frumos, după care sigur că toate femeile s-ar da în vânt.

După ce ajunseră acasă,. Nu mai ştiură ce să facăÎşi aruncară chiar cuvinte înţepătoare în legătură cu lucruri fără nicio însemnătate. Cina, tăcută, fu scurtă şi toţi se duseră la culcare sperând să doarmă, ca să omoare timpul.

A doua zi coborâră cu chipurile obosite şi cu inimile desperate. Femeile abia vorbeau cu Bulgăre de Seu.

Se auzi un dangăt de clopot. Vestea un botez. Grăsuna avea un copil pe care i-l creşteau nişte ţărani din Yvetot. Nu-l vedea decât o dată pe an şi nu se gândea niciodată la el. Dar gândul la cel care avea să fie botezat acum îi trezi în inimă o dragoste subită şi puternică pentru copilul ei, şi vru cu orice preţ să se ducă la slujbă.

De cum plecă ea, toţi se uitară unii la alţii, apoi îşi apropiară scaunele, pentru că simţeau că trebuie, în sfârşit, să hotărască ceva. Loiseau avu o inspiraţie: era de părere să i se ceară ofiţerutel s-o oprească aici numai pe Bulgăre de Seu şi să-i lase pe ceilalţi să plece.

Domnul Follenvie îşi luă însărcinarea să ducă propunerea asta în numele lor, dar coborî peste o clipă. Neamţul, care cunoştea natura omenească, îl dăduse afară. Avea de gând să ţină toată lumea pe loc, până când avea să i se îndeplinească cheful.

Atunci firea de mahalagioaică a doamnei Loiseau izbucni

— Doar n-o să murim aici de bătrâneţe! Dacă meseria fleoarţei ăstuia e să facă isprava asta cu toţi bărbaţii, mi se pare că n-are dreptul să zică unuia da şi altuia ba. Fa te uită la ea, s-a tăvălit cu toţi cei din Rouen pe care a putut pune mâna, chiar cu vizitiii, da, doamnă, cu vizitiul de la prefectură! Lasă că ştiu eu, că doar de la noi cumpără el vin. Şi acum, când e vorba să ne scoată pe toţi din încurcătură, se izmeneşte, mucoasa! Mie mi se pare că ofiţerul se poartă foarte frumos. Poate că e şi ei lipsit de multă vreme. Suntem aici trei, pe care sigur că le-ar fi preferat, şi uite că se mulţumeşte eu aia care e a tuturor. Respectă femeile măritate. Păi gândiţi-vă, el e acum stăpân. Putea să spună „vreau'* şi să ne ia cu forţa, eu soldaţii lui.

Celelalte două femei se înfiorară. Ochii frumoasei doamne Carre-Lamadon străluceau. Era niţel palidă, ca şi cum s-ar fi simţit luată cu forţa de ofiţer.

Bărbaţii, care stăteau de vorbă la o parte, se apropiară.

Loiseau, ieşit din fire, voia s-o predea pe „ticăloasă” duşmanului, cu mâinile şi picioarele legate. Dar contele, care coboi’a din trei generaţii de ambasadori şi avea şi o înfăţişare de diplomat, era părtaşul dibăciei.

— Trebuie s-o facem să se hotărască, spuse el.

Şi toţi conspirară.

Femeile se lipiră una de alta, toţi vorbiră în şoaptă şi discuţia deveni generală. Fiecare îşi dădu părerea. Toiul se petrecu foarte cuviincios. Femeile mai ales găseau întorsături de frază delicate, subtilităţi de expresie fermecătoare, ca să spună lucrurile cele mai neruşinate. Ua străin n-ar fi priceput nimic, cu atâta precauţie erau alese cuvintele. Dar cum pojghiţa de pudoare cu care e îmbrăcată orice femeie din societatea bună nu acoperea totuşi decât suprafaţa, doamnele se simţeau în largul lor în aventura asta deocheată, se distrau nebuneşte de fapt, se simţeau în elementul lor, pipăind dragostea, cu senzualitatea cu care un bucătar lacom pregăteşte masa altuia.

începuseră să fie veseli fără să-şi dea seama, atât de caraghioasă li se părea până la urmă toată povestea asta. Contele rosti câteva glume mai îndrăzneţe, dar atât de izbutite, îneât lumea zâmbi. La rândul lui, Loiseau scăpă câteva măscări mai piperate, de care nimeni nu se simţi jignit. Gândul rostit verde de nevastă-sa stăpânea toate spiritele:

— De vreme ce e vorba de meseria târfei ăsteia, de ce ar spune unuia da şi altuia ba?

Drăguţa doamnă Carre-Lamadon părea chiar a gândi că, dacă ar fi în locul ei, l-ar respinge pe ăsta mai puţin decât pe altul.

Asediul fu pregătit îndelung, ca pentru o fortăreaţă întărită. Fiecare se înţelese asupra rolului pe care avea să-l joace, a argumentelor de care avea să se folosească, a manevrelor pe care avea să le facă. Rânduiră planul atacului, vicleniile pe care aveau să le întrebuinţeze şi surprizele asaltului, cu care aveau să silească această cetăţuie vie să-şi deschidă porţile în faţa inamicului.

Numai Cornudet rămânea deoparte, cu totul străin **de** isprava lor. Grija ţinea atât de încordate spiritele, îneât nici n-o auziră întorcându-se pe Bulgăre **de Seu. Contele** însă şuieră uşor un: „Ssst!“ – care făcu să se **ridice** toate privirile. Apăruse. Tăcură brusc **şi un fel de stin**gghereală îi opri la început să-i vorbească. Contesa, mai obişnuită decât ceilalţi cu făţărnicia saloanelor, **o**

întrebă:

— A fost drăguţ botezul?

Grăsuna, încă foarte emoţionată, le povâsti tot: şi chipurile, şi înfăţişarea oamenilor, şi cum arăta biserica chiar. Şi adăugă:

— E aşa de bine câtcodată să te rogi!

Totuşi, până la masă, doamnele se mărginiră să fie drăguţe cu ea, ca să-i înteţească încrederea şi supunerea faţă de sfaturile lor.

De cum se aşezară la masă, începură să aducă vorba de chestiunea care-i interesa. Întâi deschiseră o conversaţie vagă asupra devotamentului. Se citară exemple străvechi: Iudita şi Holofernapoi, fără nicio legătură, Lucreţia şi Sextus2. Cleopatra care-i trecuse prin patul ei pe toţi generalii duşmani şi-i adusese la o slugărnicie de sclavi, începu să. Se desfăşoare o istorie închipuită, plăsmuită de imaginaţia acestor milionari inculţi, în care cetăţenele romane se duceau la Capua să-l adoarmă pe Ani bal în braţele lor, şi o dată cu el pe locotenenţii şi falangele lui de mercenari. Fură citate toate femeile care au oprit pe loc cuceritorii, au făcut din trupul lor un câmp de bătaie, un mijloc de dominaţie, o armă, care au învins prin mângâieri eroice făpturi hidoase sau privite cu ură, şi care şi-au sacrificat castitatea pentru a se răzbuna sau din devotament.

Se vorbi chiar, mai pe ocolite, de englezoaica aceea de viţă nobilă, care se molipsise anume de o boală îngrozitoare şi contagioasă, ca să i-o dea lui Bonaparte, dar el scăpase de ea ca prin minune, pentru că i se făcuse deodată rău, în ceasul întâlnirii fatale.

Toate astea erau povestite într-un chip firesc şi potolit, numai din când în când izbucnea un entuziasm voit, anume ca să trezească dorinţa de imitaţie.

S-ar fi putut crede la urma urmelor că singurul rost al femeii pe lumea asta era sacrificiul necontenit al făpturii ei, supunerea veşnică în faţa toanelor soldăţimii.

Cele două maici păreau că nici nu aud, pierdute în gânduri adânci. Bulgăre de Seu nu spunea nimic.

0 lăsară să cugete toată după-masa. Dar în loc să-i spună ca până atunci „doamnă“, i se spuse numai „domnişoară“, nimeni nu ştia bine de ce, ca şi cum ar fi vrut s-o coboare cu o treaptă

în stima pe care le-o răpise, s-o facă să simtă situaţia ei ruşinoasă.

în clipa în care se servea supa, domnul Follenvie se ivi din nou şi repetă aceeaşi frază din ajun:

— Ofiţerul prusac o întreabă pe domnişoara Elisabeth Rousset dacă nu şi-a schimbat părerea.

Bulgăre de Seu răspunse scurt:

— Nu, domnule!

La cină, însă, coaliţia slăbi. Loiseau rosti trei fraze nepotrivite. Fiecare îşi storcea creierii să descopere exemple noi şi nu mai găsea nimic, când contesa, fără să se gândească pesemne, simţind o nevoie nelămurită să cinstească religia, o întrebă pe cea mai în vârstă dintre călugăriţe care fuseseră faptele mari ale sfinţilor. Mulţi făptuiseră acte care ar trece drept crime în faţa ochilor noştri, dar biserica iartă cu uşurinţă aceste fărădelegi, când sunt săvârşite întru slava Domnului sau pentru binele aproapelui. Era un argument puternic, de care contesa se folosi. Atunci, fie din pricina unei înţelegeri mute, a unei bunăvoinţe ascunse, în care sunt neîntrecuţi toţi cei ce poartă sutana ecleziastică, fie numai datorită unei neînţelegeri fericite, unei prostii îndatoritoare, bătrâna călugăriţă aduse un sprijin uriaş conspiraţiei. O socoteau sfioasă, dar ea se dovedi îndrăzneaţă, limbută, violentă. Nu era de fel tulburată da şovăielile cazuisticii. Doctrina ei semăna cu un drug de fier, credinţa ei nu se îndoia niciodată, conştiinţa ei n-avea scrupule. Sacrificiul lui Abraham: i se părea foarte simplu, pentru că şi ea i-ar fi ucis pe loc pe taică-său şi pe maică-sa, dacă i-ar fi venit o poruncă din cer. După păx-erea ei, nimic nu putea să-i displacă mântuitorului, dacă intenţia era lăudabilă. Contesa, folosindu-se de sfânta autoritate a complicei acesteia neaşteptate, o îndemnă să facă un fel de parafrază plină de învăţăminte a vechii axiome morale: „Scopul scuză mijloacele41.

O întrebă:

— Atunci, maică, socoteşti că Dumnezeu îngăduie orice cale şi iartă faptele când ţinta e curată?

— Dar cine s-ar putea îndoi de asta, doamnă? O faptă care în sine ar fi de osândit devine adesea plină de virtute prin gândul care a inspirat-o.

Şi urmară tot aşa mai departe, lămurind intenţiile lui Dumnezeu, prevăzându-i hotărârile, făcându-l să se intereseze

de lucruri care, în adevăr, nu-l priveau de fel.
Toate astea erau învăluite dibaci, discret. Dar fiecare cuvânt al cuvioasei fecioare cu camilafcă fărâma ceva din împotrivirea furioasă a curtezanei. Pe urmă conversaţia se mai îndepărtă puţin de subiect, femeia cu mătănii la gât vorbi despre mănăstirile ordinului din care făcea parte, despre stareţa ei, despre ea însăşi, despre drăgălaşa ei vecină, draga ei soră Saint-Nicephore. Fuseseră chemate la
• Havre ca să îngrijească sutele de soldaţi care zăceau în
i spitale, bolnavi de vărsat, li descrise pe aceşti nenorociţi, vorbi în amănunt de boala lor. Şi iată că pe când ele erau oprite pe drum de toanele acestui prusac, un mare număr de francezi, pe care poate că i-ar fi salvat, mureau! Specialitatea ei era tocmai să îngrijească ostaşii. Fusese în Crimeea, în Italia, în Austria şi, pe când îşi povestea campaniile, se vădi dintr-o dată a fi una dintre acele călugăriţe cu surle şi trâmbiţe, care par a fi făcute anume ca să meargă pe câmpul de luptă, să ridice soldaţii în larma bătăliei şi să-i potolească cu un singur cuvânt, mai bine decât comandanţii, pe soldăţoii care o iau razna. Era o adevărată soră Bum-bum-bum, al cărei chip răvăşit, brăzdat de nenumărate cute, părea icoana pustiirilor războiului.
După ce isprăvi ea, nimeni nu mai spuse nimic, atât de grozav părea efectul.
De cum se sfârşi masa, toţi se duseră repede în odăile lor sus, şi nu mai coborâră din ele decât a doua zi, destul de târziu.
Gustarea de dimineaţă fu tăcută. I se lăsa timp sămânţeî aruncate în ajun să încolţească şi să rodească.
Contesa le propuse să facă o plimbare după-masă. Atunci contele, aşa cum se înţeleseserâ în ajun, o luă de bra^ pe Bulgăre de Seu şi rămase cu ea în urma celorlalţi.
îi vorbi cu tonul familiar, părintesc, puţin dispreţuitor, pe care îl întrebuinţează oamenii aşezaţi cu fetele de teapa ei, numind-o „draga mea fată“, privind-o din vârful poziţiei lui sociale şi al netăgăduitei lui onorabilităţi. Pătrunse de la început în miezul problemei:
Va să zică vrei mai bine să ne laşi aici, expuşi, ca şi dumneata însăţi, la toate violenţele care ar urma dacă trupele prusace ar suferi o înfrângere, decât să consimţi la una dintre acele concesii pe care le-ai făcut destul de des în viaţa dumitale?
Bulgăre de Seu nu răspunse nimic.

Îi vorbi rând pe rând cu blândeţe, cu înţelepciune, cu duioşie. Ştiu să rămână „domnul conte“, arătându-se în acelaşi timp curtenitor când ei-a nevoie, măgulitor, drăguţ. Preamări serviciul pe care avea să li-l facă, îi vorbi despre recunoştinţa lor; apoi, deodată o tutui vesel:

— Şi ştii tu, drăguţo, că are să se poată lăuda că a avut parte de o fată frumoasă, cum nu prea au ei multe în ţara lor.

Bulgăre de Seu nu răspunse nimic şi se întoarse ia ceilalţi.

Cum ajunseră acasă, se urcă în odaia ei şi nu se mai arătă de loc. Toţi erau grozav de neliniştiţi. Ce avea să facă? Dacă se împotrivea mereu, ce încurcătură pe capul lor 1

Sună şi ora cinei. O aşteptară zadarnic. Domnul Follenvie veni şi-i vesti că domnişoara Rousset nu se simţea bine şi că se putea aşeza la masă. Toată lumea ciuli urechea. Contele se apropie de hangiu şi-i şopti:

— S-a făcut?

— Da.

Nu le spuse nimic celorlalţi – din bună-cuviinţă – dar le făcu un semn uşor cu capul. Un suspin adânc de uşu rare ieşi din toate piepturile, toate chipurile se înveseliră. Loiseau strigă:

— Ura! fac cinste cu şampanie, dacă se găseşte în local!

Doamna Loiseau simţi că i se strânge inima când hangiul se întoarse cu patru sticle. Fiecare devenise subit comunicativ şi gălăgios. O veselie ştrengărească umplea inimile. Contele păru a observa că doamna Carre-Lamadon e încântătoare şi fabricantul îi făcu complimente contesei. Conversaţia fu vioaie, glumeaţă, sclipitoare.

Deodată însă Loiseau, cu chipul îngrijorat, ridică braţele şi strigă:

— Linişte!

Toată lumea tăcu, surprinsă, aproape speriată. El ciuli urechile, le făcu semn cu amândouă mâinile să tacă, ridică ochii spre tavan, ascultă din nou şi vorbi iar, cu vocea lui de toate zilele:

— Fiţi pe pace, merge bine!

Şovăiau asupra înţelesului cuvintelor lui „apoi un zâmbet trecu peste chipuri.

Peste un sfert de ceas, le făcu aceeaşi farsă şi o repetă des în timpul serii. Se prefăcea că vorbeşte cu cineva de la catul de sus, îi dădea sfaturi cu dublu înţeles, izvorâte din spiritul lui de comis-voiajor. Câteodată făcea o mutră tristă şi suspina: „Biata

fată!“, sau şoptea printre dinţi, furios: „Ei, golan de prusac!“ Câteodată, când nimeni nu se mai gândea la asta, rostea cu o voce absentă, de câteva ori: „Destul! Destul!“ şi adăuga, ca pentru el însuşi: „Numai de ne-ar fi dat s-o mai vedem, de n-ar ucide-o, ticălosul! “

I Cu toate că glumele astea erau grozav de lipsite de iiaz, amuzau şi nu jigneau pe nimeni, pentru că şi indignarea, ca şi celelalte, depind de mediu, şi atmosfera care se crea încet-încet în jurul lor era încărcată de gânduri deşănţate.

La desert, până şi femeile făcură aluzii spirituale şi discrete. Privirile sclipeau, se băuse mult. Contele, care păstra chiar când o lua puţin razna o înfăţişare gravă, găsi o comparaţie foarte preţuită, care vorbea despre sfârşitul iernărilor la poli şi bucuria naufragiaţilor care văd că li se deschide un drum spre sud.

Loiseau, dezlănţuit, se ridică cu un pahar de şampanie în mână:

— Beau pentru dezrobirea noastră!

Toată lumea se ridică în picioare, îl aclamă. Chiar cele două maici, îndemnate de doamne, se înduplecară să-şi moaie buzele în vinul spumos, pe care nu-l gustaseră niciodată. Fură de părere că semăna cu limonada gazoasă, dar că era mai delicat.

Loiseau rezumă situaţia:

— Păcat că n-avem un pian, am putea trage un cadril,

Cornudet nu spusese un cuvânt, nu făcuse un gest. Părea cufundat în gânduri foarte grave şi din când în când se trăgea de lunga lui barbă cu o mişcare furioasă, de parc-ar fi vrut s-o mai lungească încă. În sfârşit, către miezul nopţii, când îşi luară rămas bun unii de la alţii, Loiseau, cure se clătina pe picioare, îl lovi peste pântece şi îi spuse gângăvind:

— Nu prea ai haz în seara asta. Nu spui nimic, cetăţene?

Cornudet ridică repede fruntea şi-şi petrecu privirea strălucitoare şi furioasă peste întreaga adunare:

— Vă spun tuturor că aţi făcut o mârşăvie!

Se ridică, se îndreptă spre uşă şi mai rosti o dată:

— O mârşăvie! şi plecă.

O clipă toţi îngheţară. Loiseau, luat pe neaşteptate, stătea ca un prost. Dar îşi căpătă iar îndrăzneala şi începu să râdă cu hohote, repetând:

— Sunt prea acri, nene, sunt prea acri.

Pentru că ceilalţi nu pricepeau, le povesti: „misterele culoarului^. Atunci izbucni o veselie nemaipomenită. Doamnele

făceau un haz nebun. Contele şi domnul CarreLamadon râdeau eu lacrimi. Nu le venea să creadă.

— Cum? Eşti sigur? Voia să…

— Vă spun că l-am văzut cu ochii mei.

— Şi ea l-a refuzat…

— Pentru că prusacul era în odaia de alături.

— Nu se poate!

— Vă jur!

Contele se înăbuşea. Fabricantul se ţinea cu mâinile de burtă. Loiseau urmă:

— Şi vă închipuiţi că în seara asta nu-i vine de loc să facă haz.

Toţi trei pufneau iar în i*îs, prăpădindu-se, înecându-se.

Aşa se despărţiră. Dar doamna Loiseau, care era un fel de urzică, îi spuse bărbatului ei când se băgau în pat, că „viespea” aia de doamnă Carre-Lamadon râsese cam albastru toată seara,

— Ştii că femeilor, când e vorba de uniformă, le e totuna dacă e prusac sau francez. Mai mare ruşinea, zău aşa!

Toată noaptea, în întunericul culoarului alergară un fel de freamăte, de zgomote uşoare, abia auzite, ca nişte adieri, paşi în picioarele goale, trosnituri încete. Pesemne că lumea nu adormi decât foarte târziu, pentru că pe sub uşi se strecurară multă vreme raze de lumină. Şampania are şi efecte de astea, se spune că tulbură somnul.

A doua zi, un soare limpede de iarnă făcea zăpada să strălucească. Diligenţa, în sfârşit cu caii înhămaţi, aştepta în faţa uşii, pe când o armată de porumbei albi, înfoiaţi în penele lor dese, cu ochii roz pătaţi în mijloc cu un punct negru, se plimbau cu gravitate printre picioarele celor şase cai şi-şi căutau hrana în bălegarul fumegând pe care îl scormoneau.

Surugiul, în blana lui de oaie, trăgea din pipă suit pe capră şi toţi călătorii, încântaţi, îşi împachetau repede merindele pentru restul călătoriei.

N-o mai aşteptau decât pe Bulgăre de Seu. Veni şi ea.

Părea puţin tulburată, puţin ruşinată. Inaintă cu sfială spre tovarăşii ei de drum care, toţi, dintr-o singură mişcare, se întoarseră ca şi cum n-ar fi văzut-o. Contele o luă de braţ, ra demnitate, pe nevasta lui, şi o îndepărtă de această atingere spurcată.

Fata cea dolofană se opri, uluită. Îşi adună tot curajul şî-i adresă nevestei fabricantului un: „Bună ziua, doamnă”, şoptit cu

umilinţă. Aceasta schiţă din cap numai un fel de salut obraznic, pe care il întovărăşi cu o privire plină de virtute jignită. Toată lumea părea preocupată şi toţi stăteau departe de ea, ca şi cum ar fi adus o molimă în fustele ei. Apoi năvăliră spre trăsură. Ea veni ultima, singură, şi se aşeză iar pe locul pe care îl ocupase în timpul primei părţi a călătoriei.

Păreau că n-o văd, că n-o cunosc. Numai doamna_Loiseau o privi de departe cu revoltă şi-i spuse cu jumătate de glas bărbatului ei:

— Noroff că nu stau lângă ea!

Trăsura grea se urni şi porni la drum.

La început tăcură. Bulgăre de Seu nu îndrăznea să ridice ochii. În acelaşi timp se simţea înfuriată împotriva tuturor vecinilor ei, umilită că se înduplecase, mânjită de sărutările prusacului în braţele căruia o aruncaseră cu ipocrizie.

Contesa se întoarse către doamna Carre-Lamadon şi rupse tăcerea aceasta stmjenitoare:

— Cred că o cunoaşteţi pe doamna d'Etrelles?

— Da, suntem prietene.

— Ce femeie îneântătoare!

— Fermecătoare! O fire într-adevăr de elită. De altfel şi foarte cultivată şi artistă până în vârful unghiilor. Cântă minunat şi desenează perfect.

Fabricantul stătea de vorbă cu contele şi câte un cuvânt al lor răzbea prin larma geamurilor hâţânate: „Cupon… scadenţă… primă… termen.”

Loiseau, care şterpelise de la han nişte cărţi de joc vechi, slinoase de cât fuseseră frecate cinci ani de-a rândul de mesele prost şterse, începu o bezigă cu nevastă-sa.

Călugăriţele îşi luară mătăniile lungi atârnate la brâu, se închinară în acelaşi timp şi începură să-şi mişte repede buzele, din ce în ce mai repede, grăbindu-şi murmurul nelimpede ca pentru o cursă de *or emu s*[13]*.* Din când în când sărutad o iconiţă, se închinau iar şi o luau de la capăt cu mormăitul iute şi neîntrerupt.

Cornudet cugeta, nemişcat.

După trei ceasuri de drum, Loiseau adună cărţile şi. Spuse:

— A venit foamea!

Atunci nevastă-, sa desfăcu un pachet bine legat, din care

---

13 O rugăciune catolică.

scoase o bucată de friptură de viţel, O tăie frumos în felii subţiri şi egale şi începură amindoi să mănânce.

— Dacă am face şi noi acelaşi lucru? întrebă contesa.

Toţi o încuviinţară şi ea desfăcu merindele pregătite pentru amândouă familiile. Într-un vas lung, pe al cărui capac se vedea un iepure de faianţă, pentru că sub el se afla o mâncare de iepure, se ivi un pateu ademenitor, în care vine albe de slănină străbateau carnea neagră a vânatului, amestecată cu alte cărnuri tocate mărunt. O bucată mare de şvaiţer, învelit într-un jurnal, mai avea încă imprimat în pasta lui grasă cuvintele „Fapte diverse”,

Cele două călugăriţe desfăcură un colac de eârnat care mirfrsea a usturoi. Cornudet îşi cufundă amândouă mâinile în acelaşi timp în buzunarele uriaşe ale paltonului lui larg şi scoase dintr-unul patru ouă tari şi din celălalt un coltuc de p (îine. Le descoji, aruncă cojile în paiele de sub picioarele lui şi începu să muşte din ele. Fărâmituri galbene îi cădeau în barba mare şi păreau, în ea, nişte steluţe.

Bulgăre de Seu, în graba şi spaima plecării, nu se mai putuse gândi ia nimic. Se uita ieşită din fire, înecată de furie, la toţi oamenii aceştia care mâncau liniştit. Întâi se încorda toată, plină de o mânie clocotitoare şi deschise gura, ca să le strige tot adevărul într-un val de ocări care îi venea pe limbă. Dar nu putu scoate niciun cuvânt, atât era de sufocată de turbare.

Nimeni n-o privea, nu se uita la ea. Se simţea înecată în dispreţul acestor ticăloşi cinstiţi, care întâi o sacrificaseră şi apoi o azvârliseră, ca pe un lucru murdar şi nefolositor. Se gândi atunci la coşul ei plin de bunătăţi pe care i-] înghiţiseră cu lăcomie, ! a cei doi pui lucitori de gelatină, la pateurile, la perele, la cele patru sticle de vin roşu ale ei. Îndârjirea i se muie deodată ca o funie prea întinsă care se rupe şi simţi că e gata să plâogă. Se sili din răsputeri, se încordă, îşi înghiţi suspinele ca un copil, dar lacrimile veneau, străluceau pe marginea pleoapelor şi două picături mari i se desprinseră din ochi şi îi lunecară încet pe obraji. Altele le urmară repede, izvorând ca picăturile de apă dintr-o stâncă, şi începură să cadă una după alta pe rotunjimea plină a sinului ei. Stătea dreaptă, cu privirea aţintită înainte, cu chipul palid şi nemişcat, în nădejdea că n-avea s-o vadă nimeni.

Dar contesa băgă de seamă şi făcu un semn bărbatului ei. El

ridică din umeri, ea şi cum voia să spună; „Ce vrei? Nu-i vina mea.“ Doamna Loiseau râse triumfător, pe tăcute şi şopti:

— Plânge dy ruşi ne!

Cele două maici începuseră iar să se roage, după ce înveliseră într-o hârtie bucata de eârnat rămasă.

Atunci Cornudet, care îşi mistuia ouăle, îşi întinse picioarele lungi sub banca din faţa lui, se î’ăsturnă pe spate, îşi încrucişă braţele, zâmbi ca un om care a născocit o şot ie bună şi începu să fluiere *Marsilieza.*

Toate chipurile se întunecară. Fără îndoială că acest cântec popular nu era pe placul vecinilor lui. Începură sa se enerveze, să nu-şi mai găsească locul şi păreau gata să urle ca nişte câini care aud o flaşnetă. El îşi dădu seama şi nu se opri, Câteodată chiar îngâna şi cuvintele:

O, sfântă dragoste de ţară, îndrumă, sprijină braţele noastre răzbunătoare.

Libertate, libertate scumpă,

Luptă alături de apărătorii tăi!

Trăsura alerga mai repede, zăpada se întărise. Şi până la Dieppe, timp de ceasuri lungi şi mohorâte, peste gropile drumului, prin noaptea care se lăsa, apoi^în întunericul adine al trăsurii, el continuă, cu o încăpăţânate sălbatică să fluiere răzbunător şi monoton, silind oamenii obosiţi şi scoşi din fire să asculte cântccul de la un capăt la altul, să-şi aducă aminte de fiecare cuvânt pe care li-l evoca fiecare măsură.

Bulgăre de Seu plângea necontenit. Câteodată, un suspin pe care nu-l putuse înghiţi, răzbătea între două versuri, În. Întuneric.

1880

DOI PRIETENI

Parisul era încercuit, înfometat şi istovit. Pe acoperişuri vrăbiile erau din ce în ce mai rare şi canaturile subterane deveneau pustii de vietăţi. Se mânca orice.

Domnul Morissot, ceasornicar de meserie, om căruia îi plăcea să stea, când putea, acasă în papuci, se plimba într-o dimineaţă limpede de ianuarie, trist, cu mâinile în buzunarele pantalonilor de uniformă şi cu burta goală, de-a lungul bulevardului de centură. Deodată recunoscu într-un alt trecător un prieten şi se opri pe loc în faţa lui. Era domnul Sauvage, o cunoştinţă făcută pe malul’ apei.

înainte de război, domnul Morissot pleca în zori, în fiecare duminică, cu un băţ de bambus în mână şi cu o cutie de tinichea în spate. Lua trenul de Argenteuil, cobora la Colombes, apoi se ducea pe jos la insula Marante. Cum ajungea în acest loc al visurilor lui, începea să pescuiască. Pescuia până se înnopta.

În fiecare duminică se întâlnea acolo cu un omuleţ gras şi vesel, domnul Sauvage, negustor de mărunţişuri de pe strada Notre-Dame de Lorette, pescar pătimaş şi el. Pescuiau adesea jumătate de zi, alături unul de altul, cu undiţa în mână şi cu picioarele atârnate deasupra apei. Se împrieteniseră.

Uneori nu scoteau un cuvânt. Câteodată stăteau de vorbă. Dar se înţelegeau minunat fără să-şi spună nimic, pentru că semănau la gusturi şi aveau senzaţii identice.

Primăvara, dimineaţa, pe la ora zece, când soarele întinerit făcea să plutească pe fluviul liniştit aburul acela uşor care curgea o dată cu apa şi revărsa pe spatele celor doi pescari îndârjiţi căldura dulce a anotimpului nou, Morissot îi spunea câteodată tovarăşului lui:

— Ah! Ce bine el

Şi domnul Sauvage răspundea:

— Nu ştiu ceva mai bun!

Atât le ajungea ca să se înţeleagă şi să se stimeze unul pe altul.

Toamna, în amurg, când cerul însângerat de soarele în asfinţit răsfrângea în apă chipul norilor stacojii îmbujorând fluviul întreg, aprindea zarea, trimitea reflexe de foc pe feţele celor doi prieteni şi aurea copacii fremătători de suflul iernii, care începuseră să ruginească, domnu] Sauvage se uita zâmbind la domnul Morissot şi rostea:

— Ce spectacol!

Iar Morissot, încântat, răspundea fără să-şi ia ochii de la plută:

— Ce zici, nu e mai bine decât pe bulevard?

Cum se recunoscură, îşi strânseră mâinile cu putere, mişcaţi de faptul că se întâlneau în împrejurări atât de deosebite. Domnul Sauvage, suspinând, îngăimă:

— Ce evenimente!

Morissot, întunecat, gemu: *t*

— Ce vremuri! Azi e prima zi frumoasă din anul ăsta.

În adevăr, cerul era albastru şi plin de lumină.

Porniră alături, visători şi trişti. Morissot vorbi iar:

— Şi pescuitul? Ei, ce amintire plăcută!
Domnul Sauvage întrebă:
— Când o să mai pescuim oare?
Intrară într-o cafenea mică şi băură împreună un absint
Apoi începură să se plimbe pe străzi.
Morissot se opri deodată:
— Ce-ar fi să mai bem un absint?
’ Domnul Sauvage consimţi:
— Cum vrei dumneata.
Şi intrară în altă circiumă.

Când ieşiră de acolo erau zăpăciţi, buimaci ca nişte oameni flămânzi care-şi umpluseră stomacul cu alcool. Vremea era blajină. O adiere mângâietoare le gâdila obrazul*’

Domnul Sauvage, pe care aerul călduţ îl îmbăta şi mai tare, se opri:

— Dacă ne-am duce acolo?
— Unde *T*
— Ei, la pescuit. V, – Bine, dar unde?

— La insula noastră. Avanposturile franceze sunt pe lângă Colombes. Îl cunosc pe colonelul Dumoulin, [redacted], sa ne lase cu uşurinţă să trecem.

Morissot fremăta de poftă:
— Bine. Să mergem.
Se despărţiră ca să-şi ia uneltele.

Peste un ceas mergeau, alături, pe şosea. Intrară în vila pe t.’are o ocupa colonelul. El zâmbj la cererea lor şi le îngădui să-şi facă cheful. O luară iar la drum, înzestraţi cu un bilet de liberă-trecere.

Trecură în curând dincolo de avanposturi, străbătură orăşelul Colombes, părăsit, şi ajunseră la marginea viilor mici, care coborau spre Sena. Era cam pe la unsprezece.

În faţa lor satul Argenteuil părea mort. Colinele de la Orgemont şi de la Sannois se ridicau deasupra întregului ţinut. Câmpia largă care se întindea până la Nanterre era pustie, pustie de tot, cu livezile ei de cireşi desfrunziţi şi cu ogoarele cenuşii.

, Domnul Sauvage arătă cu un deget culmile şi şopti:
— Acolo sus sunt prusacii!

Cei doi prieteni, cuprinşi de nelinişte, încremeniră în faţa acestui ţinut deşert.

Prusacii! Nu-i zăriseră niciodată, dar îi simţeau acolo de luni

întregi, 111 jurul Parisului, ruinând Franţa, jefuind, măcelărind, înfometând, nevăzuţi şi atotputernici. Un fel de groază superstiţioasă se adăugă la ura pe care o aveau pentru acest popor necunoscut şi învingător.

Morissot îngină:

— Ce-ar fi să ne întâlnim cu ei?

Domnul Sauvage răspunse cu acea ironie pariziană, care stăruia în el, cu toată spaima:

— Le-om da peşie prăjit

Dar şovăiră să meargă mai departe, pe câmp, intimidaţi de liniştea de la orizont.

în sfârşit. Domnul Sauvage se hotărî:

— Hai, la drum! Dar cu băgare de seamă.

Coborâră printr-o vie, aplecaţi de mijloc-, tmndu-se, aseunzându-se în dosul tufişurilor, cu ochii neliniştiţi, cu urechea ciulită.

Le mai rămânea să străbată o fâşie de pământ ca să ajungă la marginea râului. Începură să fugă; cum ajunseră la mal, se ascunseră în trestiile uscate. Morissot îşi lipi urechea de pământ ca să asculte dacă nu se auzeau paşi prin împrejurimi. Nu auzi nimic. Erau singuri, singuri de tot. Se liniştiră şi începură să pescuiască.

În faţa lor, insula Marante, pustie, îi ajuta să nu fie văzuţi de pe celălalt mal. Clădirea mică a restaurantului era închisă, părea părăsită de ani întregi.

Domnul Sauvage prinse primul porcuşor. Morissot îl prinse pe al doilea şi în fiecare clipă ridicau undiţele cu câte un peştişor argintiu care se zbatea la capătul firului; era într-adevăr un pescuit nemaipomenit de norocos.

Băgau uşurel peştii într-un juvelnic cu ochiurile foarte mici, vârât în apă la picioarele lor, şi erau cuprinşi de o bucurie dulce, bucuria care te apucă atunci când regăseşti o plăcere scumpă, de care ai’ fost lipsit multă vreme. Soarele blând ie mângâia spinarea cu căldura lui. Nu mai ciuleau urechea ia nimic, nu se mai gândeau la nimic-, uitaseră de tot restul lumii, pescuiau.

Dar, dintr-o dată, un zgomot înăbuşit, care părea că vine de sub pământ, făcu să tremure malul. Tunul începuse să bubuie iar.

Morissot întoarse capul şi văzu pe deasupra malului, spre stânga, silueta înaltă a colinei Mont-Valerien, împodobită pe

creştet cu un pămătuf alb, cu fumul pulberii pe care îl scuipase.

Numaidecât o altă izbucnire de fum porni din vârful fortăreţei şi peste câteva clipe bubui altă detunătură.

Apoi urmară şi altele, şi în fiecare clipă colina îşi arunca respiraţia de moarte, sufla aburi lăptoşi care se ridicau încet spre cerul liniştit şi se adunau ca un nor deasupra ei.

Domnul Sauvage ridică din umeri;

— Uite că iar încep, spuse el.

Morissot, care se uita grijuliu cum i se cufunda pluta, fu prins deodată de o furie de om îndeobşte potolit, împotriva turbaţilor care se băteau aşa, şi bodogăni:

— Prost trebuie să fii ca să te omori aşa.

Domnul Sauvage urmă:

— Mai rău decât vitele.

Morissot, care tocmai prinsese un oblete, rosti s

— Şi când te gâncleşti că atâta timp cât vor fi guvernări. Vor fi şi războaie.

Domnul Sauvage îl întrerupse: – Republica n-ar fi declarat război!

Morissot rosti:

— Cu regele ai război în afară, cu Republica înăuntru.

începură să vorbească liniştit, descurcând marile probleme politice cu o judecată de oameni blajini, căzând de acord asupra unui singur punct, acela că niciodată nu vor fi liberi. Şi Mont-Valerien bubuia fără oprire, năruind cu lovituri de ghiulea casele franceze, sfărâmând vieţi, strivind făpturi, punând capăt atâtor vise, atâtor bucurii aşteptate, atâtor fericiri nădăjduite, semănând în inimile femeilor, în inimile fetelor şi ale mamelor de acolo, din alte ţinuturi, suferinţe care n-aveau să se mai sfârşească.

— Asta-i viaţa, spuse domnul Sauvage.

— Spune mai curând că-i moartea, rosti râzând Morissot.

Dar tresăriră speriaţi auzind lămurit nişte paşi în spatele lor. Întoarseră ochii şi văzură, chiar lângă ei, în picioare, patru oameni, patru oameni voinici, înarmaţi şi bărboşi, îmbrăcaţi ca nişte servitori în livrea, cu chipiuri plate pe cap, cu ţevile puştilor îndreptate spre ei.

Cele două undiţe le scăpară din mână şi o luară pe râu la vale.

În câteva clipe fură apucaţi, ridicaţi, aruncaţi într-o barcă şi trecuţi pe insulă.

Văzură în spatele casei pe care o crezuseră părăsită vreo douăzeci de soldaţi nemţi.
Un soi de uriaş păros care, călare pe un scaun, fuma dintr-o pipă mare de porţelan, îi întrebă într-o franţuzească desăvârşită:
— Aţi avut noroc la pescuit, domnilor?
Atunci un soldat puse la picioarele ofiţerului juvelnicul plin cu peşti, pe care avusese grijă să-l aducă. Prusacul zâmbi:
— Hei, văd că nu mergea rău. Dar e vorba de altceva, Ascultaţi-mă şi nu vă tulburaţi. Pentru mine sunteţi doi spioni, trimişi ca să mă pândească. Vă iau şi vă împuşG, Vă prefăceaţi că pescuiţi, ca să vă aseundeţi mai bine planurile. Aţi căzut în mâinile mele, cu atât mai rău pentru voi; e război. Dar cum aţi trecut prin avanposturi, cunoaşteţi fără îndoială consemnul, ca să vă puteţi întoarce. Daţi-mi acest consemn şi vă cruţ.
Cei doi prieteni, livizi, unul lângă altul, cu mâinile scuturate de un uşor tremur nervos, tăceau.
Ofiţerul urmă:
— Nimeni n-o va şti niciodată, o să vă întoarceţi acasă în linişte. Taina va pieri o dată cu voi. Dacă refuzaţi, muriţi pe loc. Alegeţi!
Rămaseră nemişcaţi, fără să scoată un cuvânt.
Prusacul, tot liniştit, urmă arătând cu mâna spre râu:
— Gândiţi-vă că peste cinci minute veţi zăcea în fundul apei. Peste cinci minute! Cred că aveţi familie, nu-i aşa?
Mont-Valerien bubuia mereu.
Cei doi pescari stăteau în picioare tăcuţi. Neamţul dădu câteva ordine în limba germană, apoi îşi mută scaunul din loc ca să nu fie prea aproape de prizonieri. Doisprezece oameni se postară la douăzeci de paşi, cu arma la picior.
Ofiţerul vorbi iar:
— Vă dau un minut, nicio secundă mai mult!
Apoi se ridică brusc, se apropie de cel doi francezi, îl luă pe Morissot de braţ, îl trase! a o parte, şi-i vorbi în şoaptă:
— Spune-mi repede consemnul! Tovarăşul dumitale nu va afla nimic, am să mă prefac că mă înduioşez.
, Morissot nu răspunse nimic.
Prusacul îl luă atunci deoparte pe domnul Sauvage şi-i puse aceeaşi întrebare.
Domnul Sauvage nu răspunse.
Se întoarseră iar unul lângă altul.
Ofiţerul începu să comande. Soldaţii ridicară armele.

Atunci privirea lui Morissot căzu din întâmplare pe juvelnicul cu peştişori, rămas în iarbă, la câţiva paşi de el.

O rază de soare făcea să stx-ălucească grămada de peştişori care se mai zbateau încă. Fu cuprins de un fel de slăbiciune, cu toate sforţările lui. Ochii i se umplură de lacrimi. Îngână:

— Adio, domnule Sauvage!

Domnul Sauvage răspunse:

— Adio, domnule Morissot.

îşi strânseră mâna scuturaţi din cap până-n picioare de un tremur de neînvins.

Ofiţerul strigă:

— Fooc!

Cele douăsprezece pocnituri părură una singură.

Domnul Sauvage se prăbuşi cu faţa-n jos. Morissot, mai voinic, se clătină, se răsuci şi căzu pieziş peste tovarăşul lui, cu faţa spre cer, în vreme ce un şuvoi de sânge îi gâlgâia prin haina crăpată la piept.

Neamţul dădu alte ordine.

— Oamenii lui se risipiră, apoi se întoarseră cu funii şi cu pietre pe care le legară de picioarele celor doi morţi; pe urmă îi duseră pe mal.

Mont-Valerien nu contenea să bubuie, învelit acum. Într-o clădăraie de fum.

Doi soldaţi îl apucară pe Morissot de cap şi de picioare: alţi doi îl luară pe Sauvage în acelaşi fel. Trupurile, legănate cu putere o clipă, fură aruncate departe, descriseră o curbă, apoi se cufundară în picioare, în fluviu, pentru că pietrele trăgeau mai întâi picioarele spre fund.

Apa ţâşni, se bulbucă, se învolbură, apoi se linişti, în timp ce valuri mici băteau în mal. Pe apă plutea puţin sânge.

Ofiţerul, mereu senin, spuse cu jumătate de glas:

— Acum e rândul peştilor.

Apoi se întoarse către casă.

Deodată zări în iarbă juvelnicul cu porcuşori. Il ridică, î l cercetă, zâmbi şi strigă;

— Wilhelm!

Un soldat cu şorţ alb veni în goană. Prusacul îi aruncă juvelnicul celor doi împuşcaţi şi ordonă:

— Frige-mi numaidecât peştişorii ăştia cât sunt încă vii. Au să fie delicioşi.

Apoi începu iar să tragă din pipă.

1882

MOŞ MILON

Soarele uriaş a început de o lună să-şi arunce razele arzătoare peste câmpii. Sub puhoiul lui de foc, viaţa înfloreşte strălucitoare. Pământul e verde cât vezi cu ochii. Cerul e albastru până la marginea zării. Gospodăriile normande semănate pe câmpie, înconjurate de fagi înalţi, par, de departe, nişte crânguri. Iar când eşti aproape de ele şi deschizi portiţa putredă, ţi se pare că ai în faţa ta o grădină uriaşă, pentru că bătrânii lor meri, ciolănoşi ca nişte ţărani, sunt toţi în floare. Trunchiurile străvechi, negre, noduroase, strâmbe, înşirate de-a lungul curţii, îşi întind cupolele strălucitoare, alba şi roze, sub cer. ^Mireasma lor dulce se amestecă cu mirosurile grase ale grajdurilor deschise şi cu duhoarea bălegarului care dospeşte, acoperit de găini.

E la amiază. Familia, tata, mama, cei patru copii, cele două slujnice şi cei trei nepoţi stau la masă, sub umbra părului sădit în faţa uşii. Toţi tac. Mănâncă supa, iau apoi capacul de pe cratiţa cu cartofi gătiţi cu slănină.

Din când în când, una dintre slujnice se ridică şi se duce în pivniţă să umple ulciorul cu cidru.

Bărbatul, un zdrahon de vreo patruzeci de am, priveşte îndelung la viţa încă golaşă de lângă casă, care aleargă de-a lungul zidului, sub ferestre, răsucită ca un şarpe.

în sfârşit, rosteşte:

— Viţa tatii înmugureşte devreme ăst an. Poate c-o să facă.

Nevastă-sa se întoarce şi se uită şi ea, fără să scoată un cuvânt.

Viţa e sădită chiar pe locul pe care a fost împuşcat tatăl lui.

Asta s-a petrecut în timpul războiului din 1870. Prusacii ocupaseră ţinutul întreg. Generalul Faidherbe le ţinea piept cu armata din Nord.

Statul-major prusac se aşezase în această gospodărie. Bătrânul ţăran Pierre Milon, moş Milon, îi primise şi-i găzduise cum putuse mai bine.

Avangarda germană stătea de o lună în sat, în observaţie. Francezii, la o depărtare de zece leghe de acolo, nu făceau nicio mişcare. Şi cu toate astea, în fiecare noapte dispăreau ulani.

Toate iscoadele care fuseseră trimise în cercetare, dacă plecau

în grup de doi sau trei numai, nu se mai întorceau.
Dimineaţa erau culeşi morţi de pe câmpie, de pe lângă un gard, dintr-un şanţ. Până şi caii lor zăceau pe marginea drumului, cu beregata căscată de o lovitură de sabie.
Toate omorurile astea păreau săvârşite de către aceiaşi oameni, care nu puteau fi descoperiţi.
Ţinutul fu băgat în sperieţi. Ţăranii erau împuşcaţi numai pentru un simplu denunţ, femeile întemniţate, copiii înspăimântaţi, ca să spună adevărul. Nu se descoperi nimic.
Dar iată că într-o dimineaţă, moş Milon fu văzut în grajdul lui, culcat la pământ, cu faţa brăzdată de o tăietură.
La trei kilometri depărtare de fermă fură găsiţi doi ulani spintecaţi. Unul strângea încă în mână o sabie însângerată. Se bătuse, se apărase.
Numaidecât se constitui un consiliu de război în aer liber, în faţa gospodăriei, şi bătrânul fu adus pe sus.
Avea şaizeci şi opt de ani. Era mic, slab, niţel cam strâmb, cu nişte mâini mari, asemănătoare cu labele de crabi. Părul fără culoare, rar şi subţire ca puful unui boboc de raţă, lăsa să i se vadă pielea craniului. Prin pielea negricioasă şi creaţă a gâtului i se străvedeau vinele groase care i se înfundau sub fălci şi se iveau iar pe tâmple. Trecea prin împrejurimi drept un om zgârcit şi cârcotaş în afaceri.
Fu pus să stea în picioare, între patru soldaţi, în faţa mesei de bucătărie care fusese scoasă în bătătură. La masă se aşezară cinci ofiţeri şi colonelul.
Colonelul începu să vorbească în franţuzeşte:
— Moş Milon, de când suntem aici, nu putem decât să fim mulţumiţi de dumneata. Totdeauna ai fost cumsecade şi chiar săritor faţă de noi. Azi însă o acuzaţie grozavă
■ apasă asupra dumitale şi trebuie să se facă lumină. Cum ai fost rănit aşa la obraz?
Ţăranul nu răspunse nimic.
Colonelul urmă:
— Moş Milon, tăcerea dumitale te osândeşte. Eu însă vreau să-mi răspunzi, mă auzi? Nu ştii cine i-a omorât pe cei doi ulani care au fost găsiţi azi-dimineaţă lângă troiţă?
Bătrânul rosti limpede:
— Apăi eu.

10*

4.

Colonelul, surprins, tăcu o clipa, uitându-se ţintă la prizonier. Moş Milon stătea nepăsător, cu înfăţişarea prostită, cu ochii plecaţi, de parcă ar fi stat de vorbă cu preotul. Un singur lucru părea Să-i dea pe faţă tulburarea lăuntrică: înghiţea mereu în sec cu un efort vădit, de parcă gâtlejul i-ar fi fost cu desăvârşire sugrumat.

Familia ţăranului, fiul lui, Jean, nora lui şi cei doi copilaşi ai lor stăteau speriaţi şi uluiţi, la zece paşi în urma lui.

Colonelul urmă:

— Ştii poate şi cine a omorât toate iscoadele armatei noastre, care au fost găsite pe câmpie, în fiecare dimineaţă, de o lună încoace?

Bătrânul răspunse cu aceeaşi nepăsare:

— Apăi eu.

— Dumneata i-ai ucis pe toţi?

— Da, pe toţi, tot eu.

— Dumneata singur?

— Eu singur.

— Spune-mi cum făceai.

De data asta omul păru tulburat. Trebuia să vorbească mai mult, şi asta îl stingherea vădit. Îngână:

— D-apăi ştiu eu? Am făcut şi eu cum se nimerea.

Colonelul continuă:

— Te previn că trebuie să-mi spui tot. Ai face bine să te hotărăşti numaidecât. Cum ai început?

Omul privi neliniştit spre familia care stătea atentă în spatele lui. Mai şovăi o clipă, apoi se hotărî dintr-o dată:

— Într-o seară mă întorceam acasă, să tot fi fost ceasurile zece. Asta era a doua zi după ce aţi venit aici. Dumneata, şi pe urmă soldaţii dumitale, mi-aţi luat nutreţ de peste două sute cincizeci de franci, başca o vacă şi două oi. IVI-am gândit: „O să-mi plătească ei mie, de câte ori mi-or mai lua preţ de o sută de franci”. Şi mai aveam eu şi altele, colea, pe inimă, o să vi le spui eu. Şi uite că văd un cavalerist de-al vostru că stă pe marginea şanţului din spatele grajdului meu şi trage din lulea. M-am dus de mi-am luat coasa şi am venit binişor în spatele lui, să nu m-audă. Şi i-am retezat capul deodată cu o singură lovitură, ca pe un spic, de n-a avut timp să zică nici „pâs“. N-aveţi decât să-l

căutaţi în fundul mlaştinii, o să-l găsiţi într-un sac de cărbuni, cu o piatră din îngrăditură.

Aveam eu planu meu. I-am luat toate boarfele, de la cizme până la chipiu şi le-am ascuns în cuptorul de ars ipsos din crângul Martin, în dosul bătăturii.

Bătrânul tăcu. Ofiţerii se priveau uluiţi. Interogatoriul începu iar. Şi iată ce aflară:

După ce săvârşise omorul, omul începuse să trăiască cu acest gând: „Să ucidă prusaci!“ îi ura cu o ură vicleană şi înverşunată de ţăran lacom şi patriot în acelaşi timp. Avea planul lui, cum spunea el. Aşteptă câteva zile.

Era liber să plece şi să vină, să intre şi să iasă cum poftea, atât se arătase de umil faţă de învingători, de supus şi de binevoitor. Vedea cum plecau iscoadele în fiecare seară. Intr-o noapte ieşi şi el, după ce auzi numele satului în care se duceau cavaleriştii, pentru că pricepea câteva cuvinte nemţeşti, cele care îi trebuiau, de când tot avea de-a face cu nemţii.

Ieşi din curte, se strecură în crâng, ajunse la cuptorul de ars ipsos, pătrunse în fundul lungii lui galerii, găsi acolo, pe jos, hainele mortului şi se îmbrăcă cu ele.

Apoi începu să cutreiere câmpul, târându-se pe brânci, ascunzându-se îndărătul dâmburilor, trăgând cu urechea la cele mai mici zgomote, neliniştit ca un braconier.

Când i se păru că venise ceasul, se apropie de şosea şi se ascunse într-un tufiş. Şi aşteptă iar. În sfârşit, către miezul nopţii, un tropot de cal răsună pe pământul tare al drumului. Omul puse urechea la pământ ca să se încredinţeze că se apropia un singur călăreţ, apoi ss pregăti.

Ulanul venea în galop, aducând cu el nişte ordine. Înainta cu privirea cercetătoare, cu urechea la pândă. Când ajunse cam la vreo zece paşi depărtare de el, moş Milon se târî de-a curmezişul drumului, gemând: *„Hilţe! Hilje /“* (Ajutor! Ajutor!) Călăreţul se opri, văzu că se află în faţa unui neamţ căzut de pe cal, îl crezu rănit, sări din şa, se apropie de el fără nicio bănuială şi când se apleca deasupra necunoscutului, fu străpuns drept în mijlocul pântecelui de tăişul lung şi ascuţit al săbiei. Se prăbuşi scuturat numai de câteva cutremurături grozave şi muri numaidecât.

Atunci normandul, plin de o bucurie mută de ţăran bătrân, se ridică şi-i reteză şi beregata, aşa, ca să-şi facă cheful. Apoi îl târî

şi-l aruncă în şanţ.

Calul îşi aştepta liniştit stăpânul. Moş Milon sări în şa şi porni în galop peste câmpii.

Peste un ceas zări alţi doi ulani care se întorceau împreună la cvartir. Se îndreptă ţintă spre ei, strigând: *„Hilfe! Ililje!“* Prusacii îl lăsară încrezători să se apropie, recunoscându-i uniforma. Bătrânul trecu printre ei ca o ghiulea, doborându-i pe unul cu sabia şi pe celălalt cu revolverul.

Apoi tăie beregata cailor, cai nemţeşti! Se întoarse binişor la cuptorul de ipsos şi ascunse calul în fundul galeriei întunecoase. Îşi lăsă acolo uniforma, îşi luă boarfele sărăcăcioase, şi, acasă, în patul lui, dormi până dimineaţa.

Nu mai ieşi timp de patru zile, aşteptând sfârşitul anchetei care fusese deschisă. Dar a cincea zi plecă iar şi omorî încă doi soldaţi, prin aceeaşi stratagemă. De atunci nu se mai opri. În fiecare noapte colinda, cutreiera la întâmplare, dobora prusaci, când ici, când colo. Galopa pe câmpiile pustii, sub lumina lunii, ca un ulan rătăcit, ca un vânător de oameni. Apoi, după ce îşi sfârşea treaba, bătrânul călăreţ lăsa în urma lui stârvurile culcate de-a lungul drumurilor şi se întorcea să-şi ascundă în fundul cuptorului de ipsos calul şi uniforma.

Pe la prânz pleca liniştit să-i ducă ovăz şi apă calului ramas în fundul subteranei. Îl hrănea din belşug, pentru că îi cerea multă trudă.

în ajun însă, unul dintre cei doi pe care îi atacase fusese cu ochii în patru şi tăiase cu sabia obrazul bătrînului ţăran.

Cu toate astea, îi omorâse pe amândoi. Se mai întorsese o dată, ascunsese calul şi-şi pusese iar hainele ponosite, dar, la întoarcere, fusese cuprins de o slăbiciune şi se târâse până la grajd, nemaiavând putere să ajungă în casă.

Fusese găsit acolo, pe paie, plin de sânge...

După ce isprăvi de povestit, ridică deodată capul şi se uită cu mândrie la soldaţii prusaci.

Colonelul, care se trăgea de mustăţi, îl întrebă:

— Nu mai ai nimic de spus?

— Nu, nimic. Asta e socoteala: am ucis şaisprezece, nici mai mulţi, nici mai puţini.

— Ştii că ai să mori?

— Nu v-am cerut cruţare.

— Ai fost soldat?

— Da! Am fost pe vremuri la război. Şi pe urmă mi l-aţi omorât pe tata, care era soldat al primului împărat. Nu mai pun la socoteală că l-aţi omorât luna trecută pe fiu-meu cel mic, Francois, lângă Evreux. Vă eram dator, v-am plătit. Ne-am răfuit.

Ofiţerii se priveau unul pe altul.

Bătrânul urmă:

— Opt pentru tata, opt pentru fecioru-meu. Ne-am răfuit. Nu v-am căutat eu pricină! Nu vă cunoşteam! Nici nu ştiu de unde veniţi şi uite-vă aici la mine, că porunciţi de parcă aţi fi acasă la voi. M-am răzbunat pe ceilalţi. Şi nu-mi pare rău!

Bătrânul îşi îndreptă pieptul înţepenit şi-şi încrucişă braţele, într-o atitudine de erou smerit.

Prusacii vorbiră încet între ei multă vreme. Un căpitan, care îşi pierduse şi el fiul cu o lună înainte, îl apără pe zdrenţărosul acela plin de măreţie.

Atunci colonelul se ridică, se apropie de moş Milon şi rosti cu glas scăzut:

— Ascultă, ’ moşule, poate că s-ar găsi un mijloc să-ţiscapi viaţa, dacă ai…

Dar moşneagul nu-l ascultă şi, cu ochii aţintiţi asupra ofiţerului învingător, în vreme ce vântul îi zbârlea părul rar de pe ţeastă, făcu o ştrâmbătură care îi schimonosi faţa slabă, brăzdată de tăietură, îşi umflă pieptul şi-l scuipă pe prusac drept în obraz.

Colonelul, înnebunit, ridică mâna, dar omul îl mai scuipă o dată în obraz.

Toţi ofiţerii săriră în picioare. Zbierau porunci într-un singur glas.

Cât ai clipi din ochi, bătrânul. Eare nu se tulburase, fu lipit de zid şi împuşcat. El zâmbea către fiul lui cel mare. Jean, către nora lui şi către cei doi copii, care îl priveau disperaţi.

1883

AVENTURA LUI WALTER SCIINAFFS

Ud Robert Pinchem

De când intrase în Franţa c-u armata de invazie, Walter Schnaffs se socotea omul cel mai nenorocit din lume. Era gras, mergea cu greutate, gâfâia mult şi suferea grozav de labele picioai-elor, care-i erau foarte plate şi foarte groase. De altfel, era paşnic şi binevoitor, nici mărinimos, nici crud, tată a patru copii pe care îi adora şi însurat cu o tânără femeie blondă, ’ale cărei mângâieri, atenţii mărunte şi sărutări le regreta cu

disperare în fiecare seară. Îi plăcea să se scoale târziu şi să se culce devreme, să mănânce pe îndelete lucruri bune şi să bea bere în berării. Credea, între altele, că tot ceea ce e plăcut în existenţă piere o dată cu viaţa, şi păstra în suflet o ură grozavă, instinctivă şi în acelaşi timp conştientă pentru tunuri, puşti, revolvere şi săbii, dărâmai ales pentru baionete, simţindu-se incapabil să mânuiască destul de repede această armă iute, ca să-şi apere pântecele mare.

Când se culca pe pământ, noaptea, înfăşurat în manta, alături de camarazii care sforăiau, se gândea multă vreme la ai lui, pe care îi lăsase acolo, şi la primejdiile presărate pe drumul lui: dacă avea să fie ucis, ce se va întâmpla cu copiii? Cine îi va hrăni şi-i va creşte? Niei acum nu erau bogaţi, cu toate datoriile pe care le făcuse la plecare, ca să le lase câţiva bani. Şi Walter Schnaffs plângea uneori.

La începutul bătăliilor i se muiau atât de tare picioarele, îneât s-ar fi lăsat să cadă, dacă nu s-ar fi gândit că toată armata avea să treacă peste trupul lui. Şuierul gloanţelor îi zbârlea tot părul de pe trup.

De luni întregi trăia în frică şi spaimă.

Corpul armatei din care făcea parte înainta către Normandia. Intr-o zi fu trimis în recunoaştere cu un detaşament slab, care trebuia numai să exploreze o parte a ţinutului şi pe urmă să se întoarcă. Pe câmpie totul părea liniştit; nimic nu arăta că s-ar fi pregătit o rezistenţă.

Aşa că prusacii coborau liniştiţi într-o văiugă tăiată de ponoare adânci, când un răpăit puternic de gloanţe
ii opri pe ioc, doborând vreo douăzeci dintre ei. O trupă de franctirori ieşi pe neaşteptate dintr-un moft de crânguleţ şi se repezi înainte, cu baioneta la armă.

Walter Schnaffs rămase întâi încremenit, atât de surprins şi de zăpăcit, îneât nici nu-i trecu prin minte să fugă. Apoi îl apucă o dorinţă turbată să spele putina; dar se gândi numaidecât că alerga ca o broască ţestoasă în comparaţie cu francezii cei subţiri, care veneau săltând, ca un cârd de capre. Atunci, vădind în faţa lui un şanţ lat, plin de mărăeiniş acoperit de frunze uscate, sări în el cu amândouă picioarele deodată, fără să se gândească măcar cât o fi de adine, aşa cum sări de pe un pod intr-un râu.

Trecu, ca o săgeată, printr-un strat gros de beldii şi de spini

ascuţiţi care îi zgâriară obrazul şi mâinile, şi căzu greoi cu şezutul pe un pat de pietre.

Ridică ochii în sus şi văzu cerul prin gaura pe care o făcuse. Gaura aceea revelatoare îl putea da de gol, aşa că se târî cu grijă, în patru labe, pe fundul acelui şanţ, sub acoperişul de ramuri înlănţuite, cât putu mai repede, depărtându-se de locul încăierării. Apoi se opri şi se aşeză iar, tupilat ca un iepure în mijlocul ierburilor înalte, uscate.

Mai auzi câteva minute încă detunături, ţipete şi lânguiri. Pe urmă zgomotele luptei slăbiră, conteniră. Totul deveni tăcut şi liniştit.

Deodată ceva se mişcă lângă el. Tresări de spaimă. Era o păsărică, aşezată pe o creangă, care scutura frunzele veştede. Din pricina asta inima lui Walter Schnaffs bătu grăbit aproape un ceas încheiat.

Noaptea venea, umplea de întuneric râpa. Soldatul începu să cugete. Ce avea să facă? Ce avea să se întâmple cu el? Să se ducă să-şi găsească armata? Dar cum? Şi pe unde? Atunci va trebui să ia de la capăt aceeaşi viaţă de temeri, de spaime, de oboseli şi de suferinţe pe care o ducea de la începutul războiului! Nu! Nu simţea că mai are curajul ăsta! Nu mai avea energia necesară să îndure marşuri şi să înfrunte în fiecare clipă primejdii.

Dar ce să facă? Nu putea rămâne în viroaga asta până la sfârşitul războiului. Nu, fără îndoială. Dacă n-ar fi trebuit să mănânce, perspectiva asta nu l-ar fi speriat prea tare; dar trebuia să mănânce, să mănânce în fiecare zi.

Şi se afla aşa, singur înarmat, în uniformă, pe teritoriul inamic, departe de toţi cei care îl puteau apăra. Îl treceau fiorii.

Deodată se gândi: „Dacă cel puţin aş fi prizonier!! £ şi inima îi fremătă de dorinţă, de o dorinţă puternică, nestăpânită, de a fi prizonier la francezi. Prizonier! Ar fi salvat, hrănit, adăpostit, ferit de gloanţe şi de săbii, cruţat de spaime, într-o închisoare bună, bine păzită. Prizonier! Ce vis!

Hotărî pe dată: „Am să mă predauc!

Se ridică, hotărî t să-şi îndeplinească planul fără să mai intirzie un minut. Dar rămase încremenit, cuprins deodată de alte gânduri supărătoare şi de noi temeri.

Unde avea să se predea? Cum? În care loc? Şi nişte imagini cumplite, imagini de moarte, îi năvăliră în suflet.

Pornind de unul singur pe câmp, cu casca lui terminată cu ţepuşă, îl ameninţau primejdii grozave.

Dacă avea să întâlnească ţărani? Ţăranii, când vor vedea un prusac rătăcit, un prusac fără apărare, au să-l omoare ca pe un câine pribeag! Au să-l ucidă cu furcile, cu târnăcoapele, cu coasele, cu lopeţile! Au să-l facă terci, praf, cu înverşunarea învinşilor scoşi din sărite.

Dacă avea să întâlnească franctirori? Franctirorii ăştia, nişte turbaţi fără lege, şi nici disciplină, au să-l împuşte numai aşa, ca să se distreze, ca să le treacă timpul, ca să facă haz văzându-i mutra din clipa aceea. Se şi vedea lipit de un zid în faţa a douăsprezece ţevi de puşcă, ale căror găuri mici, rotunde, negre se uitau parcă la el.

Dacă se întâlnea cu însăşi armata franceză? Oamenii din avangardă aveau să-l ia drept o iscoadă, drept un soldat curajos şi viclean, plecat singur în recunoaştere, şi aveau să tragă în el. Auzea de pe acum împuşcăturile neregulate ale soldaţilor culcaţi în mărăcini, în vreme ce el, în picioare în mijlocul câmpului, cădea la pământ, găurit ca o strecurătoare de gloanţele pe care le simţea în carne.

Se aşeză iar jos, disperat. Situaţia lui îi părea fără ieşire.

Noaptea venise de-a binelea, o noapte mută şi neagră. Nu se mişca, dar tresărea la toate zgomotele necunoscute şi uşoare care treceau prin beznă. Un iepure care se lovi cu şezutul de marginea culcuşului lui fu gata să-l pună pe fugă pe Walter Schnaffs. Ţipetele bufniţelor
ii sfâşiau sufletul, îl străpungeau cu spaime neaşteptate, dureroase ca nişte răni. Îşi holba ochii mari, căutând să vadă în întuneric şi îşi închipuia în fiecare clipă că aude paşi aproape de el.

După ceasuri nesfârşite şi după spaime disperate, zări prin acoperământul de ramuri că cerul se limpezea. Simţi o uşurare nesfârşită; mădularele i se destinseră, deodată odihnite, inima i se potoli; ochii I se închiseră. Adormi.

Când se deşteptă, îi păru că soarele ajunsese cam în creştetul cerului; trebuie să fi fost la amiază. Niciun zgomot nu tulbura liniştea mohorâtă a câmpului. Şi Walter Schnaffs îşi dădu seama că era cuprins de o foame c-râncenă.

Căsca, îi lăsa gura apă la gândul cârnaţilor, al cârnaţilor buni, pentru soldaţi. Îl durea stomacul de foame.

Se ridică, făcu câţiva paşi, simţi că nu-l ţineau picioarele, şi se aşeză iar ca să cugete. Timp de încă două sau trei ceasuri se gândi mereu în toate felurile, schimbându-şi hotărârea în fiecare clipă, dărâmat, nefericit, chinuit de cele mai opuse socoteli.
în sfârşit, găsi o idee care îi păru logică şi practică, aceea de a pândi trecerea unui ţăran singur, fără arme, fără unelte de muncă primejdioase, de a alerga să-i întâmpine şi de a se da în mâinile lui, făcându-l să înţeleagă că se predă.
îşi scoase casca a cărei ţepuşă îl putea trăda şi, cu precauţii nesfârşite, îşi scoase mai întâi capul din groapă.
în zare nu se vedea nicio făptură singură. Colo, *la dreapta, un sătuc îşi trimitea spre cer fumul acoperişurilor, fumul bucătăriilor! Dincolo, la stânga, se zăx-ea la capătul unei alei străjuite de copaci un castel mare, înconjurat de turnuleţe.
Aşteptă până seara, suferind cumplit, nevăzând altceva afară de zborul corbilor, neauzind altceva decât vaietele surde ale măruntaielor lui.
Şi încă o noapte cobori peste el.
Se lungi în fundul ascunzătorii lui şi căzu într-un somn scuturat de friguri, bântuit de vise rele, într-un somn de om flămând.
Zorile se iviră iar deasupra capului lui. Se puse din nou la pândă. Dar câmpia era tot atât de deşartă ca în ajun; şi o frică nouă pătrundea în sufletul lui Walter Schnaffs, frica de a muri de foame! Se vedea întins pe spate în fundul gropii lui, cu ochii închişi. Apoi vietăţile, fel şi fel de vietăţi se apropiau de stârvul lui şi începeau să-l’mănânce, îl atacau de pretutindeni în acelaşi timp, se strecurau pe sub veşminte ca să-i muşte pielea îngheţată. Un corb imens îi ciugulea ochii cu ciocul lui lung şi subţire.
Atunci simţi că înnebuneşte la gândul că are să leşine de slăbiciune şi n-are să mai poată merge. Se şi pregătea s-o ia la fugă către castel, hotărât să îndrăznească orice, să înfrunte orice, când, văzând trei ţărani care se îndreptau către ogoarele lor cu furcile pe umăr, se trase la loc în ascunzătoare.
Dar cum începu seara să întunece câmpia, ieşi încet din şanţ şi se porni la drum, cocârjat, înfricoşat, cu inima bătând, către castelul îndepărtat, mai bucuros să intre acolo decât în satul care îi părea de temut ca o vizuină plină de tigri.
Ferestrele de jos străluceau. Una dintre ele era chiar deschisă şi prin ea ieşea un miros puternic de carne fiartă, care pătrunse

în nasul lui Walter Schnaffs, care îl nelinişti, îl făcu să gâfâie, îl atrase nebiruit, aruncându-i în inimă un curaj disperat.

Şi deodată, fără să se gândească, se arăta, cu casca în cap, în cadrul ferestrei.

Opt servitori mâneau în jurul unei mese mari. Dar, pe neaşteptate, o slujnică rămase încremenită şi lăsă să-i cadă paharul, cu ochii aţintiţi spre el. Toate privirile se luară după privirea ei.

Văzură inamicul!

Doamne! Prusacii atacau castelul!…

Întâi se auzi un strigăt, un singur strigăt alcătuit din opt strigăte scoase pe opt tonuri diferite, un strigăt de spaimă cumplită, apoi o ridicare năvalnică, o îngrămădeală, o înghesuială, o fugă disperată spre uşa clin fund.

Scaunele se răsturnau, bărbaţii trânteau femeile şi treceau peste ele. În două clipite odaia fu goală, părăsită, cu masa acoperită de mâncăruri în faţa lui Walter Schnaffs care sta uluit, în picioare, în faţa ferestrei.

După câteva clipe de şovăire, sări peste pervazul ferestrei şi înaintă către farfurii. Foamea lui întări tată îl făcea să tremure ca un om prins de friguri. Dar teama îl stăpânea încă, îl paraliza. Ascultă. Toată casa părea că freamătă; uşile se închideau, paşi repezi alergau la catul de deasupra lui. Prusacul ciuli neliniştit urechea la zgomotele astea nelămurite; apoi auzi câteva sunete înfundate, de parcă nişte corpuri ar fi căzut pe pământul moale, îa temelia zidului, nişte corpuri omeneşti de la primul etaj.

Apoi orice mişcare, orice vânzoleală trecu, şi marele castel deveni tăcut ca un mormânt.

Walter Schnaffs se aşeză în faţa unei farfurii care rămăsese neatinsă şi începu să mănânce. Înfuleca cu îmbucături mari, de parcă i-ar fi fost frică să nu i’ie întrerup L prea curând, să nu poată înghiţi destul. Arunca bucăţile cu amândouă mâinile în gura căscată ca un chepeng. Grămezi de mâncare îi coborau una după alta în stomac, umplându-i, în trecere, gâtlejul. Uneori se întrerupea, gata să crape ca o ţeavă prea plină. Atunci lua oala de cidru şi-şi desfunda esofagul, aşa cum speli o ţeavă înfundată.

Goli toate farfuriile, toate tăvile şi toate sticlele.

Apoi, beat ele băutură şi de mâncare, îngreuiat, încins, scuturat de sughiţuri, cu mintea tulburată şi cu gura unsuroasă, se

desfăcu la haină ca să poată respira, neînstare de altfel să mai facă un pas. Ochii i se închideau, gândurile i se îneâlceau. Îşi puse fruntea grea peste braţele încrucişate pe masă şi pierdu încetişor noţiunea lucrurilor şi a faptelor.’

Luna în ultimul pătrar lumina slab zarea pe deasupra copacilor din pare. Era ceasul rece de dinaintea zorilor.

Umbre multe şi tăcute se strecurau în tufişuri; uneori o rază de lună făcea să strălucească în întuneric o lamă de oţel.

Castelul liniştit îşi înălţa silueta mare, neagră. Numai două ferestre erau încă luminate la parter.

Deodată o voce deţinătoare vorbi:

— Înainte! Dumnezeii lor! La asalt, copii!

Atunci, într-o clipă, uşile, obloanele şi geamurile se sparseră sub o năvală de oameni care se repezi, fărâmă, făcu bucăţi tot, invadă casa. Într-o clipă cincizeci de soldaţi înarmaţi până în dinţi năvăliră în bucătăria în care se odihnea paşnic Walter Schnaffs şi, punându-i în piept cincizeci de puşti încărcate, îl îmbrânciră, îl rostogoliră, îl apucară şi-l legară din cap până-n picioare.

El gâfâia de uimire, prea îndobitocit ca să mal priceapă ceva, bătut, bruftuit şi nebun de spaimă.

Deodată un militar gras, înzorzonat cu fireturi, îi puse piciorul pe pântece, urlând:

— Eşti prizonierul meu. Predă-te!

Prusacul nu înţelesese decât cuvântul „prizonieri’ şi gemu:

— Ja, ja, ja!

Fu ridicat de jos, legat pe un scaun şi cercetat cu o curiozitate vie de învingătorii lui, care gâfâiau ca nişte balene. Câţiva se aşezară, nemaiputând de atâta emoţie şi oboseală.

El zâmbea acum, zâmbea, sigur că în sfârşit era prizonier!

Alt ofiţer intră şi rosti:

— Domnule colonel, inamicii au fugit. Câţiva se pare că au fost răniţi. Am rămas stăpâni pe poziţie.

Militarul cel gras urlă, ştergându-şi fruntea:

— Victorie!

Şi scrise pe o mică agendă comercială, pe care o scoase din buzunar:

— După o luptă înverşunată, prusacii au trebuit să bată în retragere, luându-şi morţii şi răniţii, pe care îi

\

¥

evaluăm la cincizeci de oameni scoşi din lupta. Câţiva au rămas în mâinile noastre.

Tânărul ofiţer vorbi din nou:

— Ce dispoziţii trebuie să iau, domnule colonel?

Colonelul răspunse:

/• – Trebuie să ne retragem, ca să evităm un contraatac cu artileria şi cu forţe superioare.

Se dădu ordin de plecare.

• Coloana se formă din nou în întuneric, sub zidurile castelului, şi se puse în mişcare, îneonjurându-l din toate părţile pe Walter Schnaffs, legat cobză, ţinut de şase luptători cu revolverele în mână.

Se trimiseră înainte iscoade, ca să cerceteze drumul. Înaintau prudent, oprindu-se din când în când.

Când se lumină de ziuă, ajunsei'ă la subprefectura din la Roche-Oysel, a cărei gardă naţională îndeplinise această faptă de arme.

Populaţia îi aştepta, neliniştită şi îndârjită. Când zăriră casca prizonierului, izbucniră în strigăte grozave. Femeile ridicau braţele, bătrânele plângeau, un moşneag îşi aruncă cârja în prusac şi răni nasul unuia dintre cei care îl păzeau.

Colonelul rosti:

— Aveţi grijă de captiv i în sfârşit, ajunseră la primărie. Se deschise închisoarea şi Walter Schnaffs, dezlegat, fu zvârlit înăuntru.

Două sute de oameni înarmaţi făcură de gardă în jurul clădirii.

Atunci, cu toate semnele, că i se aplecase, care îl chinuiau de câtva timp, prusacul, nebun de bucurie, începu să joace, să joace dezlănţuit, ridicând braţele şi picioarele, să joace scoţând sunete deşucheate, până în clipa în care căzu, sleit, lângă un perete.

Era prizonier! Era salvat!

Astfel castelul Champignet a fost recucerit din mâinile duşmanului, după numai şase ore de ocupaţie.

Colonelul Ratier, negustor de postavuri, care a săvârşife acest act de vitejie în fruntea gărzii naţionale de la Roche-Oysel, a fost decorat.

1833

MĂTUŞA SAUVAGE

Lui Georges Pouchet

I

Nu mai fusesem de cincisprezece ani Ia Virelogne. M-am întors acolo astă-toamnă, ca să vânez la prietenul meu Serval, care în sfârşit îşi reclădise castelul, distrus de prusaci.

îmi plăceau foarte mult locurile acelea. Există meleaguri îneântătoare, care au un farmec senzual pentru ochi. Le iubeşti cu o dragoste fizică. Noi, cei pe care pământul îi vrăjeşte, păstrăm amintirea caldă a unor izvoare, a unor păduri, a unor lacuri, a unor coline văzute adesea şi care ne-au înduioşat ca nişte întâmplări fericite. Uneori chiar gândul ni se întoarce către un ungher de pădure, sau un capăt de ţărm, sau o livadă acoperită de pulberea florilor, pe care le-am văzut o singură dată, într-o zi veselă, şi ne-au rămas în inimă ca acele imagini ale unor femei întâlnite pe stradă, într-o dimineaţa de primăvară, într-o rochie luminoasă şi străvezie, şi ne lasă în suflet şi în trup o dorinţă nepotolită, de neuitat, ne lasă senzaţia că am trecut pe lângă fericire.

La Virelogne îmi plăcea întreaga câmpie presărată cu pădurici şi străbătută de râuri care alergau ca nişte vine, ducând în ele sângele pământului. Se pescuiau acolo raci, păstrăvi şi ţipari. Ce fericire! în unele lacuri te

puteai scălda şi, adesea, în ierburile înalte care creşteau pe marginile pârâiaşelor ăstora găseai becaţe.

Mergeam, uşor ca o capră, uitându-mă la cei doi câini ai mei care răscoleau locul înaintea mea. Serval, la o sută de metri în dreapta mea, colinda un eâmp de lucernă, Ocolind tufişurile din marginea pădurii Saudres, am dat de o colibă năruită.

Dintr-o dată mi-am adus-o aminte aşa cum o văzusem ultima oară, în 1869, curată, îmbrăcată în viţă, şi în. Faţa uşii ei, găini. Există ceva mai trist decât o casă moartă, al cărei schelet stă în picioare, dărăpănat, sinistru?

Mi-am mai adus aminte că în casă o femeie îmi dăduse un pahar de vin, într-o zi de mare oboseală şi că Serval îmi istorisise atunci povestea locuitorilor ei. Tatăl, un braconier bătrân, fusese ucis de jandarmi. Fiul, pe care îl văzusem odinioară, era un vlăjgan slab, care trecea şi el drept un cumplit

distrugător de vânat. Se numeau Sauvage[14]. Era nume sau o poreclă?

L-am strigat pe Serval. S-a apropiat cu pasul lui larg, de barză.

L-am întrebat:

— Ce s-a întâmplat cu oamenii de aici?

Mi-a povestit întâmplarea asta.

II

Când s-a declarat războiul, tânărul Sauvage, care avea atunci treizeci şi trei de ani, s-a angajat în armată, lăsându-şi mama singură acasă. Nimeni n-a plâns-o prea mult pe bătrână, pentru că se ştia că are bani.

A rămas deci singură de tot în casa asta izolată, atât de departe de sat, la marginea pădurii. Nu-i era de loc frică pentru că era de aceeaşi rasă cu bărbaţii, o bătrână aspră, înaltă şi slabă, care nu râdea des şi cu care nu era de glumit. Femeile de la ţară nu râd de altfel niciodată. Asta e treaba bărbaţilor! Ele au sufletul trist şi mărginit, pentru că şi viaţa le e mohorâtă şi lipsită de luminişuri. Ţăranul învaţă la circiumă puţină veselie zgomotoasă, dar -tovarăşa lui rămâne serioasă, cu o înfăţişare veşnic severă. Muşchii feţei ei n-au deprins mişcările râsului.

Mătuşa Sauvage şi-a continuat viaţa obişnuită în coliba care a fost în curând acoperită de zăpadă. Venea o dată pe săptăinână în sat, să ia pâine şi puţină carne, apoi se întorcea în bordeiul ei. Pentru că se vorbea despre lupi, ieşea cu puşda în xspate, cu puşca fiului ei, ruginită, cu patul tocit de cât fusese frecată cu mina; era ciudată la vedere, Sauvage cea înaltă, niţel cocârjată, care mergea cu paşi mari prin zăpadă, cu ţeava puştii depăşindu-i boneta neagră, strânsă pe cap, care îi ascundea părul alb pe care nimeni nu i-l văzuse niciodată.

Într-o zi veniră prusacii. Fură împărţiţi pe la localnici, după averea şi posibilităţile fiecăruia. La bătrână, pe care o ştiau bogată, fură trimişi patru.

Erau patru flăcăi cu carnea bălană, cu părul bălan,. Cu ochii albaştri, care rămăseseră graşi cu toate oboselile pe care le înduraseră până atunci, băieţi de treabă, cu teate că se aflau într-o ţară cucerită. Singuri la femeia aceea în vârstă, erau săritori faţă de ea, şi o cruţau, pe cât puteau, de oboseli şi de

14 Sălbatic (fr,).

cheltuieli. Îi vedeai pe toţi patru spălându-se dimineaţa în jurul fântânii, în cămaşă, udându-şi din belşug cu apă carnea albă şi trandafirie de oameni din nord, în palida lumină crudă a zăpezii, în vreme ce mătuşa Sauvage mergea de colo până colo, pregătind supa. Apoi îi vedeai curăţind prin bucătărie, frecând duşumeaua, spărgând lemne, curăţind cartofi, îndeplinind toate treburile casei, ca patru fii buni în jurul unei mame.

125

Dar ea, bătrână, se gândea necontenit la fiul ei, la feciorul ei cel înalt, cu nas coroiat, cu ochi negri, cu mustaţă groasă, ca un vălătuc de păr negru deasupra buzei. În fiecare zi îl întreba pe fiecare dintre soldaţii care stăteau la ea:

— Nu ştiţi unde a plecat al 23-lea regiment francez de marş? Acolo e băiatul meu.

Ei răspundeau:

— Nu, nu ştii, nu ştii te loc! Şi, înţelegmdu-i uşor neliniştea, ei care aveau şi ei mame în ţara lor, erau şi mai drăguţi cu ea. Şi ea, de altfel, îi iubea pe cei patru duşmani, pentru că ţăranii sunt lipsiţi de ură patriotică; asta aparţine claselor superioare, Cei umili, cei care plătesc mai mult pentru că sunt săraci şi orice sarcină nouă îi copleşeşte, cei care sunt ucişi în masă, care alcătuiesc adevărata carne de tun, pentru că sunt cei mai numeroşi, cei care suferă, în adevăr, mai mult decât oricine' mizeriile cumplite ale războiului, pentru că sunt cei mai slabi şi mai puţin rezistenţi, nu pricep de fel entuziasmul războinic, orgoliul acesta uşor de jignit „şi pretinsele combinaţii politice care sleiesc în şase luni două naţiuni, pe cea învingătoare, ca şi pe cea învinsă.

în partea locului, când se vorbea despre nemţii mătuşii Sauvage, se spunea:

— Uite patru care şi-au găsit culcuşul.

într-o dimineaţă, când bătrână era singură acasă, văzu departe, pe câmpie, un om care venea către locuinţa ei.

Il recunoscu repede, era omul însărcinat să împartă scrisorile. Primi de la el o hârtie împăturită, şi după ce îşi scoase ochelarii din toc, citi:

„Doamnă Sauvage, prezenta vă aduce o veste tristă. Fiul dumitale Victor a fost ucis ieri de o ghiulea, care l-a tăiat pe loc în două. Eram aproape, fiindcă mă aflam lângă el în companie şi îmi vorbea despre dumneata, ca să le anunţ chiar în ziua în care

i s-ar întâmpla vreo nenorocire.

Am luat din buzunarul lui ceasul, pe care am să vi-l aduc după ce se va isprăvi războiul.

Vă salut cu prietenie

Cesaire Rivot soldat de clasa a 2-a în regimentul 23 de grăniceri.

Scrisoarea era datată cu trei săptămâni înainte.

Femeia nu plânse. Rămase neclintită, atât de lovită, de năucită, îneât nu suferea încă. Se gândea: „Uite că Victor a fost omorât!“ Apoi, treptat, lacrimile i se suiră în ochi şi durerea îi năpădi inima. Gândurile îi veneau unul după altul, îngrozitoare, chinuitoare. N-avea să-şi mai sărute niciodată feciorul, voinicul, niciodată! Jandarmii îl uciseseră pe tată, prusacii îl uciseseră pe fiu… Fusese tăiat în două de o ghiulea. I. Se năzărea că vede acest lucru, acest lucru groaznic: îi cădea capul, căsca ochii, în vreme ce îşi muşca vârful mustăţii groase, aşa cum făcea la mânie.

Ce făcuseră pe urmă cu trupul lui? Cel puţin dacă i-ar fi dat înapoi copilul, aşa cum i-l dăduseră pe bărbatu-său, cu fruntea găurită de un glonte!

Auzi un zgomot de glasuri. Prusacii se întorceau din sat. Ascunse repede scrisoarea în buzunar şi îi primi liniştită, cu chipul ei din toate zilele, după ce îşi şterse bine ochii.

Râdeau toţi patru, îneântaţi, pentru că aduseseră un iepure frumos, furat, fără îndoială, şi-i făceau semn bătrânei că vor mânca ceva bun.

Ea se puse numaidecât pe treabă, ca să pregătească masa; dar când trebui să omoare iepurele, nu avu putere. Şi cu toate astea nu era primul! Unul dintre soldaţi îi făcu de petrecanie trăgându-i un pumn la ceafă.

După ce animalul fu ucis, ea jupui de blană trupul roşu; dar vederea sângelui care curgea, îi acoperea mâinile, al sângelui călduţ pe care îl simţea răcindu-se, o făcea să tremure din eap până în picioare. Îşi vedea mereu flăcăul tăiat în două, roşu şi el, ca animalul acesta care zvâcnea încă.

Se aşeză la masă cu prusacii, dar nu putu mânca nicio îmbucătură. Ei mâncau cu poftă, fără să ia aminte la ea. Li privea pe furiş, tăcând, clocind un gând, cu faţa atât de neclintită, îneât nimeni nu băgă de seamă nimic.

Deodată, bătrână întrebă:

— Nu ştiu nici măcar cum vă cheamă, şi suntem de o lună împreună.

Ei înţeleseră fără greutate ce voia şi îşi spuseră numele. Dar femeii nu-i era de ajuns. Le ceru să şi le scrie pe hârtie, împreună cu adresa familiilor lor, şi după ce îşi puse iar ochelarii pe nasul ei mare, se uită lung la scrisul acela necunoscut, apoi împături hârtia şi o băgă în buzunar, peste scrisoarea care îi vestea moartea fiului ei.

Când se sfirsi masa, le spuse bărbaţilor:

— Mă duc să rânduiesc pentru voi.

Şi începu să urce fin în podul în care dormeau.

Ei se mirară de isprava asta. Femeia îi lămuri că aşa le va fi mai puţin frig; o ajutară. Îngrămădiră legături de fin până la acoperişul de paie; îşi făcură în chipul ăsta un soi de odaie mare cu patru pereţi de fin, caldă şi miresmată, unde aveau să doarmă de minune.

La cină, unul dintre ei se nelinişti văzând că mătuşa Sauvage tot nu mănâncă. Ea spuse că are crampe. Apoi aprinse un foc bun ca să se încălzească, şi cei patru nemţi se urcară în podul lor, unde suiau în fiecare seară.

De cum se închise uşa podului, bătrână ridică scara, apoi deschise fără zgomot uşa care dădea afară şi ieşi să caute alte legături de fân, cu care umplu bucătăria. Mergea cu picioarele goale prin zăpadă, atât de uşor îneât nu se auzea nimic. Din vreme în vreme asculta sforăiturile sonore şi inegale ale celor patru soldaţi adormiţi.

Când i se păru că făcuse destule pregătiri, aruncă în vatră o legătură de fân, şi după ce aceasta luă foc, o răspândi peste celelalte, apoi ieşi din nou afară şi privi,

O văpaie puternică lumină în câteva clipe tot interiorul colibei, apoi totul se prefăcu într-o vâlvătaie spăimântătoare, într-un uriaş cuptor de flăcări, a cărui strălucire ţâşnea prin fereastra îngustă şi arunca o rază orbitoare peste zăpadă.

Atunci, din podul casei, porni un strigăt puternic şi după el un vălmăşag de urlete omeneşti, de strigăte sfâşietoare de spaimă, de groază. După ce chepengul se surpă, un vârtej de foc sui spre pod, urcă la cer, ca flacăra uriaşă a unei torţe. Toată coliba luă foc. Dinăuntru nu se mai auzea altceva decât pârâitul focului, trosnetele pereţilor, năruirea grinzilor. Acoperişul se dărâmă d’intr-o dată şi scheletul arzător al casei aruncă în

văzduh, în mijlocul unui nor de fum, o imensă jerbă de seântei.
Câmpia, albă, luminată de foc, strălucea ca o întindere de argint pătată cu roşu.
Departe, un clopot prinse să bată.
Bătrână Sauvage stătea în picioare, în faţa casei ei nimicite, înarmată cu puşca, puşca fiului ei, de teamă să nu scape vreunul dintre nemţi.
Când văzu că se sfârşise, îşi aruncă arma în jăratec. Se auzi o detunătură.
Veneau oameni, ţărani, prusaci.
O găsiră pe femeie aşezată pe un trunchi de copac, liniştită şi mulţumită.
Un ofiţer neamţ, care vorbea franţuzeşte ca un francez, o întrebă:
— Unde sunt soldaţii dumitale?
Ea îşi întinse braţul slab către maldărul roşu al incendiului care se stingea şi răspunse cu o voce puternică:
— Acolo!
Lumea se aduna în jurul ei. Prusacul întrebă:
— Cum s-a aprins focul?
Ea rosti:
— Eu l-am pus.
N-o credeau, credeau că înnebunise deodată, din pricina nenorocirii. Atunci, cum toată lumea o încuraja şi o asculta, ea povesti totul de la început până la sfârşit, de la scrisoarea pe care o primise, până la ultimul strigăt al oamenilor care arseseră o dată cu casa. Nu uită un amănunt din tot ce simţise sau tot ce făcuse.
Când, isprăvi, scoase din buzunar două hârtii şi, ca să le deosebească Ia ultimele luciri ale focului, îşi puse din neu ochelarii, apoi rosti, arătând una dintre ele:
— Asta e moartea lui Victor.
O arătă apoi pe cealaltă şi adăugă, arătând cu capul spre ruinele stacojii:
— Astea sunt numele lor, ca să se scrie. Acasă la ei.
întinse liniştită foaia albă către ofiţerul care o ţinea de umeri, şi continuă:
— . O să le scrieţi cum s-a întâmplat şi o să spuneţi părinţilor lor că eu, Victoire Simon. A lui Sauvage, am făcut asta. Să nu uitaţi!

Ofiţerul răcni nişte ordine în nemţeşte. Femeia fu luată şi aruncată lângă zidurile încă fierbinţi ale casei ei. Apoi douăzeci de oameni se aliniară repede în faţa ei, la douăzeci de metri. Ea nu se clinti. Înţelesese. Aştepta,

Răsună un ordin, urmat numaidecât de o lungă detunătura. O împuşcătură întârziată porni singură, după celelalte.

Bătrână nu căzu. Se lungi la pământ, de parcă:. —ar fi i’etezat picioarele.

Ofiţerul prusac se apropie. Era aproape tăiată în două şi ţinea în mâna zgârcită scrisoarea udă de sânge.

Prietenul meu, Serval, a adăugat:

— Ca represalii, nemţii au distrus castelul din partea locului, care era al meu.

Eu mă gândeam la mamele celor patru băieţi blajini care arseseră acolo, şi la eroismul sălbatic al celeilalte mame, împuşcată lângă acel zid.

Şi am cules o pietricică, încă înnegrită de foc.

IS8i

ÎjNI FAMILIE 4

Tramvaiul care ducea la Neuilly trecuse de Poarta Maillot şi alerga acum de-a lungul bulevardului larg, care se isprăveşte în faţa Senei. Maşinuţa care trăgea vagonul îşi suna clopotul ca să îndepărteze obstacolele, scuipa aburi şi gâfâia ca un om gonind cu răsuflarea tăiată. Pistoanele ei făceau un zgomot grăbit de picioare de fier în mişcare. Căldura copleşitoare a unei seri de vară cădea peste drumul de pe care se ridica, fără nicio adiere de vânt, un praf alb, cretos, opac, înăbuşitor şi cald, ce se lipea pe pielea asudată, îţi intra în ochi, îţi pătrundea în plămâni.

Oamenii ieşeau în praguri să respire puţin aer. Geamurile tramvaiului erau coborâte şi toate perdelele zburau fluturate de goana lui repede. Înăuntru stăteau numai câteva persoane, pentru că în zilele astea calde toată lumea prefera imperiala sau platformele. Erau nişte doamne grase, îmbrăcate caraghios, mahalagioaice care înlocuiesc distincţia ce le lipseşte cu o demnitate nepotrivită; domni obosiţi de slujbă, cu chipurile îngălbenite, îndoiţi din şale, cu un umăr mai ridicat din pricină că stăteau veşnic aplecaţi peste masă, deasupra lucrărilor nesfârşite. Chipurile lor neliniştite şi triste mai mărturiseau şi griji casnice, o necontenită nevoie de bani, speranţe vechi dezamăgite pentru totdeauna, pentru că toţi făceau parte din

armata oamenilor sărmani, zdrenţăroşi, care veghează cu economie într-o casă şubredă de paiantă, cu un singur răzor drept grădină, în mijlocul câmpiei plină de haznale care înconjoară Parisul.

Lângă uşă, un om scund şi gras, cu faţa buhăită, cu pântecele căzut între picioarele răşchirate, îmbrăcat în negru şi decorat, stătea de vorbă cu un lungan slab, jerpelit, îmbrăcat într-un costum de doc alb foarte murdar, şi cu o panama veche pe cap. Primul vorbea rar, cu şovăieli care îl făceau să pară câteodată bâlbâit. Era domnul Caravan, impiegat de clasa I la Ministerul Marinei. Celălalt, fost agent sanitar pe un vas comercial, se stabilise la Courbevoie, unde îşi aplica slabele cunoştinţe medicale, rămase din viaţa lui aventuroasă, asupra populaţiei sărace de acolo. Se numea Chenet şi cerea să i se spună „domnule doctor“. Se zvoniseră multe despre moralitatea lui.

Domnul Caravan trăise totdeauna viaţa obişnuită a conţopiştilor. Se ducea de treizeci de ani cu regularitate la birou, în fiecare dimineaţă pe acelaşi drum şi întâlnea la aceleaşi ore, în aceleaşi puncte, aceleaşi chipuri de oameni care mergeau şi ei la treburi. Se întorcea în fiecare seară pe acelaşi drum, regăsea aceleaşi chipuri pe care le văzuse îmbătrânind.

în fiecare zi, după ce-şi cumpăra gazeta de cinci bani la colţul cartierului Saint-Honore, îşi lua două chifle, apoi intra în minister, ca un vinovat care se predă. Se aşeza repede la masa lui, cu inima plină de nelinişte, aşteptând veşnic o mustrare pentru cine ştie ce neglijenţă pe care ar fi putut-o săvârşi.

Niciodată nu se ivise nimic care să-i schimbe ordinea monotonă a existenţei, pentru că nu-l atingea niciun eveniment în afară de treburile biroului, de avansări şi gratificaţii. Fie că se afla la minister, fie că era acasă, în familie (pentru că luase în căsătorie fiica fără zestre a unui coleg), nu vorbea decât de slujba lui. Spiritul lui, atrofiat de o muncă îndobitocitoare şi zilnică, n-avea niciodată alte gânduri, alte nădejdi, alte visuri, decât cele în legătură cu ministerul. Dar mulţumirile lui de funcţionar erau totdeauna întunecate de o amărăciune: intrarea cambuzierilor, a tinichigiilor, cum li se spunea din pricina galoanelor lor de argint, în posturile de subşefi şi de şefi. În fiecare seară, când stătea la masă, găsea argumente puternice ca să-i dovedească neveste-si, care-i împărtăşea năzuinţele, că era nedrept din toate punctele de vedere să li se dea locuri la Paris oamenilor

sortiţi navigaţiei.

Acum era bătrân, nu simţise că viaţa trece, pentru că intrase fără nicio tranziţie din liceu în slujbă, şi pedagogii în faţa cărora tremura altădată erau înlocuiţi acum cu şefii, de care se temea îngrozitor. În faţa uşii acestor mici despoţi se înfiora din creştet până în tălpi; spaima asta necontenită îi dăduse o stângăcie în felul de a se prezenta, o atitudine umilă şi un fel de gângăveală nervoasă.

Nu cunoştea Parisul mai bine decât îl cunoştea un orb dus de câinele lui în fiecare zi, lângă aceeaşi poartă. Când citea în ziarul lui de cinci bani despre întâmplări şi scandaluri, le socotea nişte poveşti fantastice, născocite numai aşa, că să-i distreze pe micii funcţionari. Pentru că era un om al ordinei, reacţionar fără un partid determinat, dar duşman al oricăror „noutăţi11, sărea peste evenimentele politice, pe care de altfel ziarul lui le falsifica totdeauna pentru nevoile unei cauze care îl plătea; în fiecare seară, când se întorcea pe bulevardul Champs-Elysees, se uita la valul de oameni care se plimbau şi la şuvoiul de echipaje, ca un călător rătăcit care străbate un ţinut îndepărtat.

în anul acela, după ce împlinise treizeci de ani de serviciu obligatoriu, i se dăduse, la 1 ianuarie, crucea Legiunii de onoare, care compensează în administraţiile militarizate robia lungă şi nenorocită (se spune: serviciile loiale) a acestor ocnaşi trişti, înlănţuiţi de dosarele verzi. Această demnitate neaşteptată îi dăduse o idee nouă şi înaltă despre capacitatea lui şi îi schimbase total moravurile. De atunci nu mai purta pantaloni coloraţi şi haine croite modern, ci pantaloni negri şi o redingotă lungă pe care panglica, foarte lată, se vedea mai bine. Se rădea în fiecare dimineaţă, îşi curăţa unghiile' cu mai multă grijă, îşi schimba albiturile o dată la două zile, dintr-un sentiment de bunăcuviinţă şi respect pentru ordinul naţional din care făcea parte, şi devenise de la o zi la alta un alt Caravan, spălat, maiestuos şi mândru.

Acasă spunea în fiecare clipă: „Decoraţia mea“; devenise atât de orgolios, îneât nu mai putea suferi să vadă niciun fel de panglică de niciun soi la butonierele celorlalţi. Când vedea ordine străine, îşi ieşea din fire numaidecât: „N-ar trebui îngăduit să fie purtate în Franţa“. Îi purta pică mai ales doctorului Chenet, pe care-l întâlnea în fiecare seară la tramvai, împodobit cu o decoraţie oarecare, albă, albastră, portocalie sau

verde.

Conversaţia celor doi oameni, de la Arcul de Triumf până la Neuilly, era de altfel totdeauna aceeaşi; în ziua aceea, ca în toate celelalte, se ocupară mai întâi de diferite abuzuri locale care îi înfuriau pe amândoi, pentru că primarul din. Neuilly îşi făcea de cap. Apoi, cum se întâmplă neapărat când te afli în tovărăşia unui medic, Caravan trecu la capitolul bolilor, şperând să culeagă în felul ăsta câteva sfaturi gratuite sau chiar o consultaţie, descosând cu dibăcie, fără să lase să vadă şiretlicul. Era îngrijorat de câtva timp din pricina maică-si. Avea leşinuri dese şi lungi, dar cu toate că împlinise nouăzeci de ani, nu voia să se îngrijească.

Vârsta ei înaintată îl înduioşa pe Caravan, care îi repeta necontenit *doctorului* Chenet:

— Ai mai văzut mulţi oameni care ajung la vârsta asta?

Şi-şi freca mâinile de fericire, nu pentru că ar fi ţinut poate s-o vadă pe bătrână trăind o veşnicie, ci pentru că viaţa lungă a maică-si era ca o făgăduială pentru el însuşi.

Urmă:

— O! în familia mea toţi trăiesc mult. Uite, şi eu sunt sigur că am să mor foarte bătrân, dacă n-o să am niciun accident.

Agentul sanitar îi aruncă o privire plină de milă; se uită o clipă la chipul stacojiu al vecinului lui, la gâtul lui slinos, la pântecele căzut între pulpele moi şi grase, la toată rotunjimea lui apoplectică de funcţionar bătrân şi ramolit, şi, ridicându-şi repede panamaua cenuşie care-i acoperea capul, răspunse rânjind:

— Nu-i aşa de sigur, drăguţule, mama dumitale este o ascetă iar dumneata eşti un găman.

Caravan tăcu, tulburat.

Tramvaiul se opri în staţie. Cei doi prieteni coborâră şi domnul Chenet îl pofti la un vermut, peste drum, la cafeneaua „Globului," la care se duceau de obicei şi unul şi celălalt. Patronul, prieten cu ei, întinse două degete pe care ei le strânseră pe deasupra sticlelor de pe tejghea. Se apropiară de cei trei jucători de domino, care stăteau acolo de la prânz. Schimbară cu ei câteva cuvinte prieteneşti, printre care nelipsitul „ce mai nou?" Pe urmă jucătorii se apucară iar de partida lor şi ei le spuseră bună seara. Jucătorii întindeau mâinile fără să ridice capul. Fiecare se duse acasă, la cină.

Caravan locuia lângă piaţa Courbevoie, într-o casă mică cu două caturi, al cărei parter era ocupat de un frizer.

Două odăi, o sufragerie şi o bucătărie în care scaunele reparate rătăceau din încăpere în încăpere, după nevoi, alcătuiau tot apartamentul pe care doamna Caravan îl curăţa toată ziua, în vreme ce fiica ei, Marie-Louise, în vârstă de doisprezece ani, şi fiul ei, Philippe-Auguste, în vârstă de nouă ani, alergau prin toate şanţurile, cu toţi ştrengarii mahalalei.

Caravan o instalase deasupra apartamentului lui pe maică-sa, a cărei zgârcenie era cunoscută prin împrejurimi şi a cărei slăbiciune îi făcea pe oameni să spună că bunul Dumnezeu aplicase asupra bătrânei propriile ei principii de economie. Era totdeauna prost dispusă, nu putea trăi o zi fără ceartă şi fără pandalii. Ţipa de la fereastră la vecinii care ieşeau în porţi, la măturători, la negustorii ambulanţi şi la copiii care, ca să se răzbune, se ţineau după ea la oarecare distanţă când ieşea pe stradă şi-i strigau s „Paparuda! Paparuda!“

O servitoare normandă, îngrozitor de zăpăcită, le făcea gospodăria şi se culca la etaj, lângă bătrână, de teama unui accident.

Când Caravan se întoarse acasă, nevastă-sa, atinsă de boala cronică a scuturatului, lustruia cu o bucată de flanelă lemnul de mahon al scaunelor risipite în singurătatea încăperilor.

Purta întotdeauna mănuşi de aţă, îşi împodobea capul cu o bonetă cu panglici în toate culorile, care-i aluneca mereu pe o ureche, şi repeta de câte ori era surprinsă ceruind, periind, lustruind, sau spălând:

— Nu sunt bogată, tot ce am în casă e simplu, dar am un singur lux: curăţenia, şi nu e mai prejos decât oricare altul.

11 călăuzea pe bărbatul ei în toate, pentru că era înzestrată cu un simţ practic încăpăţânat. În fiecare seară, la masă, şi pe urmă, în pat, vorbeau îndelung despre treburile de la birou, şi el îi mărturisea orice, ca unui duhovnic, şi îi urma toate sfaturile, cu toate că era cu douăzeci de ani mai tânără decât el.

Nu fusese niciodată frumoasă; acum era urâtă, scundă şi slăbuţă. Îmbrăcămintea ei fără gust făcuse nevăzute şi slabele atribute femeieşti care ar fi putut fi scoase la iveală cu artă, de o îmbrăcăminte dibace. Fustele păreau că i se răsucesc totdeauna într-o parte. Se scărpina adesea, oriunde, fără să-i pese de lume, prinsă de o manie care-i ajunsese aproape tic.

Singura podoabă ce şi-o îngăduia era un belşug de panglicuţe de mătase, încâlcite pe bonetele pretenţioase pe care le purta de obicei în casă.

Cum îşi văzu bărbatul, se ridică şi-l sărută pe favorite:

— Te-ai gândit la Potin, dragă?

(îi ceruse să-i facă o cumpărătură.) El căzu încremenit pe un scaun; uitase iar, pentru a patra oară:

— E ca un făcut! Mă gândesc toată ziua, şi când vine seara, totdeauna uit. Dar când îl văzu disperat, femeia îl mângâie:

— Nu-i nimic, ai să-ţi aduci aminte mâine. Nimic nou pe la minister?

— Ba da, o noutate mare: încă un tinichigiu a fost numit subşef.

Ea deveni foarte sei'ioasă:

— La ce serviciu?

— La serviciul cumpărăturilor externe.

Doamna Caravan se supără:

— Va să zică în locui lui Ramon, tocmai locul pe care îl voiam pentru tine. Şi. Ramon? La pensie?

Caravan îngăimă:

— La pensie.

Ea se înfurie, boneta îi alunecă într-o parte:

— S-a isprăvit, în şandramaua aia nu se mai poate face nimic. Şi cum îl cheamă pe cambuzierul tău?

— Bonassot.

Femeia luă *Anuarul Marinei,* pe care-l avea totdeauna la îndemână: „Bonassot – Toulon – născut în 1851. Elev cambuzier în i871, subcambuzier în 1875."

— Ăsta a navigat vreodată?

La întrebarea ei, Caravan se însenină. Îl apucă o veselie care îi zguduia pântecele:

— Ca Balin, întocmai ca Balin, şeful lui. Şi adăugă, râzând şi mai tare, o glumă veche pe care tot ministerul o găsea grozavă: Nu trebuie să-i trimiţi pe apă să inspecteze staţia navală de la Point du Jour, pentru că li se face rău în bărcile cu motor.

Ea însă rămase gravă ca şi cum n-ar fi auzit, apoi şopti, scărpinându-şi încet bărbia:

— Dacă am cunoaşte şi noi cel puţin un deputat! Când se va afla la Cameră tot ce se petrece aici, ministrul se va curăţa pe loc...

Pe scară răsunară nişte strigăte care îi tăiară vorba. Marie-

Louise şi Philippe-Auguste, care se întorceau de pe stradă, îşi trăgeau palme şi picioare la fiecare treaptă. Doamna Caravan se repezi furioasă, îi înşfăcă pe fiecare de câte un braţ şi îi aruncă în odaie, scuturându-i cu putere.

Copiii, cum îl văzură pe tatăl lor, se repeziră la el şi Caravan îi sărută îndelung, cu dragoste. Apoi se aşeză, îi luă pe genunchi şi stătu de vorbă cu ei.

Philippe-Auguste era un ţânc urât, nepieptănat, murdar din cap până în picioare, cu o mutră de tâmpit.

Marie-Louise semăna de pe acum cu maică-sa, vorbea ea ea, îi repeta cuvintele şi îi imita până şi gesturile. Spuse şi ea:

— Nimic nou la minister?

Domnul Caravan îi răspunse vesel:

— Prietenul tău, Ramon, cel care vine la noi la masa o dată pe lună, o să ne părăsească, fetiţo. În locul lui a fost numit alt subşef.

Ea îl privi pe taică-su şi rosti cu o compătimire de copil precoce:

— Va să zică încă unul care ţi-a luat-o înainte?

El nu mai râse şi nu-i răspunse; apoi, ca să schimbe vorba, o întrebă pe nevastă-sa care spăla acum geamurile:

— Ce mai face marna?

Doamna Caravan se opri din spălat, se întoarse, îşi aşeză boneta care îi lunecase de tot pe spate şi rosti cu buze tremurătoare:

— A, da, bine că veni vorba de maică-ta, mi-a făcut un pocinog! închipuieşte-ţi că adineauri a venit doamna Lebaudin, nevasta frizerului, ca să împrumute un pachet de scrobeală şi cum eu nu eram acasă, maică-ta a gonit-o şi a făcut-o „cerşetoare". Da i-am zis-o şi eu bătrânei! Se făcea că n-aude, cum se face totdeauna când i-o spui de la obraz; să ştii însă că e tot atât de surdă ca mine. Se preface, asta e. Dovadă e că s-a suit numaidecât în odaia ei, fără să scoată un cuvânt.

Caravan tăcea încurcat, când servitoarea dădu buzna în odaie să-i anunţe că masa e gata. Atunci el luă o coadă de mătură ascunsă întotdeauna într-un colţ şi bătu de trei ori în tavan, ca s-o anunţe pe maică-sa.

Trecură în sufragerie şi doamna Caravan turnă supa, în aşteptarea bătrânei. Ea nu venea, şi supa se răcea. Începură să mănânce încetinel, apoi, după ce goliră farfuriile, aşteptară iar. Doamna Caravan, furioasă, Işi vărsa focul pe bărbatul ei:

— Face anume, să ştii. Şi tu o încurajezi întotdeauna.

încurcat, prins între ciocan şi nicovală, el o trimise pe

Marie-Louise s-o aducă pe mama-mare, şi rămase nemişcat, cu ochii plecaţi, pe când nevastă-sa ciocănea nervos cu vârful cuţitului în piciorul paharului.

Deodată, uşa se deschise şi fetiţa se ivi singură, foarte palidă, cu sufletul la gură, şi rosti repede:

— Mama-mare a căzut pe jos.

Caravan sări în picioare, îşi aruncă şervetul pe masă şi se repezi pe scări. I se auzea pasul greoi şi grăbit. Nevastă-sa, care socotea că bătrână se prefăcea din viclenie şi răutate, venea mai încet în urma lui, ridicând din umeri cu dispreţ.

Bătrână zăcea cu faţa în jos în mijlocul odăii şi, când fiul ei o întoarse, o văzu neclintită şi uscată, cu pielea galbenă, creaţă şi argăsită parcă, cu ochii închişi, cu dinţii încleştaţi, cu tot trupul ei slab înţepenit.

Caravan, în genunchi lângă ea, gemea:

— Biata mama! Biata mama!

Cealaltă doamnă Caravan, însă, se uită o clipă la bătrână şi rosti:

— Ei! a leşinat, asta-i tot. Fii sigur că numai ca să nu ne lase pe noi să mâncăm.

Duseră trupul pe pat, îl dezbrăcară de tot şi Caravan, nevastă-sa şi servitoarea începură să-l fricţioneze. Bătrână nu-şi veni în fire, cu toate silinţele lor. Atunci o tihniseră pe Rosalie să-l aducă pe doctorul Chenet. Locuia pe chei, spre Suresnes. Era departe, aşteptară mult. În sfârşit veni şi, după ce privi, pipăi şi ascultă inima bătrânei, rosti:

— S-a stins.

Caravan se prăbuşi peste trupul maică-si, zguduit de suspine grăbite. Săruta convulsiv chipul înţepenit al bătrânei şi plângea atâta, îneât lacrimile lui mari cădeau ca nişte picături de apă pe faţa moartei.

Doamna Caravan cea tânără avu o criză decentă de durere; stătea în picioare, în spatele bărbatului ei, gemea slab, şi-şi freca ochii cu încăpăţânare.

Caravan se ridică deodată cu faţa umflată, cu părul rar răvăşit, foarte urât în durerea lui adevărată.

— Dar… doctore… eşti sigur… eşti sigur?

Agentul sanitar se apropie repede de pat şi începu să

mânuiască moarta cu o dexteritate profesională, ca un negustor care îşi laudă marfa:

— Poftim, dragă, uită-te la ochi!

Ridică pleoapa şi ochiul bătrânei se ivi sub degetul lui aşa cum fusese totdeauna, poate numai cu pupila puţin mărită. Caravan simţi o lovitură în inimă şi un fior în toate oasele.

Domnul Chenet apucă braţul zgârcit, se sili să-i desfacă degetele şi strigă furios, ca şi cum l-ar fi contrazis cineva:

— Poftim, uită-te la mâna asta, eu nu mă înşel niciodată, fii liniştit.

Caravan se prăbuşi iar peste pat, aproape mugind. Nevastă-sa, smiorcăindu-se mereu, făcu tot ceea ce trebuia. Se apropie de măsuţa de noapte, puse pe ea un şervet, aşeză deasupra patru lumînări pe care le aprinse, luă o rămurică de merişor agăţată în spatele oglinzii de pe cămin şi o puse între luminări, într-o farfurie pe care o umplu cu apă proaspătă, pentru că n-avea agheasmă. Apoi, după un scurt moment de gândire, aruncă în apă un praf de sare, închipuindu-şi, fără îndoială, că săvârşea un fel de sfinţire a apei. După ce isprăvi decorul care trebuie să întovărăşească moartea, rămase neclintită, în picioare. Agentul sanitar, care o ajutase să aşeze lucrurile, îi şopti:

— Trebuie să-l luăm de aici pe Caravan.

Ea făcu un semn de încuviinţare, se apropie de hărbatu-său care, în genunchi, hohotea mereu, şi îl ridică de un braţ, pe când domnul Chenet îl lua de celălalt.

întâi îl aşezară pe un scaun şi nevastă-sa îl sărută pe frunte şi-l mustră. Agentul sanitar îi venea în ajutor, îi sfătuia pe Caravan să aibă tărie, curaj, resemnare, tot ce nu se poate păstra când te loveşte o nenorocire fulgerătoare. Apoi amândoi îl luară iar de braţ şi-l duseră de acolo.

El plângea ca un copil mare, cu sughiţuri convulsive, era prostit, braţele-i atârnau, picioarele i se înmuiaseră. Coborî scara fără să ştie ce face, mişcând picioarele maşinal, îl aşezară în fotoliul în care stătea întotdeauna la masă, în faţa farfuriei aproape goale, în care lingura aştepta încă într-un rest de supă. Rămase acolo fără să facă nicio mişcare, cu ochii aţintiţi pe un pahar, atât de prostit îneât nu se putea gândi la nimic.

Doamna Caravan vorbea într-un colţ cu doctorul, se informa despre formalităţile care trebuiau îndeplinite, îi cerea toate lămuririle practice. În sfârşit domnul Chenet, care părea că

aşteaptă ceva, îşi luă pălăria spunând că nu cinase încă şi salută dând să plece. Ea strigă:
— Cum, n-ai mâncat încă? Dar rămâi, doctore, rămâi I O să te servim cu ce avem, pentru că noi, înţelegi, n-o să putem mânca mare lucru.
El nu primi; se scuză, dar ea stărui:
— Cum se poate, rămâi! în asemenea clipe, eşti fericit să ai lângă tine un prieten. Şi pe urmă poate că ai să-l hotărăşti pe bărbatul meu să ia şi el ceva ca să se întărească puţin. Are atâta nevoie să capete puteri!
Doctorul se înclină şi-şi puse pălăria pe o mobilă *s*
— În acest caz primesc, doamnă.
Ea dădu câteva porunci Rosaliei, care-şi pierduse firea, şi se aşeză şi ea la masă, după cum spunea: „Ca să se prefacă doar că mănâncă şi să-i ţină tovărăşie doctorului££.
Mâncară puţină supă rece. Domnul Chenet mai ceru o dată. Apoi se ivi o farfurie cu o mâncare de burtă pe varză, care răspândea un parfum de ceapă şi din care doamna Caravan se hotărî să guste:
— E minunată, spuse doctorul.
Ea zâmbi:
— Nu-i aşa? apoi ’ se întoarse către băi’batu-său: Ia şi tu puţin, dragă Alfred, numai ca să bagi ceva în stomac, gândeşte-te că ai să veghezi la noapte.
El îi întinse supus farfuria, aşa cum s-ar fi culcat în pat dacă i s-ar fi spus, ascultător, fără împotrivire şi fără să se gândească. Apoi mâncă.
Doctorul luă singur de trei ori din farfuria mare, pe când doamna Caravan lua din când în când, cu vârful furculiţei, câte o bucată mare şi o înghiţea, prefăcându-se că se gândeşte aiurea.
Când se. Ivi şi un castron plin eu macaroane, doctorul şopti:
— Drace! Uite un lucru bun.
De data asta, doamna Caravan seni pe toată lumea. Umplu chiar şi farfurioarele în care se bălăceau copiii. Lăsaţi de capul lor, aceştia beau vin curat şi începuseră să se lovească cu picioarele pe sub masă.
Domnul Chenet aminti de slăbiciunea lui Rossini pentru mâncarea asta italienească, apoi deodată strigă:
— Uite că şi rimează, s-ar putea începe o piesă în versuri, aşa;
Măiestrului Rossini îi plăceau macaronl.

Nu-l asculte nimeni. Doamna Caravan căzuse pe. Gânduri, chibzuia la toate urmările probabile ale întâmplării, pe când bărbatul ei făcea cocoloaşe de pâine pe care le punea pe urmă pe faţa de masă şi le privea ţintă, cu o expresie tâmpă. Gâtlejul îi era pârjolit de o sete cumplită, şi din pricina asta ducea necontenit la gură paharul plin de vin. Mintea lui tulburată de lovitura şi durerea suferită se împăienjenea, îi părea că joacă în ameţeala subită a digestiei grele care începuse.

Doctorul sugea ca un burete şi se îmbăta văzând cu ochii. Chiar şi doamna Caravan simţea reacţia care urmează după orice zguduire nervoasă şi cu toate că nu bea decât apă, se zbuciuma şi ea, tulburată şi buimacă.

Domnul Chenet începuse să povestească întâmplări cu morţi care i se păreau caraghioase, pentru că în acea mahala a Parisului, plină de o populaţie provincială, se întâlneşte indiferenţa faţă de mort, fie că e tată sau mamă, lipsa de respect, sălbăticia inconştientă atât de frecventă ia ţară şi atât de rară la Paris. Doctorul povestea:

— Uite, săptămâna trecută m-au chemat în strada Puteaux; am dat fuga acolo, am găsit bolnavul mort şi familia aşezată în jurul patului, isprăvind în linişte o sticlă de rachiu de anason, cumpărată în ajun. Pentru muribund, care avusese poftă să bea.

Dar doamna Caravan n-asculta, cu gândul la moştenire, iar Caravan, care avea capul deşertat, nu pricepea nimic.

Se servi cafeaua, o cafea foarte tare, ca să susţină moralul. Fiecare ceaşcă, stropită cu coniac, făcu să se urce o roşeaţă subită în obraji şi amestecă ultimele idei ale acestor minţi gata împăienjenite.

Apoi doctorul aplică deodată sticla de rachiu şi le turnă tuturor „ultimul pahar“. Îşi clăteau încet gura cu rachiul – dulceag care lăsa un fel de sirop gălbui în fundul ceştilor, fără să scoată niciun cuvânt, îngreuiaţi de căldura dulce a digestiei, cuprinşi fără de vrere de mulţumirea animalică pe care ţi-o dă, după masă, alcoolul.

Copiii adormiseră şi Rosalie îi culcă.

Caravan, ascultând maşinal de nevoia de a se ameţi pe care o simt toţi oamenii nenorociţi, îşi mai turnă rachiu de câteva ori. Ochii rătăciţi îi străluceau.

în sfârşit, doctorul se ridică de plecare. Îşi luă prietenul de braţ şi-i spuse:

— Haide, vino cu mine, are să-ţi facă bine puţin aer. Când eşti amărât, nu trebuie să stai nemişcat.

Celălalt îl ascultă supus, îşi puse pălăria, îşi luă bastonul şi porni; coborâră la braţ către Sena, sub stelele limpezi.

Adieri îmbălsămate pluteau în noaptea caldă, pentru că toate grădinile din împrejurimi erau pline de flori în acel anotimp, şi mireasma lor, adormită în timpul zilei, părea că se trezeşte la apropierea serii şi se răspândeşte o dată cu bătaia uşoară a vântului care se furişa prin întuneric.

Bulevardul larg, cu cele două şiruri de becuri cu gaz care ajungeau până la Arcul de Triumf, era pustiu şi liniştit. Parisul fremăta departe, într-o ceaţă purpurie. Scotea un vuiet continuu, căruia părea că-i răspunde mai departe, din câmpie, şuieratul unui tren care alerga repede spre el, sau care fugea, peste câmpuri, către Ocean.

Aerul de afară, care îi lovi pe cei doi bărbaţi în obraz, întâi îi surprinse, clătină echilibrul doctorului şi spori ameţelile ce-l năpădeau pe Caravan de când se aşezase la masă. Mergea ca în vis, cu sufletul amorţit, paralizat, fără nicio durere vie, cuprins de un fel de slăbiciune morală, care îl împiedica să sufere. Simţea chiar un fel de linişte pe care miresmele călduţe, risipite în noapte, i-o sporeau.

Când ajunseră la pod, o luară la dreapta şi râul le aruncă o suflare proaspătă în obraz. Curgea, melancolic şi liniştit, prin faţa perdelei de plopi înalţi. Stelele păreau a pluti pe apă, duse de curent. O ceaţă uşoară, albicioasă, se târa pe malul dimpotrivă şi aducea o mireasmă umedă în plămâni. Caravan se opri brusc, izbit de mirosul râului, care îi trezea în inimă amintiri foarte vechi.

O văzu dintr-o dată pe maică-sa aşa cum stătea odinioară, în copilăria lui, îngenuncheată în faţa porţii, acolo, în Picardia, şi spălând în firul de apă care străbătea grădina albiturile aşezate teanc lângă ea. Auzea zgomotul malului în liniştea câmpiei şi vocea ei, care striga: „Alfred, adu-mi săpun“.

Simţea aceeaşi mireasmă de apă curgătoare, aceeaşi ceaţă care se ridică de pe pământul ud, acel abur de mlaştină al cărui gust rămăsese în el, de neuitat, şi pe care îl întâlnea din nou tocmai în seara asta în care maică-sa murise.

Se opri, copleşit de un val de disperare clocotitoare. Parcă o izbucnire de lumină îi descoperise deodată toată întinderea

nenorocirii lui. Întâlnirea adierii rătăcitoare îl aruncă în prăpastia neagră a durerilor de nevindecat. Îşi simţi inima sfâşiată de despărţirea aceea fără de sfârşit. Viaţa îi era retezată în două. Toată tinereţea îi pierea, înghiţită de această moarte. Întregul „altădatăc: se isprăvise. Toate amintirile adolescenţei piereau. Nimeni nu-i mai putea vorbi despre lucrurile trăite, despre oamenii pe care îi cunoscuse pe vremuri în satul lui, despre el însuşi, despre intimitatea vieţii lui trecute. O parte din fiinţa lui încetase să mai existe, acum mai rămânea să moară şi cealaltă parte.

Convoiul amintirilor se porni. O i’evedea pe „mama“ mai tânără, îmbrăcată în rochii care se uzaseră pe ea, care fuseseră purtate atât de mult îneât păreau că nu se mai puteau dezlipi de făptura ei. O regăsea în mii de împrejurări uitate, cu expresii care se şterseseră, cu gesturile, cu intonaţiile, cu obiceiurile, cu maniile, cu furiile ei, cu zbârciturile de pe chip, cu mişcările degetelor ei slabe, cu toate atitudinile ei familiare pe care n-avea să le mai aibă niciodată.

Se agăţă de doctor şi începu să geamă. Picioarele moi îi tremurau; toată făptura lui butucănoasă era zguduită de suspine. Îngână:

— Mama, săraca mama, săraca mama!

Dar tovarăşul lui, care era încă beat, şi care voia să-şi încheie seara în localurile pe care le frecventa în taină, îşi pierdu răbdarea în faţa crizei acesteia ascuţite de amărăciune. Îl făcu să se aşeze pe malul acoperit de iarbă şi-l părăsi aproape numaidecât, sub pretext că trebuie să se ducă la un bolnav.

Caravan plânse vreme îndelungată. Apoi, după ce îi secară lacrimile, după ce toată suferinţa i se scurse ca să spunem aşa, simţi iar o uşurare, o tihnă, o linişte subită.

Luna răsărise şi scălda orizontul în lumina ei paşnică. Pâopii cei înalţi se ridicau cu reflexe de argint şi ceaţa părea o zăpadă plutitoare deasupra câmpiei. Fluviul, ps care nu mai lunecau stelele, dar care părea poleit cu sidef, curgea mereu, încreţit în fiori strălucitori. Aerul era blajin, adierile miresmate, o moliciune trecea peste somnul pământului, şi Caravan sorbea dulceaţa nopţii. Respiră adânc, i se părea că simte o răcoare, o linişte, o mângâiere supraomenească, pătrunzându-l până în vârful mădularelor.

Totuşi se împotrivea tihnei care-l cuprindea şi repeta: „Mama,

biata mama! £;, căznindu-se să plângă dintr-un fel de conştiinciozitate de om cumsecade. Dar nu mai putea şi tristeţea nu-l mai încerca nici măcar la gândul care îl făcuse chiar adineauri să plângă cu hohote.

Se ridică viind să se întoarcă acasă, şi porni cu paşi mărunţi* înfăşurat în indiferenţa liniştită a naturii senine; inima i se potolise fără voia lui.

Când ajunse la pod, zări felinarul aprins al ultimului tramvai gata de plecare şi, în spatele lui, ferestrele luminate ale cafenelei „Globului“.

Îl cuprinse dorinţa să-şi povestească cuiva nenorocirea, să trezească mila, să se facă interesant. Luă o mutră jalnică, împinse uşa cafenelei şi se îndreptă spre tejgheaua în spatele căreia trona patronul. Socotea că avea să facă impresie, că toată lumea se va ridica şi va veni către el cu mâna întinsă: „Vai, ce ţi s-a întâmplat?“ Dar nimeni nu văzu disperarea de pe chipul lui. Atunci se rezemă de tejghea, îşi strânse fruntea în mâini, şi şopti:

— Doamne, doamne!

Patronul se uită la el:

— Eşti bolnav, domnule Caravan?

El răspunse:

— Nu, dragă, dar a murit mama.

Celălalt scoase un: „Ah!“ distrat şi pentru că un client din fundul cafenelei striga: „Un ţap, vă rog’% răspunse pe loc, cu o voce tunătoare: „Gata, bun, vine!“ şi se repezi să-l servească, lăsându-l pe Caravan uluit.

Cei trei jucători de domino jucau şi acum, absorbiţi şi neclintiţi, ia aceeaşi masă ca înainte de cină. Caravan se apropie de ei în căutarea unei compătimiri. Cum însă niciunul nu părea să-l vadă, se hotărî să vorbească el:

— De adineauri şi până acum mi s-a întâmplat o mare nenorocire.

Toţi trei ridicară puţin capul, în acelaşi timp, dar nu-şi mutară privirea de pe piesele pe care le ţineau în mână:

— Ia te uită, ce s-a întâmplat?

— A murit mama.

Unul dintre ei bolborosi:

— Ei comedie! cu expresia fals întristată pe care o au nepăsătorii.

Altul, negăsind nimic de spus, dădu puţin din cap, fluierând trist. Al treilea începu iar -să joace, ca şi cum ar fi gândit: „Asta e tot?“,

Caravan aştepta unul dintre acele cuvinte despre care se spune că sunt „izvorâte din inimă“. Când se văzu primit aşa, se îndepărtă, înfuriat de nepăsarea lor faţă de durerea unui prieten, cu toate că această durere în clipa de faţă era atât de amorţită îneât n-o mai simţea.

Ieşi în stradă.

Nevastă-sa îl aştepta în cămaşă de noapte, aşezată pe un scaun scund, lângă fereastra deschisă, şi se gândea mereu la moştenire.

— Dezbracă-te, îi spuse ea, o să stăm de vorbă în pat.

EI ridică fruntea şi arătă tavanul cu privirea:

— Dar... sus... acolo nu-i nimeni.

— Pardon, o veghează Rosalie şi ia ora trei, după c-e-ai să tragi un somn, ai să te duci s-o înlocuieşti tu.

El rămase totuşi în izmene, ca să fie gata dacă s-ar întâmpla ceva, îşi legă un fular în jurul capului, şi se culcă lângă nevastă-sa, care se băgase în pat.

Rămaseră aşa c-îtva timp unul lângă altul. Ea se gândea. Boneta îi era împodobită chiar şi la ceasul ăsta cu o fundă roz şi lunecase niţel spre ureche, ca şi cum ar fi vrut să imite obiceiul de neînvins al tuturor bonetelor purtate de ea.

Deodată, femeia întoarse capul şi-l întrebă:

— Nu ştii dacă maică-ta şi-a făcut, testamentul?

El şovăi:

— Nu... nu cred... nu, sigur că nu şi l-a făcut.

Doamna Caravan îşi privi bărbatul în ochi şi rosti încet, cu ură:

— Asta e o mârşăvie. De zece ani ne deşelăm îngrijind-o, găzduind-o, hrănind-o! Soră-ta n-ar fi făcut atâtea pentru ea şi nici eu, dacă aş fi ştiut cum am să fiu răsplătită. Da, e o ruşine pentru amintirea ei! O să-mi spui că îşi plătea pensiunea. E adevărat, dar îngrijirea < pe care ţi-o dau copiii tăi n-o plăteşti cu bani, o recunoşti după moarte prin testament. Aşa se poartă oamenii cinstiţi. Aşa Îmi trebuie pentru osteneala şi pentru truda mea î. Oh! mârşăvie! ce mârşăvie!

Caravan repeta, nenorocit:

— Dragă, dragă, te rog, te implor!

Ea se linişti, în sfârşit, şi rosti, cu tonul obişnuit, de fiecare zi:

— Mâine dimineaţă trebuie s-o anunţi pe soră-ta.

El tresări:

— Adevărat, nu mă gândisem la asta. Cum s-o lumina de ziuă, am să-i trimit o telegramă.

Dar ea îl opri, ca o femeie prevăzătoare:

— Nu, trimite-o numai între zece şi unsprezece, ca să avem timp să ne aranjăm înainte de sosirea ei. De la Charenton până aici nu face decât cel mult două ceasuri. O să-i spunem că ţi-ai pierdut capul. Dacă o să rânduim lucrurile de dimineaţă, n-o să avem încurcături cu moştenirea.

Caravan însă îşi dădu o palmă peste frunte şi rosti cu glasul sfios pe care îl avea totdeauna când vorbea despre şeful lui, a cărui amintire numai îl făcea să tremure:

— Trebuie să vorbesc şi la minister.

Nevastă-sa răspunse:

— De ce să-i veşteşti? în asemenea împrejurări, uitarea e întotdeauna iertată. Crede-mă pe mine, nu-i vesti. Şeful n-o să poată să-ţi spună nimic şi 11-0 să-l pui într-o încurcătură grozavă.

— A, da, adevărat, o să fie furios când o să vadă că nu vin. Da, e o idee bună. Şi când am să-i spun că a murit mama, va trebui să tacă.

Funcţionarul, încântat de pozna asta, îşi freca mâinile gândindu-se la mutra şefului lui, pe când la catul de deasupra trupul bătrânei zăcea alături de slujnica adormită.

Doamna Caravan căzu pe gânduri, urmărită de o idee greu. De rostit.

în sfârşit, se hotărî:

— Nu-i aşa că maică-ta îţi dăduse ţie pendula, fetiţa cu jucăria?

El căută să-şi aducă aminte şi răspunse:

— Da, da, mi-a spus odată (dar e mult de atunci, când a venit aici), mi-a spus: „Pendula o să fie a ta, dacă o să mă îngrijeşti bine“.

Doamna Caravan, liniştită, se însenină:

— Vezi şi tu că trebuie să ne ducem s-o aducem aici, pentru că, dacă soră-ta vine înainte, n-o să ne lase s-o luăm.

Elşovăia:

— Crezi?

Nevastă-sa se supără:

— Păi sigur că cred. Dacă o aducem aici, nu ştiu – n-am văzut,

şi ne rămâne nouă. Aşa o să facem şi cu scrinul din odaia ei, ăla care are o placă de marmură. Mi l-a dăruit mie într-o zi în care era în toane bune. O să-l coborâm şi pe el jos.

Caravan părea neîncrezător.

— Bine, dragă, dar e o mare răspundere!

Nevastă-sa se întoarse furioasă spre el:

— Zău? Va să zică n-ai să te schimbi niciodată? Tu ţi-ai lăsa mai curând copiii să moară de foame, decât să faci o mişcare. De vreme ce mi-a dat mie scrinul, înseamnă că e al nostru, nu-i aşa? Şi dacă soră-ta n-are să fie mulţumită, n-are decât să vorbească cu mine. Puţin îmi pasă mie de soră-ta. Haide, scoală-te, şi să aducem aici numaidecât tot ce ne-a dat maică-ta.

El coborî din pat, tremurând, învins, şi vru să-şi tragă pantalonii, dar ea îl opri:

— De ce să te mai îmbraci, rămâi în izmene, ajunge. Şi eu vin aşa cum sunt.

Şi amândoi, în veşminte de noapte, urcară scara fără zgomot, deschiseră uşa cu băgare de seamă şi intrară în odaia în care cele patru lumînări aprinse în jurul farfuriei cu merişor sfinţit păreau că veghează singure odihna înţepenită a bătrânei. Rosaâie, răsturnată în fotoliu, cu picioarele întinse, cu mâinile încrucişate în poală, cu capul căzut într-o parte, neclintită şi ea şi cu gura căscată, dormea sforăind uşor.

Caravan luă pendula, Era un obiect grotesc, aşa cum se fabricau din belşug în timpul Imperiului. O fată de bronz aurit, cu capul împodobit de felurite flori, ţinea în mână o jucărie a cărei bilă servea drept pendul.

— Dă-mi-o mie, îi spuse nevastă-sa, şi tu ia marmura de pe scrin.

El o ascultă şi, gâfâind, ridică marmura pe umăr, opintindu-se din greu.

Perechea ieşi. Caravan se aplecă la prag şi începu să coboare scara tremurând, pe când nevastă-sa, care mergea de-a-ndaratelea, îi lumina drumul cu o mână şi ţinea pendula sub celălalt braţ.

Când ajunseră la ei, doamna Caravan suspină din adânc.:

— Am isprăvit ce era mai greu, hai acum să aducem şi restul.

Dar sertarele scrinului erau pline de boarfele bătrânei. Trebuiau ascunse undeva.

Doamna Caravan avu o idee:

— Du-te de adu lada de lemne, aia de brad, care e în vestibul. Nu face nici doi franci, putem s-o punem aici.

După ce lada fu adusă, începu transportul.

Apucau una după alta manşetele, guleraşele, bonetele, toate bietele zdrenţe ale femeii întinse acolo, în spatele lor, şi le aşezau frumos în lada de lemne, ca s-o înşele pe doamna Braux, celălalt copil al defunctei, care avea să vină a doua zi.

După ce isprăviră, cărară întâi sertarele, apoi corpul mobilei, ţinând-o fiecare de câte un cap. Căutară amândoi multă vreme unde ar fi mai potrivit s-o aşeze şi se hotărâră s-o pună în odaia lor, în faţa patului, între cele două ferestre.

După ce scrinul fu aşezat, doamna Caravan îl umplu cu albiturile ei. Pendula fu pusă pe căminul din sală şi pei'echea cântări efectul pe care îl făcea. Amândoi fură încântaţi.

— E foarte bine, spuse ea.

El răspunse:

— Da, e foarte bine.

Se culcară. Doamna Caravan suflă în luminare şi, în eurând, toată lumea dormea la cele două caturi ale casei.

Când Caravan deschise ochii, se făcuse ziuă de-a binelea. Mintea îi era împăienjenită şi abia după câteva minute îşi aduse aminte ce se întâmplase. Amintirea îl lovi puternic în piept. Sări din pat. Din nou foarte emoţionat şi. Gata să plângă.

Se urcă repede în camera de la etaj, în care Rosalie dormea încă şi acum, în aceeaşi poziţie ca în ajun, fără să se fi trezit o clipă peste noapte. O trimise la treabă, înlocui luminările care erau pe sfârşite, apoi se uită la maică-sa, rostogolind în minte acele imitaţii de cugetări adinei, acele banalităţi filosofice şi religioase care bântuie inteligenţele mediocre, în faţa morţii.

Dar nevastă-sa îl chemă şi el coborî. Femeia întocmise o listă cu treburi care trebuiau făcute în dimineaţa aceea şi îi dădu un pomelnic care îl înspăimântă.

Citi:

1) Să facă o declaraţie la primărie;
2) Să cheme medicul legist;
3) Să comande sicriul;
4) Să treacă pe la biserică;
5) Pe la pompele funebre;
6) Pe la tipografie pentru anunţuri:
7) Pe la notar!

8) Pe la telegraf, ca să vestească familia/

Şi încă o grămadă de treburi mai mărunte. El îşi lua pălăria şi plecă.

Vestea se răspândise şi vecinii începură să vină să vadă moarta.

Jos, la frizer, izbucnise chiar un conflict din pricina asta între soţ şi soţie, pe când el rădea un client.

Femeia, împletind la un ciorap, îngână:

— Una mai puţin, da’ o zgârcită cum nu erau multe. Mie zău că nu-mi plăcea de loc, dar tot trebuie să mă duc s-o văd.

Bărbatul bombănea, săpunind bărbia clientului:

— Poftim, ce mai mofturi! Numai femeile sunt în stare de aşa ceva. Nu le ajunge că te sâcâie toată viaţa, dar nici după ce au murit nu te lasă liniştit.

Dar nevastă-sa nu-şi pierdu firea şi urmă:

— Nu pot să mă stăpânesc, trebuie să mă duc. De a? i dimineaţă mă gândesc numai la asta. Dacă n-aş vedea-o, mi se pare că m-aş gândi la ea toată viaţa. Trebuie s-o privesc bine ca să-i ţin minte mutra, şi pe urmă am să fiu mulţumită.

Omul cu briciul ridică din umeri şi-i mărturisi domnului căruia îi râc-îia obrazul:

— Poftim, ce le trece prin cap afurisitelor ăstora de muieri! Mie nu-mi face plăcere să văd un mort.

Dar nevastă-sa îl auzi şi îi răspunse fără să se tulbure:

— Aşa-i! Aşa-i! Apoi îşi puse ciorapul pe tejghea şi se sui la primul etaj.

Două vecine veniseră înaintea ei şi vorbeau despre întâmplare cu doamna Caravan, care le povestea amănuntele.

Se îndreptară spre camera mortuară. Cele patru femei intrară în vârful picioarelor, stropiră cearşaful, una după alta, cu apă sărată, îngenunchează, îşi făcură semnul crucii, mormăind o rugăciune, apoi se ridicară, cu ochii holbaţi, cu gura întredeschisă, şi se uitară lung la cadavru, pe când nora moartei îşi acoperise faţa cu o batistă şi simula un sughiţ disperat.

Când se întoarse ca să iasă din odaie, îi văzu lângă uşă pe Marie-Louise şi pe Philippe-Auguste, amândoi în cămaşă, privind plini de curiozitate. Doamna Caravan. Îşi uită atunci amărăciunea prefăcută şi se repezi la ei cu mâna ridicată, zbierând cu furie:

— Ştergeţi-o de aici, draci împieliţaţi T

Când se întoarse peste zece minute cu alt transport de vecine, după ce scutură iar ramura de merişor peste soacră-sa, după ce se rugă, lăcrimă, îşi împlini toate datoriile, dădu iar peste copii, care veniseră în urma ei. Îi pălmui şi de data asta, ca să-şi facă datoria. Dar data următoare, nu-i mai luă în seamă. Şi ia fiecare vizită a musafirilor, cei doi ţânci se luau după ei, îngenuncheau într-un colţ şi repetau întocmai tot ce vedeau că face mama lor.

La începutul după-amiezii, mulţimea femeilor curioase se mai rări, şi peste puţin timp nu mai veni nimeni. Doamna Caravan, coborâtă la ea, pregătea tot ce trebuia pentru înmormântare. Moarta rămase singură.

Fereastra odăii era deschisă. Prin ea pătrundeau zăpuşeala arzătoare de afară şi valuri de praf. Flăcările celor patru luminări pâlpâiau lângă trupul încremenit, un roi de musculiţe se aşeza, pleca, venea, se plimba necontenit pe cearşaf, pe ochii închişi, pe mâinile întinse ale bătrânei, pe care o cercetau în aşteptarea ceasului lor, ce avea să vină.

Marie-Louise şi Philippe-Auguste hoinăreau acum pe stradă. Copiii începuseră să se strângă în jurul lor, mai ales fetiţele, care, mai isteţe, adulmecau mai repede toate misterele vieţii. Întrebau ca oamenii mari.

— Bunica ta a murit?

— Da, aseară.

— Cum e un mort?

Marie-Louise explica, povestea despre luminări, despre merişor, despre chipul moartei. Şi toţi copiii erau prinşi de o mare curiozitate. Cerură şi ei să fie duşi sus, lângă răposată.

Marie-Louise organiză repede primul pelerinaj, din care făceau parte cinci fetiţe şi doi băieţi, cei mai mari, cei mai îndrăzneţi. Îi puse să-şi scoată pantofii ca să nu fie auziţi şi grupul se furişă în casă şi urcă uşurel, ca o armată de şoareci.

Cum ajunseră în odaie, fetiţa, maimuţărindu-şi mama, conduse ceremonialul. Îşi îndrumă prietenele cu solemnitate, îngenunche, se închină, mişcă din buze, se ridică, stropi patul şi, când copiii, în grup strâns, se apropiară, speriaţi, curioşi şi încântaţi, ca să se uite la chipul şi mâinile moartei, ea începu deodată a se preface că plânge, ascunzându-şi ochii cu batista. Apoi se ridică dintr-o dată cu gândul la cei care aşteptau la poartă, luă în fugă toţi musafirii şi coborî cu ei în stradă, ca să aducă sus alt grup, apoi al treilea, pentru că toţi ştrengarii din

mahala, până şi micii cerşetori în zdrenţe, dădeau buzna Îs plă cerea asta nouă. Şi fetiţa lua de la capăt de fiecare dată maimuţărelile maică-si, cu o desăvârşire absolută.

în sfârşit, obosi. Copiii începură alt joc, care-i împinse mai departe de casă. Bunica bătrână rămase singură, uitată cu totul, de toată lumea.

Odaia se umpluse de întuneric şi flacăra jucăuşă a luminărilor plimba licăriri pe faţa ei uscată şi zbârcită.

Caravan veni sus pe la ora opt, închise fereastra şi aprinse alte lumânări. Acum intra liniştit în odaie, deprins să vadă cadavrul, ca şi cum s-ar fi aflat de luni întregi acolo. Îşi clădea seama că nu începuse de loc sa se descompună şi i-o spuse şi neveste-si, când se aşezară la masa de seară. Ea răspunse:

— Da, parcă-i de lemn! S-ar păstra şi un an încheiat.

Mâncară supa fără să scoată un cuvânt. Copiii, care fuseseră de capul lor toată ziua, erau istoviţi de oboseală şi aţipeau pe scaune. Toată lumea era liniştită.

Deodată lumina lămpii scăzu.

Doamna Caravan învârti rotiţa, dar aparatul scoase un fel de scârţâit, un sughiţ prelung, şi lumina se stinse. Uitaseră să cumpere ulei! Dacă s-ar fi dus la băcănie, ar fi. Trebuit să întârzie masa. Căutară lumânări dar nu mai aveau altele afară de cele aprinse sus, pe măsuţa de noapte.

Doamna Caravan, care se hotăra repede, o trimise pe Marie-Louise să aducă două din ele. O aşteptară în întuneric.

Se auzea limpede pasul fetiţei care urca scara. Apoi o linişte de câteva clipe, şi iar pasul ei grăbit la coborâre. Fetiţa deschise uşa, înspăimântată, mai emoţionată decât în ajun când vestise nenorocirea, şi rosti, cu răsuflarea tăiată:

— Ah, tată, mama-mare se îmbracă!

Caravan sări în sus atât de repede, îneât scaunul de sub el se rostogoli până la perete. Îngăimă:

— Ce spui?… Ce-ai spus?…

Marie-Louise, sugrumată de emoţie, repetă?

— Mama… mama… mama-mare… se îmbracă… o să coboare acum…

Caravan se repezi ca nebun pe scară, urmat de nevasr tă-sa, care era năucită. Dar se opri în faţa uşii de Ia etaj, zguduit de

spaimă, neîndrăznind să intre. Ce avea să vadă acolo?

Doamna Caravan, mai curajoasă decât ei, apăsă clanţa şi intră.

în odaie parcă se făcuse mai întuneric. În mijlocul ei, se mişca o umbră înaltă, subţire. Bătrână era în picioare. Trezindu-se din somnul letargic, înainte chiar de a-şi recăpăta pe deplin cunoştinţa, se întorsese pe o parte, se ridicase într-un cot şi suflase în trei dintre lumînările care ardeau lângă patul ei de moartă. După câtva timp, mai prinsese puteri şi se ridicase să-şi caute boarfele. Întâi o încurcase faptul că nu-şi mai vedea scrinul, apoi însă îşi găsise încet-încet toate lucrurile în lădiţa pentru, lemne şi se îmbrăcase în linişte. Pe urmă golise farfuria de apă, pusese merişorul în spatele oglinzii, trăsese scaunele la locul lor, şi era gata să coboare, când. Fiul şi noră-sa se iviră în faţa ei.

Caravan se repezi, o apucă de mâini, o sărută cu lacrimile în ochi; nevastă-sa, repeta în spatele lui, cu o mutră prefăcută:

— Ce fericire! Ah, ce fericire!

Dar bătrână, fără să se înduioşeze, fără măcar să pară că înţelege, împietrită ca o statuie şi cu privirea îngheţată, îi întrebă numai atât:

— E gata masa?

El îşi pierdu capul, îngăimă:

— Da, sigur, mamă, te aşteptam.

Şi o prinse de braţ cu o grabă neobişnuită, pe când doamna Caravan cea tânără luă luminarea şi le lumină drumul, coborând scara de-a-ndaratelea, treaptă cu treaptă, înaintea îor, aşa cum făcuse noaptea trecută, înaintea bărbatului ei, care căra marmura.

Când ajunse la primul cat, fu cât pe-aci să se izbească de nişte oameni care suiau. Era familia din Charenton, doamna Braux, urmată de bărbatul ei.

Femeia, mare, grasă, cu un pântece umflat de dropieă, fapt care o făcea să se ţină aplecată pe spate, căscă nişte ochi speriaţi, gata-gata s-o ia la fugă. Bărbatul, cizmar, un omuleţ păros până la rădăcina nasului, ca o maimuţă,. Îngână foarte liniştit:

— Ei, nu-i nimic! A înviat!

Doamna Caravan, cum îi recunoscu, începu să le facă semne disperate, apoi spuse tare:

— Ia te uită! Cum aşa? Aţi venit! Ce surpriză plăcută!

Dar doamna Braux uluită, nu pricepea nimic şi-i răspunse în şoaptă:
— Am venit pentru că ne-aţi telegrafist. Credeam că îs-a isprăvit.
Bărbatul ci, rămfes în urmă, o ciupea ca să tacă.
Apoi adăugă râzând răutăcios în barba-i deasă:
— Ce drăguţ a fost din partea voastră că ne-aţi invitat. Am venit numaidecât.
Făcea aluzie la duşmănia care exista de mult între cele două familii. Apoi se îndreptă repede spre bătrână care ajunsese pe ultimele trepte, îşi frecă multul păr de pe obraz de faţa ei, şi îi strigă la ureche, pentru că era surdă:
— Merge bine, mamă, voinică, voinică, hai?
Doamna Braux era atât de înmărmurită că o vedea trăind pe cea pe care o socotea moartă, îneât nu îndrăznea nici măcar s-o sărute. Pântecele ei uriaş umplu spaţiul scării şi-i împiedica pe ceilalţi să înainteze.
Bătrână se uita la cei din jurul ei, fără să scoată un cuvânt, neliniştită şi bănuitoare. Ochii ei mici şi cenuşii, cercetători şi aspri, se aţinteau când asupra unuia, când asupra celuilalt, plini de gânduri vădite, care îi stinghereau pe copiii ei.
Caravan vru să lămurească lucrurile:
— A fost puţin cam bolnavă, dar acum C bine, bine de tot. Nu-i aşa, mamă?
Bătrână se urni din loc iar, răspunzând eu vocea ei slabă, ca venită de departe:
— A fost o sincopă. Vă auzeam tot timpul.
Ei tăcură, stânjeniţi. Intrară în sufragerie, apoi se aşezară în faţa unei cine încropite la repezeală.
Numai domnul Braux nu-şi pierduse firea. Rânjea cu toată mutra lui de gorilă rea. Arunca vorbe cu două înţelesuri, care îi stinghereau vădit pe toţi ceilalţi.
Dar în fiecare clipă se auzea sunând clopoţelul din vestibul. Rosalie venea năucă să-l caute pe Caravan, care îşi arunca şervetul şi se repezea afară. Cumnatul său îl întrebă chiar dacă nu era ziua lui de primire. El îngână:
— Nu, nişte comisioane, nimica toată.
Apoi i se aduse un pachet şi domnul Caravan îl deschise din zăpăceală. Din el ieşiră la iveală anunţurile mortuare, încadrate în negru. Caravan se înroşi până la sprâncene, închise plicul la

loc şi-l vârî în haină, la piept.

Maică-sa nu-l văzuse. Se uita cu încăpăţânare la pendula a cărei jucărie aurie se legăna pe cămin. Încurcătura tuturor creştea în tăcerea îngheţată.

Atunci bătrână îşi întoarse faţa zbârcită, de vrăjitoare, spre fie-sa şi rosti, cu o licărire de răutate în ochi:

— Să-mi aduci luni fetiţa, vreau s-o văd.

Doamna Braux strigă, luminându-se la faţă:

— Da, mamă!

Doamna Caravan se îngălbeni, gata să leşine de spaimă.

Totuşi, cei doi bărbaţi începură treptat-treptat să stea de vorbă. Porniră, aşa, din senin, o discuţie politică, Braux susţinea doctrinele revoluţionare, se zbuciuma, ochii i se aprindeau în obrazul bărbos şi striga:

— Proprietatea, domnule, e un furt săvârşit asupra muncitorului. Pământul aparţine tuturor… Moştenirea e o mârşăvie şi o ruşine. Dar se opri brusc, încurcat. Apoi adăugă, cu un ton mai dulce: Nu e acum momentul să discutăm asemenea lucruri.

Uşa se deschise şi în cadrul ei se ivi doctorul Chenet. Se sperie o clipă, apoi îşi veni în fire şi se apropie de bătrână:

— Ei, măicuţă, azi ţi-e mai bine. Bănuiam eu. Chiar adineauri, când urcam scara, îmi spuneam singur: „Pun prinsoare că bunica o să fie în picioare! — Şi o bătea uşurel pe spate. E zdravănă ca Pont-Neuf. O să vedeţi că o să ne îngroape pe toţi!

Se aşeză, primi cafeaua la care fu poftit şi se amestecă repede în conversaţia celor doi bărbaţi, aprobându-i pe Braux, pentru că şi el fusese amestecat în Comună.

Bătrână se simţi obosită şi vru să plece, Caravan se repezi la ea. Dar maică-sa îl privi ţintă în ochi şi-i spuse:

— Tu să-mi aduci sus numaidecât scrinul şi pendula.

Şi pe când el îngână: „Da, mamă“, îşi luă fata de braţ şi plecă cu ea.

Soţii Caravan rămaseră înspăimântaţi, muţi, năruiţi ca de o nenorocire cumplită, pe când Braux îşi freca mâinile şi sorbea din cafea.

Deodată, doamna Caravan se repezi la el urlând, înnebunită de furie;

— Eşti un hoţ, un ticălos, o caiafă… Te scuip în obraz, te… te…

Nu mai găsea altceva de spus, se înăbuşea, pe când el bea mai

departe şi râdea.

Dar cum nevastă-sa se întorcea tocmai în clipa aceea în odaie, doamna Caravan se repezi la cumnată-sa şi începură amândouă, cea uriaşă, cu pântece ameninţător, şi cea slabă şi îndrăcită, să-şi toarne înjurături cu ghiotura Vocile li se schimbaseră, mâinile le tremurau.

Chenet şi Braux se aşezară într ele; ultimul îşi apucă nevasta de umeri şi-i făcu vânt afară, zbierând:

— Cară-te de-aici, măgăriţe, că ragi prea tare.

Apoi se auzi din stradă cum se depărtau, amândoi, certândU'Se.

Domnul Chenet plecă şi el.

Soţii Caravan rămaseră faţă în faţă.

Şi bărbatul căzu pe un scaun, cu tâmplele scăldate într-o sudoare rece, îngăimând:

— Ce-am să-i spun acuma şefului?

j m

DECORAT

Unii oameni se nasc cu un instinct predominant, cu o vocaţie sau numai cu o dorinţă trează de când au început să vorbească, să gândească.

Domnul Sacrement n-avea din copilărie decât o dorinţă în inima lui: să fie decorat. Când era încă mic, purta a cruce a Legiunii de onoare de tinichea, aşa cum alţi copil poartă un chipiu, şi pe stradă o ţinea de mână pe maică-sa cu mândrie, bombându-şi pieptul mic, împodobit cu panglica roşie şi c-u steaua de metal.

După ce învăţă destul de slab, căzu la bacalaureat, şi neştiind de ce să se apuce, se însură cu o fată frumoasă, pentru că era bogat. Trăiră la Paris aşa cum trăiesc burghezii cu bani, făcând vizite în cercul lor, fără să se amestece cu restul lumii; erau mândri de cunoştinţa unui deputat, care, putea să devină ministru, şi erau prieteni cu doi comandanţi de divizie.

Dar gândul care îi intrase în cap domnului Sacrement încă din primele zile ale vieţii sale nu-l slăbea, şi omul suferea fără încetare că n-avea dreptul să-şi atârne pe redingotă o panglicuţă colorată.

Oamenii decoraţi pe care îi întâlnea pe bulevard îi răneau inima. Îi privea pieziş, eu o gelozie disperată. Câteodată, în lungile după-amieze în care n-avea ce face, începea să-i numere. Îşi spunea: „Să vedem câţi am să-ntâlnesc de”] a

Madeleine până în strada Drouot; \
înainta încet, cercetând hainele cu ochiul lui obişnuit să deosebească de departe semnul mic, roşu. Când ajungea le capătul plimbării, se mira totdeauna de numărul lor: „Opt ofiţeri şi şaptesprezece cavaleri! Câţi sunt! Ce stupid lucru să risipească crucile aşa! Ia să văd dacă am să-ntâlnesc tot atâţia la întoarcere.11

Se întorcea încet, amărât când mulţimea grăbită a trecătorilor îi împiedica cercetările, îl făcea să scape vreunul.

Cunoştea cartierele în care se întâlneau cele mai multe decoraţii. Abundau la Palais-Royal, şi pe rue de la Paix erau mai multe decât pe avenue de l'Opera. Partea dreaptă a bulevardului era mai frecventată de decoraţi decât stânga. Se părea că preferă şi anume teatre sau cafenele. De câte ori domnul Sacrement zărea un grup de domni bătrini cu părul alb, ce stăteau în mijlocul trotuarului stingherind circulaţia, îşi spunea: „Uite ofiţeri ai Legiunii de onoare! “ Şi îi venea să-i salute.

Băgase de seamă că ofiţerii au altă ţinută decât simplii cavaleri. Îşi ţin altfel capul. Se simţea că se bucură oficial de o consideraţie mai înaltă, de o mai mare importanţă.

Alteori, domnul Sacrement era cuprins de furie, de revoltă împotriva tuturor oamenilor decoraţi şi simţea că-i urăşte.

Atunci, întors acasă, îndârjit de întâlnirea atâtor cruci, aşa cum e un biet flămând după ce a trecut prin faţa unor mari băcănii, declara cu o voce puternică:

— Când o să scăpăm oare de guvernul ăsta păcătos?

Nevastă-sa, uimită, îl întreba:

— Ce ai astăzi?

ICI răspundea:

— Sunt revoltat de nedreptăţile care văd că se fac pretutindeni! Ah! ce dreptate aveau comunarzii!

Dar după-masă ieşea iar şi se ducea să se uite la prăvăliile de decoraţii. Cerceta toate aceste embleme de forme diferite, de culori felurite. Ar fi vrut să le aibă pe toate şi să păşească grav în capul unui cortegiu, cu pieptul sclipitor, vărgat de insigne aliniate una iângă alta, cât îi era el de lat, cu jobenul sub braţ, în mijlocul unei ceremonii publice, într-o sală uriaşă plină de o mulţime uluită, printre şoapte de admiraţie, printr-un freamăt respectuos.

Dar vai! N-avea drept la nicio decoraţie.

îşi spuse: „Legiunea de onoare e, într-adevăr, greu de obţinut de către un om care n-are nicio funcţie publică. Dacă aş încerca să obţin un premiu al Academiei! a

Dar nu ştia ce trebuie să facă. Îi vorbi într-o zi despre asta neveste-si, care rămase uluită.

— Un premiu al Academiei? Dar ce-ai făcut pentru asta?

El se înfurie:

— Nu pricepi ce vreau să-ţi spun! Tocmai asta caut şi eu, ce trebuie să fac. Câteodată eşti stupidă.

Femeia zâmbi:

— Foarte bine, ai dreptate. Dar eu nu mă pricep.

Sacrement avu o idee:

— Dacă ai vorbi tu cu deputatul Rosselin? El ar putea să-mi dea un sfat bun. Înţelegi şi tu că eu nu îndrăznesc să-i vorbesc direct de chestia asta. E un lucru destul de delicat, destul de greu. Pe când, dacă vine de la tine, pare firesc.

Doamna Sacrement făcu ce-i ceruse. Domnul Rosselin îi făgădui să vorbească cu ministrul. Atunci Sacrement începu să-l sâcâie. Deputatul îi răspunse la urma urmelor că trebuia să facă o cerere în care să-şi enumere titlurile.

Titlurile? Vezi că el nu era nici măcar bacalaureat.

Totuşi se puse pe lucru şi începu să scrie o broşură despre *Dreptul poporului la învăţământ.* N-o putu isprăvi, din lipsă de idei.

Căută subiecte mai uşoare şi atacă pe rând câteva. Mai întâi: instrucţiunea copiilor prin văz. Voia să facă în cartierele sărace nişte teatre gratuite pentru copiii mici. Părinţii aveau să-i ducă la aceste teatre de la vârsta cea mai fragedă, şi acolo aveau să primească, prin mijlocirea unei lantei’ne magice, noţiuni asupra tuturor cunoştinţelor omeneşti. Trebuiau să fie adevărate cursuri. Văzul va instrui creierul şi imaginile vor rămâne în memorie făeând ştiinţa vizibilă, ca să spunem aşa.

Ce era mai simplu decât să predai în felul acesta isteria universală, geografia, ştiinţele naturale, botanica, zoologia, anatomia etc., etc.?

Tipări memoriul acesta şi trimise câte un exemplar fiecărui deputat, zece fiecărui ministru, cincizeci preşedintelui republicii, zece fiecărui ziar parizian şi câte cinci ziarelor din provincie.

Apoi se ocupă de problema bibliotecilor volante propunând ca

statul să trimită pe străzi cărucioare pline de cărţi, asemănătoare cu cărucioarele negustorilor de portocale. Fiecare locuitor trebuia să aibă dreptul să împrumute zece volume pe lună, plătind cinci bani abonamentul.

„Poporul, spunea domnul Sacrement, nu se osteneşte decât pentru plăceri. De vreme ce nu se duce el singur către învăţătură, trebuie ca învăţătura să vină la el etc, ’:

în jurul încercărilor lui nu se iscă nicio vâlvă. Totuşi el îşi făcu cererea. I se răspunse că se luase notă, că se făceau cercetări. Se crezu sigur de succes: aşteptă. Nu se întâmplă nimic.

Atunci se hotărî să facă el însuşi demersuri. Ceru o audienţă ministrului Instrucţiunii Publice şi fu primit de un şef de cabinet, foarte tânăr şi grav de pe acuma „solemn chiar, care apăsa ca pe clapele unui pian pe o serie de butoane albe ca să-şi cheme uşierii şi oamenii de serviciu, funcţionarii subalterni. El îi spuse solicitantului că problema care il interesa era pe drumul cel bun şi îl sfătui să-si continue remarcabilele lucrări.

Domnul Sacrement se puse iar pe lucru.

Domnul Rosselin, deputatul, părea că se interesează foarte mult acum de succesul lui şi îi dădea chiar o mulţime de sfaturi practice minunate. De altfel şi el era decorat, fără să se ştie pentru ce pricini meritase această distincţie.

Deputatul îi indică lui Sacrement ce studii noi să întreprindă, îi prezentă în societăţile savante care se ocupau de anumite puncte deosebit de întunecate ale ştiinţei, în scopul de a-l ajuta să primească distincţia, îl sprijini chiar la minister.

într-o zi, când veni la masă la prietenul său (de câteva luni mânca des la el), îi spuse încet, stringându-i mâna:

— Am obţinut pentru dumneata o mare favoare. Comitetul lucrărilor istorice te însărcinează cu o misiune. E vorba de nişte cercetări ce trebuie făcute în diferite biblioteci din Franţa.

Sacrement, gata să leşine, nu mai putu nici să mănânce, nici să bea. Plecă peste opt zile.

Mergea din oraş în oraş, cerceta cataloagele, răscolea poduri pline de hârţoage prăfuite, înfuriind bibliotecarii.

într-o seară, pe când se afla la Rouen, vru să se ducă să-şi îmbrăţişeze nevasta pe care n-o mai văzuse de o săptămână. Luă trenul de ora nouă, care ajungea la Paris la miezul nopţii.

Avea cheia la el. Intră fără zgomot, tremurând de bucurie, fericit că îi face o surpriză. Ea se încuiase. Ce păcat! Atunci îi

strigă prin uşă:

— Jeanne, eu sunt!

Femeii trebuie să-i fi fost foarte frică, pentru că o auzi sărind din pat şi vorbind singură, ca în vis. Apoi alergă la cabinetul de toaletă, îl deschise şi îl închise la loc, străbătu în fugă, de câteva ori, cu picioarele goale, odaia, lovindu-se de mobilele a căror sticlărie zăngănea. Apoi, în sfârşit, întrebă:

— Tu eşti, Alexandre?

El răspunse:

— Da, eu sunt, hai, deschide!

Uşa se deschise şi nevastă-sa se aruncă la pieptul lui îngânând:

— Ah! Ce spaimă! Ce surpriză! Ce bucurie!

Sacrement începu să se dezbrace metodic, aşa cum le făcea pe toate, îşi luă de pe scaun pardesiul, pe care de obicei îl agăţa în vestibul şi rămase încremenit. Avea la butonieră o panglică roşie, îngăimă:

— Pard… pard… pardesiul ăsta e decorat.

Nevastă-sa se repezi la el dintr-o săritură şi îi smulse haina din mââni:

— Nu… te înşeli… dă-l încoace!

El însă îl ţinea de o mâneeă, nu-i dădea drumul, şi repeta înnebunit:

— Cum?… de ce?… Explică-mi! Al cui e? Nu-i al meu, de vreme ce poartă Legiunea de onoare!

Ea se trudea să i-l smulgă, disperată, îngăimmd:

— Stai… stai… dă-mi-l… nu pot să-ţi spun… e un secret… stai!

Dar el se supără, se îngălbeni:

— Vreau să ştiu cum a ajuns pardesiul ăsta aici! Nu-i al meu.

Atunci ea îi strigă în obraz:

— Ba da, taci, jură-mi… ascultă-mă, eşti decorat.

Sacrement fu atât de zguduit de emoţie, îneât dădu drumul pardesiului şi se prăbuşi într-un fotoliu.

— Sunt… ai spus că sunt… decorat.

— Da… e un secret, e un mare secret.

Ea închise într-un dulap veşmântul glorios şi se întoarse către bărbatu-său, palidă şi tremurând.

— Da, ţi-am făcut un pardesiu nou. Dar jurasem să nu-ţi spun nimic. Nu va fi oficial decât peste o lună sau şase săptămâni. Trebuie întâi să-ţi închei misiunea. Trebuia s-o afli când te-ai fi întors. Domnul Rosselin a obţinut-o pentru tine…

Sacrement, stins, îngână:

— Rosselin… decorat. A intervenit el… pentru mine… Ah!…

Trebui să bea un pahar cu apă.

O hârtiuţă albă, căzută din buzunarul pardesiului, zăcea pe podea. Sacrement o ridică, era o carte de vizită. Citi: „Rosselin. Deputat“.

— Vezi şi tu! zise nevasta.

El începu să plângă de bucurie.

Peste o săptămână, ziarul *Oficialul* anunţă că domnul Sacrement fusese numit cavaler al Legiunii de onoare pentru servicii excepţionale.

iS83

GIUVAERUL

Era una dintre acele fete drăgălaşe şi fermecătoare, născute ca dintr-o greşeală a soartei într-o familie de funcţionari. Nu avea zestre, nu avea speranţe, nu avea niciun mijloc de a fi cunoscută, iubită, înţeleasă, luată de nevastă de un om bogat şi deosebit. Se lăsă măritată cu un mic impiegat de la Ministerul Instrucţiunii Publice.

Pentru că nu se putea împodobi, fu simplă, dar era nefericită ca o declasată. Femeile nu au nici castă, nici iasă; frumuseţea, graţia şi farmecul le ţin loc de origine. Şi de familie. Delicateţea înnăscută, instinctul de eleganţă, supleţea spiritului sunt singura lor ierarhie şi fac ca fetele din popor să fie egale cu cele mai mari doamne.

Suferea necontenit, deoarece simţea că s-a năseut pentru toate lucrurile alese şi pentru lux. Suferea din pricina sărăciei locuinţei ei, a urâţeniei pereţilor, a uzurii scaunelor, a lipsei de frumuseţe a stofelor. Toate aceste lucruri, pe care o altă femeie din casta ei nu le-ar fi băgat în seamă, o chinuiau şi o revoltau. Imaginea micii bretone, care îi îngrijea gospodăria modestă, trezea în ea păreri de rău cumplite şi visuri nesăbuite. Se gândea la anticamerele tăcute, tapisate cu stofe orientale, luminate de lămpi înalte, de bronz, şi la valeţii falnici, cu pantaloni scurţi, care dorm în fotoliile largi, toropiţi de căldura caloriferului. Se gândea la saloanele mari, tapetate cu mătăsuri vechi, eu mobile delicate, pe care stau bibelouri de preţ, şi la salonaşele cochete, parfumate, făcute anume pentru convorbirile de la ora cinci, cu cei mai apropiaţi» pri eleni, cu oameni cunoscuţi şi cu faimă, a căror atenţie e râvnită, e dorită

de toate femeile.
Când se aşeza la prânz în faţa mesei rotunde, acoperită eu o faţă de masă care mai fusese aşternută trei zile, în faţa bărbatului ei care lua capacul de pe castron, spunând cu încântare: „Ah, ce supă bună! Nu cunosc ceva mai bun!“ se gândea la mesele delicate, cu argintărie strălucitoare, între tapiserii care acopereau pereţii cu personaje de altădată şi cu păsări ciudate, în mijlocul unei păduri de basm; se gândea la mâncările savuroase servite într-o veselă minunată, la complimentele şoptite şi ascultate cu un zâmbet de sfinx, în vreme ce mănânci carnea trandafirie a unui păstrăv sau o aripă de ieruncă.
Nu avea toalete, nu avea bijuterii, n-avea nimic. Şi numai asta o atrăgeau. Se simţea făcută pentru ele. Ai fi vrut atât de mult să placă, să fie dorită, să fie cuceritoare şi preţuită!
Avea o prietenă bogată, o colegă de pension pe care nu mai voia să se ducă s-o vadă, atât suferea când se întorcea de la ea. Plângea zile întregi de amărăciune, de părere de rău şi de deznădejde.
Dar într-o seară bărbatul ei se întoarse acasă cu o înfăţişare victorioasă, ţinând un plic mare în mână.
— Uite, spuse el, e ceva pentru tine.
Ea rupse repede plicul şi scoase din el un carton imprimat pe care scria:
„Ministrul Instrucţiunii Publice şi doamna Georges Iiamponneaa îi roagă pe domnul şi doamna Loisel să-i onoreze cu prezenţa lor în seara de luni 18 ianuarie, în palatul ministerului^.
în loc să fie încântată, cum nădăjduise bărbatul ei, ea aruncă cu necaz invitaţia pe masă, mormăind:
— Ce vrei să fac cu asta?
— Dar bine, dragă, eu credeam că ai să fii mulţumită. Nu te duci nicăieri, niciodată. Asta e un prilej, şi încă unul grozav. Mi-a fost foarte greu să fac rost de invitaţie. Toată lumea se bate pe ele şi nu se prea dau funcţionarilor. Ai să vezi acolo toată lumea oficială.
Ea îi aruncă o privire furioasă şi spuse nerăbdătoare:
— Ce naiba vrei să pun pe mine, ca să merg acolo?
El nu se gândise la asta. Îngână:
— Păi cu rochia cu care mergi la teatru. Mie mi se pare foarte drăguţă…

Dar tăcu uluit, când văzu că nevastă-sa începe să plângă. Două lacrimi mari îi coborau încet din colţurile pleoapelor spre colţurile gurii. Îngăimă:

— Ce ai? Ce ai?

Ea se sili să-şi stăpânească amărăciunea şi răspunse cu o voce liniştită, ştergându-şi ochii umezi:

— Nimic. Numai că n-am o toaletă potrivită şi nu mă pot duce la serată. Dă invitaţia unui coleg a cărui nevastă e mai înţolită decât mine.

El ei'a disperat. Stărui:

— Stai să vedem, Mathilde, cât te-ar costa o toaletă potrivită, pe care ai mai putea-o întrebuinţa şi în alte împrejurări, aşa, ceva simplu de tot î

Ea se gândi câteva clipe, îşi făcu socotelile, cugetând la suma pe care o putea cere, fără să pricinuiască un refuz imediat şi o exclamaţie de spaimă din partea impiegatului chivernisit.

în sfârşit, răspunse şovăind:

— Nu ştiu exact, clar mi se pare că aş putea-o scoate la capăt cu patru sute de franci.

El se îngălbeni puţin, pentru că păstra tocmai atâţia bani ca să-şi cumpere o puşcă şi să se ducă la vânătoare în vara următoare, în câmpia Nanterre, cu câţiva prieteni care plecau acolo duminica, să vâneze ciocârlii.

Cu toate astea, spuse: w 7 Fie, îţi dau patru sute de franci. Dar încearcă să-ţi faci o rochie frumoasă.

*

Ziua seratei se apropia şi doamna Loâsel părea tristă, neliniştită, tulburată, deşi toaleta era gata. Bărbatul ei o întrebă într-o seară:

— Ce ai? Eşti foarte ciudată de trei zile.

îi răspunse:

— Sunt necăjită că n-am nicio bijuterie, nicio piatră scumpă, nimic. Am să arăt ca un pui de bogdaproste. Mai curând nu m-aş duce la serată.

— Ai să te împodobeşti cu flori naturale. În anotimpul ăsta e chiar elegant. Poţi să-ţi cumperi eu zece franci doi sau trei trandafiri minunaţi.

Ea nu era convinsă.

— Nu... nu e nimic mai umilitor pe lume decât să pari săracă între femeile bogate.

Bărbatu-său strigă deodată:
— Ce proastă eşti! Du-te la prietena ta, doamna Forestier, şi roag-o să-ţi împrumute nişte bijuterii. Sânteţi doar destul de intime.
Ea scoase un ţipăt de bucurie.
— Adevărat! Nu mi-a venit în minte.
A doua zi se duse la prietena ei şi-i povesti cât era de amărâtă.
Doamna Forestier se îndreptă spre dulapul cu oglinzi, scoase o besactea mare, o aduse, o deschise, şi-i spuse doamnei Loisel:
— Alege-ţi, dragă.
Văzu întâi câteva brăţări, pe urmă un şirag de perle, pe urmă o cruce veneţiană de aur cu pietre scumpe, minunat lucrată. Încercă podoabele în faţa oglinzii, şovăi, nu se putea hotărî să se despartă de ele, să le dea înapoi. Întreba mereu.:
" – Nu mai ai altceva?
— Ba da. Caută. Nu ştiu ce ar fi pe gustul tău.
Deodată descoperi într-o cutie de satin negru un minunat şirag de diamante. Inima începu să-i bată, frământată de o dorinţă nepotolită. Când îl luă, mâinile îi tremurau. Îl prinse în jurul gâtului peste rochia fără decolteu şi rămase în extaz în faţa ei înseşi.
Apoi întrebă şovăitoare, înfricoşată:
— Poţi să mi-l împrumuţi pe ăsta, numai pe el?
— Fără îndoială.
Se repezi la prietena ei, o sărută cu foc şi fugi cu comoara dobândită.
k
Veni şi ziua seratei. Doamna Loisel avu succes. Era cea mai frumoasă, cea mai elegantă, mai graţioasă, mai zâmbitoare şi mai nebună de fericire din toate câte erau acolo. Toţi bărbaţii o priveau, întrebau cum o cheamă, voiau să-i fie prezentaţi. Toţi funcţionarii de la Cabinetul ministrului cereau să valseze cu ea. Ministrul o remarcă.
Dansa pierdută, pătimaşă, ameţită de plăcere, nemaigândindu-se la nimic, plină de triumful frumuseţii ei, de gloria succesului, înconjurată de un fel de abur de fericire născut din complimentele, admiraţia, dorinţele trezite de ea, de această victorie atât de întreagă şi de dulce pentru inima femeilor.
Plecară acasă pe la ora patru. Bărbatul ei dormea de pe la miezul nopţii într-un salonaş pustiu, împreună cu alţi trei domni

ale căror neveste se distrau de minune.
Îi puse pe umeri haina de stradă, un veşmânt modest de toate zilele, a cărui sărăcie nu se potrivea de loc cu eleganţa toaletei de bal. Ea îşi dădu seama şi vru să plece repede, ca să nu fie văzută de celelalte femei care se înveleau în blănuri scumpe.
Loisel o ţinea pe loc:
— Stai puţin! Ai să răceşti afară. Am să chem *o* trăsură.
Ea însă nu-l ascultă. Şi coborî repede scara. Când ajunseră în stradă, nu găsiră nicio trăsură. Începură să caute, să strige după birjele pe care le vedeau trecând la distanţă.
Coborâră spre Sena, necăjiţi, dârdâind. Pe chei găsiră fe sfârşit unul dintre acele cupeuri de noapte care nu se văd la Paris niciodată ziua, ca şi când le-ar fi ruşine să-şi arate jerpeleala pe lumină.
Îi aduse până în faţa uşii lor, în strada Martirilor, şi suiră scara trişti. Pentru ea se isprăvise. Dar el se gândea că trebuie să fie la minister la ora zece.
Doamna Loisel îşi scoase haina de pe umeri în faţa oglinzii, ca să se mai vadă o dată în toată strălucirea, dar în clipa aceea dădu un strigăt. Nu mai avea colierul la gât.
Bărbatu-său, pe jumătate dezbrăcat, întrebă:
— Ce ai?
Se întoarse spre el, înnebunită:
— Nu… nu… nu mai am diamantele doamnei Forestier.
El se ridică în picioare, năucit.
— *Ce?* Cum? Nu se poate!
Căutară în cutele rochiei, în cutele paltonului, în buzunare, pretutindeni. Nu le găsiră.
O întrebă:
— Eşti sigură că le aveai când am plecat de la bal?
— Da. Le-am pipăit în vestibulul ministerului.
— Dacă le-ai fi pierdut pe stradă, le-am fi auzit căzând. Trebuie să fie în trăsură.
— Da. Pesemne că acolo. Ştii ce număr avea?
— Nu. Tu te-ai uitat?
— Nu.
Se priveau încremeniţi. În sfârşit, Loisel se îmbrăcă la ioc:
— Mă duc îndărăt, să văd dacă nu le găsesc în drumul pe care l-am făcut pe jos.
Ieşi. Ea rămase în rochia de seară, nu mai avea putere să se

culce, stătea înlemnită pe un scaun, fără vlagă, fără gânduri

Bărbatul se întoarse pe la şapte. Nu le găsise.

Se duse la Prefectura de poliţie, la ziare ca să tăgăduiască o recompensă, la societăţile de trăsuri de piaţă, în sfârşit, oriunde îl împingea o brumă de nădejde.

Ea îl aşteptă toată ziua, cu aceeaşi spaimă în faţa cumplitei lor nenorociri.

Loisel se întoarse acasă tras la faţă, galben. Nu găsise nimic.

— Trebuie să-i scrii prietenei tale că ai rupt încheietoarca şiragului şi că l-ai dat la dres. Mai câştigăm puţin timp.

Ea scrise ce-i dictă el.

★

După o săptămână pierduseră orice nădejde.

Loisel, îmbătrânit cu cinci ani, spuse:

— Trebuie să ne hotărâm să înlocuim giuvaerul,

A doua zi luară cutia în care fusese şiragul şi se duseră la giuvaergiul al cărui nume se afla scris pe capac. El îşi cercetă registrele şi spuse:

— Doamnă, n-am vândut eu şiragul. Pesemne că am vândut numai cutia.

Se dusei’ă din giuvaergiu în giuvaergiu, căutând un şirag asemănător cu cel pierdut, scormonindu-şi amintirea, bolnavi amândoi de supărare şi de spaimă.

Găsiră într-o prăvălie pe lângă Palais-Royal un şirag de diamante care le păru la fel cu cel pe care îl -căutau. Costa patruzeci de mii de franci. Le fu lăsat la treizeci şi şase de mii.

îl rugară pe giuvaergiu să nu-l vândă timp de trei zile. Şi se înţeleseră cu el să-l primească înapoi şi să le restituie treizeci şi patru mii, dacă I-ar găsi pe cel pierdut până la sfârşitul lui februarie.

Loisel avea optsprezece mii de franci, moştenire de la taică-său. Restul avea să-l împrumute.

Se împrumută, ceru o mie unuia, cinci sute altuia, o sută de ici, trei sute de colo, semnă poliţe grozave, avu

’de-a face cu cămătari, cu tot neamul celor care dau bani cu dobândă. Îşi compromise tot restul vieţii, îşi puse semnătura fără să ştie dacă o va putea onora şi, îngrozit de spaimele viitorului, de sărăcia neagră ce avea să se abată asupra lui, de perspectiva tuturor lipsurilor’ materiale şi a chinurilor morale, se duse şi puse pe masa negustorului treizeci şi şase de mii de

franci şi cumpără giuvaerul.
Doamna Loisel duse şiragul doamnei Forestier, care îi spuse cam înţepată:
— Ar fi trebuit să mi-l aduci mai curând. Se putea să am nevoie de el.
Nu deschise cutia, fapt de care prietena ei se temuse. Dacă ar fi bogat de seamă că nu e acelaşi, ce-ar fi. Crezut? Ce-ar fi spus? N-ar fi luat-o drept o hoaţă?
*
Doamna Loisel cunoscu viaţa îngrozitoare a celor ne\soâaşi. Dar se resemnă, deveni deodată eroică. Datoria asta spăimântătoare trebuia plătită. Avea s-o plătească. Dădu drumul servitoarei. Se mutară, închinară o mansardă sub un acoperiş.
Cunoscu treburile grele ale gospodăriei, munca nesuferită de la bucătărie. Spălă vasele, tocindu-şi unghiile trandafirii pe cratiţele unsuroase şi pe fundul oalelor. Spălă rufele murdare, cămăşile şi otrepele pe care le usca pe frânghie. Duse în fiecare zi gunoiul jos, în stradă şi aduse apa sus, oprindu-se la fiecare cat ca să răsufle. Îmbrăcată ca o femeie de mahala, merse cu coşul pe braţ la fructar, la băcan, la măcelar, se tocmi, fu ocărită, se bătu pentru fiecare gologan nenorocit.
în fiecare lună trebuia să achite poliţe, să amâne altele, să câştige timp.
Bărbatul ei controla seara socotelile unui negustor şi noaptea făcea câteodată copii plătite cu cinci bani pagina.
Şi viaţa asta ţinu zece ani.
. Peste zece ani plătiseră tot, tot, şi dobânzile, şi dobânzile dobânzilor.
Doamna Loisel părea acum bătrână. Ajunsese femeia voinică, aprigă, şi aspră din gospodăriile sărace. Era prost pieptănată şi vorbea tare, spăla scândurile cu fustele suflecate şi cu mâinile roşii. Dar câteodată, când bărbatul ei era la birou, se aşeza lângă fereastră şi se gândea la seara aceea de odinioară, la balul la care fusese atât de frumoasă şi de sărbătorită..
Ce s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi pierdut giuvaierul? Cine ştie? Cine ştie? Ce ciudată, ce schimbătoare e viaţa! Cât de puţin trebuie ca să fii pierdut sau salvat!
★
f
într-o duminică, în care se dusese să se plimbe pe Champs-

Elysees, ca să se destindă de încordările săptămânii, văzu deodată o femeie care mergea cu un copil. Era doamna Forestier, tot tânără, tot frumoasă, tot cuceritoare.

Doamna Loisel se emoţionă. Să vorbească cu ea? Da, sigur. Acum, după ce plătise, avea să-i spună tot. De ce nu?

Se apropie:

— Bună ziua, Jeanne.

Cealaltă n-o recunoscu, se miră chiar că e oprită în drum cu atâta familiaritate de o femeie simplă. Murmură:

— Dar... doamnă... Nu ştiu... cred că vă înşelaţi.

— Nu. Sunt Mathilde Loisel.

Prietena scoase un strigăt:

— Vai! dragă Mathilde, dar cum te-ai schimbat!

— Da, am petrecut zile grele de când nu ne-am mai văzut. Am îndurat multe... din pricina ta.

— A mea? Cum aşa?

— Îţi aduci aminte de şiragul de diamante pe care mi l-ai împrumutat ca să mă duc la serata de la minister?

— – Da. Ei, şi?

— Ei, l-am pierdut,

— Cum, de vreme ce mi l-ai adus înapoi, ?

— Ţi-am adus altul la fel. Îi plătim de zece ani. Vezi şi tu că n-a fost uşor pentru noi, care n-aveam nimic. „în sfârşit, s~a isprăvit şi sunt foarte fericită.

Doamna Forestier se opri.

— Spui că ai cumpărat un şirag de diamante în locul şiragului meu?

— Da. Nici n-ai băgat de seamă? Dacă erau la lei! Zâmbea, cu o bucurie mândră şi naivă.

Doamna Forestier, foarte mişcată, îi apucă amândouă mâinile:

— Ah! biată Mathilde.! Dar diamantele mele erau false. Valorau cel mult cinci sute de franci!

i ..

18&4

PLIMBARE

Când unchiul Leras, contabil ia domnii Labuze şi Comp. Ieşi din magazin, rămase câteva clipe uluit de strălucirea soarelui care apunea. Lucrase toată ziua la lumina galbenă a becului de gaz, în fundul odăiţei din spatele prăvăliei, care dădea spre curtea adâncă şi îngustă, ca o fântână. Odăiţa asta în care îşi petrecea

zilele de patruzeci de ani era atât de întunecată, îneât chiar în toiul verii abia te puteai lipsi de lampă de la ora unsprezece până la trei.

Era totdeauna umedă şi rece, iar duhorile gropii aceleia spre care se deschidea fereastra intrau totdeauna în încăperea întunecoasă, o umpleau de un miros muced şi de o putoare de canal.

Domnul Leras venea de patruzeci de ani în fiecare dimineaţă, la ora opt, în temniţa asta, şi stătea până la şapte seara, aplecat peste registre, scriind cu sârguinţa unui funcţionar bun.

Câştiga acum trei mii de franci pe an, după ce începuse' de la o mie cinci sute de franci. Rămăsese burlac, pentru că mijloacele de trai nu-i îngăduiseră să se însoare. Şi cum nu se bucurase niciodată de nimic, nici nu-şi dorea mare lucru. Totuşi, din când în când, sătul de munca lui monotonă şi neîntreruptă, formula o dorinţă platonică: „Doamne, dacă aş avea o rentă de cinci mii de franci, ce-aş mai huzuri! “

Dar nu huzurise niciodată, pentru că nu avusese decât leafa lui lunară.

Viaţa i se scursese fără întâmplări, fără emoţii şi aproape fără speranţe. Darul de a visa, pe care îl are oricine în sine, nu se dezvoltase în mediocritatea ambiţiilor lui.

Intrase la douăzeci şi unu de ani la domnii Labuze şi Comp. Nu mai plecase niciodată de acolo.

în 1856 îşi pierduse tatăl, îşi pierduse şi mama în 1859. De atunci singurul eveniment fusese un mutat în 1868, pentru că proprietarul voia să-i mărească chiria.

în fiecare dimineaţă ceasul deşteptător îl făcea să sară din pat la ora şase fix, printr-un supărător zgomot de lanţuri desfăşurate.

Maşinăria asta se stricase totuşi de două ori, în 1866 şi în 1874, fără ca el să ştie vreodată din ce pricină. Se îmbrăca, îşi făcea patul, mătura în odaie, ştergea praful de pe fotolii şi ele sub scrin. Toate treburile astea durau un ceas şi jumătate.

Apoi ieşea, cumpăra o chiflă de la brutăria Lahure. Căreia îi cunoscuse unsprezece stăpâni pe rând, fără ca ea să-şi schimbe numele, şi pornea la drum mâncându-şi pâiniţa.

întreaga lui existenţă se petrecuse deci în biroul mie, întunecat, tapetat cu aceeaşi hârtie. Intrase aici tânăr, ca ajutor al domnului Brument, cu dorinţa de a-i înlocui, îl înlocuise şi nu mai

aştepta nimic.

Toată recolta de amintiri pe care o adună ceilalţi oameni în cursul vieţii lor, întâmplările neprevăzute, iubirile blânde sau tragice, călătoriile aventuroase, riscurile unei vieţi libere, toate îi rămăseseră străine.

Zilele, săptămânile, lunile, anotimpurile, anii fuseseră aidoma. Se scula în fiecare *zi* la aceeaşi oră, se spăla, pleca, ajungea la birou, mânca, pleca, cina şi se culca, fără ca ceva să întrerupă vreodată monotonia regulată a. Aceloraşi acte, a aceloraşi fapte şi a aceloraşi gânduri

Odinioară îşi privea mustaţa blondă şi părul buclat în oglinjoara rotundă lăsată de predecesorul lui. Acum, în fiecare seară, înainte de a pleca, îşi privea în aceeaşi oglindă mustaţa albă şi fruntea pleşuvă. Se scurseseră patruzeci de ani lungi şi repezi, goi ca o zi tristă şi asemănători unii cu alţii ca ceasurile unei nopţi rele! Patruzeci de ani din care nu rămânea mmic, nici măcar o amintire, nici măcar o nenorocire, de când îi muriseră părinţii. Nimic.

În ziua aceea, domnul Leras rămase în pragul uşii care dădea în stradă, uluit de strălucirea soareiui care amurgea. Şi, în loc să se întoarcă acasă, îi veni în minte să facă o mică plimbare înainte de cină, ceea ce i se întâmpla de patru sau cinci ori pe an.

Ajunse pe bulevardele pe care se scurgea un şuvoi de oameni sub copacii înverziţi. Era o seară de primăvară, una dintre acele prime seri calde şi blajine, care tulbură sufletele cu un soi de beţie a vieţii.

Domnul Leras mergea cu pasul lui săltăreţ de bătrân: avea în ochi o sclipire de veselie, era pătruns de bucuria universală şi de dulceaţa aerului.

Ajunse pe Champs-Elysees şi merse mai departe, însufleţit de răbufnirea de tinereţe care se simţea în orice adiere.

Cerul întreg ardea. Masa neagră a Arcului de Triumf se _ decupa pe fundalul strălucitor al orizontului, ca un uriaş în picioare, pe fundalul unui incendiu. Când ajunse lângă monumentul monstruos, bătrânul contabil simţi că i-e foame şi intră într-o circiumă, să cineze.

ı se servi în faţa prăvăliei, pe trotuar, o porţie de berbec cu sos, o salată şi sparanghel. Domnul Leras nu mai mâncase de mult atât de bine. La brânza de Brie bău o jumătate de sticlă de Bordeaux fin, Apoi bău şi o cafea, ceea ce i se întâmplă rar, şi

după ea un păhărel de şampanie bună.

După ce plăti, se simţi foarte vesel, înviorat, chiar puţin cu chef. Îşi spuse: „Uite o seară plăcută. Am să mă mai plimb încă până la intrarea în Bois de Boulogne,

Are să-mi facă bine.“

Şi porni. Un cântec vechi, pe care îl cânta odinioară o vecină, îi venea mereu în minte:

Când pădurea a-n verzit Iubitul meu mi-a şoptit:

Vin’ să stăm şi noi, fetiţă,

Sub bolta de viţă.

Îl fredona mereu, îl lua într-una de la început. Noaptea coborâse peste Paris, o noapte fără vânt, înăbuşitoare. Domnul Leras o apucă pe aleea Bois de Boulogne, privind la trăsurile care treceau. Veneau, cu ochii lor strălucitori, una după alta, lăsând să se zărească o clipă o pereche înlănţuită, femeia în rochie de culoare deschisă, bărbatul îmbrăcat în negru.

Era o lungă procesiune de îndrăgostiţi, plimbaţi sub cerul înstelat şi arzător. Şi veneau mereu, mereu. Treceau, treceau tolăniţi în trăsuri, muţi, strânşi unul lângă altul, pierduţi în nălucire, în emoţia dorinţei, în fiorul îmbrăţişării apropiate. Umbra caldă părea plină de sărutări care zburau, care pluteau. O senzaţie de tandreţe moleşea aerul, îl făcea şi mai înăbuşitor. Toţi aceşti oameni înlănţuiţi, toţi aceşti oameni îmbătaţi de aceeaşi aşteptare, de acelaşi gând, făceau ca în jurul lor să plutească un soi de febră. Toate acele trăsuri pline de mângâieri lăsau în drumul lor un soi de emanaţie subtilă şi tulburătoare.

Domnul Leras, în sfârşit obosit de atâta mers, se aşeză ^ pe o bancă, să privească defilând trăsurile încărcate de dragoste. Aproape numaidecât *o* femeie ajunse lângă ei şi se aşeză alături.

— Bună seara, drăguţule î spune ea.

Ei nu răspunse. Ea continuă:

— Lasă-mă să te iubesc, draga. Ai să vezi că. Sunt foarte drăguţă.

El rosti:

— Aţi greşit, doamnă!

Ea îşi petrecu braţul pe sub al lui.

— Hai, nu fi prost, ascultă…

El se ridică şi se îndepărtă, cu inima strânsâ.

Peste o sută de paşi, o altă femeie se legă de el:

— Vrei să te aşezi o clipă lângă mine, frumosule?
El o întrebă:
— De ce faci meseria asta?
Ea se înfipse în faţa lui şi-i spuse cu o voce schimbată de data asta, o voce aspră, rea:
— Ei, pe dracu, sigur că nu totdeauna de plăcere.
El stărui, blajin:
— Atunci, ce te sileşte?
Ea bombăni:
— Trebuie să trăieşti scârba asta de viaţă.
Şi se îndepărtă fredonând.
Domnul Leras rămase înspăimântat. Alte femei treceau pe lângă el, îl chemau, îl pofteau.
I se părea că deasupra capului lui se întindea ceva negru, ceva copleşitor de trist.
Se aşeză iar pe bancă. Trăsurile treceau mereu.
„Mai bine n-aş fi venit aici, se gândi el, că uite în ce stare sunt, în ce hal sunt.Ci începu să se gândească la dragostea asta, venală sau pătimaşă, la toate sărutările plătite sau pline de dragoste, care treceau prin faţa lui.
Dragostea! N-o cunoştea de loc. Nu avusese în toată viaţa lui decât două sau trei femei, din întâmplare, pe neaşteptate, pentru că mijloacele nu-i îngăduiseră niciun lux. Se gândea la viaţa pe care o trăise, atât de deosebită de viaţa tuturor, la viata lui atât de întunecată, de otova, de goală.
Există oameni care în adevăr n-au noroc. Şi, caşi când un văl gros ar fi fost sfâşiat, văzu deodatăiuizeria, infinita, monotona mizerie a existenţei lui: mizeria trecută, mize» ria prezentă şi mizeria viitoare. Ultimele zile asemănătoare cu primele, nimic înaintea lui, nimic în urma lui, nimic în jurul lui, nimic în inimă, nimic nicăieri.
Şuvoiul de trăsuri curgea mereu. Vedea mereu apărând şi pierind cele două făpturi tăcute şi îmbrăţişate, în repedea trecere a trăsurii deschise. I se părea că întreaga omenire defila prin faţa lui, beată de bucurie, de plăcere, de fericire. El singur o privea, singur, singur cu desăvârşire. Şi mâine avea să fie singur, şi totdeauna, atât de singur cum nimeni nu mai era singur.
Se ridică, făcu câţiva paşi şi obosit dintr-o dată de parcă ar fi făcut o lungă călătorie pe jos, se aşeză din nou pe banca

următoare.
Ce aştepta? Ce spera? Nimic. Îi părea că trebuie să fie bine când eşti bătrân, să găseşti, întorcându-te acasă, nişte copilaşi care gunguresc. E plăcut să îmbătrâneşti înconjurat cie aceste făpturi care îţi datorează viaţa lor, care te iubesc, te mângâie, îţi spun cuvintele fermecătoare şi neroade ce încălzesc inima şi te consolează de orice.
Gindindu-se la odăiţa lui curată şi tristă, în care nu intra nimeni afară de el, inima i se ghemui de tristeţe. Odaia asta îi păru şi mai jalnicădecât biroul lui strimt.
Nimeni nu venea, nimeni nu vorbea acolo, niciodată. Era mohorâtă, moartă, lipsită de ecoul unui glas omenesc. S-ar spune că zidurile păstrează ceva din oamenii care trăiesc între ele, ceva din înfăţişarea lor, din chipul lor, din cuvintele lor. Casele locuite de familii fericite sunt mai vesele decât cele ale amanţilor. Odaia lui era goală de amintiri, ca şi viaţa lui. Şi gândul de a se întoarce în camera aceea singur, de a se culca în pat, de a face încă o dată toate mişcările şi Date treburile din fiecare seară, îl înspăimântă. Vrând parcă să se depărteze şi mai mult de casa aceea sinistră şi de clipa în care trebuia să intre în ea, se ridică şi o apucă pe prima alee care pătrundea În pădure, se strecură într-un desiş şi se aşeză pe iarbă…
Auzea în jurul lui, deasupra lui, pretutindeni, un zvon tulbure, larg, continuu, alcătuit din zgomote nenumărate şi felurite, un zvon surd, apropiat, depărtat, o vagă şi enormă palpitaţie a vieţii: era suflul Parisului, care respira ca o făptură uriaşă.
Soarele care urcase sus arunca un şuvoi de lumină peste Bois de Boulogne. Câteva trăsuri începuseră să circule. Călăreţii veneau veseli.
O pereche mergea la pas într-o alee pustie. Deodată tânăra femeie ridică ochii, zări între ramuri ceva de culoare închisă şi ridică mâna, uimită, neliniştită:
— Ia te uită… ce e acolo?
Apoi scoase un strigăt şi căzu în braţele domnului care o întovărăşea şi care trebui s-o aşeze pe pământ.
Paznicii, chemaţi repede, coborâră un bătrân spmzurat cu propriile lui bretele.
Se constată că murise în ajun, seara. Hârtiile găsite la el arătară că era contabilul domnilor Labuze şi Comp. Şi că se numea Leras.

Moartea fu pusă pe seama unei sinucideri ale cărei cauze nu se cunoşteau. Un acces subit de nebunie, poate?

mi

UNCHIUL MEU JULES

Lui A. M. *Achille Benouville* Un cerşetor bătrân, cu barbă albă, ne ceru de pomană.

Prietenul meu, Joseph Davranche, îi dădu cinci franci. M-am mirat. El îmi spuse:

— Nenorocitul ăsta îmi aduce aminte de o poveste care mă urmăreşte necontenit şi pe care am să ţi-o istorisesc. Ascult-o:

Familia mea, băştinaşă din Havre, era săracă. Ne duceam zilele, şi atât. Tata lucra, se întorcea târziu de la birou şi nu câştiga mare lucru. Aveam două surori.

Mama suferea mult din pricina strâmlorării în care trăiam, şi adesea îi spunea bărbatului ei cuvinte aspre, îi făcea mustrări ascunse şi perfide. Bietul om avea atunci un gest care mă umplea de amărăciune. Îşi trecea palma peste frunte, ca şi când ar fi vrut să-şi şteargă o sudoare închipuită, şi nu răspundea nimic. Îi simţeam durerea neputincioasă. Economiseam la orice. Nu primeam niciodată o invitaţie la masă ca să nu fim datori să invităm şi noi. Ne cumpăram proviziile cu rabat, resturile din prăvălii. Surorile mele îşi coseau rochiile singure şi se sfătuiau îndelung înainte de a cumpăra un galon de cincisprezece bani metrul. Hrana noastră obişnuită era **o** supă grasă şi un rasol gătit cu fel de fel de sosuri.

Se pare că sunt sănătoase şi hrănitoare. Eu aş fi preferat altceva.

Eram mustrat îngrozitor pentru un nasture pierdut sau pentru o ruptură la pantaloni.

Dar în fiecare duminică ne făceam plimbarea obişnuită pe dig, în mare ţinută. Tata, în redingotă, cu o pălărie mare şi cu mănuşi, îi dădea braţul mamei, împodobită ea o corabie într-o zi de sărbătoare. Surorile mele, gata cele dintâi, aşteptau semnalul de plecare, clar totdeauna se descoperea în ultima clipă o pată pe redingota stăpânului casei şi trebuia să fie ştearsă repede cu o cârpă muiată în benzină.

Tata, cu pălăria lui mare pe cap, în cămaşă, aştepta să se isprăvească operaţia, în vreme ce mama se grăbea, potrivindu-şi mereu ochelarii de mioapă şi scoţându-şi mănuşile, ca să nu

le strice.

Porneam la drum cu pompă. Surorile mele mergeau înainte, ţinându-se de braţ. Erau la vârsta măritişului şi trebuiau arătate în oraş. Eu mergeam în stânga mamei; tata în dreapta. Mi-aduc aminte de ifosele părinţilor mei în timpul plimbărilor noastre de duminică, de înţepeneala feţelor, ca şi de severitatea ţinutei lor. Înaintau cu paşi gravi, cu trupul drept, cu picioarele băţoase, ca şi cum. Ele înfăţişarea lor ar fi depins o afacere foarte importantă.

în fiecare duminică, văzând navele mari care se întorceau din ţări necunoscute şi îndepărtate, tata rostea totdeauna aceleaşi cuvinte:

— Ei. Dacă Jules s-ar afla pe una din ele, ce surpriză ar fi!

Unchiul meu Jules, fratele tatei, era singura nădejde a familiei, după ce fusese spaima ei. Auzisem vorbindu-se despre el de pe când eram copil şi mi se părea că aş fi putut să-l recunosc de la prima vedere, atât mi-era de familiar. Cunoşteam toate amănuntele vieţii lui până în ziua în care plecase în America, cu toate că despre această epocă se vorbea în şoaptă.

Se pare că avusese o purtare cam proastă, că, adică, mâncase nişte bani, cea mai mare crimă pentru familiile sărace. Pentru cei bogaţi, un om care petrece „face prostii®. E numit, zâmbind, un băiat de viaţă, uh chefliu. Pentru nevoiaşi, un tânăr care îşi sileşte părinţii să-şi atace capitalul e un stricat, un derbedeu, un smintit!

Deosebirea asta e justă, cu toate că faptul e acelaşi, pentru că numai consecinţele determină gravitatea unui act.

în sfârşit, unchiul Jules, după ce îşi mâncase partea lui până la ultima leţcaie, micşorase simţitor moştenirea la care se aştepta tata.

Fusese trimis în America aşa, cum se făcea pe atunci, cu un vapor comercial care pleca de la Havre la New York.

Ajuns acolo, unchiul meu Jules se stabili ca negustor de nu ştiu ce şi scrise în curând că începea să câştige şi că nădăjduia să-l despăgubească pe tata pentru supărarea pe care i-o făcuse. Scrisoarea asta pricinuise o emoţie adâncă în familie. Jules, care nu făcea nici cât o ceapă degerată, cum se spune, deveni deodată un om cinstit, un băiat inimos, un adevărat Davranche, integru ca toţi cei din familia Davranche.

Un căpitan adusese de altfel vestea că închiriase o prăvălie

mare şi că făcea un negoţ însemnat.

O a doua scrisoare, venită peste doi ani, spunea:

„*Dragă Philippe, îţi scriu ca să nu fii îngrijorai de. Sănătatea mea,* care e *bună. Şi afacerile merg bine. Mâine plec într-o călătorie lungă în America de Sud. Poate că vor mai trece câţiva ani până când îţi voi mai da alte veşti. Dacă nu-ţi scriu, să nu fii neliniştit. Mă voi întoarce la Havre, după ce voi face avere. Sper că nu va trece prea mult timp până atunci şi că vom trăi fericiţi împreună*...“

Scrisoarea asta devenise evanghelia familiei. O citeam în orice împrejurare, o arătam tuturor.

Şi, în adevăr, timp de zece ani unchiul Jules nu ne mai trimise nici. O ştire. Dar pe măsură ce trecea timpul, nădejdile tatei creşteau. Şi mama spunea adesea:

— Când drăguţul de Jules va fi aici, situaţia noastră are să se schimbe. Uite unul care a ştiut să se descurce!

Şi în fiecare duminică, când priveam cum se apropie de la marginea zării vapoare mari care scuipau şerpi de fum în văzduh, tata repeta veşnicele lui cuvinte:

— Ei, ce surpriză ar fi dacă Jules s-ar afla pe unul din ele!

Aproape că ne aşteptam să-l vedem fluturând o batistă şi strigând:

— Hei! Philippe!

Clădiserăm mii de planuri pe această întoarcere sigură. Trebuia chiar să cumpărăm cu banii unchiului o căsuţă de ţară lângă Ingouville. N-aş putea să jur că tata nu începuse unele tocmeli în acest scop.

Cea mai mare dintre surorile mele avea atunci douăzeci şi opt de ani, cealaltă douăzeci şi şase. Nu se măritau şi asta era marea noastră supărare, a tuturor.

În sfârşit, se ivi un pi’etendent pentru cea de-a doua. Era un funcţionar sărac, dar onorabil. Am fost sigur totdeauna că scrisoarea unchiului Jules, pe care i-am arătat-o într-o seară, i-a curmat şovăielile şi l-a hotărât.

Ai mei se grăbiră să primească şi se hotărî ca, după căsătorie, toată familia să facă o călătorie mică la Jersey.

Jersey e idealul unei călătorii pentru oamenii săraci. Nu e departe, treci marea cu un vaporaş şi te afli pe alte meleaguri, pentru că insula asta aparţine englezilor. Va să zică un francez poate, după două ceasuri de navigaţie, să vadă un popor vecin

şi să-i studieze moravurile, jalnice de altfel pe această insulă unde flutură drapelul britanic, cum spun oamenii care se exprimă simplu.

Călătoria asta la Jersey deveni singura noastră preocupare, singurul lucru aşteptat, visul nostru de fiecare clipă, în sfârşit, am plecat. Mi-aduc aminte, de parcă ar fi fost ieri: vaporul duduia lângă cheiul din Granville, tata, speriat, supraveghea îmbarcarea celor trei valize, mama, neliniştită, o luase de braţ pe sora mea nemăritată, care părea năucă de când plecase cealaltă, ca un pui rămas singur într-un cuib; cei doi însurăţei rămâneau totdeauna în urma noastră, ceea ce pe mine mă făcea mereu să mă uit înapoi.

Vaporul şuieră. Ne urcaserăm, şi vasul, desprinzându-se de chei, porni pe o mare netedă ca o masă de marmură verde. Priveam cum se îndepărtează coastele, eram ’fericiţi şi mândri ca toţi cei ce călătoresc rar.

Tata îşi umfla pântecele sub redingota de pe care, chiar în dimineaţa aceea, fuseseră şterse cu grijă toate petele şi răspânde’a în jurul lui mirosul acela de benzină din zilele de plimbare, ce mă făcea să recunosc duminica.

Deodată zări două doamne elegante cărora doi domni le ofereau stridii. Un marinar bătrân, jerpelit, deschidea scoicile cu un cuţit şi le dădea domnilor, care pe urmă le întindeau doamnelor. Ele mâncau delicat, ţinând scoica cu o batistă subţire şi întindeau gura ca să nu-şi păteze rochiile. Apoi sorbeau zeama cu repeziciune şi aruncau cochilia în mare.

Tata, fără îndoială, a fost cucerit de acest act distins: să mănânci stridii pe un vapor în mers. I se păru un lucru elegant, rafinat, superior. Se apropie de mama şi de surorile mele şi le întrebă:

— Aţi vrea să vă ofer nişte stridii?

Mama şovăia din pricina cheltuielii, dar surorile mele primiră numaidecât. Mama rosti, necăjită:

— Mi-e teamă să nu-mi facă rău la stomac. Dă-te numai copiilor, dar puţine, să nu se îmbolnăvească. Apoi se întoarse spre mine şi adăugă: Joseph însă n-are nevoie. Băieţii nu trebuie răsfăţaţi.

Am rămas lângă mama, gândindu-mă că deosebirea asta era nedreaptă. Mă uitam după tata, care le conducea cu pompă pe fetele şi pe ginerele lui către bătrânul marinar zdrenţăros.

Cele două doamne plecaseră şi tata le arăta surorilor mele cum trebuie să mănânce ca să nu le curgă zeama din scoici. Vru chiar să le dea o pildă şi luă o stridie. Când încercă să le imite pe cele două doamne, îşi vărsă numaidecât tot lichidul pe redingotă şi o auzii pe mama şoptind:

— Mai bine ar fi stat liniştit.

Dar dintr-o dată tata păru tulburat, se depărta cu câţiva paşi, se uită la familia lui adunată în jurul marinarului şi porni pe neaşteptate spre noi. Îmi păru palid, cu o privire ciudată. Îi spuse mamei, cu glas scăzut:

— Ce extraordinar seamănă cu Jules omul care deschide stridiile.

Mama, uimită, îl întrebă:

— Care Jules?…

— Cu… 1 ratele meu… dacă nu l-aş şti om cu stare, în America, aş crede că e el.

Mama, înspăimântată, îngăimă:

— Eşti nebun? De vreme ce ştii bine că nu e el, de ce spui asemenea prostii?

Tata însă stăruia:

— Du-te să-l vezi, Clarisse. Vreau să te convingi şi tu, cu ochii tăi.

Ea se ridică şi se apropie de fete. Şi eu mă uitam la omul acela. Era bătrân, murdar, zbârcit, şi nu-şi lua ochii de la treaba pe care o făcea.

Mama se întoarse. Am văzut că tremura. Rosti foarte repede:

Cred că e el. Du-te la căpitan şi cere informaţii. Şi mai ales fii prudent, să nu ne cadă haimanaua asta pe cap tocmai acum!

lata se îndepărtă şi eu mă luai după el. Încercam o emoţie ciudată.

Căpitanul, un domn înalt, slab, cu favorite lungi, se plimba cu un aer ţanţoş pe punte, ca şi cum ar fi comandat vasul poştal de India.

Tata începu să vorbească ceremonios, îi puse întrebări privitoare la meseria lui, pe care le întovărăşi de complimente.

— Care e importanţa insulei Jersey? Dar produsele ei? Populaţia? Moravurile? Obiceiurile? Natura solului etc., etc.

Ai fi crezut că era vorba cel puţin de Stateâe Unite ale Amerieii.

Pe urmă vorbiră despi’e „Express”, vasul pe care ne aflam, ajunseră la echipaj şi, în sfârşit, tata întrebă cu o voce tulburată:

— Aveţi colo un bătrân care deschide stridiile şi care pare foarte interesant. Cunoaşteţi vreun amănunt despre el?

Căpitanul, pe care conversaţia asta începuse să-l enerveze, răspunse rece:

— E un bătrân vagabond francez pe care l-am găsit anul trecut în America şi l-am adus înapoi, în patrie. Se pare că are nişte neamuri la Havre, dar nu vrea să se întoarcă la ele, pentru că le datorează nişte bani. Îl cheamă Jules… Jules Darmanche sau Darvanche, aşa ceva, nu mai ştiu. Se spune că acolo a fost bogat la un moment dat, dar vezi în ce hal e acum.

Tata se îngălbeni şi îngăimă cu gâtlejul sugrumat, eu ochii rătăciţi:

— Ah! da! foarte bine… foarte bine… Nu mă mir. Mulţumesc, domnule căpitan.

Şi plecă, sub privirea uluită a marinarului.

Se întoarse atât de răvăşit lângă mama, încât ea îi spuse:

— Stai jos, o să vadă lumea că se petrece ceva cu tine.

Tata căzu pe bancă, bâiguind:

— El e, el el Apoi întrebă: Ce-o să facem acum?

Mama răspunse repede:

— Trebuie să îndepărtăm copilele. Joseph, de vreme ce ştie tot, are să se ducă după ele. Trebuie să avem grijă mai ales ca ginerele nostru să nu bănuiască nimic.

Tata părea năruit. Îngână:

— Ce nenorocire!

Mama se înfurie deodată:

— Totdeauna am bănuit eu că hoţul ăsta n-are să facă nimic şi are să cadă tot în spinarea noastră! Parcă poţi să aştepţi vreodată ceva de la un Davranche!

Tata îşi trecu palma peste frunte, cum făcea totdeauna când nevastă-sa îl mustra.

Ea adăugă:

— Acum dă-i bani lui Joseph, ca să se ducă să plătească stridiile. Nu ne-ar mai lipsi decât să ne recunoască cerşetorul ăsta. Frumoasă impresie am face pe vas! Hai ia celălalt capăt, ca individul să nu se apropie de noi!

Mama se ridică şi se depărtară amândoi, după ce îmi dădură o monedă de cinci franci.

Surorile mele, mirate, îl aşteptau pe tata. Le-am spus că mama avea puţin rău de mare şi l-am întrebat pe omul care deschidea stridiile:

— Cât vă datorăm, domnule?

îmi venea să spun: „unchiule”.

Mi-a răspuns:

— Doi franci şi cincizeci.

I-am întins piesa de cinci franci şi el mi-a dat restul.

Mă uitam la mâna lui, o biată mână de marinar, zbârcită, mă uitam la faţa lui. O faţă bătrână şi nefericită, tristă, fără nădejde, şi mă gândeam: „E unchiul meu, fratele tatei, unchiul meu!“

■ I-am dat cincizeci de bani bacşiş. Mi-a mulţumit:

— Să-ţi ajute Dumnezeu, domnişorule! cu glasul unui milog care primeşte pomana.

Mi-a venit în minte că acolo trebuie să fi cerşit.

Surorile mele mă priveau, uluite de dărnicia mea.

Când i-am dat tatei înapoi doi franci, mama, mirată, m-a întrebat:

— Cum? Au costat trei franci? Nu se poate!

Am spus cu hotărâre:

— I-am dat cincizeci de bani bacşiş.

Mama a tresărit şi m-a privit ţintă în ochi:

— Eşti nebun? Să-i dea el cincizeci de bani omului ăluia, derbedeului ăluia!

Dar s-a oprit pentru că tata o privea şi-i făcea semn spre ginerele ei.

Apoi tăcurăm.

în faţa noastră, în zare, o umbră liliachie părea că iese din mare. Era Jersey.

Când ne apropiam de chei, m-a cuprins o dorinţă de nestăpânit să-l mai văd o dată pe unchiul meu Jules, să mă duc lângă el, să-i spun ceva mângâietor şi drăgăstos.

Dar cum nimeni nu mai mânca stridii, el pierise; coborâse fără îndoială în fundul calei murdare în care locuia, nenorocitul.

Ne-am întors cu vaporul de Saint-Malo, ca să nu-i mai întâlnim. Mama era măcinată de teamă.

Nu l-am mai văzut niciodată pe fratele tatei.

Uite de ce dau câteodată câte cinci franci unui vagabond.

1883

PE MARE

Lui Henri Ceară

., De curând, ziarele au publicat următoarea informaţie:

„Boulogne-sur-Mer, 22 ianuarie. Ni se scrie:

O nenorocire înefrozitoare a uluit populaţia noastră de* *pe coastă, atât de încercată în ultimii doi ani. Vasul de pescuit, comandat de căpitanul Javel, când voia să intre în port, a fost aruncat spre vest şi s-a sfărâmat de stâncile digului.*

Cu toate silinţele bărcii de salvare şi ale căngilor aruncate cu aparate speciale, au pierit patru oameni şi musul.

Furtuna continuă. Ne temem de alte catastrofe.“

Cine e căpitanul Javel? E fratele ciungului?

Dacă bietul om furat de valuri şi poate mort sub sfărâmăturile vasului lui zdrobit e cel la care mă gândesc eu, atunci el a fost martor acum optsprezece ani la o altă dramă, grozavă şi simplă cum sunt totdeauna dramele cumplite ale valurilor.

Javel, cel mai în vârstă dintre fraţi, era pe atunci stă* pinul unui şalutier.

Şalutierul e cea mai bună barcă de pescuit. E solidă, înfruntă orice vreme, are pântecele rotund, e rostogolit tot timpul de valuri ca un dop, totdeauna la suprafaţă, totdeauna biciuit de vânturile aspre şi sărate, ale Mânecii. Străbate marea neobosit, cu pânzele umflate, târând lângă coasta lui un năvod mare, care râcâie fundal Oceanului şi desprinde, şi adună toate vietăţile adormite în stânci, peştii plaţi, lipiţi de nisip, crabii grei cu picioarele încovrigate, omarii cu mustăţi ascuţite.

Când vântul e răcoros şi valul mic, barca începe pescuitul. Năvodul e prins de-a lungul unei prăjini de lemn întărite cu fier, coborâtă cu ajutorul a două cabluri care alunecă pe doi tăvălugi fixaţi la cele două capete ale vasului. Barca, împinsă de vânt şi de curent, trage după ea acest aparat care răscoleşte şi pustieşte fundul mării.

’ Javel avea pe bord pe fratele lui mai mic, patru oameni şi un mus. Ieşise din Boulogne pe o vreme frumoasă, bună de aruncat năvodul.

Dar în curând se pornise vântul, şi furtuna sili şalutierul să fugă. Ajunseră lângă coasta Angliei, dar marea dezlănţuită lovea ţărmul, se repezea asupra pământului, nu îngăduia intrarea în port. Vasul se îndreptă iar spre larg şi se întoarse spre coastele Franţei. Furtuna tot nu te lăsa să te apropii de dig, şi învelea în spumă. În zgomot şi în primejdie toate intrările adăposturilor.

Şalutierul pomi din nou, alergând pe muchiile valurilor, azvârlit, scuturat, leoarcă de apă, plesnit de talazuri, dar vesel totuşi, pentru că era obişnuit cu vremea rea care îl făcea câteodată să rătăcească cinci-şase zile între cele două ţări vecine, fără să poată acosta pe ţărmul vreuneia, în sfârşit, uraganul se linişti pe când se aflau în mijlocul mării şi, cu toate că valurile 5rau încă puternice, căpitanul porunci să se arunce năvodul.

Marea unealtă de pescuit fu lăsată peste bord şi doi oameni la un capăt, alţi doi la celălalt începură să desfăşoare de pe tăvălugi otgoanele care o ţineau. Deodată ea atinse fundul, dar un val înalt înclină vasul şi Javel eel mic, care se afla la provă şi conducea coborârea năvodului, se clătină, cu braţul prins între odgonul slăbit o clipă de zdruncinătură şi lemnul peste care aluneca. Făcu 0 sforţare disperată, încercând să ridice odgonul cu cealaltă mână, dar năvodul ajunsese jos şi cablul înţepenit nu mai ceda.

Omul, cocârjat de durere, ceru ajutor. Toţi alergară într-acolo. Frate-său lăsă cârma. Se aruncară asupra odgonului, încercând să scoată de sub el braţul pe care O zdrobea. Era zadarnic.

— Trebuie să-l tăiem, spuse un marinar şi scoase din buzunar un cuţit uriaş care ar fi putut să salveze în. Două minute braţul lui Javel cel mic.

Dar a tăia însemna a pierde năvodul şi năvodul ăsta însemna bani, bani mulţi, o mie cinci sute de franc! îi aparţinea lui Javel cel mare, care ţinea la avutul lui.

El strigă, cu inima frântă:

— Nu, nu tăia, aşteaptă. O să schimb direcţia!

Alergă la cârmă şi porni în sensul vântului.

Barca îl asculta cu greutate, paralizată de năvodul care îi frâna elanul, dusă de altminteri de puterea curentului şi a vântului.

Javel cel mic căzuse în genunchi, cu dinţii strânşi, cu ochii rătăciţi. Nu spunea nimic. Frate-său se întoarse la el, pentru că se temea mereu de cuţitul vreunuia dintre marinari.

— Aşteaptă, aşteaptă, nu tăia, o să aruncăm ancora.

Ancora fu aruncată, tot lanţul desfăşurat. Apoi începură să învârtească cabestanul ca să desfacă odgoanele năvodului. Ele se lărgiră în sfârşit şi braţul, mort sub mâneca de flanelă însângerată, fu scos.

Javel cel mic părea îndobitocit. Îi scoaseră haina şi văzură ceva îngrozitor: o chisăliţă de carne din. Care sângele ţâşnea şuvoi,

ca aruncat de o pompă. Omul îşi privi braţul şi murmură:

— S-a dus dracului!

Sângele care îi curgea făcuse o baltă pe punte; unul dintre marinari strigă:

— Are să se golească de tot, trebuie să-i legăm vina.

Luară o sfoară, o sfoară groasă, cafenie şi gudronată.

îi prinseră braţul deasupra rănii şi strinseră cu toată puterea. Şuvoiul de sânge se potolea încet, apoi conteni de tot.

Javel cel mic se ridică, braţul îi atârna lângă şold. Îi apucă cu cealaltă mână, îl ridică, îl învârti, îl scutură. Era rupt! oasele erau sfărâmate. Numai muşchii mai ţineau bucata asta legată de trupul lui. Şi-l privea cu ochii mohorâţi, se gândea. Pe urmă se aşeză pe o pânză împăturită şi tovarăşii îl sfătuiră să-şi ude mereu rana, ca să nu înceapă să putrezească.

îi puseră o găleată alături. El cufunda în fiecare clipă un pahar în ea şi-şi turna un firicel de apă limpede peste rana groaznică.

— Ţi-ar fi mai bine jos, îi spuse frate-său.

El coborî, dar peste un ceas sui din nou, pentru că nu-i era la îndemână singur. Şi se simţea şi mai bine la aer. Se aşeză iar pe pânză şi începu să-şi ude braţul.

Pescuitul era bun. Peşti mari cu pântecele alb zăceau lângă el, scuturaţi de spasmele morţii. Îi privea fără să contenească să-şi ude carnea zdrobită.

Tocmai când se apropiau iar de Boulogne, se porni din nou vântul. Barca începu iar să alerge ca o bezmetică, săltând şi rostogolindu-se, scutuiindu-l pe bietul rănit.

"Veni şi noaptea. Furtuna ţinu până în zori. Când răsări soarele, văzură iar Anglia, dar cum marea se mai domolise, se întoarseră spre Franţa, împotriva vântului.

Către seară, Javel cel mic îşi chemă tovarăşii şi le arătă nişte dâre negre, ceva ce semăna a descompunere, pe bucata de braţ care nu mai era a lui.

Marinarii îl priveau, îşi spuneau părerea.

— Poate să fie buba neagră, zise unul.

— Ar trebui să-i pui nişte apă sărată, zise altul.

Aduseră apă sărată şi o vărsară peste rană. Rănitul se îngălbeni, scrâşni din dinţi, se zgârci puţin, dar nu strigă.

Apoi, după ce arsura se mai potoli, îi spuse lui frate-său:

— Dă-mi cuţitu’ tău!

Frate-său îi întinse cuţitul. / – Ţineţi-mi braţul în sus, aşa drept,

şi trageţi de eî.

Făcură ce le cerea.

Atunci începu să taie el singur. Tăia încetişor, cu socoteală, retezând ultimele tendoane cu lama ascuţită ca un brici. Peste puţin timp, nu-i mai rămase decât un ciot. Suspină adânc şi rosti:

— Trebuia. Mă duceam pe copcă.

Părea uşurat şi respira cu putere. Începu iar să toarne apă pe ciotul de braţ care-i mai rămăsese.

Noaptea fu iar rea şi nu putură trage la ţărm.

Când se iviră zorile, Javel cel mic luă braţul pe care îl tăiase şi-l cercetă îndelung. Începea să putrezească. Tovarăşii ’ veniră să-l cerceteze şi ei, şi-l trecură din mână în mână, îl pipăiră, îl întoarseră, îl mirosiră.

Frate-său spuse:

— Acum trebuie să-l arunci în mare.

Dar Javel cel mic se supără:

— Ah, ba nu! ba nu! Nu vreau. Ce, nu-i al meu *1* E braţul meu!

îl luă iar şi şi-l puse între picioare.

— Păi o să putrezească, spuse cel mare.

Atunci rănitul avu o idee. Când rămâneau mai mult timp pe mare şi voiau să conserve peştele, îl băgau în butoaie cu sare. Întrebă:

— N-am putea să-l punem la saramură?

— Asta aşa e, spuseră ceilalţi.

Goliră un butci plin de peştii prinşi în ultimele zile, puseră braţul în fundul lui, turnară sare peste el, apoi aşezară peştii la loc unul câte unul.

Unul dintre marinari glumi:

— Numai să nu-l vindem la licitaţie.

Toată lumea râse, afară de cei doi fraţi Javel.

Vântul bătea necontenit. Plutiră mereu împotriva vin» tului, spre Boulogne, până a doua zi de dimineaţă. Rănitul îşi turna necontenit apă pe rană.

Din când în când se ridica şi mergea de la un capăt la altul al bărcii.

Frate-său, care ţinea eârma, îşi înălţa capul şi-l urmărea cu privirea.

în sfârşit, intrară în port.

Doctorul îi cercetă rana şi spuse că merge bine. Îi făcu un

pansament bun şi-i porunci să se odihnească. Dar Javel nu voia să se culce fără să-şi fi luat braţul şi se întoarse repede în port, ca să găsească butoiul pe care îl însemnase cu o cruce.

Îl goliră în faţa lui şi îşi găsi mădularul păstrat în saramură, zbârcit, neputrezit. Îl înveli într-un şervet pe care îl adusese anume pentru asta şi plecă acasă.

Nevastă-sa şi copiii cercetară îndelung frântura asta ruptă din tatăl lor, îi pipăiră degetele, îi scoaseră fărîmele de sare rămase sula unghii. Apoi chemară tâmplarul, ca să facă un sicriu mic,

A doua zi tot echipajul vasului de pescuit urmă înmormântarea braţului tăiat. Cei doi fraţi, alăturі, se aflau în fruntea convoiului. Paracliserul parohiei ţinea cadavrul sub braţ.

Javel cel mic nu mai plecă pe mare. Căpătă o mică slujbă în port. Mai târziu, cinci îşi povestea accidentul, mărturisea în şoaptă:

— Dacă frati-miu ar fi vrut să taie năvodul, sigur că şi acum aş mai fi avut braţul ala. Dar tare era păstrător, când era vorba de avutul lui!

1883

REGINA HORTENSE

O numeau, în Argenteu.il, regina Hortense. Nimeni n-a ştiut vreodată de ce. Poate pentru că vorbea poruncitor, ca un ofiţer care comandă? Poate pentru că era mare, osoasă, trupeşă? Poate pentru că ocârmuia un norod de animale domestice, găini, dini. Pisici, canari şi peruşi, vietăţi dragi fetelor bătrâne? Dar nu avea pentru aceste animale de casă nici răsfăţuri, nici cuvinte clezmierdătoare, nici denumirile copilăreşti care par a curge de pe buzele femeilor pe blana catifelată a pisicii care toarce. Îşi conducea dobitoacele cu autoritate, domnea.

Era o fată bătrână, în adevăr, una dintre acele fete bătrâne cu glasul tăios, cu mişcări ţepene, al căror suflet pare aspru. Nu îngăduia niciodată nici contrazicere, nici replică, nici şovăială, nici nepăsare, nici lene, nici oboseală. Nu fusese auzită niciodată plângându-se, regretând ceva, râvnind la ceva. Spunea: „Fiecare cu ce i-a fost dat“, cu o convingere de fatalist. Nu se ducea la biserică, nu-i plăceau preoţii, – nu credea de fel în Dumnezeu şi numea toate chestiunile religioase „marfă pentru plângăcioşi“.

De treizeci de ani de când locuia în căsuţa ei, în faţa căreia se întindea o grădină mică de-a lungul străzii, nu-. Şi schimbase

niciodată obiceiurile. Nu schimba decât slugile, fără milă, când împlineau douăzeci şi unu de ani, îşi înlocuia, fără lacrimi şi fără părere de rău câinii, pisicile şi păsărelele când mureau de bătrâneţe sau din pricina vreunui accident, şi îngropa animalele răposate într-un răzor, cu un hârleţ, apoi bătătorea pământul deasupra lor, eălcându-l cu nepăsare.

Avea câteva cunoştinţe în oraş, familii de funcţionari care se duceau zilnic la Paris. Din când în când era invitată seara la o ceaşcă de ceai. Adormea totdeauna la aceste adunări şi trebuia să fie trezită, ca să se întoarcă acasă. Nu îngăduise niciodată nimănui s-o conducă, pentru că nu-i era frică nici ziua, nici noaptea. Părea că nu-i plac copiii.

îşi trecea vremea cu o mie de treburi bărbăteşti, lucra tâmplărie, săpa în grădină, tăia lemne cu fierăstrăul sau cu toporul, îşi repara casa îmbătrânită, dregea şi zidăria, când era nevoie.

Avea rude care veneau s-o vadă de două ori pe an: familia C.imme şi familia Colombel; surorile ei se mărita seră una cu un negustor de ierburi medicinale, cealaltă cu un mic rentier. Soţii Cimme n-aveau urmaşi, soţii Colombel aveau trei: Henri, Pauline şi Joseph. Henri avea douăzeci de ani, Pauline şaptesprezece şi Joseph numai trei, fiindcă venise pe lume în clipa în care părea cu neputinţă ca maică-sa să mai fie fecundată.

Niciun sentiment n-o lega pe fata bătrână de rudele ei.

în primăvara anului 1882, regina Hortense se îmbolnăvi deodată. Vecinii îi aduseră un medic, pe care ea îl alungă. Se ivi şi un preot, pe care, ca să-l gonească, bătrână coborî din pat pe jumătate goală.

Servitoarea îi făcea ceaiuri, plângând.

După trei zile de zăcere, situaţia părea a fi devenit atât de gravă, îneât dogarul de alături îşi luă asupra lui răspunderea de a chema cele două familii, aşa cum îl sfătuise doctorul, care intrase cu sila în casă.

Familiile sosiră cu acelaşi tren pe la zece dimineaţa şi soţii Colombel îl aduseră şi pe fiul lor cel mic, pe Joseph.

Când ajunseră la intrarea în grădină, o văzură mai întâi pe servitoare, care plângea, aşezată pe un scaun, lângă perete.

Câinele dormea pe o rogojină în faţa uşii, sub lumina arzătoare a soarelui; două pisici, pe care le-ai fi crezut moarte, stăteau culcate pe pervazurile celor două ferestre, cu ochii închişi, cu

labele şi coada întinse cât erau de lungi.
O găină mare cloncănea, plimbându-şi prin grădină un batalion de puişori îmbrăcaţi în puf galben, uşor ca vata; o colivie mare, acoperită de rocovină, închidea în ea un popor întreg de păsărele care ciripeau pe întrecute în lumina caldei dimineţi de primăvară. Doi inseparabili, în altă colivie mică în formă de căsuţă elveţiană, stăteau liniştiţi, alături pe un beţişor.
Domnul Cimme, un personaj foarte gras, care răsufla greu, şi care intra totdeauna primul oriunde, dând la o parte pe ceilalţi, bărbaţi şi femei dacă era nevoie, întrebă:
— Ei, ce-i, Celeste? Merge rău?
Siujnicuţa gemu printre lacrimi:
— Nici nu mă mai cunoaşte. Doctorul spune că nu mai are mult.
Toată lumea o privi.
Doamna Cimme şi doamna Colombel se îmbrăţişară pe loc, fără să spună un cuvânt. Semănau foarte mult una cu alta, purtaseră întotdeauna bandouri netede şi şaluri roşii, caşmiruri franţuzeşti strălucitoare ca jăratecul.
Cimme se întoarse către cumnatu-său, un om smead, gălbejit şi slab, ros de o boală de stomac, care mai şi şchiopăta îngrozitor, şi rosti cu un ton serios:
— La naiba! Era şi timpul.
Nimeni însă nu cuteza să pătrundă în odaia de la parter a muribundei. Până şi Cimme se lăsa greu. Colombel se hotărî cel dintâi şi intră legănându-se ca un catarg de corabie, ţăcănind pe pietre cu vârful de fier al bastonului,
Cele două femei se încumetară să intre după el şi domnul Cimme încheie convoiul.
Joseph rămase afară, fermecat de vederea câinelui.
O rază de soare tăia în două patul, luminând numai mâinile care se zbuciumau nervos, desfăcându-se şi închizându-se necontenit. Degetele se mişcau de parcă le-ar fi însufleţit un gând, de parcă ar fi spus ceva, ar fi indicat idei, s-ar fi supus unei raţiuni. Tot restul trupului stătea neclintit sub cuverturi. Chipul colţuros nu avea nicio tresărire. Ochii erau închişi.
Rudele se aşezară în semicerc şi începură să privească, fără să scoată un cuvânt, pieptul apăsat, respiraţia scurtă. Siujnicuţa venise după ei şi plângea într-una.
În sfârşit Cimme întrebă:
— De fapt, ce-a spus doctorul?

Servitoarea îngână:
— Spune s-o lăsăm în pace, fiindcă nu mai e nimic de făcut.
Dar, pe neaşteptate, buzele fetei bătrâne începură să se mişte. Păreau a rosti cuvinte tăcute, cuvinte ascunse în capul aeel§ de muribundă, şi jplinile îşi grăbiră zbuciumul ciudat.
Şi, deodată, începu să vorbească cu o vocişoară slabă pe care nimeni nu i-o cunoştea, o voce care părea că vine de departe, poate din fundul inimii ei totdeauna zăvorite.
Cimme plecă pe vârful picioarelor, pentru că spectacolul îi părea penibil. Colombel, al cărui picior schilod obosea, se aşeză.
Cele două femei rămaseră în picioare.
Regina Hortense turuia mereu foarte repede şi nimeni nu pricepea ce spune. Rostea nume, foarte multe nume, chema drăgăstos persoane închipuite.
— Vino aici, Philippe, mititelul meu, sărut-o pe mama, Spune, puiul meu, o iubeşti pe maică-ta? Rose, să ai grijă de surioara ta în lipsa mea. Mai ales să n-o laşi singură, auzi? Şi n-ai voie să te atingi de chibrituri.
Tăcea câteva clipe, apoi. Cu un ton mai puternic, parcă ar fi chemat:
— Henriette!
Aştepta puţin, şi începea iar:
Spune-i tatei să vină să vorbească cu mine, înainte de a pleca la birou.
Apoi, brusc:
— Mi-e cam rău azi, dragul meu; făgăduieşte-mi ca n-ai să te întorci târziu. Ai să-i spui şefului tău că sunt bolnavă. Pricepi şi tu că e primejdios să rămână copiii singuri, când eu sunt în pat. Am să-ţi fac la cină nişte orez cu lapte. Copiilor le place grozav. Claire are să fie foarte bucuroasă!
începea să râdă, cu un râs tânăr şi zgomotos, aşa cum nu râsese niciodată:
— Ia te uită la Jean, ce mutră caraghioasă are. S-a mânjit tot cu dulceaţă, javra mică! Uită-te, dragă, cât e de caraghios!
Colombel, care îşi muta mereu din loc piciorul obosit de călătorie, şopti:
— Visează că are copii şi bărbat, începe agonia.
Cele două surori nu se clinteau, surprinse şi prostite.
Slujnica rosti:
Trebuie să vă scoateţi şalurile şi pălăriile. Vreţi să veniţi în sală?

Ieşiră fără a fi scos un cuvânt. Colombel le urmă, şchiopătând; o lăsară iar singură de tot pe muribundă.

După ce îşi scoaseră veşmintele de călătorie, femeile se aşezară, în sfârşit. Atunci una dintre pisici îşi părăsi fereastra, se întinse, sări în sală, apoi pe genunchii doamnei Cimme, care începu s-o mângâie.

De alături se auzea vocea agonizantei, trăind, în acest ultim ceas, viaţa pe care o aşteptase, fără îndoială, trăindu-şi înseşi visele în clipa în care totul avea să se sfârşească pentru ea.

Cimme, în grădină, se juca cu Joseph şi cu câinele, se distra grozav, cu veselia omului voinic când se află pe câmp, fără să-şi mai aducă aminte de muribundă.

Deodată însă se întoarse în casă şi se adresă servitoarei:

— Ascultă, fetiţo, să ne faci ceva de mâncare. Ce vreţi să mâncaţi, doamnelor?

Se înţeleseră să se dea la masă o omletă cu verdeţuri, o friptură cu cartofi noi, brânză şi cafea.

Şi cum doamna Colombel' îşi căuta în buzunar porttnoneul, Cimme o opri: apoi se întoarse către siujnicuţa:

— Trebuie să ai tu nişte bani!

Ea răspunse:

— Da, domnule.

— Câţi?

— Cincisprezece franci.

— Ajunge. Grăbeşte-te, fetiţo, fiindcă începe să-mi fie foame.

Doamna Cimme, privind trandafirii agăţători de afară, care erau scăldaţi în soare, şi doi porumbei îndrăgostiţi de pe acoperişul de peste drum, rosti, cu o expresie de jale:

— Păcat că am venit pentru o împrejurare atât de tristă. Ce frumos ar fi azi la ţară.

Sora ei suspină fără să răspundă, şi Colombel şopti, mişcat poate la gândul unei plimbări pe jos:

— Afurisit mă sâcâie azi piciorul.

Joseph şi ciinele făceau un tărăboi grozav: unul scotea strigăte de bucurie, celălalt lătra de te asurzea. Se jucau de-a v-aţi ascunselea în jurul celor trei răzoare, alergau ca nişte nebuni unul după celălalt.

Muribunda îşi chema necontenit copiii, vorbea cu fiecare dintre ei, îşi închipuia că-i îmbracă, că-i mângâie, că-i învaţă să citească:

— Hai, Simon, hai, spune o dată: A B C D. Nu rosteşti bine, hai, D, D, D, mă auzi? Atunci spune şi tu…

Cimme rosti:

— E ciudat ce lucruri se spun în asemenea clipe.

Atunci doamna Colombel întrebă:

— N-ar fi mai bine să ne întoarcem lângă ea?

Doamna Cimme o făcu pe loc să-şi schimbe gândul:

— La ce bun, de vreme ce nu-i putem ajuta cu nimic? Stăm destul de bine şi aici.

Nimeni nu stărui. Doamna Cimme privi la cele două păsărele verzi, numite inseparabili. Lăudă în câteva cuvinte ciudata lor fidelitate şi înfieră oamenii, pentru că nu imită vieţile astea. Cimme începu să râdă, îşi privi nevasta, şi fredonă cu un aer batjocoritor: „Tra-la-la! Tra-la-la!“, ca şi când ar fi vrut să lase să se înţeleagă multe în privinţa fidelităţii lui personale.

Colombel, prins acum de crampe la stomac, lovea pardoseala de piatră cu bastonul.

Cealaltă pisică intră cu coada în vânt.

Nu se aşezară la masă decât la ora unu.

Cum gustă din vin, Colombel, căruia i se recomandase să nu bea decât băuturi de soi, o chemă pe slujnică:

— Ia spune, fetiţo, nu se află în pivniţă ceva mai bun?

— Ba da, domnule, mai este vin ales, din cel care vi se servea, când veneaţi.

— Foarte bine! Du-te şi adu-ne trei sticle.

Gustară acel vin care le păru excelent, nu pentru că era de vreun soi deosebit, dar pentru că se afla de cincisprezece ani în pivniţă. Cimme declară:

— Asta e adevăratul vin pentru bolnavi.

Colombel, prins de o dorinţă arzătoare de a pune stăpânire pe acel bordo, o întrebă din nou pe fată:

— Cât a mai rămas, fetiţo?

— Oh! aproape tot, domnule; don’şoara nu bea niciodată. Ăsta e rândul din fund.

Atunci Colombel se întoarse spre cumnatul lui:

— Dacă vrei, Cimme, o să facem un schimb, iau eu vinul ăsta şi tu altceva, pentru că îmi convine de minune la stomac.

Intrase acum şi găina, cu cârdul ei de puişori. Cele două femei se distrau aruncându-le fărâmituri.

Joseph şi câinele, care mâncaseră destul, fură trimişi din nou în

grădină.

Regina Hortense vorbea mereu, acum însă în şoaptă, aşa că nu i se mai desluşeau cuvintele.

După ce îşi primiră cafeaua, se duseră loţi să vadă care e starea bolnavei. Părea liniştită.

Ieşiră iar şi se aşezară în cerc în grădină, ca să digere.

Deodată câinele începu să se învârtească în goana mare în jurul scaunelor, ţinând ceva în bot.

Copilul fugea cât putea după el. Amândoi pieriră în casă.

Cimme adormi cu burta la soare.

Muribunda începu iar să vorbească tare. Apoi, pe neaşteptate, strigă.

Cele două femei şi Colombel se grăbiră să intre în casă, ca să vadă ce e cu ea. Cimme, care se trezise, nu se clinti din loc, pentru că nu-i plăceau lucrurile astea.

Era ridicată în capul oaselor, cu ochii rătăciţi. Câinele ei, ca să scape de urmărirea lui Joseph, sărise pe pat şi trecuse peste muribundă. Acum, adăpostit îndărătul pernei, îşi privea prietenul cu ochi lucitori, gata să sară din nou, ca să ia joaca de la început. Ţinea în bot unul dintre papucii stăpânei lui, sfâşiat eu colţii de un ceas, de când se tot juca cu el.

Copilul, intimidat de femeia care se ridicase deodată în faţa lui, stătea încremenit înaintea patului.

Găina, care intrase şi ea, speriată de zgomot, sărise pe un scaun*;* îşi chema cu disperare puişorii care piuiau, spăimântaţi, între cele patru picioare ale scaunului.

Regina Hortense striga cu o voce sfâşietoare:

— Nu, nu, nu vreau să mor, nu vreau! Nu vreau! Cine are să-mi crească copiii? Cine are să-i îngrijească? Cine are să-i iubească? Nu, nu vreau! Eu nu…

Apoi căzu pe spate. Se isprăvise.

Câinele, foarte însufleţit, sări în odaie săltând.

Colombel dădu fuga la fereastră, îşi chemă cumnatul:

— Vino repede, vino repede. Cred că s-a prăpădit. Atunci Cimme se ridică şi, cum nu mai avea încotro, intră în odaie îngăimând.

— A fost mai scurt decât m-aş fi aşteptat.

1SS3

CHELNER, UN ŢAP!

Lui Jose Maria de Heredici

De ce am intrat atunci seara, în cafeneaua aceea? Nu ştiu. Era frig. O burniţă, o pulbere de apă plutea, aburea becurile de gaz cu o ceaţă străvezie, făcea să strălucească trotuarele bi'ăzdate de luminile vitrinelor, lumina noroiul umed şi picioarele murdare ale trecătorilor.

Nu mă duceam nicăieri. Mă plimbam puţin după cină. Trecusem de Creditul Lyonez, de strada Vivienne, de alte străzi încă. Am văzut deodată o berărie mare, aproape plină. Am intrat, fără nicio pricină. Nu mi-era sete.

1 Am căutat cu ochii un loc unde să nu fiu prea la îmbulzeală şi m-am aşezat lângă un om care mi-a părut bătrân şi care fuma o pipă de doi bani, o pipă de pământ, neagră ca un cărbune. Un teanc de şase sau şapte farfurioare de sticlă aşezat în faţa lui, arăta câţi ţapi de bere sorbise până atunci. N-am stat să-xni cercetez vecinul. Mi-am dat seama dintr-o ochire că e un băutor de ţapi, unul dintre acei muşterii obişnuiţi ai bex-ăriilor, care vin de dimineaţa, de la deschidere, şi pleacă seara, la închidere. Era murdar, avea o chelie în mijlocul capului, dar pe gulerul redingotei îi atârnau şuviţe de păr gras, cărunt. Hainele lui prea largi păreau făcute pe vremea când avea burtă. Ghiceai că pantalonii trebuie să joace pe el şi că nu putea face nici zece paşi fără să-i salte şi să-i potrivească. Purta oare şi vestă? Numai gândindu-mă la ghetele lui şi la ce se află în ele, m-am îngrozit. Manşetele scămoşate îi erau cu desăvârşire negre la margini, ca şi unghiile lui.

Cum m-am. Aşezat lângă eî, mi-a spus cu o voce liniştită:

— Cum îţi mai merge?

M-am întors brusc şi l-am privit ţintă. A continuat;

— Nu mă mai recunoşti?

— Nu.

— Des Barrets.

Am rămas încremenit. Era contele Jean des Barrets, fostul meu camarad de colegiu.

I-am strâns mâna, atât ele uluit îneât nu mai puteam scoate o vorbă.

Am îngăimat, în sfârşit:

— Dar tu ce mai faci?

Mi-a răspuns liniştit:

— Eu fac ce pot.

Şi a tăcut. Voiam să fiu prietenos, căutam cuvintele f

— Şi... ce faci?
Mi-a răspuns cu resemnare:
— Vezi şi tu.
„Am simţit că roşesc. Am stăruit.
— Da, dar ce [aci tot timpul?
A rostit, scoţând nori groşi de fum:
— Tot timpul acelaşi lucru.
Apoi a lovit în marmura mesei cu un gologan rătăcit şi a strigat:
— Chelner, doi ţapi i
O voce depărtată a repetat: „Doi ţapi la a patra!“ O altă voce şi mai depărtată a strigat un „gata“ foarte ascuţit. Pe urmă s-a ivit un om cu şorţ alb aducând doi ţapi din care vărsa, în fugă, picături galbene pe podeaua presărată cu nisip.
Des Barrets şi-a golit paharul dintr-o suflare şi l-a pus pe masă, sugând spuma care-i rămăsese în mustăţi. Apoi m-a întrebat:
— Ce mai e nou?
în adevăr, nu ştiam să-i spun nimic nou. Am îngânat:
— Ce să fie, nimic, dragă. Eu sunt negustor.
A rostit iar, cu vocea lui monotonă:
— Şi... îţi place?
— Nu, dar ce vrei? Trebuie să faci ceva.
— De ce?
— Păi... ca să nu stai degeaba.
— La ce bun? Eu nu fac nimic, după cum vezi, nu fac niciodată nimic. Înţeleg să munceşti când n-ai niciun ban. Dar când ai cu ce trăi, e inutil. De ce să munceşti? Pentru cine o faci, pentru tine sau pentru alţii? Dacă o faci pentru tine înseamnă că-ţi face plăcere şi atunci **e** bine. Dacă o faci pentru alţii, eşti un nerod.
Apoi şi-a pus pipa pe masă şi a strigat iar:
— Chelner, un ţap! şi a urmat: Când vorbesc, mi se face sete. Nu sunt obişnuit. Da, eu nu fac nimic, mă las în voia timpului, îmbătrânesc. Când am să mor, n-o sămi pară rău după nimic. N-o să-mi aduc aminte decât de cafeneaua asta. N-am nevastă, n-am copii, n-am griji, n-am supărări, n-am nimic. E mai bine aşa.
A golit ţapul care-i fusese adus, şi-a petrecut limba pe buze şi a luat iar pipa.
Il priveam uluit. L-am întrebat:
— Dar n-ai fost totdeauna aşa?
— Să am iertare, totdeauna, din colegiu.
— Dar asta nu e o viaţă, dragul meu. E îngrozitor. Nu se poate,

trebuie să faci ceva, să iubeşti ceva, să ai poate prieteni.

— Nu. Mă trezesc la prânz, vin aici, mănânc şi beau bere. Apoi aştept să se lase noaptea, cinez şi beau bere. Pe la unu şi jumătate după miezul nopţii, mă întorc să mă culc, pentru că aici se închide. Asta mă sâcâie mai mult decât orice. De zece ani încoace am petrecut cred şase ani pe canapeluţa asta, aici, în colţ, şi restul în pat, niciodată altundeva. Câteodată stau de vorbă cu obişnuiţii localului.

— Dar la început, când ai venit la Paris, ce-ai făcut?

— Am urmat dreptul… la cafeneaua Medicis.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă… am trecut de partea astălaltă a gârlei şi am venit aici.

— De ce ţi-ai mai dat osteneala asta?

— Ce vrei, nu poţi să rămâi toată viaţa în Cartierul Latin. Studenţii fac prea mult zgomot. De acum înainta n-am să mă mai clintesc. Chelner, un ţap!

Credeam că-şi bate joc de mine. Am stăruit:

— Haide, fii sincer. Ai avut vreo supărare mare? Pesemne că vreo dragoste nenorocită, da? Fără îndoială că eşti un om pe care l-a lovit o nenorocire. Câţi ani ai?

— Treizeci şi trei de ani. Dar par de cel puţin patruzeci şi cinci.

L-am privit bine. Faţa lui zbârcită, neîngrijită, părea aproape de bătrân. Pe creştetul capului îi fluturau câteva fire lungi de păr, deasupra pielii de o curăţenie îndoielnică. Avea sprâncene uriaşe, o mustaţă mare şi o barbă deasă. Am avut dintr-o dată, fără să ştiu de ce, imaginea unui lighean plin cu o apă mohorâtă, apa în care s-ar fi spălat tot părul ăsta. I-am spus:

— Da, în adevăr, pari mai în vârstă decât eşti. Sigur că ai avut supărări.

Mi-a răspuns:

— Te asigur că nu. Sunt bătrân, pentru că nu ies niciodată la aer. Nimic nu ruinează mai mult un om decât viaţa de cafenea.

Nu-l puteam crede.

— Poate că ai petrecut din eale-afară. Nimeni nu cheleşte aşa, dacă n-a iubit mult.

A dat liniştit din cap, semănându-şi pe spinare fărâmiturile albicioase care i se scuturau din ultimele şuviţe de păr.

— Nu, totdeauna am fost cuminte – şi şi-a ridicat ochii spre polieandrul care ne încălzea capetele – am chelit din pricina

gazului. El e duşmanul părului. Chelner, un ţap! Ţie nu ţi-e sete?

— Nu, mulţumesc. Zău, mă interesezi. De când eşti aşa de descurajat? Nu e normal, nu e firesc. Trebuie’să fie ceva la mijloc,

— Da, asta a început de când eram copil. Am primit atunci o lovitură care mi-a cernit sufletul pentru totdeauna. ’

— Ce lovitură?

— Vrei s-o ştii? Ascultă: îţi aduci cred aminte de castelul în care am crescut, pentru că ai venit acolo de cinci sau şase ori în timpul vacanţelor. Îţi aduci aminte de clădirea aceea mare, cenuşie, în mijlocul unui parc uriaş, şi de aleile lungi de stejari, deschise către cele patru puncte cardinale? îţi aduci aminte de tata şi de mama, amândoi ceremonioşi, solemni şi aspri?

O iubeam nesfârşit pe mama şi mă temeam de tata. Îi respectam pe amândoi, eram obişnuit să văd că toată lumea se picacă în faţa lor. În regiunea asta erau domnul conte şi doamna contesă; şi vecinii noştri, familiile Tannemare, Ravelet, Brenneville aveau o deosebită consideraţie pentru părinţii mei.

Pe atunci aveam treisprezece ani. Eram vesel, mulţumit de toate, aşa cum eşti la vârsta aceea, plin de bucuria de a trăi.

Dar către sfârşitul lui septembrie, cu câteva zile înainte de întoarcerea mea la colegiu, pe când mă jucam de-a lupul prin, tufişurile parcului, alergind printre crăci şi prin frunziş „i-am zărit, când traversam o alee, pe tata şi pe mama, care se plimbau.

Mi-adue aminte de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Era o zi vântoasă. Toţi copacii se îndoiau sub vijelie, gemeau, scoteau parcă strigătele înăbuşite, adinei pe care le scot pădurile în timpul furtunii.

Frunzele smulse, galbene acum, zburau ca nişte păsări, se învârteau, cădeau, apoi alergau de-a lungul aleii, ca nişte sălbăticiuni iuţi.

Se însera. În desişuri se întunecase. Zbuciumul acesta al vântului şi al ramurilor mă întărită, mă făcea să alerg ca un nebun şi să urlu, ca să imit lupii.

Cum mi-am văzut părinţii, m-am îndreptat spre ei cu paşi hoţeşti, pe sub crăci, ca să-i surprind, ca şi cum aş fi fost un tâlhar adevărat.

Dar m-am oprit la câţiva paşi depărtare de ei, cuprins de frică. Tata, aprins de o furie grozavă, striga:

— Maică-ta e o proastă, de altfel nici nu-i vorba de maică-ta, ci de tine. Ţi-am spus că am nevoie de banii aceştia şi aştept să semnezi. *

Mama i-a răspuns cu o voce hotărâtă:

— N-am să semnez. Asta e averea lui Jean. O păstrez pentru el, şi nu vreau s-o mănânci şi pe asta cu târfele şi cu slugile, cum ai făcut cu moştenirea ta.

Atunci tata, tremurând de furie, s-a întors spre mama, a apucat-o de beregată şi a început s-o lovească cu cealaltă mână în obraz, cu toată puterea.

Mamei i-a căzut pălăria. Părul î s-a desfăcut şi i s-a despletit pe spate. Încerca să se ferească de lovituri, dar nu izbutea. Tata, ca un nebun, o lovea, o lovea mereu. Ea s-a prăbuşit la pământ, acoperindu-şi faţa cu amândouă braţele. ICI a răsturnat-o pe spate, ca s-o mai bată încă, îndepărtându-i mâinile cu care-şi acoperea obrazul.

Mie, dragul meu, mi se părea că lumea avea să se sfârşească, că legile eterne erau schimbate. Eram răscolit ca în faţa lucrurilor supranaturale, a catastrofelor monstruoase, a nenorocirilor fără leac. Mintea mea de copil se rătăcea, se pierdea. Am început să Strig din toate puterile, fără să ştiu de ce, cuprins de o spaimă, de o durere, de o groază nemărginită. Tata m-a auzit, s-a întors, m-a văzut, s-a ridicat şi s-a îndreptat către mine. Am crezut că are să mă omoare şi am fugit ca un animal hăituit, drept înainte, în pădure.

Am gonit aşa 1111 ceas, două poate, nu ştiu. Se înnoptase. Am căzut în iarbă şi am rămas acolo pierdut, chinuit de frică, ros de o amărăciune care putea să zdrobească pentru totdeauna o biată inimă de copil, Mi-era frig, mi-era poate foame. S-au ivit zorile, nu îndrăznisem nici să mă ridic, nici să umblu, nici să mă întorc, nici să fug mai departe, de teamă să nu mă întilnesc cu tata, pe care nu mai voiam să-l văd.

Aş fi murit poate de supărare şi de foame la rădăcina acelui copac, dacă paznicul n-ar fi dat peste mine şi nu m-ar fi dus acasă eu sila.

Mi-am găsit părinţii cu înfăţişarea lor obişnuită. Mama mi-a spus numai atât:

— Cum m-ai speriat, copil rău ce eşti. N-am dormit toată noaptea.

N-am răspuns nimic şi am început să plâng. Tata n-a rostit

niciun cuvânt.
Peste opt zile, m-am întors la colegiu. Ei, dragul meu, de atunci s-a isprăvit cu mine. Văzusem cealaltă înfăţişare a lucrurilor, pe cea rea. Pe cea bună n-am mai văzut-o de atunci. Ce s-a petrecut în sufletul meu? Ce fenomen ciudat mi-a răsturnat ideile? Nu ştiu, Dar n-am mai avut chef de nimic, n-am mai avut nicio dorinţă, n-am mai iubit pe nimeni, n-am mai simţit nicio ambiţie şi nicio nădejde. O văd mereu pe biata mama trintită la pământ, pe alee, pe când tata o stâicea în bătaie. Mama a murit după câţiva ani. Tata trăieşte şi azi. Nu l-am mai văzut de atunci. Chelner, un ţap!
îneât a spart-o, Atunci a făcut un gest deznădăjduit şi a spus:
— Poftim! Asta e o supărare adevărată. Acum trebuie să pierd o lună întreagă până să ard una nouă!
Şi a aruncat peste sala mare, acum plină de fum şi băutori, strigătul lui veşnic:
— Chelner, un ţap şi o pipă nouă!
1884

DOMNIŞOARA PERLE

I

Ce idee ciudată am avut în seara aceea s-o aleg regină pe domnişoara Perle!
în fiecare an mă duc la vechiul meu prieten C han tal să sărbătorim epifania. Tata, care a fost foarte legat de el, mă ducea acolo când eram copil. Eu am continuat acest obicei şi-l voi continua fără îndoială, cât voi mai trăi, cât timp va mai fi un Chantal pe lume.
Familia Chantal de altfel duce o viaţă ciudată, trăieşte la Paris cum ar trăi la Grasse, la Yvetot sau la Pont-ăMousson.
Are o casă mică în mijlocul unei grădiniţe, lângă Observator. Trăieşte acolo ca în provincie. Nu cunoaşte, nu bănuieşte nimic din Paris, din adevăratul Paris. E atât de departe, atât de departe de ei! Câteodată face o călătorie, o călătorie lungă. Doamna Chantal se duce să facă marile provizii, cum se spune în familie. Iată cum se merge după marile provizii:
Domnişoara Perle, care are cheile dulapurilor din. Bucătărie (pentru că dulapurile cu aii ituri sunt sub supravegherea stăpinei chiar), domnişoara Perle anunţă că za hărul e pe sfârşite, că nu mai sunt conserve, că nu mai e mare lucru în fundul cutiei de cafea.

Pusă în felul ăsta în gardă împotriva foametei, doamna Chantal controlează c-e-a mai rămas, luând note pe un carneţel. După ce a notat o mulţime de cifre, începe întâi să facă socoteli lungi şi pe urmă să ducă discuţii lungi cu domnişoara Perle. Până la urmă, cad de acord în privinţa cantităţilor ce trebuie cumpărate din fiecare lucru, ca să fie aprovizionaţi pentru trei luni: zahăr, orez, prune uscate, cafea, dulceţuri, cutii de mazăre, de fasole, de omari, peşte sărat şi afumat etc., etc.

Pe urmă se fixează ziua cumpărăturilor şi se pleacă în trăsură, o trăsură cu loc pentru bagaje pe acoperiş, la un băcan mare, care locuieşte dincolo de poduri, în. Cartierele noi.

Doamna Chantal şi domnişoara Perie fac împreună călătoria asta, în chip misterios, şi se întorc la ora cinei, istovite dar încă emoţionate şi zgâlţâite de cupeul al cărui acoperiş e plin de pachete şi de săculeţe, ca la un mutat.

Pentru familia Chantal, toată partea din Paris care e aşezată pe malul celălalt al Senei constituie cartierele noi, cartierele locuite de o populaţie ciudată, zgomotoasă, nu prea onorabilă, care îşi petrece zilele în dezmăţ, nopţile în chefuri şi care aruncă banii pe fereastră. Totuşi, din când în când, fetele sunt duse la teatru, la Opera Comică sau la Comedia Franceză, dacă piesa e recomandată de ziarul pe care îl citeşte domnul Chantal.

Fetele au azi nouăsprezece şi şaptesprezece ani. Sunt frumoase, înalte şi proaspete, foarte bine crescute, prea bine crescute, atât de bine crescute îneât trec nebăgate în seamă, ca două păpuşi frumoase. Niciodată nu mi-a trecut prin cap să dau atenţie sau să fac curte domnişoarelor Chantal. Abia de îndrăzneşti să le vorbeşti, atât sunt de neprihănite. Te temi aproape să nu fii necuviincios dacă le saluţi.

Cât despre tată, e un om fermecător, foarte instruit, foarte deschis, foarte prietenos, dar căruia îi place mai mult decât orice tihna, liniştea, tăcerea şi care "a contribuit mult la mumificarea asta a familiei, ca să trăiască după placul lui, într-o imobilitate desăvârşită. Citeşte mult, vorbeşte cu plăcere şi se înduioşează uşor. Lipsa de contact, de apropieri şi de ciocniri i-a făcut foarte sensibilă şi delicată epiderma, epiderma morală. Cel mai mic lucru îl emoţionează, îl tulbură, îl face să sufere.

Totuşi familia are legături, dar legături restrânse, alese cu grijă, în vecinătate. De două sau trei ori pe an se vizitează cu unele rude care locuiesc mai departe.

Eu mă duc să cinez la ei la 15 august şi de epifanie. Asta face parte din îndatoririle mele, ca împărtăşania de paşti pentru catolici.

La 15 august mai sunt invitaţi câţiva prieteni, dar la epifanie eu sunt singurul oaspe.

II

Deci, anul acesta, ca în toţi anii, am fost la cină la familia Chantal, ca să serbăm epifania.

Ca de obicei, i-am sărutat pe domnul Chantal, pe doamna Chantal şi pe domnişoara Perle şi m-am înclinat adânc în fata domnişoarelor Louise şi Pauline. M-au întrebat despre mii de lucruri, despre evenimentele de pe bulevarde, despre politică, despre ce se gândea în public în legătură cu incidentele din Tonkin şi despre reprezentanţii noştri. Doamna Chantal, o femeie voinică ale cărei idei par toate pătrate ca nişte blocuri de piatră, rostea de obicei drept concluzie la orice discuţii politice această frază: „Toate astea pregătesc ceva rău pentru mai târziu£! De ce mi-am închipuit totdeauna că ideile doamnei Chantal sunt pătrate? Nu ştiu nici eu, dar tot ce spune ea se înfăţişează în mintea mea în chipul acesta r un pătrat, un pătrat mare, cu pati’U unghiuri simetrice. Sunt alţi oameni ale căror idei îmi par totdeauna rotunde, gata să se rostogolească ca nişte cercuri. Cum încep o frază privitoare la ceva, prind să se rostogolească, să pornească zece, douăzeci, cincizeci de idei rotunde, mari şi mici, pe care le văd alergând una după alta, până la capătul zării. Alte persoane au idei ascuţite… în sfârşit, n-are însemnătate.

Ne-am aşezat la masă ca de obicei, şi cina s-a încheiat fără să se fi rostit nimic vrednic de ţinut minte.

La desert s-a adus „prăjitura regilor“. În fiecare an domnul Chantal era rege. Să fi fost din întâmplare sau în urma unei înţelegeri de familie, nu ştiu, dar el găsea fără greş bobul în bucata lui de plăcintă şi o declara pe doamna Chantal regină. Aşa că am râmas uimit când am simţit în îmbucătura de plăcintă ceva foarte tare, care era gata să-mi rupă un dinte. Am scos încetinel lucrul acela din gură şi am văzut o păpuşică de porţelan micuţă cât un bob de fasole. De mirare am exclamat:

— Ah!

M-au privit, şi Chantal a strigat, bătând din palme:

— E la Gaston.! E la Gaston! Trăiască regele! Trăiască regele!

Toată lumea a reluat în cor:

— Trăiască regele!

M-am înroşit până după urechi, aşa cum te înroşeşti adesea, fără să vrei, în împrejurări cam neghioabe. Rămăsesem cu ochii plecaţi, ţinând între două degete bobul acela de faianţă, silindu-mă să râd şi neştiind ce să fac şi ce să spun. Chantal rosti:

— Acuma trebuie să-ţi alegi o regină.

Atunci m-am pierdut cu totul. Într-o clipă mii de gânduri, mii de presupuneri mi-au trecut prin cap. Voiau să mă facă să aleg pe una din domnişoarele Chantal! Asta era un mijloc de a mă determina să spun pe care o preferam? Era un îndemn dulce, uşor, delicat al părinţilor spre o căsătorie posibilă? Ideea măritişului bântuie neîncetat în toate casele în care sunt fete tinere şi ia toate formele, se deghizează în fel şi chip, întrebuinţează toate mijloacele. M-a cuprins o teamă grozavă că am să mă compromit şi, în acelaşi timp, o sfială de nedescris în faţa atitudinii atât de încăpăţânat de corectă şi închistată a domnişoarelor Louise şi Pauline. Mi se părea că a alege pe una din ele în paguba celeilalte era tot atât de greu ca a alege o picătură de apă din două. Mă mai tulbura puternic şi frica de a mă arunca într-o poveste care m-ar fi dus încetişor, prin procedee discrete, tot atât de nevăzute şi de liniştite ca şi această regalitate neînsemnată, la o căsătorie împotriva voinţei mele.

Dar deodată am avut o inspiraţie şi i-am întins domnişoarei Perle păpuşa simbolică. Toată lumea fu la început surprinsă, apoi, fără îndoială, preţui delicateţea şi discreţia mea, pentru că mă aplaudă furtunos.

— Trăiască regina! Trăiască regina!

Ea, biata fată bătrână, îşi pierduse firea. Tremura speriată şi îngână:

— O… nu… o, nu… o, nu! Nu eu… te rog… nu eu… te rog!

Atunci m-am uitat la domnişoara Perle pentru prima oară în viaţa mea şi m-am întrebat ce era cu ea.

Eram obişnuit s-o văd în casa asta aşa cum vezi fotoliile tapisate pe care te aşezi din copilărie, fără să le dai vreo atenţie. Într-o zi, nu se ştie de ce, pentru că o rază de soare a căzut pe fotoliu, îţi spui deodată: „Ia te uită, da’ ce curioasă e mobila asta!“ şi descoperi că lemnul a fost lucrat de un artist şi că stofa e deosebit de bună. N-o luasem niciodată în seamă pe

domnişoara Perle.
Făcea parte din familia Chantal, şi atât. Dar cum? în ce calitate? Era o făptură înaltă, slabă, care se silea să rămână neobservată, dar care nu era neînsemnată. Era tratată prieteneşte, mai bine decât o femeie de serviciu, mai puţin bine decât o rudă. Mi-am dat seama dintr-o dată, pe loc, de o mie de nuanţe la care nu fusesem atent până atunci. Doamna Chantal îi spunea: „Perle41’. Fetele îi spuneau „domnişoara Perle“ iar Chantal îi spunea numai „domnişoară”, poate cu un aer mai respectuos.
Am început s-o privesc. Câţi ani o fi avut? Patruzeci? Da, patruzeci. Nu era bătrână fata asta, dar se îmbătrânea singură. Am fost deodată izbit de observaţia asta. Se pieptăna, se îmbrăca, se împodobea ridicol şi totuşi nu era ridicolă, atâta graţie simplă, firească avea făptura ei, o graţie voalată, ascunsă cu grijă. În adevăr, ce fiinţă ciudată! Cum de n-o observasem mai bine? Se pieptăna caraghios, cu o mulţime de zulufi bătrânieioşi şi ridicoli. Sub pieptănătura asta de fecioară conservată, se vedea o frunte mare, liniştită, brăzdată de două cute adânci, două cute de îndelungată tristeţe, apoi nişte ochi albaştri, mari şi blajini, sfioşi, temători, smeriţi, doi ochi frumoşi care rămăseseră naivi, plini de o mirare de fetiţă, de senzaţii tinere şi de amărăciuni care trecuseră peste ei făcându-i mai duioşi, fără să-i tulbure.
întregul ei chip era fin şi discret, unul dintre acele chipuri care se sting fără să se fi uzat sau veştejit de marile emoţii ale vieţii.
Ce gură frumoasă! Ce dinţi frumoşi! Dar s-ar fi spus că nu cuteza să zâmbească!
Am comparat-o cu doamna Chantal. Nu mai rămânea nicio îndoială! Domnişoara Perle era mult mai bine, de o sută de ori mai bine, mai fină, mai nobilă, mai mândră.
Eram uluit de propriile mele observaţii. Se turna şampanie. I-am întins paharul meu reginei, închinând în sănătatea ei cu un compliment bine potrivit. Mi-am dat seama că îi venea să-şi acopere faţa cu şervetul. Apoi, când îşi muie buzele în vinul limpede, toată lumea strigă:
— Regina bea! Regina bea!
Ea se înroşi şi se. Înecă. Toţi râdeau, şi mi-am dat seama că era foarte iubită în familie.
Cum se isprăvi cina, Chantal mă luă de braţ. Era ora trabucului,

oră sfântă pentru el. Când era singur, se ducea să-l fumeze pe stradă. Când avea pe cineva la masă, urcau în odaia unde se afla biliardul şi juca furnind. În seara aceea de epifanie, se făcuse chiar focul în odaie. Bătrânul meu prieten îşi luă tacul, un tac foarte fin, pe care îl frecă grijuliu cu cretă, şt spuse:

— Începe tu, băiete!

Mă tutuia cu toate că aveam douăzeci şi cinci de ani, pentru că mă cunoştea de când eram mic.

Am început partida, am făcut câteva caramboluri, am pierdut alte câteva, dar cum mă gândeam mereu la domnişoara Perle, am întrebat deodată:

— Ia spune-mi, domnule Chantal, domnişoara Perle vă e rudă?

El se opri din joc mirat şi mă privi.

— Cum, nu ştii? Nu cunoşti povestea domnişoarei Perle?

— Nu.

— Tatăl tău nu ţi-a istorisit-o niciodată?

— Nu.

— Ia te uită, ce ciudat! Ei, doamne ce ciudat} Dar e o păţanie întreagă!

Tăcu, apoi vorbi din nou.

— Dacă ai şti ce ciudat pică să mă întrebi asta tocmai azi, de epifanie.

— De ce?

— Ei, de ce! Ascultă. Sunt patruzeci şi unu de ani de atunci, patruzeci şi unu de ani azi, la sărbătoarea epifaniei. Pe atunci locuiam la Rouy-le-Tors, lângă meterezuri. Dar mai întâi trebuie să-ţi spun cum era casa, ca să mă înţelegi bine. Roiiy e clădit pe o coastă sau mai curând pe o colină care domină un ţinut de câmpii. Aveam acolo o casă cu o grădină frumoasă, suspendată, susţinută în aer de bătrânele ziduri de apărare. Casa era în oraş, pe stradă, dar grădina se ridica deasupra câmpiilor. Grădina asta avea o poartă prin care se ieşea în câmpie, la capătul unei scări tăinuite care cobora în grosimea zidului, aşa ca în romane. Prin faţa porţii trecea un drum şi de poartă era agăţat un clopot mare, pentru ca ţăranii, ca să nu facă ocol, ne aduceau pe acolo mărfurile lor.

îţi dai seama cum erau locurile, nu-i aşa? în anul acela de epifanie se împlinise o săptămână întreagă de când ningea. Ai fi zis că e sfârşitul lumii. Când ne duceam pe metereze să privim câmpia, întinderea aceea albă, albă, îngheţată, care strălucea

ca lăcuită, parcă ne îngheţa şi nouă sufletul. Ai fi zis că bunul Dumnezeu împachetase pământul ca să-l trimită în podul lumilor vechi. Te rog. Să crezi că era foarte trist.

Pe atunci locuiam la familia mea şi eram mulţi, foarte mulţi: tata, mama, unchiul meu, mătuşa, cei doi fraţi ai mei şi cele patru verişoare, fetiţe foarte drăguţe. Eu m-am însurat cu cea mai mică. Din toată lumea aceea, numai trei mai trăim azi: nevastă-mea, eu şi cumnata mea care locuieşte la Marsilia. Doamne, cum se destramă o familie! Tremur când mă gândesc! Aveam pe atunci cincisprezece ani, de vreme ce azi am cincizeci şi şase.

Va să zică ne pregăteam să sărbătorim epifania şi eram veseli, foarte veseli! Toată lumea aştepta în salon să fie chemată la cină, când fratele meu mai mare, Jacques, spuse: „De zece minute urlă un câine pe câmpie. Trebuie să fie un biet animal rătăcit.”

Nici nu isprăvise bine de vorbit, când răsună clopotul din grădină. Avea un dangăt adânc de clopot de biserică, care te făcea să te gândeşti la morţi… Toată lumea s-a cutremurat. Tata a chemat servitorul şi l-a trimis să vadă ce e. Am aşteptat tăcuţi, ne gândeam la zăpada care acoperea pământul. Omul s-a întors şi a spus că nu văzuse nimic. Câinele urla mereu, necontenit, şi vocea lui se auzea din acelaşi loc.

Ne-am aşezat la masă, dar eram niţel tulburaţi, mai ales noi, cei tineri. A mers aşa până la friptură, şi pe urmă iată că clopotul a început să bată iar de trei ori la rând, trei bătăi lungi, adânci, care au răsunat parcă până în vârful degetelor noastre şi ne-au tăiat brusc respiraţia. Ne priveam unii pe alţii, cu furculiţele în aer, ascultând mereu, cuprinşi parcă de o teamă nefirească.

în sfârşit, mama a rostit: „Ce ciudat că a lăsat atâta timp până să sune iar. Baptiste, nu te duce singur. Are să te însoţească unul dintre domni£!

Unchiul meu Francois s-a ridicat. Era un fel de Hercule, foarte mândru de puterea lui şi care nu se temea de nimic pe lume. Tata i-a spus: „Ia o puşcă. Nu se ştie ce poate fi.“

Dar unchiu-meu n-a luat decât un baston şi a ieşit numaidecât cu servitorul.

Noi, ceilalţi, am rămas tremurând de nelinişte şi de spaimă, fără să mâncăm, fără să vorbim. Tata încerca să ne liniştească:

„O să vedeţi că e vreun cerşetor sau vreun călător care s-a rătăcit în zăpadă. După ce a sunat o dată şi a văzut că nu i se deschide repede, a încercat iar să găsească drumul şi pe urmă, fiindcă n-a izbutit, s-a întors la poarta noastră.11

Ni s-a părut că unchiul meu lipseşte un ceas. În sfârşit s-a întors furios, ocărind: „Nimic, pe dracu, trebuie să lic un poznaş. Nu e decât câinele ăsta blestemat care urlă departe de ziduri, la vreo sută de metri. Dacă aş fi luat o puşcă, l-aş fi ucis ca să tacă odată.“

Am început iar să mâncăm, dar toată lumea rămăsese îngrijorată. Simţeam că nu se isprăvise, că avea să se petreacă ceva, că clopotul avea să mai sune în curând.

Şi a sunat tocmai în clipa în care tăiam prăjitura regilor. Toţi bărbaţii s-au ridicat dintr-o dată. Unchiul meu Francois, care băuse şampanie, ne asigură cu atâta furie că avea *să-l facă praf,* îneât mama şi mătuşa mea s-au repezit la el ca să-l împiedice. Tata cu toate că era foarte liniştit şi cam lipsit de putere (târa puţin un picior de când şi-l rupsese căzând de pe cal), a spus că avea să se ducă şi el, pentru că voia să vadă ce era. Fraţii mei în vârstă de optsprezece şi douăzeci de ani, s-au dus să-şi ia puştile. Cum nu se uita nimeni la mine, am pus şi eu mâna pe o carabină de grădină şi m-am pregătit să iau parte la expedâeţie.

Am plecat numaidecât. Tata şi unchiul meu mergeau înainte cu Baptiste, care ducea un felinar. Fraţii mei, Jacques şi Paul, îi urmau şi eu veneam după ei, cu toate rugăminţile mamei, care rămăsese pe pragul casei cu sora ei şi cu verişoarele noastre.

începuse iar să ningă de vreun ceas. Copacii erau încărcaţi de zăpadă. Brazii se încovoiau sub veşmântul acela greu şi livid, ca nişte piramide albe, ca nişte căpăţâni de zahăr. Abia deosebeai prin perdeaua cenuşia a fulgilor mărunţi şi grăbiţi copăceii mai mici, palizi, în întuneric. Ninsoarea era atât de deasă îneât zăreai anevoie la zece paşi. Felinarul însă arunca o pârtie mare de lumină în faţa noastră. Mi s-a făcut în adevăr frică, pe când am început să coborâm scara în spirală, tăiată în zid. Mi se părea că în urma mea mai vine cineva, că avea să mă apuce de umeri şi să mă ia cu el. Aş fi vrut să mă întorc, dar nu îndrăzneam, pentru că ar fi trebuit să străbat din nou toată grădina.

Am auzit cum deschideau poarta spre cimp. Apoi unchiul meu a început iar să ocărască: „Ei, drace, iar a plecat! Dacă îi zăresc

umbra măcar, n-o să-mi scape porcul ăsta. T!

Era înspăimântător să vezi câmpia sau, mai curând, s-o simţi în faţa ta, pentru că n-o vedeai. Nu vedeai decât un val de zăpadă fără sfârşit, sus, jos, în faţă, în dreapta, la stânga, pretutindeni.

Unchiul a spus din nou: „Auzi, iar urlă câinele. Am să-l învăţ eu cum se ocheşte. Măcar atâta ispravă să fae.“

Tata însă, care era bun, i-a spus: „Mai bine ne-am duce să căutăm animalul ăsta nenorocit care urlă de foame. Cere ajutor sărmanul. Cheamă ca un om disperat.

Am. Pornit la drum prin perdeaua, prin fulgujaâa deasa, necontenită, prin spuma care umplea aerul şi noaptea, care se mişca, plutea, cădea pe, piele şi o îngheţa, de parcă ar fi ars-o, cu o durere vie şi iute, la fiecare atingere a fulgilor albi.

Ne cufundam până la genunchi în pasta moale şi rece. Trebuia să ridici piciorul foarte sus ca să poţi merge. Pe măsură ce înaintam, lătratul câinelui se auzea mai limpede, mai puternic.

Unchiu-meu strigă: „Uite-l!“ Ne-am oprit ca să-l vedem, ’ aşa cum trebuie să faci cu un duşman pe care îi întâlneşti în întuneric.

Eu nu vedeam nimic. M-am apropiat de ceilalţi şi l-am zărit. Câinele aceia era spăimântător şi fantastic, un câine n. Are, negru, un câine ciobănesc cu păr lung şi cu un cap de lup, în picioare, ia capătul pârtiei lungi de lumină pe care o arunca pe zăpadă felinarul. Nu se clintea. Tăcuse, ne privea.

Unchiul meu a spus: „E curios, nici nu se apropie, nici nu dă înapoi. Mare chef am să-i trag un glonţ!“

Tata a rostit, cu un glas hotărâtor: „Nu, trebuie să-l luăm.“

Atunci fratele meu Jacques a adăugat: „Dar nu a singur. Lângă el mai e ceva.“

într-adevăr, era ceva lângă el, ceva cenuşiu, greu de desluşit. Am pornit iar, cu băgare de seamă.

Când ne-a văzut apropiindu-ne, câinele s-a aşezat pe labele dindărăt. Nu părea să fie rău. Mai curând parcă ar fi fost mulţumit că izbutise să cheme oamenii.

Tata s-a dus drept la el şi i-a mângâiat. Câinele i-a lins mâinile. Am descoperit că era legat de roata unui cărucior, un cărucior de jucărie învelit în. Întregime în trei sau patru cuverturi de lână. Am ridicat cu grijă învelitorile şi, la lumina felinarului pe care

Baptiste îi apropiase de căruţa, asta în miniatură, asemănătoare cu un coteţ pe roate, am zărit un prunc care dormea.

’Am fost atât de uluiţi îneât nu puteam scoate un cuvânt. Tata şi-a venit în fire cel dintâi, şi cum era inimos şi puţin exaltat, a întins mâna peste acoperişul căruciorului şi a spus: „Biet părăsit, vei fi al nostru!“ Apoi i-a poruncit fratelui meu Jacques să împingă „descoperi rea<! noastră spre casă.

Vorbea gândind cu glas tare: „E un copil din dragoste, a cărui sărmană mamă a venit să sune la poarta mea în noaptea asta de epifanie, în amintirea copilului Isus.’ (

S-a oprit din nou şi a strigat cu toată puterea, în întuneric, de patru ori, către patru unghiuri ale zării: „L-am luat la noi!“ Apoi şi-a pus mâna pe umărul fratelui lui şi a şoptit; „Dacă ai fi tras în câine, Francois?...

Unchiul meu n-a răspuns, dar şi-a făcut o cruce mare ■În întuneric, pentru că era foarte credincios, cu toate aerele lui de fanfaron.

Dezlegasem câinele, care ne urma.

Ah! dar ce drăguţă a fost intrarea noastră în casă. Mai întâi ne-a fost foarte greu să urcăm căruciorul prin scara din metereze. Totuşi am izbutit şi l-am împins până în vestibul.

Ce nostimă, ce bucuroasă şi speriată era mama! Şi cele patru verişoare mici (cea mai mică avea şase ani) păreau patru găini în jurul unui cuibar. În sfârşit, copilul care dormea mereu a fost scos din cărucior. Era o fetiţă de vreo şase săptămâni. În scutecele ei s-au găsit zece mii de franci de aur, da, zece mii de franci! pe care tata i-a plasat ca să-i facă zestre. Va să zică nu era copil de oameni săraci... ci poate copilul unui nobil cu vreo mică-burgheză din oraş... sau poate... am făcut mii de presupuneri, dar n-am ştiut niciodată nimic... dar nimic... niciodată nimic... Nici chiar câinele n-a fost recunoscut de nimeni. Nu era de prin locurile acelea. În orice caz, acela sau aceea care venise să sune de trei ori la poarta noastră îmi cunoştea bine părinţii, de vreme ce-i alesese.

Aşa a intrat domnişoara Perle, la vârsta de şase săp/tămâni, în casa Chantal.

Abia mai târziu a fost numită, de altfel, domnişoara Perle. La început a fost botezată „Marie-Simonne Claire’;. Claire trebuia să-i ţină loc de nume de familie.

Te asigur că intrarea noastră în sufragerie a avut ha/, cu ţâncul

acela care se trezise şi care privea în jurul lui la oameni şi lumini, cu ochii lui vagi, albaştri şi tulburi.

Ne-am aşezat iar la masă şi am împărţit prăjitura. Eu eram rege. Am ales-o regină pe domnişoara Perle, ea şi dumneata adineauri. Habar n-avea ea în ziua aceea de onoarea care i se făcea.

A fost deci primită şi crescută în familie. Creştea, anii treceau. Era drăguţă, blândă, ascultătoare. Toată lumea o iubea şi am fi răsfăţat-o îngrozitor, dacă nu ne-ar fi împiedicat mama.

Mama era o femeie părtaşă a ordinii şi ierarhiei. *K* consimţit să se poarte cu Claire ca şi cu propriii ei feciori, dar în acelaşi timp voia ca distanţa care ne despărţea să fie bine marcată şi situaţia bine stabilită.

Aşa că de cum copilul a putut înţelege, i-a povestit ce se întâmplase cu ea şi a făcut să pătrundă în mintea ei încet, cu duioşie chiar, ideea că era o fetiţă pe care cei din familie o adoptaseră numai, o luaseră la ei, că era, în sfârşit, o străină.

Claire a priceput situaţia cu o înţelegere deosebită, cu un instinct surprinzător şi a ştiut să-şi păstreze locul care-i era lăsat cu atâta tact, cu atâta graţie şi gingăşie, îneât tata era emoţionat până la lacrimi.

Chiar mama a fost atât de mişcată de recunoştinţa pasionată şi devotamentul puţin sfios al acestei făpturi drăgălaşe şi calde, îneât a început să-i spună „fiica meatf. Câteodată, când fetiţa făcea un gest frumos, delicat, mama îşi ridica ochelarii pe frunte, ceea ee la ea era un semn de emoţie, şi repeta: „Bine, dar fetiţa asta e o perlă, o adevărată perlă“. Numele ăsta i-a rămas în loc de Claire, care s-a schimbat pentru noi în domnişoara Perle,

Domnul Chantal tăcu. Stătea pe biliard, cu picioarele atâmate şi învârtea o bilă în mâna stângă, pe când cu dreapta mototolea o cârpă cu care ştergeam de obicei punctele însemnate pe tăbliţă şi pe ’c-are o numeam „cârpa pentru cretăt!

Puţin congestionat, cu glasul înăbuşit, vorbea acum pentru el însuşi, pierdut în amintiri, colindând încet printre lucruri şi întâmplări vechi care se trezeau în mintea lui, aşa cum te plimbi în grădina bătrână a familiei, grădină în care ai fost crescut şi în care fiecare copac, fiecare potecă, fiecare plantă, ilicii ascuţiţi, laurii care miros bine, tisele ale căror bobiţe roşii şi grase se fărâmă între degete fac să-ţi răsară la fiecare’pas o întâmplare

măruntă din viaţa ta trecută, una dintre acele întâmplări neînsemnate şi încântătoare care alcătuiesc însăşi urzeala existenţei.

Eu stăteam în faţa lui, rezemat de perete, cu mâinile sprijinite de tacul inutil.

Peste o clipă, el urmă:

— Doamne, ce frumoasă era la optsprezece ani... şi graţioasă... şi desăvârşită... Ah, ce fată frumoasă... frumoasă... frumoasă şi bună... şi cuminte... şi fermecătoare. Avea nişte ochi... nişte ochi albaştri... străvezii... limpezi. „n-am mai văzut alţii ca ei... niciodată!

Tăcu iar. L-am întrebat:

— De ce nu s-a măritat?

A răspuns, dar nu mie, ci cuvântului care fusese rostit: „măritat41.

— De ce? De ce? N-a vrut... n-a vrut. Avea o zestre de treizeci de mii de franci şi a fost cerută de mai multe ori... n-a vrut! Părea tristă în epoca aceea. Era pe vremea când m-am însurat cu vara mea, cu Charlotte, nevastămea, cu care eram logodit de şase ani.

M-am uitat la domnul Chantal şi mi s-a părut că pătrund în sufletul lui, că pătrund dintr-o dată într-una din acele drame umile şi cruda ale inimilor cinstite *şi* drepte, ale inimilor fără pată, ale uneia dintre acele inimi care nu s-au mărturisit, care n-au fost explorate, pe care nimeni nu le-a cunoscut, nici măcar cei care sunt, victimele lor mute şi resemnate.

împins deodată de o curiozitate cutezătoare, am întrej bat: i

— Dumneata ar fi trebuit s-o iei, domnule Chantal *1*

A tresărit, m-a privit şi a spus:

— Eu? Pe cine să iau?

— Pe domnişoara Perle.

— De ce?

— Pentru că *o* iubeai mai mult decât pe *v*ars dumitale.

M-a privit cu ochi ciudaţi, rotunzi, speriaţi, apoi a îngăimat:

— Am iubit-o... eu? Cum? Cine ţi-a spus asta?

— Ei, doamne... e limpede... din pricina ei chiar ai amânat atâta căsătoria cu vara dumitale, care te aştepta de şase ani.

A dat drumul bilei pe care o ţinea în mâna stângă, a apucat cu amândouă mâinile cârpa pentru cretă, şi-a acoperit obrazul cu ea şi a început să plângă cu hohote. Plângea jalnic şi ridicol: prin

urechi, prin nas, prin gură în acelaşi timp, de parcă era un burete pe care-l apeşi. Tuşea, scuipa, îşi sufla nasul în cârpa pentru cretă, îşi ştergea ochii, strănuta şi începea iar să verse lacrimi prin toate orificiile feţei, scoţând din gâtlej un sunet care semăna a gargariseală.

Eu, speriat, ruşinat, aş fi vrut să fug; nu mai ştiam ce să spun, ce să fac, ce să încerc.

Deodată vocea doamnei Chantal a răsunat pe scară:

— Se isprăveşte odată şi fumatul vostru?

Am deschis uşa şi am strigat:

— Da, doamnă, coborâm acum.

Apoi m-am repezit la bărbatul ei şi l-am apucat de braţe.

— Domnule Chantal, prietene Chantal, ascultă-mă, techeamă nevasta. Linişteşte-te, linişteşte-te repede, trebuie să coborâm. Linişteşte-te,

A îngânat:

— Da… da… vin… biata fată… vin… spune-i că vin.

Şi a început să se şteargă conştiincios pe obraz cu cârpa care» de doi sau trei ani, ştergea toate însemnările de pe tăbliţă, apoi se ivi de sub ea, pe jumătate roşu. Pe jumătate alb, cu fruntea, cu nasul, cu obrajii şi cu bărbia mânjite de cretă, cu ochii umflaţi, încă plini de lacrimi.

L-am luat de mâini şi l-am dus în odaia lui, şoptindu-i:

— Lartă-mă, te rog să mă ierţi, domnule Chantal, că te-am supărat… Dar… nu ştiam. „dumneata… dumneata înţelegi…

Mi-a strâns mâna:

— Da… da… sunt clipe grele…

Apoi şi-a cufundat faţa în lighean. După ce şi-a scos-o, tot nu mi s-a părut cum trebuie: mi-a trecut însă prin minte o mică şiretenie. Pentru că era neliniştit, privindu-se în oglindă, i-am spus:

— E destul să povesteşti că ţi-a intrat un fir, de praf în ochi şi pe urmă poţi să plângi cât vrei în faţa tuturor.

A coborât, frecându-şi ochii, în adevăr, cu batista. Toţi s-au neliniştit, au căutat firul de praf pe care nu l-au găsit, apoi au povestit întâmplări asemănătoare, în care fusese nevoie să se cheme doctorul.

Eu mă aşezasem lângă domnişoara Perle şi o priveam chinuit de o curiozitate aprinsă, o curiozitate care devenea suferinţă. În adevăr, trebuie să fi fost foarte frumoasă, cu ochii ei blânzi, atât

de mari, atât de liniştiţi, atât de larg deschişi, îneât părea că nu-i închide niciodată, aşa cum fac ceilalţi oameni. Îmbrăcămintea ei era puţin caraghioasă, adevărată îmbrăcăminte de fată bătrână, care o urâţea dar n-o făcea stângace.

Mi se părea că citesc înăuntrul ei cum citisem adineauri în inima domnului Chantal, că descifrez, de la un capăt la altul, viaţa ei smerită, simplă şi devotată. Şi îmi venea pe buze o nevoie, o nevoie mistuitoare s-o întreb, să aflu dacă şi ea îl iubise. Dacă îndurase şi ea, ca şi el, acea lungă suferinţă tainică, ascuţită, care nu se vede, care nu se ştie, care nu se ghiceşte, dar care răbufneşte noaptea, în singurătatea odăii întunecate. O priveam, îi vedeam inima bătând sub bluza de dantelă, şi mă întrebam dacă Jiinţa asta blândă şi nevinovată gemuse în fiecare seară, înfundată în perna umedă, şi hohotise, eu trupul zguduit de suspine, în căldura patului arzător.

I-am spus încet, cum fac copiii când strică un giuvaei? ca să vadă ce are înăuntru:

— Dacă l-ai fi văzut adineauri pe domnul Chantal pifngând, ţi s-ar fi rupt inima.

Ea a tresărit:

— Cum? Plângea?

— O, da, plângea!

— De ce?

Părea foarte mişcată. I-am răspuns:

— Din pricina dumitale.

— Din pricina mea?

— Da. Mi-a povestit cât te-a iubit odinioară şi cât a suferit pentru că s-a însurat cu actuala lui nevastă şi nu cu dumneata.

Chipul ei palid mi s-a părut că se lungeşte. Ochii ei» totdeauna deschişi, totdeauna liniştiţi, s-au închis deodată atât de repede, îneât mi s-a părut că se închiseseri pentru totdeauna. A alunecat de pe scaun pe podea şi s-a întins acolo încet, uşor, ca o eşarfă căzută..

Am strigat;

— Ajutor! Ajutor! Domnişoarei Perle i s-a făcut rău 3

Doamna Chantal şi fetele ei s-au năpustit şi cum toată lumea căuta apă, un şervet, oţet, mi-am luat pălăria şi am fugit.

Mergeam cu paşi mari, cu inima bătând, eu sufletul plin de remuşcări şi de regrete. Dar din când în când eram mulţumit. Mi se părea că făcusem un lucru lăudabil, necesar.

Mă întrebam: „Am greşit? Am avut dreptate?” Le rămăsese lucrul acesta în "suflet, cum rămâne un glonte într-o fană închisă. N-au să fie acum mai fericiţi? Era prea târziu pentru ca chinul îor să înceapă din nou şi destui de devreme ca să-şi poată aduce aminte de el cu duioşie.

Poate că într-o seară din primăvara viitoare, emoţionaţi de o rază de lună căzută în iarbă, la picioarele ior, printre ramuri, îşi vor prinde şi-şi vor strânge mâna în amintirea acestei lungi suferinţe înăbuşite şi crude. Şi poate că această strângere de mână scurtă va face să le treacă prin vine o fărâmă din acea înfiorare pe care n-o cunoscuseră, şi le va da, acestor morţi înviaţi pentru o clipă, senzaţia iute şi dumnezeiască a beţiei, a nebuniei care ie dă îndrăgostiţilor mai multă fericire într-o singură tresărire, decât pot culege toţi ceilalţi oameni într-o viaţă întreagă.

TATĂL LUI SIMON

Sunase de amiază. Poarta şcolii se deschise şi copiii năvăliră afară, îmbrâncindu-se să iasă mai repede. Dar în loc să se risipească iute şi să se ducă acasă, la masă, cum făceau în fiecare zi, se opriră după câţiva paşi, se adunară în grupuri şi începură să şoptească între ei.

în dimineaţa aceea, Simon, fiul Blanchottei, venise la şcoală pentru prima oară.

Toţi auziseră acasă la ei vorbindu-se despre Blanchotte. Cu toate că era bine primită în lume, mamele vorbeau despre ea cu un fel de compătimire puţin cam dispreţuitoare, care îi pătrunsese şi pe copii, fără să ştie de ce.

Pe Simon nu-l cunoşteau, pentru că nu ieşea niciodată în drum şi nu făcea ştrengării cu ei pe uliţele satului sau pe malul râului. Aşa că nu le plăcea. Îl primiseră cu oarecare bucurie amestecată cu o mare mirare, şi-şi repetaseră unul altuia cuvintele, rostite de un băiat de paisprezece-cincisprezece ani, care părea că ştie multe, după cum clipea de şmechereşte:

— Ştiţi... Simon... n-are tată!

Băiatul Blanchottei se ivi şi el în pragul şcolii.

Avea şapte sau opt ani. Era cam palid, foarte c-urat, părea sfios, aproape stângaci.

Se întorcea acasă, la maică-sa, când, grupurile de colegi care şopteau mereu şi-l priveau cu ochi răutăcioşi şi cruzi de copii care pun la cale ceva, îl înconjurară încet-îneet şi îl închiseră ca

într-un cerc. Stătea acolo încremenit ân mijlocul lor, surprins şi încurcat, neînţelegind ce aveau să-i facă. Dar băiatul care adusese vestea, mândru de primul lui succes, îl întrebă:

— Cum te cheamă pe tine?

El răspunse:

— Simon.

— Simon şi mai cum?

Copilul repetă încurcat:

— Simon.

Băiatul strigă:

— Trebuie să te cheme Simon şi încă intr-un fel,. Aşa… Simon… ăsta nu e un nume.

Gata să plângă, el repetă pentru a treia oară:

— Mă cheamă Simon.

Ştrengarii începură să râdă. Băiatul, victorios, ridică glasul:

— Vedeţi şi voi că n-are tată.

Se făcu tăcere. Copiii erau uluiţi de lucrul acesta extraordinar, cu neputinţă, monstruos: un băieţel care n-are tată. Îl priveau ca pe-o minune, ca pe o fiinţă nefirească şi simţeau că dispreţul mamelor lor pentru Blanchotte, pe care nu şi-l explicaseră până atunci, creştea în. Ei.

Simon se rezemase de un copac ca să nu cada. Stătea ea trăsnit de o nenorocire fără leac. Căuta să se explice. Nu găsea însă ce să le spună, nu putea dezminţi faptul îngrozitor că nu avea tată. În sfârşit, palid, îe strigă la întâmplare:

— Ba da, am şi eu tată.

— Şi unde e? întrebă băietanul.

Simon tăcu; nu ştia. Copiii râdeau, aţâţaţi. Aceşti copii de ţară, asemănători cu nişte jivine mici, erau îmboldiţi de nevoia crudă care împinge găinile dintr-o dată să năvălească asupra uneia dintre ele care a fost rănită.

Simon zări deodată un vecin, copilul unei văduve, pa care îl văzuse totdeauna numai cu maică-sa, cum umbla şi el.

— Nici tu, spuse el, n-ai tată.

— Ba da, răspunse băieţelul, eu am,

— Unde e? întrebă Simon.

— A murit, spuse copilul cu o mindrie nemăsurată. Tata e la cimitir.

Un murmur de aprobare trecu printre ştrengari, ca şi cum faptul de a avea un tată mort, lâ cimitir, l-ar fi înălţat pe colegul

lor, strivindu-l pe cel care n-avea de loc. Şi drăcuşorii ăştia, ai căror taţi erau mai toţi răi, beţivi, hoţi şi aspri cu nevestele lor, se îngrămădeau şi-l strângeau din ce în ce mai tare pe Simon, ca şi cum ei, copiii legitimi, ar. Fi vrut să-l înăbuşe pe cel care era în afara legii.

Deodată, unul care era lângă Simon, scoase limba batjocoritor la el şi strigă:

— N-are tată! N-are tată!

Simon îl apucă cu amândouă mâinile de păr şi începu să-l lovească cu picioarele, în vreme ce îl muşca aprig de obraz. Se iscă o îmbrânceală generală. Cei doi bătăuşi fură despărţiţi. Simon rămase lovit, zgâriat, zdrobit, tăvălit în ţărână, în mijlocul cercului de ştrengari care aplaudau. Când se ridică scuturându-şi maşinal cu mâna cămăşuţa plină de praf, cineva îi strigă:

— Du-te şi spune-i lui taică-tu.

Atunci simţi că în inimă i se prăbuşeşte ceva. Erau mai puternici decât el, îl bătuseră şi nici nu le putea răspunde, pentru că simţea bine că era adevărat, că el n-avea tată. Încercă, plin de mândrie, să lupte câteva clipe cu lacrimile care-l sugrumau. Se înăbuşi, apoi începu să plângă zguduit de suspine, fără glas.

O bucurie sălbatică îi cuprinse pe duşmani şi, fireşte, tot ca nişte sălbatici care încearcă o mulţumire grozavă, se luară de mână şi începură să joace o horă în jurul lui» repetând ca un refren:

— N-are tată! N-are tată!

Dar Simon încetă deodată să plângă. Se înfurie cumplit. Sub picioarele lui erau destule pietre; le culese şi le aruncă din toate puterile în călăii lui. Doi sau trei fură atinşi şi o luară la fugă ţipând. Băieţelul părea atât de înspăimântător, îneât ceilalţi fură cuprinşi de panică. Se risipiră şi fugiră, laşi, cum e întotdeauna mulţimea în faţa unui om ieşit din fire.

Când rămase singur, copilaşul fără tată o luă la fugă spre câmpie, pentru că îşi adusese aminte de ceva care ÎJ făcuse să ia o hotărâre mare. Voia să se înece în râu.

îşi adusese aminte în adevăr că, cu vreo săptămână înainte, un biet nenorocit, un cerşetor, se aruncase în apă pentru că nu mai avea bani. Simon fusese acolo când îl scoseseră din râu şi bietul om, care îi părea de obicei jalnic, murdar şi urât, îl izbise prin înfăţişarea lui liniştită, obrajii lui palizi, barba lungă, udă şi ochii

deschişi, foarte senini. În jurul lui se spunea: „A murit”. Cineva adăugase: „Acum e fericit’1. Simon voia şi el să se înece, pentru că nu avea tată, ca nenorocitul acela care n-avea bani.

Ajunse lângă apă şi o privi cum curge. Câţiva peşti zburdau repezi în unda limpede şi, din când în când, făceau un salt şi prindeau musculiţele care zburau pe deasupra apei. Conteni din plâns pentru că manevra lor îl interesa foarte mult. Dar cum, după clipele de linişte ale unei mari furtuni, se pornesc dintr-o dată vânturi care îndoaie copacii şi aleargă până la marginea zării, tot aşa îl bântuia şi pe el din când în când, cu o durere ascuţită, gândul: „Am să mă înec pentru că n-am tată“.

Era foarte cald, foarte bine. Soarele blajin încălzea iarba. Apa strălucea ca o oglindă. Simon trecea prin clipe de fericire, era cuprins de acea moleşeală care vine după lacrimi, şi ar fi vrut grozav să doarmă acolo, în iarbă, la căldură.

O broscuţă verde sări la picioarele lui. Încercă s-o prindă. Îi scăpă. O urmări şi fu gata s-o prindă de trei ori la rând. În sfârşit o apucă de vârful lăbuţelor de dinapoi şi începu să râdă văzând cum se trudea vietatea să scape, îşi aduna picioarele lungi şi pe urmă le deschidea brusc, le lungea dintr-o dată ţepene ca două bare. În vremea asta, ţinându-şi ochii aţintiţi – ochii rotunzi încercuiţi cu aur – bătea aerul cu lăbuţele dinainte care se zbăteau ca nişte mâini. Simon îşi aduse aminte de o jucărie făcută din scândurele înguste, prinse în cuie, în zigzag, unele deasupra altora, care, printr-o mişcare asemănătoare, manevrau exerciţiul soldăţeilor fixaţi deasupra lor. Atunci se gândi la casa lui, şi pe urmă la maică-sa, şi cuprins de o tristeţe adâncă, începu iar să plângă. Tot trupul îi era scuturat de fiori. Îngenunche şi-şi spuse rugăciunea ca înainte de culcare. Dar nu putu s-o isprăvească^ pentru că fu năpădit de suspine grăbite, furtunoase. Nu se mai gândea la nimic, nu mai vedea nimic în jurul lui, nu mai era ocupat decât cu plânsul.

Deodată o mână grea i se aşeză pe umăr şi o voce groasă îl întrebă:

— Ce te necăjeşte aşa, băieţele?

Simon se întoarse. Un muncitor voinic, cu barba şi părul negre şi creţe, îl privea cu bunătate. Copilul răspunse cu lacrimi în ochi şi-n gâtlej:

— M-au bătut… pentru că… eu… eu… n-am… tată… n-am tată.

— Cum, sp «se omul zâmbind, păi toată lumea are un tată!

Copilul. Mai spuse încă o dată cu greutate, printre sughiţuri de deznădejde:

— Eu… eu… eu n-am.

Atunci muncitorul deveni serios; îl recunoscuse pe fiul Blanchottei şi cu toate că era nou-venit prin partea locului, îi cunoştea vag povestea.

— Haide, spuse el, linişteşte-te, băiete, şi vino cu mine la maică-ta. O să ţi se dea… un tată.

O luară la drum, voinicul de mână cu copilul, şi omul zâmbea iar, pentru că nu-i părea rău s-o vadă pe Blanchotte, despre care se povestea că e cea mai frumoasă fată din ţinut. Poate că-şi mai spunea în mintea lui că o fată care a greşit o dată putea să mai greşească şi a doua oară.

Ajunseră în faţa unei căsuţe albe, foarte curate.

— Aici, spuse copilul, şi strigă: Mamă!

O femeie se ivi, şi muncitorul încetă deodată să mai zâmbească, pentru că înţelese pe loc că nu era de glumit eu fata asta voinică, palidă, care stătea serioasă în prag, ca şi cum ar fi vrut să apere de un bărbat pragul casei în care mai fusese trădată o dată de un altul. Omul, sfios, eu şapca în mână, îngână:

— Uite, doamnă, îţi aduc băieţelul care s-a rătăcit pe malul râului.

Dar Simon sări de gâtul maică-si şi spuse plângând iar:

— Nu, mamă, am vrut să mă înec pentru că ceilalţi m-au bătut… m-au bătut… pentru că n-am tată.

O roşeaţă arzătoare acoperi obrazul tinerei femei; eu inima zdrobită, îşi îmbrăţişă cu patimă copilul. Lacrimi repezi i se rostogoleau pe faţă. Bărbatul, mişcat, rămăsese locului, nemaiştiind cum să plece. Dar Simon se repezi deodată la el şi-i spuse:

— Nu vrei dumneata să fii tatăl meu?

Se făcu tăcere adâncă. Blanchotte, mută şi chinuită de ruşine, se rezemase de perete, cu mâinile pe inimă. Copilul, văzând că nu i se răspunde, rosti iar:

— Dacă nu vrei, am să mă întorc înapoi, să mă înec.

Muncitorul o luă în glumă şi răspunse râzând:

— Bine, vreau.

— Cum te cheamă, întrebă atunci copilul, ca să ştiu ce să le răspund băieţilor când or să vrea să-ţi afle numele?

— Philippe, răspunse bărbatul.

Simon tăcu o clipă, ca să-şi bage bine în cap numele ăsta, apoi întinse braţele împăcat şi spuse:

Atunci, Philippe, tu eşti tatăl meu.

Muncitorul îl ridică în braţe, îl sărută repede pe amândoi obrajii şi fugi în grabă, cu paşi mari.

A doua /A, când copilul intră în clasă, fu primit cu un /imii t răutăcios; la ieşire, când băietanul vru să înceapă iar, Simon îi aruncă în cap, ea pe o piatră, cuvintele «K estea:

Pe tata ÎS cheamă Philippe.

Din toate părţile ţâşniră urlete de bucurie:

— Care Philippe Philippe şi mai cum Ce e aia Philippe?... de unde l-ai mai scos şi pe Philippe ăsta?...

Simon nu răspunse nimic; de neclintit în credinţa lui, îi înfruntă cu privirea, gata mai curând să se lase martirizat decât să fugă de ei. Învăţătorul îi scăpă de copii şi Simon se întoarse la maică-sa.

Timp de trei luni, Philippe, muncitorul cel voinic, trecu des prin faţa casei Blanchottei şi câteodată se încumeta chiar să-i arunce câte o vorbă, când o vedea cosind la fereastră. Ea îi răspundea totdeauna politicos, era totdeauna serioasă, nu râdea niciodată cu el şi nu-l lăsa să intre în casă. Cu toate astea, Philippe îşi închipuia, pentru că era puţin înfumurat, ca toţi bărbaţii, că adesea, când vorbea cu el, Blanchotte era mai îmbujorată decât de obicei.

Dar când ţi-ai pierdut numele bun, e foarte greu să ţ. I-1 redobândeşti şi rămâne pentru totdeauna atât de şubred îneât, cu toată stăpânirea grijulie a Blanchottei, în sat oamenii începură să bârfească.

Simon însă îl iubea foarte mult pe noul lui tată şi aproape în fiecare seară, când amurgea, se plimba cu el. Se ducea sârguitor la şcoală şi trecea foarte demn printre colegii lui, fără să le mai răspundă.

Totuşi, într-o zi, băietanul care îi atacase prima dată îi spuse:

— Ai minţit, n-ai un tată pe care îl cheamă Philippe.

— De ce? întrebă Simon foarte emoţionat,

Băiatul îşi freca mâinile:

— Pentru că dacă ai avea, ar fi bărbatul mamei tale.

Simon se tulbură în faţa justeţei acestui raţionament, însă răspunse:

— Totuşi e tatăl meu.
— Poate, zise băietanul rânjind, dar nu e chiar de-adevărat tatăl tău.
Ţâncul Blanchottei plecă fruntea şi porni visător spre fierăria lui moş Loizon, unde lucra Philippe.
Fierăria asta era parcă îngropată sub copaci, înăuntru domnea întunericul; numai dogoarea roşie ^ unei vetre uriaşe lumina cu reflexe mari cinci fierari cu braţele goale, care loveau în nicovale cu un zgomot asurzitor. Stăteau în picioare, încinşi ca nişte diavoli, cu ochii aţintiţi asupra fierului arzător pe care îl chinuiau şi gândurile lor grele se ridicau şi se lăsau o dată cu ciocanul.
Simon intră nevăzut şi se duse binişor să-şi tragă prietenul de mânecă. Acesta se întoarse. Deodată lucrul se opri şi toţi oamenii se uitară foarte atenţi la ei. Atunci, în mijlocul tăcerii neobişnuite, se auzi vocea subţirică a lui Simon:
— Auzi, Philippe, băiatul Michaudei mi-a spus adineauri că nu eşti tatăl meu de-adevărat.
— De ce? întrebă muncitorul.
Copilul răspunse cu toată nevinovăţia:
— Pentru că nu eşti bărbatul mamei.
Nimeni nu râse. Philippe rămase în picioare, cu fruntea sprijinită de mâinile lui mari, încleştate pe coada ciocanului proptit de nicovală. Se gândea. Cei patru tovarăşi îl priveau, şi Simon, mărunţel între uriaşii ăştia, aştepta neliniştit. Deodată, unul dintre fierari îi spuse lui Philippe, răspunzând parcă gândurilor tuturor:
— Totuşi Blanchotte e o fată bună, cumsecade, harnică şi aşezată, cu toată nenorocirea care i s-a întâmplat, şi ar fi o nevastă cum se cuvine pentru un om de treabă.
— Da, e adevărat, spuseră ceilalţi trei.
Muncitorul continuă:
— E vina ei dacă a greşit? I-a făgăduit că o ia de nevastă. Cunosc şi eu destule care se bucură de cinste azi şi care au făcut la fel.
— Da, e adevărat, răspunseră în cor ceilalţi trei.
Şi urmă:
— Numai bunul Dumnezeu ştie cât s-a trudit sărmana, ca să-şi crească singură băieţelul, şi cât a plâns de când iese din casă numai până la biserică!

— Şi asta-i adevărat, ziseră ceilalţi.
Nu se mai auzeau decât foalele care aţâţau focul din vatră.
Philippe se aplecă deodată spre Simon.
— Du-te şi spune-i mamei tale că am să viu să vorbesc cu ea astă-seară.
Apoi luă copilul de umeri şi-l împinse afară.
Se întoarse la munca lui şi cele cinci ciocane căzură împreună pe nicovale, ca o singură lovitură. Bătură fierul aşa până noaptea, puternici, voinici, veseli, ca nişte oameni mulţumiţi. Dar aşa cum clopotul cel mare al unei catedrale răsună în zilele de sărbătoare pe deasupra dangătului celorlalte clopote, ciocanul lui Philippe domina zgomotul celorlalte şi se repezea în fiecare clipă cu un vuiet asurzitor. Iar el, cu ochii aprinşi, muncea pătimaş, drept, în mijlocul scânteilor.
Cerul era acoperit de stele când Philippe bătu la uşa Blanchottei. Îşi pusese hainele de duminică, o cămaşă curată, şi-şi pieptănase barba. Femeia se ivi în prag şi-i spuse mâhnită:
— Faci rău că vii după căderea nopţii, domnule Philippe.
El vru să răspundă, îngână ceva, apoi tăcu, emoţionat în faţa ei. Ea urmă:
— Pricepi şi dumneata că nu trebuie să se mai vorbească despre mine.
Atunci Philippe izbucni:
— Ce-nsemnătate mai are asta, dacă ai vrea să te măriţi cu mine!
Niciun răspuns, dar i se păru că aude în întunericul odăii răbufnirea căderii unui trup. Intră repede; Simon, culcat în patul lui, prinse cu urechea zgomotul unei sărutări şi câteva cuvinte şoptite încet de maică-sa. Apoi, deodată, fu ridicat de mâinile prietenului său şi cel cara îl ţinea ridicat cu braţele lui de Hercule îi spuse:
— Să le spui colegilor tăi că tatăl tău e Philippe Remy, fierarul, şi că are să le rupă urechile tuturor celor care au să se atingă de tine.
A doua zi, când clasa era plină şi lecţia trebuia să înceapă, Simon se ridică în picioare, palid şi cu buzele tremurând, şi spuse cu o voce limpede:
— Tatăl meu e Philippe Remy, fierarul, şi-a făgăduit c-o să le rupă urechile tuturor celor care s-ar mai atinge de mine.
De data asta nimeni nu mai râse, pentru că îl cunoşteau bine

pe Philippe Remy, fierarul, şi era un tată de care oricine ar fi fost mândru.

m 9

PĂIEREASA

Lxu Leon Hennique

Era către sfirşitul mesei de deschidere a vânătorii la marchizul de Bertrans. Unsprezece vânători, şapte femei tinere şi medicul din partea locului şedeau în jurul marii mese luminate, acoperite de fructe şi de flori.

Venise vorba despre dragoste şi se aprinsese o mare discuţie, veşnica discuţie în jurul întrebării dacă cineva poate iubi cu adevărat de mai multe ori sau numai o dată. Se citară pilde de oameni care nu avuseseră decât o dată o dragoste serioasă; se citau şi alte exemple de oameni care iubiseră puternic şi des. Bărbaţii, în general, susţineau că pasiunea, ca şi bolile, poate lovi de mai multe ori aceeaşi persoană, şi o poate lovi de moarte dacă în faţa ei se ridică o piedică. Cu toate că felul acesta de a vedea lucrurile nu poate fi tăgăduit, femeile, a căror părere se spi'ijinea pe poezie mai mult decât pe observaţie, afirmau că dragostea, dragostea adevărată, dragostea cea mare, nu poate să cadă decât o singură dată asupra unui muritor, că seamănă cu un trăsnet dragostea asta, şi că o inimă atinsă de ea rămâne pe urmă atât de pustiită, de răvăşită, de arsă, îneât niciun sentiment puternic, nici măcar un vis, nu mai pot încolţi în ea.

Marchizul care iubise mult, combatea cu aprindere credinţa asta:

— Vă spun eu că poţi iubi de mai multe ori cu toate puterile şi cu tot sufletul. Îmi vorbiţi despre oameni care s-au sinucis din dragoste, ca dovadă că încă o iubire nu e cu putinţă. Eu vă răspund că dacă n-ar fi făcut prostia de a se sinucide, ceea ce le-a luat orice putinţă de a se îndrăgosti din nou, s-ar fi vindecat, şi-ar fi luat-o de la capăt, mereu, până când ar fi murit de moarte bună. Cu îndrăgostiţii' se petrece acelaşi lucru care se petrece cu beţivii. Cine a băut, va mai bea – cine a iubit, va mai iubi. Asta e o chestiune de temperament.

Doctorul, un bătrân doctor parizian care se retrăsese la ţară, fu luat drept arbitru, şi rugat să-şi spună părerea.

Dar tocmai el n-avea niciuna:

— Aşa cum spunea marchizul, e o chestiune de temperament; eu cunosc o dragoste care a ţinut cincizeci şi cinci de ani fără o

zi răgaz, şi pe care n-a curmat-o decât moartea.

Marchiza bătu din palme.

— 1 Ce frumos! E un vis să fii iubit aşa! Ce fericire să trăieşti cincizeci şi cinci de ani înfăşurat într-o dragoste stăruitoare şi pătrunzătoare! Ce fericit trebuie să fi fost şi cât trebuie să fi binecuvmfat viaţa cel care a fost adorat în chipul acesta!

Doctorul zâmbi:

— Într-adevăr, doamnă, în privinţa asta nu vă înşelaţi; făptura iubită a fost un bărbat. Îl cunoaşteţi, e domnul Chouquet, farmacistul din târg. Şi pe femeie aţi cunoscut-o, era bătrână care dregea scaunele de paie şi venea în fiecare an la castel. Dar am să fiu mai limpede.

Entuziasmul femeilor căzuse; chipul lor dezgustat spunea: „Phi!“ ca şi cum dragostea n-ar fi trebuit să lovească decât oamenii fini şi distinşi, singurii vrednici de interesul persoanelor bine.

Doctorul continuă:

tAcum trei luni am fost chemat la căpătâiul bătrânei acesteia care trăgea să moară. Venise în ajun în căruţa care îi ţinea loc de casă, trasă de gloaba pe care aţi văzut-o, întovărăşită de dulăii ei negri, prietenii şi paznicii ei. Preotul ajunsese înaintea mea. Ne-a făcut executorii ei testamentari şi, ca să înţelegem rostul ultimelor ei dorinţe, ne-a povestit toată viaţa ei. Nu cunosc ceva mai ciudat şi mai sfâşietor.

Şi taică-său, şi maică-sa erau împletitori de paie. N-a avut niciodată o locuinţă cu temelii în pământ.

Când era mică, rătăcea, jerpelită, păduchioasă, jegoasă. Se opreau la intrarea în sate, pe lângă şanţuri. Deshămau calul de la căruţă, calul păştea; câinele dormea, cu botul pe labe; fetiţa se tăvălea în iarbă, în vreme ce tatăl şi mama dregeau, în umbra ulmilor de pe drum, toate scaunele vechi din sat. În casa aceea călătoare nu se vorbea de loc. După cele câteva cuvinte trebuincioase ca să hotărască cineva va colinda pe la toate casele scoţând strigătul cunoscut: „Dregem scaune de paie!“ se apucau să împletească paiele, stând faţă în faţă sau alături unul de altul. Când copilul se depărta prea mult sau încerca să intre în vorbă cu vreun ştrengar din sat, vocea supărată a tatălui o chema înapoi:

— Vino încoa, scârnăvie! Astea erau singurele cuvinte calde pe care le auzea.

După ce a mai crescut, o trimiteau să adune fundurile de scaune stricate. Atunci a făcut câteva mici cunoştinţe din loc în loc cu băieţii, dar de data asta părinţii noilor ei prieteni îşi chemau răstit copiii:

Ia vino încoa, pungaşule! Să te mai văd eu că stai de vorbă cu derbedeii!...

Adesea, copilandrii aruncau cu pietre în ea.

Uneori doamnele îi dădeau câţiva gologani; îi păstra cu grijă.

într-o zi – avea pe atunci cincisprezece ani – trecând prin locurile acestea, s-a întâlnit în spatele cimitirului cu micul Chouquet, care plângea pentru că un coleg îi furase doi bănuţi. Lacrimile acestui mic-burghez, ale unuia dintre copiii pe care şi-i închipuia, în capul ei şubred de dezmoştenită, totdeauna mulţumiţi şi veseli* o tulburară. Se apropie de. El şi când află de ce e necăjit, îi răsturnă în palme toate economiile ei, treizeci şi cinci de centime, pe care el, fireşte, îi luă, ştergându-şi lacrimile. Atunci, nebună de bucurie, îndrăzni să-l sărute. El, pentru că se uita atent la bani, o lăsă. Când văzu că nu e nici respinsă, nici bătută, fetiţa îl sărută din nou, îl sărută din toate puterile ei, din toată inima. Apoi o rupse la fugă!’

Ce s-a petrecut în capul acela prăpădit? S-a îndrăgostit de puştiul acela pentru că îi jertfise averea ei de haimana, sau pentru că îi dăduse prima sărutare caldă? Misterul e acelaşi pentru cei mici, ca şi pentru cei mari.

Luni întregi visă la colţul acela din cimitir şi la băieţel, în nădejdea că are să-l revadă, începu să-şi fure părinţii, ciupind un ban de ici, un ban de dincolo, de la dresul scaunelor, de la cumpărăturile pe care le făcea pentru ei.

Când se întoarse aici, avea doi franci în buzunar, dar nu putu decât să-l zărească pe farmacistul cel mic, foarte curat, dincolo de vitrina prăvăliei lui taică-său, între un borcan roşu şi o tenie.

Şi îl iubi şi mai mult, cucerită, emoţionată, uluită de gloria apei aceleia vopsite, de apoteoza cristalelor strălucitoare.

îi păstră o amintire de neşters şi, când îl întâlni peste un an, în spatele şcolii, jucându-se în bile cu colegii lui, se repezi la el, îl îmbrăţişă şi-l sărută cu atâta violenţă, îneât băiatul începu să urle de frică. Atunci, ca să-l potolească, îi dădu banii pe care-i strânsese: trei franci şi douăzeci de centime, o comoară adevărată, la care el se uita cu ochii holbaţi.

O luă şi se lăsă mângâiat în voie.

Timp de încă patru ani fata îi răsturnă în palme toate economiile, pe care el le lua conştiincios, în schimbul sărutărilor la care se învoia. Odată îi dădu un franc şi cincizeci, altădată doi franci, altădată şaizeci de bani (plângea de necaz şi de umilinţă, dar avusese un an prost)

şi ultima oară cinci franci, o monedă mare, rotundă, care îl făcu să râdă de mulţumire.

Nu se mai gândea decât la el; şi el îi aştepta întoarcerea cu o anumită nerăbdare, alerga în faţa ei când o vedea, şi inima fetiţei sălta de bucurie.

Apoi băiatul se făcu nevăzut. Fusese dus la colegiu.' O află şi ea, întrebând cu dibăcie. Atunci se folosi de o viclenie nesfârşită ca să schimbe drumul obişnuit al părinţilor ei şi să-i facă să treacă pe aici în timpul vacanţei. Izbuti, dar numai după un an de şiretlicuri. Va să zică nu-l văzuse doi ani; abia îl recunoscu, atât era de schimbat, atâta crescuse, se făcuse de frumos şi de impunător, în tunica lui cu nasturi de aur. Se prefăcu că n-o vede şi trecu mândru pe lângă ea.

Fata plânse din pricina asta două zile; şi din clipa aceea suferi nesfârşit.

Se întorcea în fiecare an; trecea prin faţa lui fără să cuteze să-l salute, iar el nu se îndura măcar să-şi întoarcă privirea către ea. Îl iubea cu disperare. Mia spus:

— E singurul bărbat pe care l-am văzut pe lumea asta, domnule doctor; nici nu ştiu măcar dacă mai existau şi alţii.

Părinţii i-au murit. Ea le-a continuat meseria, dar şi-a luat doi câini în loc de unul, doi dulăi cumpliţi, pe care nimeni n-ar fi cutezat să-i înfrunte.

într-o zi, întorcându-se în satul ăsta în care îi rămăsese inima, a văzut o femeie tânără ieşind din prăvălia lui Chouquet, la braţ cu iubitul ei. Era nevasta lui. Se însurase.

în aceeaşi seară, ea s-a aruncat în balta care se afla în piaţa primăriei. Un beţiv întârziat a pescuit-o şi a dus-o la farmacie. Choquet-fiul a coborât în halat ca s-o doctoricească şi, fără să pară că o recunoaşte, a dezbrăcat-o, a fricţionat-o şi apoi i-a spus cu asprime:

— Eşti nebună! Nu trebuie să faci asemenea prostii!

A fost destul ca să se vindece. Îi vorbise! Era fericită pentru încă multă vreme.

Farmacistul n-a vrut să primească niciun ban pentru serviciile

lui, cu toate că ea stărui pătimaş să-l plătească.
Şi toată viaţa ei s-a scurs aşa. Împletea paie gândindu-se la Chouquet. Îl vedea în fiecare an prin vitrină. De la o vreme a început să cumpere de la el provizii de doctorii mărunte. În chipul ăsta îl vedea de aproape şi îi mai dădea încă bani.
Aşa cum v-am spus de la început, a murit astă-primăvară. După ce mi-a spus toată povestea ei tristă, m-a rugat să-i dau celui pe care îl iubise cu atâta răbdare toate economiile ei de o viaţă întreagă, pentru că, spunea ea, nu muncise decât pentru el, răbdase chiar de foame ea să pună deoparte şi să aibă siguranţa că se va gândi la ea, măcar o dată, când va fi moartă.
Mi-a dat deci două mii trei sute douăzeci şi şapte de franci. I-am lăsat preotului douăzeci şi şapte de franci pentru înmormântare şi am luat restul, când femeia şi-a dat sufletul.
A doua zi m-am dus la soţii Chouquet. Îşi sfârşeau masa aşezaţi unul în faţa altuia, graşi şi roşii, mirosind a produse farmaceutice, mândri şi mulţumiţi.
M-au poftit să stau jos; m-au poftit să beau o vişinată, şi eu am primit. Şi mi-am început discursul cu emoţie, convins că aveau să plângă.
Când a înţeles că fusese iubit de haimanaua aceea, de împletitoarea de paie, de muncitoarea aceea ambulantă, Chouquet a sărit în sus de furie, de parcă i-ar fi furat bunul nume, stima oamenilor cumsecade, ceva delicat, care îi era mai scump decât viaţa.
Nevastă-sa, tot atât de scoasă din fire ca şi el, repeta într-una:
— Miloaga aia… miloaga aia… miloaga aia… şi nu mai putea găsi altceva.
El se ridicase, călca cu paşi largi în spatele mesei, cu tichia grecească strâmbată într-o parte. Bombănea:
— Poţi înţelege ceva, doctore? Uite, astea sunt lucruri groaznice pentru un bărbat i Ce să fac? Ah! dacă aş fi ştiut-o pe când trăia, aş fi pus jandarmii s-o aresteze şi s-o arunce în temniţă! Şi n-ar mai fi ieşit de acolo, îţi dau cuvântul meu!
Eram uimit de rezultatul demersului meu pios. Nu ştiam nici ce să spun, nici ce să fac. Dar trebuia să-mi duc la capăt misiunea. Am continuat:
— M-a însărcinat să-ţi dau economiile ei, care sunt de două mii trei sute de franci. Dar cum ceea ce ţi-am adus la cunoştinţă pare să-ţi fie foarte neplăcut, poate că ar fi mai bine să dau

banii ăştia la săraci.
Bărbatul şi femeia m-au privit, încremeniţi de uimire.
Am scos din buzunar banii, nişte sărmani bani din toate ţările şi de toate soiurile, galbeni şi gologani la un loc. Apoi am întrebat:
— Ce hotărâţi?
Doamna Chouquet a vorbit cea dintâi:
— De vreme ce a fost ultima dorinţă a acelei femei... mi se pare că ar fi greu să-i refuzăm.
Bărbatul, niţel încurcat, a continuat:
— Putem, oricum, să cumpărăm cu ei ceva pentru copii.
Am rostit scurt:
— Cum vreţi.
El a urmat:
— Dă-mi-i, sigur, de vreme ce te-a însărcinat ea, o să găsim noi mijlocul să-i întrebuinţăm la vreo faptă bună.
Le-am dat banii, m-am înclinat şi am plecat.
A doua zi Chouquet a venit la mine şi mi-a spus răstit:
— Dar femeia... aceea şi-a lăsat aici căruţa. Ce faci cu căruţa aia?
— Nimic, ia-o dumneata, dacă vrei.
— Foarte bine. Îmi trebuie. Am să fac din ea o colibă pentru grădina mea de zarzavat.
Pleca. L-am chemat înapoi:
— Şi-a lăsat şi calul cel bătrân, şi cei doi câini. Îi vrei?
S-a oprit surprins:
— O Pliu, ce vrei să fac cu ei? Dispune de ei cum vrei.
llâdea!" Apoi mi-a întins mâna, iar eu i-am strâns-o. Ce vreţi? Nu se cuvine ca medicul şi farmacistul dintr-un sat să fie duşmani între ei.
Am păstrat câinii la mine. Preotul, care are o curte mare, a luat calul. Căruţa îi serveşte de colibă lui Chouquet; cu banii a cumpărat cinci obligaţiuni la căile ferate.
Asta e singura dragoste adâncă pe care am întâlnit-o în viaţa mea.
Doctorul tăcu.
Atunci marchiza, cu ochii plini de lacrimi, suspină:
— Hotărât, numai femeile ştiu să iubească!
tSS2

GOLANUL

Cunoscuse zile mai bune, cu toată sărăcia şi infirmitatea lui.

La cincisprezece ani o căruţă îi strivise amândouă picioarele pe şoseaua care duce la Varville. De atunci cerşea, tirându-se de-a lungul drumurilor, prin curţile gospodăriilor ţărăneşti, hâţânându-se pe cârjele care îi făcuseră umerii să se ridice până la urechi. Capul îi părea cufundai între doi munţi.

Nicolas Toussaint ’, copil găsit într-un şanţ de preotul din Billettes în ajunul zilei morţilor şi botezat din pricina asta cu acest nume, crescut fără milă, neştiutor de carte, schilodit după ce băuse câteva pahare de rachiu pe care i le dăduse brutarul satului, aşa, ca să facă haz, şi

1 *La Toussaint* – sărbătoarea tuturor sfinţilor (1 noiembrie) în calendarul catolic, şi în care se pomenesc morţii.

de atunci vagabond, nu ştia să facă altceva decât să întindă mâna.

Odinioară baroana d’Avary îl lăsa să doarmă într-un fel de firidă plină de paie, alături de curtea de păsări, în ferma care ţinea de castel; aşa era sigur, în zilele în care flămânzea rău, că va găsi totdeauna la bucătărie o bucată de pâine şi un pahar de cidru. Uneori primea acolo şi câţiva gologani pe care-i arunca doamna cea bătrână din capul scării sau de la ferestrele odăii ei. Acum doamna murise.

În sate nu i se mai dădea nimic: prea îl cunoşteau, se plictisiseră de patruzeci de ani să-l vadă ducându-şi de la o cocioabă la alta trupul învelit în zdrenţe, strynb pe cele două labe de lemn. Şi cu toate astea el nu voia să plece, pentru că nu cunoştea pe faţa pământului altceva afară de ţinutul ăsta, de aceste trei sau patru cătune în care îşi dusese viaţa nenorocită. Îşi trăsese graniţe la cerşetorie şi n-ar fi trecut niciodată peste marginile pe care nu era deprins să le calce.

Nici nu ştia dacă lumea se mai întindea mult dincolo de copacii care-i închiseseră’ vederea. Şi nici nu se întreba. Când ţăranii, sătui de a-l întâlni întotdeauna! a marginea ogoarelor sau de-a lungul şanţurilor îi strigau: „De ce nu te mai duci şi prin alte sate, în loc să te tuşeşti tot pe aici? —’ el nu răspundea şi se îndepărta, prins de o vagă frică, de necunoscut, de o frică de om sărac, care se teme nelămurit de o mie de lucruri, de chipuri noi, de ocări, de privirea bănuitoare a oamenilor caro nu te cunosc, şi de jandarmii care merg doi câte doi pa drumuri şi din pricina cărora se tupila, din instinct, în tufişuri sau îndărătul grămezilor de pietre.

Când îi vedea de departe, strălucind în soare, dovedea deodată o sprinteneală ciudată, o sprinteneală de dihanie, ca să-şi găsească o ascunzătoare. Îşi dădea drumul de pe cârje, se lăsa să cadă ca o cârpa, se făcea ghem, mic, nevăzut, unâ cu pământul, ca iepurele în culcuş, conto pindu-şi zdrenţele întunecate cu pământul.

Cu toate astea nu avusese niciodată de-a face cu ei. Dar le avea în sânge, de parcă le-ar fi moştenit, teama şi viclenia asta de la părinţii pe care nu şi-i cunoscuse.

N-avea niciun liman, niciun acoperiş deasupra capului, nicio colibă, niciun adăpost. Dormea pretutindeni, vara, iarna se strecura în şuri sau în staule cu o dibăcie rară. O tulea de acolo totdeauna înainte ca cineva să-şi fi dat seama de prezenţa lui. Cunoştea găurile prin care se putea pătrunde în clădiri, şi cum mânuirea cârjelor dăduse braţelor lui o putere uluitoare, se suia numai cu ajutorul mâinilor până în podurile de fân în care rămânea uneori patru-cinci zile fără să facă o mişcare, dacă adunase până a ajunge acolo destule merinde.

Trăia în mijlocul oamenilor ca sălbăticiunile din pădure, fără să cunoască pe nimeni, fără să iubească pe nimeni, trezind în ţărani numai un soi de dispreţ nepăsător şi de potrivnicie resemnată. Fusese poreclit „Clopotula, pentru că se legăna între pripoanele lui de lemn ca un clopot între stâlpii lui de susţinere.

Nu mâncase de două zile. Nimeni nu-i mai dădea nimic. Se săturaseră de el. Ţărancele îi strigau din prag, de departe, când îl vedeau apropiindu-se:

— Ia pleacă de aici, mocofane! Păi ţi-am dat şi acu trei zile o bucată de pâine!

Se răsucea în loc pe proptelele lui şi se ducea la casa vecină, unde era primit la fel.

Femeile îşi spuneau, de la o uşă la alta:

— Doar n-o să-l hrănim pe trândavul ăsta tot anul.

Şi cu toate astea, trândavul avea nevoie să mănânce în fiecare zi.

Străbătuse Saint-Hilaire, Varville şi Billettes, fără să capete un gologan sau o coajă de pâine. Mai avea o nădejde: la Tournesolles. Dar trebuia să facă până acolo două leghe pe şosea şi se simţea atât de obosit, de nu se mai putea târî, pentru că pântecele îi era tot atât de gol ca buzunarul.

Totuşi se aşternu la drum.

Era în decembrie, un vânt rece alerga peste câmpie, sufla în ramurile goale; norii goneau peste cerul scund şi întunecat, grăbindu-se nu se ştie unde. Schilodul înainta încet, mişcându-şi anevoie cârjele una după alta, sprijinindu-se pe piciorul răsucit care îi rămăsese, piciorul care sfârşea cu o labă boantă şi era învelit într-o zdreanţă.

Din vreme în vreme se aşeza pe marginea şanţului şi se odihnea câteva minute. Foamea îi cufunda sufletul într-o spaimă încâlcită şi grea. Nu avea decât un gând: „să mănânce“, dar nu ştia prin ce mijloc.

Timp de trei ceasuri trudi pe drumul acela lung; apoi când zări pomii satului, începu să se grăbească.

Primul ţăran pe care-l întâlni şi căruia îi ceru de pomană, îi răspunse:

— Iar eşti pe aici, pramatie bătrână! N-o să scăpăm niciodată de tine?

Clopotul se îndepărta. În fiecare prag fu bruftuit, fu gonit fără să. I se dea nimic. El îşi continuă totuşi colindul, răbdător şi încăpăţânat. Nu se alese cu niciun ban.

Atunci se duse pe la gospodăriile mai mari, trecând peste ogoarele muiate de ploaie, atât de sleit îneât abia putea să-şi mai urmărească cârjele. Îl alungară de pretutindeni. Era una dintre acele zile friguroase şi triste, în care inimile se ghemuiesc, în care minţile se răzvrătesc, în care sufletul e întunecat şi mâna nu se deschise nici ca să dăruie, nici ca să ajute.

După ce colindă pe la toate casele pe care le cunoştea, se îndreptă către şanţul care mergea de-a lungul curţii jupânului Chiquet şi se prăbuşi într-un colţ. Se desprinse, ca să spunem aşa, dintre cârjele lui înalte, şi îşi dădu drumul de-a lungul lor, după ce le lăsă să-i lunece de sub braţe. Şi rămase aşa multă vreme, neclintit, chinuit de foame, dar prea îndobitocit ca să-şi înţeleagă până în adânc nesfârşita mizerie.

Aştepta nu ştiu ce, cu acea nelămurită aşteptare care rămâne necunoscută în noi. Aştepta lângă curtea aceea,

Sub vântul îngheţat, ajutorul misterios pe care îl aştepta totdeauna de la cer sau de la oameni, fără să se întrebe nici cum, nici pentru ce, nici prin cine îi putea veni. Un pâlc de găini negre trecu, eăutând hrană în pământul care hrăneşte toate făpturile. Ciuguleau în fiecare clipă un viermuş nevăzut, apoi îşi

urmau căutarea înceată şi sigură.

Clopotul le privea fără să se gândească la nimic; apoi îi veni gândul, mai curând din pântece decât din cap, mai curând o senzaţie decât o idee, că una dintre acele păsări ar fi bună de mâncat, friptă pe un foc de găteje.

Nu bănui nicio clipă că avea să săvârşească un furt. Luă o piatră care îi era la îndemână şi, cum era dibaci, ucise pe loc, dintr-o lovitură, pasărea care se afla mai aproape de el. Găina căzu pe-o parte, bătând din aripi. Celelalte o luară la fugă, legănându-se pe labele lor subţiri şi *Clopotul,* căţărându-se iar pe cârji, porni să-şi culeagă prada, cu mişcări aidoma celor ale găinilor.

Când ajunse la trupul mic, negru, pătat cu roşu pe cap, căpătă o lovitură atât de grozavă în spinare, îneât scăpă cârjile şi se rostogoli pe pământ, încă vreo zece paşi. Jupânul Chiquet, scos din fire, se repezi ia pungaş şi începu să-l snopească în bătaie, lovindu-l ca un smintit, aşa cum loveşte un ţăran care a fost furat, trăgându-i schilodului care nu se putea apăra pumni şi genunchi unde nimerea.

Argaţii din fermă alergară şi ei, şi începură să-l buşească pe cerşetor, alături de stăpân. Apoi, când obosiră bă. Tându-l, îl culeseră de pe jos şi-l duseră să-l închidă în pivniţa de lemne, până când aveau să aducă jandarmii.

Clopotul, pe jumătate mort, sângerând şi crăpând de foame, rămase culcat jos. Se făcu seară, apoi noapte, apoi veniră zorile. Tot nu mâncase nimic.

Către prânz se iviră jandarmii şi deschiseră uşa cu prudenţă, aşteptându-se la o împotrivire, pentru că jupânuî Chiquet le spusese că fusese atacat de golan şi se apărase cu mare greutate.

Brigadierul strigă:

— Hei, sus!

Dar *Clopotul* nu se mai putea ridica; încercă să se salte pe haracii lui şi-nu izbuti. Crezură că se preface, că încearcă o şiretenie, că e vorba de reaua-voinţă a unui tâlhar, şi cei doi oameni înarmaţi îl apucară înghiontindu-l şi-l puseră cu forţa pe cârji.

Il cuprinsese frica, frica înnăscută de curelele lor galbene, frica vânatului în faţa vânătorului, a şoarecelui în faţa pisicii. Izbuti, prin silinţe supraomeneşti să stea în picioare.

— La drum! spuse brigadierul.

Clopotul porni. Toţi oamenii fermei îl priveau cum pleacă. Femeile îi arătau pumnul; bărbaţii rânjeau, îl înjurau. În sfârşit, fusese prins! Bine că scăpaseră de el!

Se depărtă între cei doi paznici. Găsi energia disperată care îi trebuia ca să se mai târască încă până seara, prostit, nemaiştiind ce se petrece cu el, prea speriat ca să mai priceapă ceva.

Oamenii pe care îi întâlnea se opreau să-l vadă trecând şi ţăranii îngânau:

— O fi v-un hoţ!

Când se întuneca, ajunseră în capitala cantonului. Nu venise niciodată până acolo. Nu înţelegea de toc ce se petrecea, nici ceea ce se mai putea petrece mai departe. Toate lucrurile astea cumplite, neprevăzute, chipurile şi casele astea noi îl uluiau.

Nu scoase un cuvânt, pentru că n-avea nimic de spus. De altfel, de atâţia ani de când nu mai vorbea cu nimeni, pierduse obiceiul vorbirii. Şi gândul lui era prea încurcat ea să se formuleze în cuvinte.

Fu închis în închisoarea oraşului. Jandarmii nu se gândiră că avea poate nevoie să mănânce, şi fu lăsat până a doua zi.

Dar când veniră să-i ia un interogatoriu, în zori, îl găsiră mort pe podea. Ce surpriză!

BOITELLE

Lui Robert Pinchon

Moş Boitelle (Antoine) era specializat în ţinutul acela în toate treburile murdare. De câte ori avea cineva de curăţat un şanţ, un loc pe care fusese pus bălegarul, o hazna, un canal, o groapă împuţită oarecare, îl chema pe el.

Venea cu instrumentele lui de curăţitor de haznale şi cu saboţii slinoşi, şi se aşeza la muncă, gemând necontenit peste lucrul pe’care îl făcea. Când era întrebat de ce făcea treaba asta dezgustătoare, răspundea resemnat:

— Ei, pe dracu, pentru copiii mei, ca să-i hrănesc. Asta aduce mai mult câştig decât alta.

în adevăr, avea paisprezece copii. Când îl întrebai ce mai fac, răspundea cu nepăsare:

— Au mai rămas opt acasă. Unu e în armată şi cinci sunt căsătoriţi.

Când voiai să ştii dacă s-au căsătorit bine, răspundea aprins:

— Eu nu m-am amestecat. Nu m-am amestecat de loc. S-au căsătorit cum au vrut. Nu trebuie să te bagi cu gusturile tale, că nu iese bine. Eu fac meseria asta împuţită numai fiindcă părinţii mei s-au băgat peste gusturile mele. Altfel, aş fi ieşit şi eu un muncitor ca ăilalţi.

Iată cum se amestecaseră părinţii în gusturile lui.

Pe vremea aceea era soldat, îşi făcea stagiul la Havre, şi nu era nici mai prost, nici mai deştept decât ceilalţi, poate doar ceva mai mărginit decât ei. Cea mai mare plăcere a lui în timpul orelor libere era să se plimbe pe cheiul pe care se adunau negustorii de păsărele. Se plimba când singur, când cu câte un consătean, de-a lungul coliviilor în care papagalii cu spatele verde şi cu capul galben, din Amazoane, papagalii cu spatele cenuşiu şi cu capul roşu, din Senegal, araşii uriaşi care par nişte. Păsări cultivate în seră cu penele lor înflorate, cu cozile şi moţurile lor, peruşele de toate mărimile, care par vopsite cu o grija migăloasă de către un Dumnezeu miniaturist, şi păsărelele mici, mici de tot, jucăuşe, roşii, galbene, albastre şi pestriţe, îşi amestecă ţipetele cu zgomotul cheiului şi aduc în vuietul puternic al vapoarelor descărcate, al trecătorilor şi al căruţelor larma violentă, ascuţită, piuitoare, asurzitoare a pădurii îndepărtate şi fantastice.

Boitelle se oprea cu ochii holbaţi, cu gura căscată, rîzând, fermecat, arătându-şi dinţii cacatoeşilor prizonieri care salutau cu moţul lor alb sau galben roşul strălucitor al pantalonilor şi alama centironului lui. Când întâlnea câte o pasăre care vorbea, începea să-i pună întrebări, şi dacă vietatea era dispusă să răspundă în ziua aceea, era vesel şi mulţumit până scara. Se prăpădea de plăcere şi când se uita la maimuţe, şi nu credea că există un lux mai mare pentru un om bogat decât să aibă maimuţe, aşa cum ar avea câini şi pisici. Avea în sânge gustul acesta, gustul pentru exotic, cum alţii au gustul pentru vânătoare sau pentru pescuit, pentru medicină sau pentru preoţie. De câte ori ieşea pe uşa cazărmii, nu se putea împiedica să nu se ducă pe chei, atras de o mare dorinţă. *G* într-o zi când se oprise aproape în extaz în faţa unui araraca monstruos care îşi umfla penele, se apleca, se îndrepta, părea că face reverenţe ca la curtea din ţara papagalilor, văzu deschizându-se uşa unei cafenele mici, lipită de prăvălia păsărarului, şi o negresă tânără, legată la cap cu o basma roşie, ieşi şi se apucă să măture spre

stradă dopurile şi nisipul de pe duşumeaua cafenelei.

Atenţia lui Boitelle se împărţi numaidecât între pasăre şi femeie. N-ar fi putut spune la care dintre aceste două fiinţe se uita cu mai multă uimire şi mai multă plăcere.

Negresa, după ce mătură în drum gunoaiele din cafenea, ridică ochii’şi rămase şi ea uluită în faţa uniformei soldatului. Stătea dreaptă în faţa lui, eu mătura în mână, ca şi cum ar fi prezentat arma, pe când araraca se ploconea necontenit. Soldatul fu stânjenit după câteva clipe de atenţia asta şi plecă mai departe, cu paşi-’mărunţi, ca să nu pară că bate în retragere.

Dar se întoarse. Trecea aproape în fiecare zi prin faţa Cafenelei Coloniilor şi zărea adesea prin ferestrele ei siujnicuţa neagră care îi servea pe marinarii din port cu bere şi rachiu. Câteodată ieşea şi ea în stradă, când îl zărea. În curând, începură să-şi zâmbească ca două cunoştinţe, fără să-şi fi vorbit vreodată, şi Boitelle simţea că-i bate inima când vedea strălucind linia luminoasă a dinţilor fetei între buzele ei Întunecate.

într-o zi, intră în sfârşit în cafenea şi rămase uluit când o auzi vorbind franţuzeşte ca toată lumea. Sticla de limonadă din care primi şi ea să bea un pahar rămase neuitat de bună în amintirea soldatului. Începu să vină regulat, ca să bea în cârciumioara asta din. Port toate bunătăţile lichide pe care i le îngăduia punga.

Se gândea necontenit ca la o sărbătoare, ca la o fericire, la imaginea mâinii negre a slujnicuţei care îi turna câte ceva în pahar, pe când dinţii ei râdeau mai strălucitori decât ochii. După două luni erau prieteni buni şi Boitelle, după ce îi trecu mirarea văzând că negresa era la fel cu toate fetele cumsecade din. Satul lui, că respecta economia, munca, religia şi buna-cuviinţă, o iubi şi mai tare, se îndrăgosti de ea atât de rău îneât vru s-o ia de nevastă.

îi spuse planul lui şi ea jucă de bucurie. Avea şi ea câţiva bani deoparte, lăsaţi de o vânzătoare de stridii, care o culesese de pe cheiul din Havre, unde o lăsase un căpitan american. Căpitanul o găsise când avea vreo şase ani, ghemuită pe un balot de bumbac în cala vasului, cu câteva ceasuri după plecarea lui din New York. Când ajunsese la Havre, dăduse în grija milostivei vânzătoare de scoici puiul mic, negru, ascuns pe bordul corăbiei lui, nu ştia nici el de cine şi când. Când murise precupeaţa, tânăra negresă intrase servitoare la Cafeneaua Coloniilor.

Antoine Boitelle adăugă:
— O să se facă, dacă părinţii n-o să aibă nimic împotrivă. Eu n-am să fac niciodată nimic fără voia lor, m-a uzi, nimic! Am să aduc eu vorba despre asta, pi-ima dată când tn-oi duce în sat.

Săptămâna următoare căpătă o permisie de douăzeci şi patru de ore şi plecă la familia lui, care avea o gospodărie mică la Tourteville, lângă Yvetot.
Aşteptă sfârşitul mesei, ceasul la care cafeaua botezată cu rachiu deschidea inimile, şi le spuse părinţilor că găsise o fată pe gustul lui, atât de pe gustul lui, îneât nu mai putea exista alta în lume care să i se potrivească atâta.
Bătrânii deveniră numaidecât prudenţi la cuvintele astea şi îi cerură lămuriri. El nu le ascunse nimic, afară de culoarea pielii ei.
Era o servitoare fără avere, dar harnică, econoamă, curată, cinstită şi înţeleaptă. Toate lucrurile astea preţuiau mai mult decât banii în mâinile unei gospodine nepricepute. De altfel avea şi ea câteva parale, lăsate de o femeie care o crescuse, câţiva gologani, aproape o mică zestre, o mie cinci sute de franci la Casa de depuneri. Bătrânii începură să se înduplece, cuceriţi de cuvintele lui şi de altfel încrezători în judecata fiului lor, când ajunse la punctul delicat. El râdea puţin încurcat:
— Un singur lucru ar putea să nu vă placă. Nu e albă de loc.
Ei nu înţelegeau şi băiatul trebui să le explice îndelung, pe ocolite, ca să nu-i sperie, că făcea parte din rasa întunecată pe care ei n-o cunoşteau decât din cărţile cu poze.
Bătrânii fură cuprinşi de nelinişte, de mirare, de teamă, ca şi cum le-ar fi spus că vrea să se însoare cu diavolul.
Mama spunea:
— Neagră? Dar cât e de neagră? Şi peste tot?
Ei răspundea:
— Sigur! Peste tot, aşa cum eşti tu albă peste tot!
Tata stăruia şi el:
— E neagră? Adică e neagră ca ceaunul?
Fiul răspundea:
— Poate că niţel mai puţin! E neagră, dar nu de un negru care să te scârbească. Şi anteriul părintelui e negru, dar nu mai urât decât nişte odăjdii albe.

Tatăl întreba:
— Da’ În ţara ei *sini* altele şi mai negre?
Fiul exclama convins:
— Fără îndoială 1
Dar bătrânul dădea din cap:
— Urâcios lucru.
— Nu e de loc urâcios, fiindcă te deprinzi cât ai clipi din ochi.
Mama întreba:
— Barem creştinii ăştia n-or i’i murdărind albiturile mai. Repede decât ăilalţi?
— Nu le murdăresc mai repede decât tine, fiindcă asta e culoarea lor.
În sfârşit, după multe întrebări, rămase înţeles ca părinţii s-o vadă pe fată înainte de a se hotărî, şi băiatul, care îşi termina stagiul luna următoare, s-o aducă acasă. Stând de vorbă cu ea, aveau să se hotărască dacă nu era prea neagră ca să poată intra în familia Boitelle.
Antoine le spuse atunci că duminică • 22 mai, în ziua care avea să se elibereze, va veni la Tourteville’ cu prietena lui.
Fata se îmbrăcase pentru vizita la părinţii iubitului ei cu cele mai frumoase şi mai ţipătoare veşminte pe care le avea în care dominau galbenul, roşul şi albastrul. Părea împodobită pentru o sărbătoare naţională. *
În gară, când plecară din Havre, toată lumea se uita la ea şi Boitelle era mândru că ţine de braţ o persoană care atrăgea atenţia tuturor. Pe urmă, în vagonul de. Clasa a treia în care se aşeză alături de el, îi ului atât da tare pe ţărani, îneât cei. Din compartimentele alăturate se suiau în picioare pe bănci ca s-o cerceteze pe deasupra pereţilor despărţitori de lemn. Un copil începu să ţipe de frică când o văzu. Şi altul îşi ascunse faţa în şorţul maică-si.,
Totuşi toate merseră bine până la gara la care trebuiau să coboare. Dar când trenul îşi încetini mersul Înainte de Yvetot, Antoine începu să simtă că nu-i e la îndemână, ca înaintea unei • inspecţii, când nu era pregătit ta teorie. Se aplecă peste fereastră şi îl zări de departe în*
pe îaică-său, care ţinea Mul calului înhămat la droşcâ şi pe maică-sa care venise până la zăplazul unde se opriseră mulţi gură cască.
Coborî el înainte, îi întinse mâna dragei lui şi se îndreptă spre

familie, ţinându-se drept de parcă ar fi escortat un general.

Mama, când o văzu pe cucoana aceea neagră şi bălţată în tovărăşia fiului ei, rămase atât de încremenită, îneât nu mai putu deschide gura, iar tatăl se trudea din greu să ţină în frâu calul, care se ridica în două picioare, fie din pricina locomotivei, fie a negresei. Dar Antoine, cuprins deodată de bucuria năvalnică de a-şi vedea părinţii, se repezi cu braţele deschise, îşi sărută mama, îşi sărută tatăl cu toată spaima calului, apoi se întoarse către tovarăşa lui, pe care trecătorii uluiţi se opreau din drum s-o privească, şi rosti:

— Uite-o! V-am spus că te zăpăceşte puţin când o vezi întâi, dar cum o cunoşti, pe cinstea mea că nu găseşti ceva mai drăguţ pe lumea asta. Spuneţi-i bună ziua, să nu se piardă cu firea.

Atunci mama Boitelle, intimidată, gata să-şi piardă capul, făcu un fel de reverenţă şi tata îşi scoase şapca şoptind:

— Bine ai venit.

Apoi se suiră în droşcă fără să mai întârzie. Femeile se aşezară pe cele două scaune din fund care le săltau la fiecare hop al drumului şi bărbaţii pe bancheta din faţă.

Nimeni nu scotea un cuvânt. Antoine, neliniştit, fluiera un cântec de la cazarmă; tatăl biciuia calul şi mama se uita cu coada ochiului, cu priviri lunecoase de dihor. La negresa ai cărei pometţi şi frunte străluceau în soare ca nişte ghete bine văcsuite.

Antoine se întoarse, vrând să rupă tăcerea:

— Ei, nimeni nu vorbeşte?

— Să ne deprindem, răspunse bătrână.

El urmă:

f

— Hai, spune-i fetiţei povestea cu alea opt ouă ale găinii tale. ’

Era o întâmplare cu haz, celebră în familie. Dar pentru că maică-sa tăcea mereu, înţepenită de emoţie, începu râă povestească el istoria asta neuitată, prăpădindu-se de râs. Tatăl, care o ştia pe dinafară, se lumină de la ’primele cuvinte. Mama îi urmă şi ea în curând pilda şi, când ajunse la momentul cel mai caraghios, negresa izbucni şi ea într-un hohot de râs atât de zgomotos, atât de năvalnic, atât de furtunos, îneât calul, aţâţat, alergă o bucată de vreme în galop.

Acum făcuseră cunoştinţă. Începură să stea de vorbă.

Cum ajunseră, după ce toată lumea coborî din droşcă, după ce îşi duse prietena într-o odaie ca să-şi schimbe rochia pe. Care ar fi putut-o murdări gătind o mâncare bună cum ştia ea, o mâncare sortită să-i cucerească pe bătrâni începând cu stomacul, băiatul îşi trase părinţii în faţa porţii,. Şi-i întrebă cu inima bătând:

— Ei, ce ziceţi?

Tata tăcu. Mama, mai curajoasă, spuse:

— E prea neagră! Zău, e prea de tot! Era să mi se facă rău.

— O să vă obişnuiţi, spuse Antoine.

— Poate, dar nu aşa de repede.

Intrară în casă şi bătrână fu mişcată când o văzu pe negresă gătind. Cu toate că era în vârstă, îşi sumese fusta şi o ajută şi ea.

Prânzul fu bun, lung, vesel. După-masă, când făcură o plimbare, Antoine îl luă de o parte pe taică-său:

— Ei, ce zici, tată?

Ţăranul nu se prindea niciodată cu vorba:

— Eu nu zic nimic. Înti-eab-o pe maică-ta.

Antoine se duse atunci lângă maică-sa şi o opri din urmă:

— Ei, mamă, ce zici?

— Dragă băiete, zău că e prea neagră. Să fi fost numai un pic mai puţin, nu m-aş împotrivi. Dar aşa, e prea de tot. Ai zice că e dracu!

El nu mai stărui, ştiind că bătrână era întotdeauna încăpăţânată, dar simţi o furtună de amărăciune în inimă. Se gândea ce putea să Iacă, ce putea să născocească şi se minuna că fata nu-i cucerise până acum, aşa cum îi răpusese pe el. Mergeau toţi patru agale prin holde, deveniseră iar treptat tăcuţi. Când treceau pe lângă un gard, gospodarii erau în poartă, copiii se căţărau pe movile, – toată lumea se năpustea în drum, ca s-o vadă pe „arăpoaica“ pe care o adusese fiul lui Boitelle. Vedeau în depărtare oameni care alergau peste câmpuri, aşa cum se dă fuga de obicei când bate toba la panoramă. Bătrânii Boitelle, spăimântaţi de curiozitatea semănată de trecerea lor prin sat, grăbeau pasul, unul lângă altul. Îşi lăsaseră cu mult în urmă băiatul, pe care fata îl întreba ce cred părinţii lui despre ea.

El răspunse,. Şovăind, că nu se hotărâseră încă.

În piaţa din faţa bisericii însă se îngrămădi atâta lume din

casele răscolite de curiozitate, înеât bătrânii Boitelle o luară la fugă în faţa mulţimii care creştea mereu, şi se întoarseră acasă, pe când Antoine, clocotind de furie, înainta măreţ cu draga lui de braţ, printre ochii căscaţi de uimire.

Înţelegea că se isprăvise, că nu mai era nicio nădejde, că n-avea să se mai însoare niciodată cu negresa. O înţelegea şi ea. Când se apropiară de casă, începură să plângă amândoi. Cum ajunseră, fata îşi scoase din nou rochia ca s-o ajute pe bătrână la treabă. O urmă pretutindeni, în staul, în grajd, făcând tot ce era mai greu şi repetând necontenit:

— Lasă-mă pe mine, doamnă Boitelle.

Când se înseră, bătrână, înduioşată, dar neclintită, îi spuse băiatului:

— Ce să zic, e o fată cumsecade. Păcat că e aşa de neagră, dar zău, e prea neagră. N-o să mă pot obişnui, trebuie să plece înapoi, prea e neagră.

Tânărul Boitelle îi spuse dragei lui:

— Nu vrea, i se pare că eşti prea neagră. Trebuie să te întorci. Am să te duc până la gară. Lasă, nu te necăji. Am să vorbesc eu cu ei după plecarea ta.

O petrecu până la gară, dându-i mereu nădejdi, o sărută, o urcă în tren şi se uită cu ochii umflaţi de plâns cum se îndepărtează vagoanele.

! li rugă degeaba pe bătrâni: ei nu se înduplecară niciodată.

Antoine Boitelle, de câte ori istorisea povestea asta, pq care o cunoştea tot satul, adăuga:.

— Şi de atunci nu mi-a mai dat inima brânei] a nimic, dar ia nimic. Nu-mi mai plăcea nicio meserie şi am ajuns ce am ajuns, să fac meseria asta împuţită.

Lumea îi spunea:

— Dar tot te-ai însurat.

— Da, nu pot să zic că nu mi-a plăcut nevastă-mea, ’de vreme ce-am făcut paisprezece copii, dar nu e ca ailaltă, nu, zău că nu. Vedeţi dumneavoastră, ailaltă, ne’gresa mea, numai dacă se uita la mine şi parcă mă fermeca.

RELICVA

Domnului abate Louis d’Ennemare, la Soissons

Dragă părinte,

Iată, logodna mea cu verişoara ta e ruptă, şi în chipul cel mai prostesc, din pricina unei glume proaste pe care am făcut-o,

aproape fără să vreau, fată de logodnica mea.
Îţi cer ajutorul, vechiul meu prieten, în încurcătura în care mă aflu, pentru că tu poţi să mă scoţi din ea. Am să-ţi fiu recunoscător până la moarte.
O cunoşti pe Gilberte, sau mai curând crezi că o cunoşti. Dar poţi oare cunoaşte vreodată femeile? Toate părerile „toate credinţele, toate ideile lor sunt neaşteptate. Toata sunt pline de meandre, de cotituri, de neprevăzut, de raţionamente greu de înţeles, de o logieă de-a-ndaratelea, ’de încăpăţânări care par definitive şi care se înduplecă’deodată, pentru că o păsărică a venit să, se aşeze pe per-, Văzul unei ferestre.,
■ Nu trebuie să afli de la mine că verişoara ta e foarte pioasă, pentru că a fost crescută de maicile albe sau negre de la Nancy.
Asta o ştii mai bine decât mine. Ceea ce fără îndoială nu ştii însă e că e tot atât de exaltată; în toate ca în credinţă. Îi zboară minţile ca nişte frunze purtate de vânt, şi e femeie, sau mai curând fată mai mult decât oricare alta, se înduioşează sau se supără pe loc, porneşte în goană spre afecţiune sau spre ura şi se răzgândeşte tot atât de repede, şi e frumoasă... cum ştii, e fermecătoare mai mult decât se poate spune... cum n-ai să „ştii niciodată.
Va să zică, eram logodiţi. O iubeam nespus, aşa cum o iubesc şi acum. Părea că mă iubeşte şi ea.
într-o seară am primit o telegramă care mă chema la Colonia pentru o consultaţie urmată poate de o operaţie serioasă şi grea. Cum trebuia să plec a doua zi, am dat fuga să-mi iau rămas bun de la Gilberte şi să-i spun de ce nu voi veni să cinez la viitorii mei socri miercuri, ci abia vineri, în ziua în care aveam să mă întorc. Ah! Ia aminte! Vinerea! Te asigur că e o zi aducătoare de nenorocire!
Când i-am vorbit despre plecarea mea, am văzut o lacrimă în ochii ei; dar când i-am spus că am să mă întorc» curând, a bătut din palme şi a strigat: „Ce fericire! Ai să-mi aduci ceva, o nimica toată, o amintire oarecare dar o amintire aleasă pentru mine. Trebuie să descoperi ceea ce mi-ar face mai mare plăcere, auzi? Am să văd dacă ai imaginaţiei S-a gândit câteva clipe, apoi a adăugat: „Nu-ţi dau voie să cheltuieşti mai mult de douăzeci de franci. Vreau să fiu emoţionată de intenţie, de idee, domnule, nu de preţ.14 Apoi, după încă o tăcere, a şoptit, cu ochii plecaţi: „Dacă n-are să te coste mare lucru, dacă are să fie foarte

ingenios, foarte delicat, am... am să te sărut“.

A doua zi mă aflam la Colonia. Era vorba de un accident îngrozitor care umpluse de disperare o familie întreagă. Trebuia să fac grabnic o amputaţie. Am fost găzduit, apoape întemniţat; nu vedeam decât oameni care plângeau şi mă ameninţau; am operat un muribund care era să se prăpădească în mâinile mele; am rămas două nopţi lângă el; apoi, când am întrezărit o posibilitate de salvare, am cerut să fiu dus la gară.

Dar mă înşelasem, mai aveam la dispoziţia mea un ceas. Rătăceam pe străzi gândindu-mă încă la bietul meu pacient, când am fost oprit de un individ.

Eu nu ştiu nemţeşte; el nu ştia franţuzeşte; în sfârşit, am priceput că-mi oferea nişte relicve. Amintirea Gilbertei mi-a trecut brusc prin inimă. Îi cunoşteam pioşenia fanatică. Uite că găsisem şi darul. L-am urmat.pe acel om într-un magazin de odoare bisericeşti şi-am cumpărat „o pueaţică te os te la cele unsprezece mii de fecioare4*.

Pretinsa relicvă era închisă într-o încântatoare cutie de argint vechi, care m-a hofărât s-o cumpăr.

Am băgat obiectul în buzunar şi m-am suit în. Vagon.

Când am ajuns acasă, am vrut să mă uit din nou la cumpărătura pe care o făcusem. Am luat-o... Cutia se deschisese, relicva era pierdută J Zadarnic m-am căutat în buzunar, l-am întors pe dos; osciorul, mic cât o jumătate de ac, pierise.

’ Credinţa mea, dragă părinte, ştii că e foarte slăbuţă. Tu ai mărinimia, prietenia de a-mi Îngădui această indiferenţă şi a-mi lăsa libertatea, aştepttnd viitorul cum spui tu. Dar n-am nicio încredere în relicvele negustorilor de odoare sfinte, aşa că ai să-mi împărtăşeşti îndoielile absolute în această privinţă. Aşadar pierderea acelei aşchii dintr-un ciolan de oaie nu m-a amărât. Am făcut rost fără nicio greutate de un fragment asemănător şi l-am lipit cu. Grijă înăuntrul giuvaerului meu.

M-am dus să-mi văd logodnica,

’ Cum am intrat, a alergat înaintea mea, neliniştită şi zâmbitoare: „Ce mi-ai adus?“

M-am prefăcut că uitasem. Nu m-a crezut. Am lăsat-o să mă roage, chiar să mă implore şi când am simţit-o tulburată de atâta curiozitate, i-am oferit medalionul sfânt. A încremenit de bucurie: „O relicvă! Oh! o relicvă!“ Săruta cu patimă cutia. M-am

ruşinat de şmecheria mea.

Dar ca a fost cuprinsă de o îndoială, care s-a prefăcut repede într-o spaimă groaznică; m-a privit ţintă în adâncul ochilor: Eşti sigur că e autentică! *... Absolut sigur.1* „Cum aşa?“

Mă prinsese. Să-i fi mărturisit că cumpărasem osemintele astea de la un negustor care colinda străzile, însemna să merg la pierzanie. Ce să spun? Mi-a venit în minte *• o* idee nebunească; i-am suflat pe un ton misterios: „Am. Furat-o pentru ti ne.11

M-a privit cu ochi mari, uluiţi şi încântaţi: „Oh! Ai furat-o! De unde?“ „Din catedrală, chiar din racla celor unsprezece mii de fecioare.64 Îi bătea inima, se topea de fericire. A şoptit: „Oh! ai făcut asta... pentru mine. Povesteşte-mi... spune tot!“

Se isprăvise, nu mai puteam da înapoi. Am născocit o poveste fantastică, cu amănunte precise şi surprinzătoare, îi dădusem o sută de franci paznicului edificiului numai ca să-l vizitez. Racla era în reparaţie, dar picasem tocmai în. Momentul în care muncitorii şi clerul îşi luau masa. Ridicând o tăblie pe care pe urmă am pus-o cu grijă la loc, am putut să iau osciorul (oh! atât de mic!) din mijlocul multor altora (sumedenie, când te gândeşti câte trebuie să se adune acolo din unsprezece mii de schelete de fecioare). Apoi mă dusesem la un giuvaergiu şi cumpăr rasem un giuvaer vrednic de relicvă.

Nu mă supăra faptul să-i mărturisesc că medalionul mă costase cinci sute de franci.

Eâ însă nu se gândea de loc la asta; mă asculta fremătând, în extaz. A îngânat: „Ce mult te iubesc!“ şi a căzut în braţele mele...: ; j

Ia aminte atât: făcusem un sacrilegiu pentru ea. Furasem, violasem o biserică, violasem o raclă sfântă; violasem şi furasem relicve sfinte. Mă adora pentru asta. Mă găsea iubitor, desăvârşit, divin. Aşa e femeia, scumpe părinte, orice femeie. ~ j Timp de două luni am fost cel mai minunat dintre logodnici. Aranjase în odaia ei un fel de capelă măreaţă ca să pună în ea bucăţica aceea de coastă de miel care mă făcuse să săvârşesc, după cum credea ea, o divină crimă de dragoste. Seara şi dimineaţa stătea în extaz în faţa ei.

O rugasem să păstreze secretul, de teamă, aşa i-am spus, de a nu mă vedea arestat, condamnat, predat în Germania. Se ţinuse de cuvânt.

Dar iată că la începutul verii a fost apucată de o dorinţă

pătimaşă de a vedea locul isprăvii mele, L-a rugat atât de mult şi de tare pe taică-său (fără să-i spună motivul ascuns), îneât a dus-o în Colonia, ascunzând de mine excursia asta, aşa cum dorise fiica lui.

Nu mai e nevoie să-ţi spun că n-am văzut catedrala în interior. Nu ştiu unde e mormântul (dacă e vreun mormânt!) celor unsprezece mii de fecioare. Vai, se pare că la acest mormânt nu se poate ajunge.

Peste opt zile am primit câteva rânduri care mă dezlegau de cuvântul dat, apoi o scrisoare lămuritoare de la tatăl ei, devenit prea târziu confident,

Când văzuse racla, înţelesese deodată înşelătoria mea, minciuna mea şi, în acelaşi timp, adevărata mea nevinovăţie. Când îl întrebase pe paznic dacă nu se petrecuse niciun furt, omul începuse să râdă şi-i demonstrase imposibilitatea unui asemenea atentat.

Dar de vr'âme ce nu atacasem un loc sfânt şi nu-mi cufundasem mâna profană între nişte rămăşiţe venerabile, nu mai eram vrednic de blonda şi delicata mea logodnică.

Nu mi se mai dădu voie să intru în casa lor. Zadarnic m-am rugat, am implorat, nimic n-a putut-o înduioşa pe frumoasa cuvioasă.

Am fost bolnav de supărare.

Săptămâna trecută însă, verişoara mea care e vară şi cu tine, doamna D'Arville, m-a chemat la ea.

Iată condiţiile pentru a fi iertat: trebuie să aduc 0 relicvă, una adevărată, autentică, atestată de sfântul nostru Părinte Papa, a unei fecioare sau martire oarecare.

înnebunesc din pricina încurcăturii şi neliniştii acesteia.

Am să mă duc la Roma, dacă trebuie. Dar nu mă pot înfăţişa netam-nesam ân faţa Papei şi nu-i pot spune întâmplarea asta neghioabă. Şi apoi mă îndoiesc că relicvele autentice se dau unor particulari.

Nu poţi să mă recomanzi vreunui episcop sau măcar unui preot francez, proprietarul fragmentelor unei sfinte? Tu personal n-ai în colecţiile tale preţiosul obiect care mi-e cerut?

Salvează-mă, dragă părinte, şi îşi făgăduiesc că am să Blă convertesc mai curând cu zece ani!

Doamna D'Arville, care ia lucrul în serios, mi-a spus 1 „Biata Gilberte n-are să se mărite niciodată”.

Scumpe coleg, ai să-ţi laşi verişoara să moară, victimă a unei şotii stupide? Te rog fă aşa ca să nu fie a unsprezece mii una!

Iartă-mă, sunt un nemernic, dar te îmbrăţişez şi te iubesc din toată inima.

Vechiul tău prieten *Henri Pontai*

| *1882*

*

UN NORMAND

Lui Paul Alexia

Ieşisem din Rouen şi înaintam în galop pe drumul care duce la Jumieges. Trăsura uşoară zbura, străbătând câmpiile. Apoi calul o luă la pas, ca să urce coasta de la Canteleu.

Acolo se află una dintre cele mai minunate privelişti din lume. În urma noastră Rouen-ul, oraşul cu biserici, cu clopotniţe gotice, lucrate ca nişte bibelouri de fildeş; înaintea noastră Saint-Sever, cartierul cu manufacturi care-şi înalţă miile de hornuri fumegânde pe marele cer faţă în faţă cu micile turle sfinte ale vechii cetăţi.

Colo săgeata turnului catedralei, cel mai înalt vârf al monumentelor omeneşti şi dincolo „Pompa de foc“ şi „TrăsnetulC£, rivalul ei, aproape tot atât de nemăsurat, care întrece cu un metru cea mai gingantică dintre piramidele Egiptului.

în faţa noastră se desfăşura Sena, şerpuitoare, semănată cu insule, tivită pe dreapta de faleze albe, încoronate de o pădure, pe stânga de pajişti mari, mărginite de altă pădure, departe, în zare.

Din loc în loc, corăbii mari, ancorate de-a lungul malului marelui fluviu. Trei vapoare uriaşe plecam, unul În urma altuia, spre ’Havre. Un şirag de vase, alcătuit din’tr-o corabie eu trâ catarge, două goeiete şi un briek, urca spre Rouen, tras de un remorcher mic, care scuipa un nor de fum negru.

Tovarăşul meu de drum, născut în paulul asta., nici măcar nu se uita la uluitorul peisaj, dar zâmbea necontenit, râdea parcă în sinea lui. Deodată a izbucnit:

— Ah! Ai să vezi ceva caraghios, capela lui Moş Mathieu. E o acadea, drăguţule.

L-am privit cu mirare. A continuat:

— Am să-ţi dau să miroşi o mireasmă a Normandiei, care are să-ţi rămină în nas. Moş Matineu e cel. Mai grozav normand de

pe meleagurile astea fi c’ăpela lui e, nici mai mult nici mai puţin, una dintre roinyâşâle lumii.. Dar stai să-ţi lămuresc întâi în câte’vg tii’vmie despre ce e vorba.
Moş Mathieu, căruia îi se rffâi spune şi moş „Băutură” e un fost sergent-major care s-ă’ întorsr în satul lui de baştină. Îmbină în nişte proporţii minunate o pălăvrăgeală de deşcă veche cu şiretenia afurisita a normandului, şi face din ele un întreg desăvârşit. Cum a ’sosit în sat, a ajuns, datorită multor proptele şi unor invârteli nemaipomenite, paznic la o capelă făcătoare de ’minuni, o capelă ocrotită de Fecioara Marda şi frecventata mai ales de fetele însărcinate. A botezai statuia eu pricina „Maica Domnului cu Burtă Mare® şi se poartă faţă de ca cu un fel de familiaritate batjocoritoare, care nu înlătură respectul. A compus chiar el şi a tipărit o rugăciune. Specială pentru Precista lui. Rugăciunea asta e o capodoperă de ironie involuntară, de âuh normand, în care batjocura, se amestecă cu teama de ceva *sfânt, cu* frica superstiţioasă faţă de influenţa tainică a nu ştiu ce. Nu crede prea mult în s£înta lui, dar tot crede puţin, din prudenţă, şi o cruţă din spirit politic.
Iată începutul acestei rugăciuni uluitoare: „Sfâată Fecioară plină de îndurare, ocrotitoare firească a fetelor mari care nasc, din satul ăsta şi de pe ţoală /aţa pământului, ocroteşte pe roaba ta care a greşit într-o clipă de iuitare“.
. • • • • » • • • «• • <» • • • • • «• • „
Şi se sfârşeşte aşa: „Adu-ţi aminte de mine mai ales când eşti lângă Sfântul Tău Soţ, şi roagă-te pentru mine de Dumnezeu-Tătăl, ca să-mi dea un bărbat bun, asemeni cu al tău’”.
Vinde pe ascuns rugăciunea asta, care a fost oprită de clerul din localitate, şi care trece drept mântuitoare pentru cele Care o spun cucernic.
În sfârşit, vorbeşte de Precista. Aşa cum ar vorbi un valet despre prinţul temut, care îi mărturiseşte toate tainele lui intime. Ştie delspre ea o ’mulţime de poveşti hazlii, pe care le spune în şoaptă, între prieteni, după un pahar de vin.
Dar ai să-l vezi şi tu.
Pentru că nu 1 se păreau destul de mari veniturile de pe urma Ocrotitoarei lui, i-a anexat Precistei principale o mică negustorie de sfinţi. Îi are pe toţi, sau aproape pe toţi. Cum în capelă, nu e destul loc, i-a îngrămădit în pivniţa de lemne, de unde îi scoate de câte ori îi cere vreun credincios. ^ El singur a cioplit

statuetele astea de lemn, nemaipomenit de caraghioase, şi le-a vopsit pe toate în verde, din belşug, într-un an în care i se zugrăvea casa. Ştii că sfinţii vindecă bolile, dar fiecare are specialitatea lui, nu trebuie să faci confuzii sau greşeli. Sunt geloşi unii pe alţii ca nişte cabotini..

Babele, ca să nu dea greş, vin să-l întrebe pe Mathieu j „Care sfânt e mai bun, Când te dor urechile?“ „Păi bun a sfintu' Osyme. Nici sfântu' Pamphile nu-i rău. {{

Dar nu aj unge atât.

Mathieu are timp de prisos, aşa că bea. Dar bea cu artă, cu convingere, atât de bine, îneât se îmbată în fiecare seară. E beat, dar o ştie, o ştie atât de bine, îneât îşi notează în fiecare zi gradul exact de beţie prin care a trecut. Asta e ocupaţia lui principală, capela vine în al doilea rând.

A născocit, aseultă-mă şi 'ţisne-te bine, a născocit beţiVometrul.

Instrumentul nu există, dai' observaţiile lui Mathieu sunt tot atât de exacte ca ale unui matematician.

îl auzi necontenit spunând: „De luni, am trecut de pa~ truşcinci“. Sau: „Eram între cincizeci şi doi şi cincizeci şi optK. Sau: „Aveam cam cincizeci îşi cinci pe şaptezeci14. Sau: „Afurisită treabă, mă credeam pe la cincizeci, şi deodată imă pomenesc că sunt la şaizeci şi cinci!“

Nu se înşală niciodată.

Spune că n-a ajuns încă la un -metru, dar cum mărturiseşte şi el că observaţiile lui nu mai sunt precise după ce trece de nouăzeci, nu. Poţi să ai deplină încredere în afirmaţia asta.

Când Mathieu recunoaşte că a trecut de nouăzeci, fii liniştit, a fost beat criţă.

În împrejurările; astea, nevasta lui, Melie, altă podoabă, se înfurie ca o nebună. Îl -aşteaptă la -uşă, şi, când se întoarce, începe să urle: „Ai venit, scârnăvie, porcule, beţiv ticălos! “

Atunci Mathieu, care nu mai are chef de glumă, se propteşte în faţa ei, şi rosteşte sever: „Taci, Melie, nu e timpul'să stăm de vorbă. Aşteaptă până -mâine“.

' Dacă ea continuă să strige, se apropie şi rosteşte cu o voce tremurătoare: „Nu mai urla, sunt la nouăzeci. Nu ştiu ce fac, te pocnesc, bagă de seamă!“

Atunci Melie bate în retragere.

Şi dacă a doua zi vrea să înceapă iar vorba, îi râde în nas şi.

Răspunde: „Haide! haide! destul! A trecut. Cât timp n-am atins metrul nu-i niciun rău. Dar dacă o să trec de metru, îţi dau voie. Să mă muştruluieşti, pe cinstea mea!“

Ajunsesem pe culmea dealului. Drumul se cufunda în frumoasa pădure Roumare.

Toamna, o toamnă minunată, îşi mesteca aurul şi purpura cu ultimul verde rămas viu, de parcă picături de soare topit ar fi curs din cer în desişul pădurii.

Am trecut prin Duclair, apoi, în loc să ne continuăm drumul spre Jumieges, prietenul meu a cotit la stânga şi a luat-o pe un drum lăturalnic, care se înfunda în desiş.

De pe creasta unei coaste înalte am descoperit din nou, în curând, minunata vale a Senei şi fluviul întortocheat care curgea la picioarele noastre.

Pe dreapta, se ridica o clădire mică, acoperită eu ardezie, înzestrată cu o clopotniţă înaltă cât o umbrelă, alături de o casă frumoasă, cu obloane verzi, îmbrăcată în caprifoi şi trandafiri.

O voce puternică strigă:

— Uite nişte prieteni!

Şi Mathieu se ivi în prag. Era un bărbat de -şaizeci de ani, slab, cu bărbuţă şi cu mustăţi lungi şi albe.

Tovarăşul meu de drum îi strânse mâna, mă prezentă, şi Mathieu ne pofti într-o bucătărie răcoroasă, care îi slujea şi de sufragerie. Spunea:

— Eu, domnule, n-am un apartament nobil, îmi place să stau mai aproape de tocană. Vedeţi, cratiţele îţi ţin tovărăşie.

Apoi se întoarse către prietenul meu:

— De ce veniţi într-o joi? Ştiţi bine că e ziua de consultaţii a Ocrotitoarei mele. Azi după-amiază nu pot să ies.

Apoi alergă la uşă şi scoase un muget spăimântător: „Meli-e-e!“ un muget care trebuie să-i fi făcut să ridice capul pe marinarii care coborau sau urcau pe râu, colo, în fundul văii adinei.

Melie nu răspunse.

Mathieu făcu cu ochiul, şmecher.

— Îmi face mutre, vedeţi dumneavoastră, fiindcă ieri am atins nouăzeci.

Vecinul meu începu să râdă.

— Nouăzeci, Mathieu? Cum ai izbutit?

Mathieu răspunse:

— Să vă spun: anu’ trecut n-am găsit decât douăzeci de baniţe

de mere pentru cidru. Nu mai sunt. Da’ nu poţi face cidru din altceva. Aşa că am făcut un butoi şi i-am dat cep ieri. Ce mai, nectar adevărat, să tot bei. Era la mine Polyte. Ne aşezăm să bem un pahar, apoi încă unul, nu ne mai săturam (ai tot bea până mâine), şi tot aşa, pahar după pahar, simt că mi-e rece în stomac. Şi-i zic lui Polyte: „Dacă am bea un pahar de coniac, să ne încălzim?“ Da’ coniacu’ ăla îţi toarnă foc în tine, aşa că a trebuit să ne întorceam la cidru. Şi uite că de la răcoreală la fierbinţeală şi de la fierbinţeală la răcoreală, văz că am ajuns ia nouăzeci. Polyte nu era departe de metru.

Uşa se deschise. Melie intră şi, înainte de a ne fi dat bună ziua, izbucni:

— Porc afurisit, aveaţi amândoi un metru!

Mathieu se supără:

— Nu vorbi aşa, Melie, nu vorbi aşa, niciodată n-am atins metru’!

Ni se dete, o masă foarte bună, în faţa uşii, sub cei doi tei, alături de capela „Maicii Domnului cu Burta Mare“, în faţa peisajului nesfârşit. Mathieu ne povesti, amesteeând batjocura cu o credinţă naivă şi cu totul neaşteptată, poveşti cu minuni nemaipomenite.

Băusem mult cidru bun, înţepător şi dulce, proaspăt şi ameţitor, cidrul pe care el îi prefera tuturor celorlalte lichide; şi ne fumam pipele, călare pe scaune, când se iviră două femei.

Erau bătrâne, uscate, gârbovite. După ce dădură bună ziua, îl cerură pe sfântul Blanc. Mathieu ne făcu cu ochiul şi le răspunse:

— Să vi-l dau.

! ^. Poi pieri în magazie.

Stătu acolo vreo cinci minute, apoi se întoarse cu o femără plină de uimire. Ridică braţele la cer:

— Nu ştiu unde e, nu-l găsesc. Şi sunt sigur că-l aveam.

îşi făcu palmele pâlnie şi mugi din nou: „Meli-e-e!“

— Ce-i?

— Unde o fi sfântul Blanc? Nu-l găsesc în magazie.

Molie îi trânti o explicaţie:

— N-o îi ăla pe care î-ai luat săptămâna trecută să astupi cu el gaura de la coteţu’ iepurilor?

Mathieu tresări:

— Ei, fir-ar să fie, se poate!

Şi ie spuse femeilor:
— Veniţi cu mine.
Ele se luară după el. Le-am urmat şi noi, simţind că ni se face rău, înăbuşindu-ne de atâta râs.
în adevăr, sfântul Blanc, bătut în pământ ca un ţăruş oarecare, mânjit de noroi şi de gunoi, sprijinea colţul coteţului.
Cum îl văzură, cele două cumetre căzură în genunchi, se închinară şi începură să şoptească rugăciuni. Dar Mathieu se repezi:
— Staţi, aţi intrat în noroi. Să vă dau un braţ de fân. Se duse să le aducă fânul şi le făcu o pernă pentru îngenuncheat. Apoi uitindu-se la sfântul lui întinat şi temându-se fără îndoială să nu-i vatăme comerţul, adăugă:
— O să vi-l ferchezu'iesc niţel.
Luă o găleată de apă, o perie, şi începu să spele cu putere omuleţul de lemn, în vreme ce bă'trinelc se rugau de zor.
Apoi, după ce sfârşi, adăugă:
— Acum nu mai are niciun cusur.
Şi ne duse înapoi, să mai bem un pahar.
Când ducea paharul 'a gură, se opri deodată, şi rosti iii ţel cam încurcat:
— Ei, asta e, când l-am pus pe sfântu' Blanc la iepuri, credeam că n-o să mai aducă niciun ban. De doi ani nu-l mai ceruse nimeni. Da' sfinţii, vedeţi dumneavoastră, mi se trec niciodată.
Bău puţin şi urmă:
— Hai, să mai bem un pahar. Cu prietenii ou trebuie să te opreşti înainte de cincizeci, şi noi n-am ajuns acum decât, îa treizeci şi opt.

SPOVEDANIA LUI THﬁODULE SABOT

Când Sabot intra în circiuma din Martinville, lumea începea să râdă. Păcătosul de Sabot avea haz! Ei, da, nu-i plăceau de loc popii, dar de loc, i-ar fi mâncat fripţi, voinicul.
Sabot (Theodule), meşter tâmplar, reprezenta partidul înaintat din Martinville. Era un bărbat înalt, slab, cu ochi cenuşii şi vicleni, cu părul lipit de tâmple, cu gura subţire. Când spunea „Sfântul nostru părinte pafa“ într-un anume fel, toată lumea se tăvălea de râs. Avea mare grijă să lucreze duminica în timpul liturghiei. Îşi tăia porcul în fiecare an în lunea din săptămâna mare, ca să aibă cârnaţi 'la Paşte, şi când trecea preotul, spunea totdeauna, în glumă: „Uite unul care şi l-a înghiţit adineauri pe

bunul Dumnezeu la tejghea”.

Preotul, un om gras şi foarte înalt, se temea de el din pricina glumelor lui, prin care îşi câştiga partizani. Părintele Maritime era un ©m abil, adept al mijloacelor dibace. Lupta dintre ei dura de şapte ani, o luptă tainică, crâncenă şi necontenită. Sabot era consilier municipal. Se credea că va ajunge primar, ceea ce avea să însemne înfrângei-ea definitivă a bisericii.

Alegerile se apropiau. Tabăra religioşilor tremura în Martinville. Intr-o dimineaţă preotul plecă la Rouen, spunându-i servitoarei lui că se duce la episcopie.

Se întoarse peste două zile. Părea vesel, victorios. Toată lumea află a doua zi că naosul bisericii avea să fie renovat. Sfinţia sa îi dăduse o sumă de şase sute de franci din caseta lui particulară. Toate stranele vechi de brad aveau să fie desfiinţate şi înlocuite cu strane noi, din esenţă de stejar. În seara aceea se vorbi în toate casele despre acea mare lucrare de tâmplărie.

Theodule Sabot nu râdea.

Când ieşi a doua zi în sat, vecinii, prieteni sau duşmani, îl întrebau în glumă:

— Tu o să faci naosul bisericii? *

Nu ştia ce să răspundă, dar turba de necaz.

Cei mai afurisiţi, adăugau:

— E o lucrare grozavă. Aici o să se câştige cel puţin două-trei sute.

Peste două zile se ştia că reparaţia va fi încredinţată lui Celestin Chambrelan, tâmplarul din Percheville. Apoi vestea fu dezminţită şi după asta se anunţă că şi toate băncile din biserică aveau să fie refăcute. Asta însemna o cheltuială de încă două mii de franci, care fuseseră ce. Ruţi de la minister. Emoţia fu mare.

Theodule Sabot nu mai dormea. Niciodată nu-şi aduceau oamenii aminte ca vreun dulgher de prin părţile locului să fi executat o asemenea comandă. Apoi se stârni un zvon. Se spunea că preotul ar fi fost disperat că trebuie să dea lucrarea asta unui muncitor străin de comună, dar că totuşi părerile lui Sabot îl împiedicau să i-o încredinţeze lui.

Sabot află. Se duse când dădea noaptea la e^a parohială. Servitoarea îi spuse că părintele e în biserică. Se îndreptă într-acolo.

Două domnişoare ale Fecioarei[15], fete bătrâne, înăcrite, împodobeau altarul pentru luna sfintei Maria, sub îndrumarea preotului. El, în picioare, în mijlocul naosului, îşi umfla pântecele uriaş şi conducea munca celor două femei care, urcate pe nişte scaune, aşezau mănunchiuri de flori în jurul tabernacolului.

Sabot se simţea stânjenit acolo, de parcă ar fi intrat la cel mai mare duşman al lui, dar dorinţa de câştig îi rodea inima. Se apropie, cu şapca în mână, fără să ia seama măcar la cele două domnişoare ale Fecioarei care rămăseseră uimite, uluite, împietrite pe scaunele lor. Sabot îngână:

— Bună ziua, domnule părinte.

Preotul răspunse, fără să-l privească, ocupat de altarul lui:

— Bună ziua, domnule tâmplar.

1 Ordin laic în biserica catolică.

Sabot, zăpăcit, nu ştia ce să spună. Totuşi rosti, după un minut de tăcere:

— Faceţi pregătiri?

Părintele Maritime zise:

— Da, ne apropiem de luna sfintei Maria.

Sabot mai mormăi:

— Aha! Aha! apoi tăcu.

îi venea să plece fără să mai spună nimic, dar când aruncă o privire asupra naosului, rămase locului. Văzu şaisprezece strane de înlocuit, şase la dreapta şi opt la stânga, fiindcă uşa sacristiei ocupa două locuri. Şaisprezece strane de stejar, asta valora mai mult de trei sute de franci şi, lucrându-le cu migală, sigur că puteai câştiga două sute de franci numai pentru muncă, dacă erai dibaci.

Atunci îngână:

---

15 — Vrei să vorbeşti despre reparaţia naosului bisericii mele ?
Auzind tonul cu care vorbea părintele Maritime, Sabot simţi că îi aleargă un fior în spinare şi-i veni iar o poftă nebună s-o tulească. Totuşi, răspunse smerit :
← Sigur, domnule părinte.
Atunci preotul îşi încrucişă braţele peste pîntecele lui mare, de parcă l-ar fi înţepenit uimirea :
← Dumneata... dumneata... dumneata, Sabot... vii să-mi ceri asta... Dumneata... singurul nelegiuit din parohia mea... Dar asta ar însemna un scandal public. Sfinţia sa m-ar mustra, poate m-ar şi muta de aici.
Respiră cîteva secunde, apoi reluă, cu un glas mai liniştit :
■— înţeleg că ţi-e neplăcut să vezi că o lucrare atît de însemnată e încredinţată unui tîmplar dintr-o parohie

— Vin pentru lucru.
Preotul păru surprins. Întrebă:
— Care lucru?
Sabot şopti, pierdut:
— Lucrul care e de făcut.
Atunci preotul se întoarse către el şi-l privi ţintă în ochi: vecină. Dar nu pot face altfel decât dacă… decât daca… dar nu… e cu neputinţă… n-ai să consimţi niciodată, şi altfel, nu se poate. Niciodată!
Sabot privea acum şirul de bănci înşirate până la uşa bisericii. Doamne, toate astea trebuiau schimbate?
Întrebă:
— Dar ce v-ar trebui? Hai, spuneţi.
Preotul răspunse, hotărât:
— Mi-ar trebui o chezăşie puternică a bunăvoinţei du-l mitale.
Sabot îngână:
— Ce să zic… Ce să zic, poate că o să ne înţelegem.
Preotul declară:
— Trebuie să te spovedeşti public la liturghia de duminica viitoare.
TImplarul simţi că se îngălbeneşte şi, fără să răspundă 3a întrebare, rosti:
— Şi băncile, şi ele trebuie făcute din nou?
Preotul răspunse, sigur de el:
— Da, dar mai târziu.
Sabot continuă:
— Nu că zic, nu că zic. Io nu sint contra, io chiar sunt pentru religie; ce mă inervează pe mine e practica, da’ cum vine eazu’acu, n-am să ma arăt duşman.
Domnişoarele Fecioarei se dăduseră jos de pe scaune şi se ascunseră în spatele altarului; ascultau, paiide de emoţie.
Preotul, simţindu-se învingător, deveni deodată blând, familiar:
— Foarte bine, foarte bine. Uite, ăsta e un cuvânt cuminte, nu prostesc. Ai să vezi, ai să vezi.
Sabot, zâmbind încurcat, întrebă:
— Da’ spovedania mea nu se poate amina olecuţă?
Preotul luă iarăşi o expresie severă:
— De vreme ce are să ţi se încredinţeze lucrarea, vreai să fiu sigur că ai luat-o pe calea rea bună.
Apoi continuă mai blajin: 5

— Ai să vii mâine să te spovedeşti, pentru că trebuie să te examinez cel puţin de două ori.

Sabot repetă:

— De două ori?

— Da.

Preotul zâmbea:

— Pricepi şi dumneata că ai nevoie de o curăţire generală, de o spălătură desăvârşită. Va să zică te aştept mâine.

Tâmplarul întrebă, foarte mişcat:

— Şi un' se face asta?

— Păi… în confesional.

— În… cutia a' de colo? Vezi că… că… cutia aia a dumneavoastră nu-mi place mie.

— De ce?

— Fiindcă… fiindcă nu sunt obişnuit cu aşa ceva. Şi fiindcă sunt cam tare de urechi.

Preotul fu îngăduitor:

— Bine, ai să vii la mine, în biroul meu. O să facem treaba asta numai noi, singuri. Vrei?

— Da, asta merge, da cutia dumneavoastră, nu.

— Bine. Atunci pe mâine, după lucru, la ora şase.

— Ne-am înţeles, o vorbă are omul, s-a făcut; pe mâine, domnule părinte. Să se facă aşa ăla care şi-o lua vorba înapoi!

îşi întinse mâna mare şi aspră şi preotul o lăsă pe a lui să cadă cu zgomot în ea.

Un răsunet de palmă se răspândi sub boite şi se stinse departe, dincolo de tuburile orgii.

Theodule Sabot nu-şi găsi liniştea a doua zi până în seară. Simţea ceva asemănător cu teama pe care o ai când trebuie să ţi se scoată un dinte. În fiecare clipă îşi aducea aminte: „Trebuie să mă spovedesc diseară“. Şi sufletul lui tulburat, un suflet de ateu lipsit de convingere, se zbatea cuprins de frica nelămurită şi puternică a misterului divin.

Cum îşi sfârşi lucrul, se îndreptă spre casa parohială. Preotul îl aştepta în grădină, se plimba de-a lungul unei alei mici citindu-şi cartea de rugăciuni. Părea încântat şi-l primi cu un râs gros:

— Aha! iată-ne! Intră, intră domnule Sabot, n-o să te mănânce nimeni.

Sabot intră cel dintâi. Îngână:

— Dacă nu vă e cu supărare, io aş zice să isprăvim cât mai iute

trebuşoara asta.

Preotul răspunse:

— La dispoziţia dumitale. Am odăjdiile aici. C) clipă, şi te ascult.

Tâmplarul, atât de răscolit de nu mai ştia ce e în capul lui, îl privea cum se îmbracă cu vestmântul alb, plisat mărunt. Preotul îi făcu semn.

— Îngenunchează pe pernă.

Sabot rămânea în picioare, ruşinat că trebuie să îngenunche. Îngăimă:

— Trebuie?

Preotul însă devenise majestuos:

— Nimeni nu se poate apropia decât în genunchi de tribunalul pocăinţei.

Sabot îngenunche.

Preotul spuse:

— Spune *Confiteor.*

Sabot întrebă:

— Ce e aia?

— *Confiteor.* Dacă nu mai ştii, repetă fiecare cuvânt după mine.

Preotul rosti rar rugăciunea sfântă, scandând cuvintele pe care tâmplarul le repeta. Apoi zise:

— Acum spovedeşte-te.

Dar Sabot nu mai spunea nimic, neştiind cum să înceapă.

Atunci părintele Maritime îi veni în ajutor:

— Fiule, am să te întreb eu, pentru că nu pari a şti despre ce e vorba. O să luăm pe rând poruncile Domnului. Aseultă-mă şi nu-ţi pierde firea. Vorbeşte eu sinceritate şi nu te teme niciodată că spui prea multe.

Vei Iubi un singur Dumnezeu şi tui i te vei închina.

— Ai iubit vreodată pe cineva sau ceva tot atât cât pe Dumnezeu? L-ai iubit din tot sufletul, din toată inima dumitale, cu toată puterea dragostei dumitale?

Sabot năduşea gândindu-se din greu. Răspunse:

— Nu. Oh, nu, domnule părinte. Îl iubesc şi io pe bunii' Dumnezeu cât pot. Adică, da, îl iubesc. Da' să zic că nu-mi. Iubesc copiii, nu pot. Să zic că dacă ar fi să aleg între bunif Dumnezeu şi copiii mei, deli S asta nu zic. Să zic că dacă ar trebui să pierd o sută de franci din dragoste pentru bunu' Dumnezeu, de, ce să. Zic! Da' îl iubesc, asta-i sigur, tot îl iubesc io.

Preotul rosti grav:
— Trebuie să-l mai iubeşti mai presus de orice.
Sabot declară, plin de bunăvoinţă:
— O să fac tot ce-oi putea, dom'le părinte.
Abatele Maritime urmă:
N-ai să iei numele Domnului în desert nici n-ai să făptuieşti altceva asemănător.
— Ai înjurat vreodată de lucruri sfinte?
— Nu! Ah, nu! Io nu înjur niciodată, niciodată. Zic câteodată, când îmi ies din sărite: Pastele şi grijania… Da' altfel, nu înjur.,
Preotul se sperie:
— Dar asta înseamnă să înjuri de cele sfinte!
Apoi, mai grav:
— Să nu mai faci altă dată. Continui:
Preacinsteşte duminicile. Slujind plecat Domnului.
— Ce faci duminica?
De data asta Sabot se scărpină după ureche:
— Păi… îl slujesc pe bunu' Dumnezeu cum pot mai bine, dom'le părinte. Îl slujesc… la mine acasă. Lucrez duminica…
Preotul îl întrerupse, mărinimos:
— Ştii, pe viitor să fii mai cuminte. Trec peste următoarele trei porunci, sigur că n-ai greşit împotriva celor două de la început. Să vedem a şasea şi a noua. Ascultă:
N-ai să te atingi de bunul altuia,
N-ai să-l opreşti pentru tine cu bună-ştiinţă.
— Ţi-ai însuşit, prin vreun mijloc oarecare, bunul altuia?
Theodule Sabot însă se indignă:
— Ah, nu! Ei, nu! Io sunt om cinstit, dom'le părinte. Asta pot s-o jur. Nu zic că uneori n-am pus la socoteală câteva ceasuri de muncă mai mult la nişte muşterii care au de unde, ce să zic, asta da. Nu zic că n-am mai adăugat câţiva gologani la socoteală, da' numai câţiva gologani, de ce să zic că nu? Da să fur, ba. Ah, asta nu!
Preotul reluă sever:
— A-ţi însuşi un singur gologan, înseamnă a fura. Să nu mai faci.
N-ai să pui mărturie mincinoasă Şi nici n-ai să minţi în vreun alt chip.
— Ai minţit?
— Nu, ei, asta nu! Nu-s mincinos. Ăsta e meritu' meu. Nu zic că

n-am povestit şi eu, acolo, nişte drăcii, asta nu zic. Nu zic că n-am făcut pe unu' să creadă ce nu era, când aveam eu interes, nu zic. Da' de mincinos nu-s mincinos.

Preotul spuse cu simplitate:

— Să te controlezi mai mult de acum înainte. Apoi rosti:

N-ai să râvneşti la trup străin în afara căsătoriei.

— Ai poftit la altă femeie sau ai greşit eu. Ea, afară de nevasta dumitale?

Sabot strigă cu sinceritate:

— Ei, asta nu! Asta nu, dom'le părinte. S-o înşel eu pe biata nevastă-mea? Nu! Nu! Nici măcar n-am atins alta cu vârful degetului. Nici cu gându', nici cu fapta.

Tăcu câteva clipe, apoi şopti, ca prins de o îndoială:

— Când mă duc la oraş, să zic că nu intru niciodată într-o casă, ştiţi dumnevoastră, într-un bordel, aşa ca să mai fac niţel haz şi să mai schimb şi eu niţel, asta nu zic că… Dar plătesc, dom'le părinte, plătesc totdeauna, şi de vreme ce plătesc, nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut.

Preotul nu mai stărui şi-i dădu dezlegarea.

Theodule Sabot execută lucrările naosului şi se împărtăşeşte în fiecare lună.

18S3

TICUL

Oaspeţii intrau încet în noua sală a hotelului şi se aşezau la locurile lor. Servitorii îşi începeau domol serviciul, ca să îngăduie şi celor întârziaţi să sosească, şi să nu mai fie siliţi să aducă o dată aceleaşi feluri. Cei veniţi mai de mult la băi, obişnuiţii, care stăteau de vreme îndelungată, se uitau cu interes de câte ori se deschidea uşa, cu dorinţa să vadă chipuri noi.

Asta e marea distracţie a staţiunilor balneare. Aştepţi cina ca să-i cercetezi pe cei sosiţi peste zi, ca să ghiceşti ce sunt, ce fac, ce gândesc. În sufletele noastre bântuie o dorinţă, dorinţa unor cunoştinţe plăcute, a unor cunoştinţe amabile, poate a unor iubiri. În viaţa asta în care ne lovim unii de alţii, vecinii, necunoscuţii, capătă o foarte mare însemnătate. Curiozitatea stă trează, simpatia aşteaptă şi sociabilitatea lucrează.

Ai antipatii care durează o săptămână şi prietenii care ţin o lună, vezi oamenii cu altfel de ochi, prin optica specială a cunoştinţelor din staţiunile balneare. Într-o discuţie de un ceas, seara, după cină, sub copacii din parcul în care gâlgâie izvorul

vindecător, descoperi deodată în oameni o inteligenţă superioară şi nişte merite surprinzătoare şi, peste o lună, îi uiţi cu desăvârşire pe aceşti noi prieteni, atât de fermecători în primele zile.

Dar tot acolo, mai repede decât oriunde în altă parte, se nasc legaturi trainice şi serioase. Te vezi toată ziua, -te cunoşti foarte repede; în afecţiunea care se începe, se amestecă ceva din farmecul şi dăruirea prieteniilor vechi. Măi târziu păstrezi amintirea dragă şi înduioşată a acestor prime ceasuri de prietenie, amintirea acestor prime convorbiri prin care sufletele s-au descoperit, a acestor prime priviri care întreabă şi răspund la întrebările şi gândurile tainice pe care gura nu le rosteşte încă, amintirea acestei prime încercări cordiale, a acestei senzaţii încântătoare de a-ţi deschide inima cuiva care pare că ţi-o deschide şi el pe a lui.

Şi tristeţea staţiunilor balneare, monotonia zilelor • la Cel una ca alta, desăvârşesc în fiecare ceas înflorirea asta de afecţiune.

Deci, în seara aceea, ca în toate serile, aşteptam intrarea unor chipuri necunoscute.

N-au venit decât două. Clar foarte ciudate „un bărbat şi o femeie: tatăl şi fiica. Do la început mi-au părut nişte personaje din Edgar Poe. Şi cu toate astea aveau un farmec, un farmec nefericit. Mî-i închipuiam ca pe nişte victime ale fatalităţii. Bărbatiil era foarte înalt şi slab, puţin gârbovit, cu părul alb de tot, prea alb pentru figura lui încă tânără. În înfăţişarea şi în făptura lui era ceva grav, avea ţinuta austeră pe care o au protestanţii. Fata, de douăzeci şi patru sau douăzeci şi cinci de ani poate, era mică, foarte slabă, foarte palidă, cu un aer obosit, istovit, copleşit. Întâlneşti uneori oameni care pai prea slabi pentru treburile şi nevoile vieţii, prea slabi pentru a se mişca, pentru a merge, pentru a săvârşi tot ceea ce săvârşim noi zilnic. Fata asta era destul de drăguţă, avea frumuseţea diafană a nălucilor. Mânca foarte încet, de parcă n-ar fi fost în stare să-şi mişte braţele.

Sigur că ea avea nevoie de ape.

Se aflau în faţa mea, de cealaltă parte a mesei. Am foăgat de seamă numaidecât că tatăl avea un tic nervos foarte ciudat.

De câte ori voia să atingă un obiect, mâna lui făcea un ocol repede, un fel de zigzag năuc, înainte de a izbuti să atingă ceea ce îi trebuia. Peste câteva minute mişcarea asta m-a obosit atât

de tare, îneât am întors capul, ca să n-o mai văd.
Am mai băgat de seamă că fata îşi păstrase mănuşa pe mâna stângă în timp ce mânca.
După-masă m-am dus să dau o raită în parcul în care se aflau băile calde. Asta se petrecea la Châtel-Guyon, o staţiune mică din Auvergne, ascunsă într-un defileu, la picioarele muntelui înalt, ale acelui munte din care curg atâtea izvoare fierbinţi, venite din vatra adâncă a vechilor vulcani. Acolo, deasupra noastră, cupolele, cratere stinse, îşi ridicau capetele ciuntite deasupra lungului lanţ. Pentru că Châtel-Guyon se află la începutul ţinutului cupolelor.
Mai departe se află ţinutul piscurilor, şi mai departe încă cel al vârfurilor retezate.
Puy de Dome e cel mai înalt dintre cupole, piscul Sancy cel mai înalt dintre piscuri şi Retezatul Cantal cel mai mare dintre piscurile retezate.
în seara aceea era foarte cald. Mă plimbam de-a lungul aleii umbroase, ascultând cum orchestra de la cazinoul aşezat pe dealul care domină parcul îşi aruncă primele cântece.
Atunci i-am văzut pe tată şi fiică venind încet către mine. I-am salutat aşa cum îţi saluţi în staţiuni vecinii de hotel. Bărbatul s-a oprit numaidecât şi m-a întrebat:
— N-aţi putea, domnule, să ne arătaţi un loc de plimbare nu prea departe, uşor şi plăcut, dacă e cu putinţă? Vă rog să mă iertaţi că îndrăznesc.
M-am oferit să-i conduc în valea în care curge pârâul, o vale adâncă, o trecătoare îngustă între două povârnişuri înalte, stâncoase şi împădurite.
Au primit.
Am vorbit, fireşte, despre virtuţile apelor.
— Ah! a spus el, fiica mea suferă de o boală ciudată, care nu se ştie de unde vine. Are unele crize de nervi de neînţeles. Uneori se presupune că e bolnavă de inimă, alteori de ficat, şi alteori că ar avea ceva la măduva spinării. Astăzi se atribuie stomacului, care e cazanul cel mare şi regulatorul principal al trupului, acest rău
— Proteu 1, cu o mie de chipuri, care dă o mie de lovituri. De asta am venit aici. Eu cred că mai curând e vorba de nervi. În orice caz, e foarte trist.
Mi-am adus aminte deodată de ticul violent al mâinii lui, şi l-am

întrebat:

— Dar nu e vorba cumva de ereditate? Nu aveţi şi dumneavoastră nervii puţin bolnavi?

Mi-a răspuns liniştit:

— Eu?... Nu... eu am avut totdeauna nervii foarte potoliţi.

Apoi, după o clipă de tăcere, a urmat:

— Ah! vă gândiţi la spasmul mâinii mele, de câte ori vreau să apuc ceva? Asta mi-a rămas de la o emoţie grozavă pe care am avut-o odată. Închipuiţi-vă că copilul acesta a fost îngropat de viu. *

N-am putut spune altceva decât un „ah“! de surprindere şi emoţie.

Domnul a continuat:

— Să-ţi povestesc întâmplarea. E simplă. Juliette avea de o bucată de vreme nişte crize serioase de inimă. Credeam că e bolnavă de cord şi ne aşteptam la orice.

într-o zi a fost adusă rece, neînsufleţită, moartă. Căzuse în grădină. Medicul a constatat decesul. Am vegheat lângă ea o zi şi două nopţi. Am aşezat-o eu însumi în sicriul pe care l-am întovărăşit până la cimitir, unde a fost depus în cavoul familiei noastre. Asta se petrecea în Lorena, la ţară.

’ Zeitate a vechilor greci, care se presupunea că avea darul să-şi schimbe necontenit înfăţişarea şi expresia.

Am vrut să fie îngropată cu bijuteriile ei, cu brăţările, colierele, inelele, cu toate darurile pe care le avea de ia mine, şi cu prima ei rochie de bai.

Vă închipuiţi în ce stare mi-era inima. În ce stare sufletul, când m-am întors acasă. N-o aveam decât pe ea, nevasta îmi murise de mult. Am intrat singur în odaia mea, pe jumătate nebun, istovit, şi am căzut într-un fotoliu, lipsit de orice gând, lipsit de puterea de a mai face o mişcare. Nu mai eram decât o maşină îndurerată, vibrantă, un om jupuit de viu. Sufletul meu era.ca o rană vie.

Bătrânul meu valet, Prosper, care mă ajutase s-o aşez pe Juliette în sicriu şi s-o împodobesc pentru ultimul ei somn. A intrat fără zgomot şi m-a întrebat:

— Domnul vrea să ia ceva?

Am făcut semn din cap că nu, fără să răspund.

El a stăruit:

— Domnul nu face bine. Are să-i fie rău. Domnul nu vrea să-l

culc?

Am rostit:

— Nu, lasă~mă.

A plecat.

Nu ştiu câte ceasuri s-au scurs. Ah! Ce noapte! Ce noapte! Era frig. Focul se stinsese în vatra mare. Vântul, un vânt de iarnă, un vânt rece, un vânt puternic, aducător de îngheţ, bătea în ferestre cu un zgomot sinistru şi regulat.

Câte ceasuri or fi trecut? Stăteam acolo treaz, potopit, covârşit, cu ochii deschişi, cu picioarele întinse, cu trupul moale, mort, cu mintea amorţită de disperare. Deodată a sunat clopotul mare de la uşă, clopotul mare din vestibul,

Am tresărit atât de tare îneât scaunul a trosnit sub mine. Sunetul grav şi greu a răsunat în castelul pustiu ca într-un cavou. M-am întors ca să văd cât era ceasul. Orologiul arăta ora două noaptea. Cine putea veni la acea oră?

Şi, deodată, clopotul a mai bătut de două ori. Servitorii nu îndrăzneau să se scoale, fără îndoială. Am luat o luminare şi am coborât. Ex-a să întreb: „Cine e acolo?“

Apoi mi-a fost ruşine de slăbiciunea’ asta. Am trasîncet zăvoarele mari. Îmi bătea inima, mi-era frică. Am deschis uşa brusc şi am văzut înălţându-se în întuneric o umbră albă, ceva ca o arătare.

M-am tras înapoi, străbătut de groază, îngânând:

— Cine... cine... cine eşti?

O voce mi-a răspuns:

— Eu, tată.

Era fata mea.

Fără îndoială că m-am crezut nebun. Mergeam de-a-ndăratelea în faţa acestei năluci care intra. Păşeam, făcând cu mâna o mişcare de parcă aş fi vrut s-o alung, mişcarea pe care ai văzut-o adineauri. Mişcarea asta nu m-a mai slăbit de atunci.

Năluca a rostit:

— Nu te teme, tată, nu eram moartă. Au vrut să-mi fure inelele şi mi-au tăiat un deget. A început să curgă sângele, şi asta m-a trezit.

Mi-am dat seama atunci că, într-adevăr, era plină de sânge.

Am căzut în genunchi, înăbuşindu-mă, hohotind, horcăind.

Apoi, când mi-am venit puţin în minţi, atât de năucit încă, încât nu pricepeam bine acea fericire cumplită, am urcat-o în odaia mea, am aşezat-o pe fotoliul meu. După asta l-am sunat pe Prosper repetat, stăruitor, ca Să aprindă focul, să pregătească ceva de băut şi să se ducă după ajutoare.

Omul a intrat, s-a uitat la fiica mea, a deschis gura într-un spasm de spaimă şi groază, şi a căzut pe spate ţeapăn, mort.

El deschisese cavoul, el îmi schingiuise şi apoi îmi părăsise copilul, pentru că nu-şi putea şterge urmele furtuli îi. Nu avusese nici măcar grijă să pună sicriul la loc ni firida lui, sigur de altfel că nu-l voi bănui, pentru că ne bucura de toată încredex-ea mea.

Vedeţi, domnule, că suntem nişte oameni foarte nenorociţi.

Tăcu. Noaptea venise, acoperise vâlceaua singuratică şi tristă. Am fost cuprins de un fel de frică misterioasă alături de acele două făpturi ciudate, de acea moartă înviată şi de tatăl cu mişcări spăimântătoare..

Nu ştiam ce să spun. Am îngânat:

— Ce lucru îngrozitor…

Apoi, după o clipă, am adăugat:

— Ce-ar fi să ne întoarcem, mi se pare că s-a făcut frig.

Şi ne-am întors spre hotel.

Issi

SINGURĂTATE

Asta s-a petrecut după o masă întx-e bărbaţi. Fuseserăm foarte veseli. Unul dintre ei, un prieten vechi, îmi spuse:

— Vrei să mergem pe jos până la capătul bulevardului

Champs-Elysees?

Am pornit împreună, cu paşi înceţi, pe şoseaua lungă, pe sub copacii aproape desfrunziţi. Nu se auzea niciun zgomot, afară de vuietul acela nelămurit şi neîntrerupt, pe care îl face Parisul. Un vânt x-ăcoros ne tx-ecea peste obraji şi legiunea stelelor semăna pe cerul negru o pulbere de aur.

Tovarăşul meu spuse:

— Nu ştiu de ce aici, noaptea, i’espir mai în voie decât oriunde în altă parte. Mi se pare că gândirea mea devine mai cuprinzătoare. Spiritul mi-e străbătut câteodată de acele licăriri care te fac să speri, timp de o secundă, că ai să descoperi taina divină a lucrurilor. Apoi fereastra se închide. S-a isprăvit.

Din când în când vedeam două umbre lunecând pe lângă pilcurile de copaci, treceam pe lângă o bancă pe care două făpturi, aşezate alături, păreau o singură pată întunecată.

Vecinul meu şopti:

— Bieţii oameni! Nu-mi inspiră dezgust, ci o milă nesfârşită! Dintre toate tainele vieţii omeneşti, am pătruns una: zbuciumul cel mare al existenţei noastre purcede din faptul că suntem veşnic singuri şi toate străduinţele, toate faptele noastre n-au decât un singur ţel: să alunge această singurătate. Cei de colo, îndrăgostiţii de pe băncile în aer liber, caută ca şi noi, ca toate făpturile, să-şi curme izolarea măcar o clipă. Dar rămân singuri, totdeauna singuri. Şi noi la fel.

Singura deosebire este că unii îşi dau seama de asta mai mult şi alţii mai puţin.

îndur de câtva timp chinul îngrozitor de a fi înţeles, de a fi descoperit spăimântătoarea singurătate în care trăiesc, şi ştiu că nimic n-o poate curma, mă auzi, nimic! Orice am încerca, orice am face, oricare ar fi avântul inimii noastre, chemarea buzelor noastre, îmbrăţişarea braţelor noastre, suntem întotdeauna singuri.

Te-am îndemnat să te plimbi eu mine în seara asta ca să nu mă întorc acasă, pentru că acum sufăr grozav de singurătatea căminului meu. Şi la ce bun? Eu vorbesc, tu asculţi şi amândoi suntem singuri, alături, dar singuri. Mă înţelegi?

Scriptura spune: „Fericiţi cei săraci cu duhuF. Ei au iluzia fericirii. Ei simt nefericirea noastră solitară, ei nu rătăcesc în viaţă, ca mine, fără altă atingere decât aceea a toatelor, fără altă bucurie afară de satisfacţia egoistă de a înţelege, de a vedea, de a ghici şi a suferi la nesfârşit de cunoaşterea veşnicei noastre izolări.

Ţi se pare că sunt puţin nebun, nu-i aşa?

Ascultă-mă. De când am simţit singurătatea fiinţei mele, mi se pare că mă cufund din zi în zi tot mai adine într-o subterană întunecată, căreia nu-i găsesc marginile, căreia nu-i cunosc capătul şi care poate nici nu are capăt! înaintez în ea fără nimeni alături de mine, fără nimeni în jurul meu, fără nicio fiinţă vie care să călătorească pe acelaşi drum întunecos. Subterana asta e viată. Câteodată aud zgomote, voci, strigăte... înaintez pe dibuite spre zvonurile astea nelămurite. Dar nu ştiu niciodată bine de unde vin. Nu întâlnesc niciodată pe nimeni, nu găsesc

niciodată nici altă mână în bezna care mă înconjoară. Mă înţelegi?

Câţiva oameni au ghicit uneori suferinţa asta îngrozitoare.

Musset a strigat:

Cine vine? Cine mă strigă? Nimeni.

Sunt singur. A bătut ceasul.

O, singurătate! O, sărăcie!

La el însă era vorba numai de o îndoială trecătoare, nu de o certitudine definitivă, ca la mine. Ei era poet, popula viaţa cu năluci, cu vise. Nu era niciodată în adevăr singur. Dar eu. Eu sunt singur!

Gustave Flaubert, unul dintre marii nefericiţi din lumea asta, pentru că era unul dintre marii lucizi, i-a scris unei prietene următoarea frază care te umple de disperare: „Toţi ne aflam într-un pustiu. Nimeni nu e înţeles de nimeni."

Nu, nimeni nu e înţeles de nimeni, orice am gândi, orice am spune, orice am încerca. Ştie oare pământul ce se petrece pe aceste stele pe care le vezi aruncate ca nişte grăunţe de foc în spaţiu, atât de departe îneât unora abia le ghicim licărirea, pe când armata fără număr a celorlalte e pierdută în infinit, atât de aproape una de alta încât poate că alcătuiesc un tot, ca moleculele unui corp?

Ei uite, nici omul nu ştie mai bine ce se petrece în alt om. Suntem mai departe unul de altul, mai izolaţi chiar decât stelele, pentru că gândirea e de nepătruns.

Cunoşti ceva mai înfiorător decât această necontenită atingere a oamenilor pe care nu-i putem pătrunde? Ne iubim unii pe alţii ca şi cum am. Fi înlănţuiţi, aproape, cu braţele întinse, fără să izbutim să ne cuprindem. Ne munceşte o nevoie chinuitoare de unire, dar toate silinţele noastre rămân sterpe, dăruirile inutile, mărturisirile nerodnice, îmbrăţişările neputincioase, mângâierile zadarnice. Când vrem să ne amestecăm unii cu alţii, elanurile unuia către celălalt nu izbutesc decât să ne izbească unul de altul.

Niciodată nu mă simt mai singur decât atunci când îmi deschid sufletul în faţa unui prieten, pentru că atunci înţeleg şi mai bine piedica peste care nu se poate trece. Omul ăsta e lângă mine, îi văd ochii limpezi aţintiţi asupra mea! Dar nu-i cunosc sufletul care se află înapoia ochilor. Mă ascultă. Ce gândeşte el? Da, ce gândeşte? Pricepi chinul ăsta? Mă urăşte poate, mă

dispreţuieşte? sau râde de mine? Se gândeşte la ceea ce spun, mă judecă, îşi bate joc de mine, mă osândeşte, mă socoteşte mediocru sau prost. Cum pot şti la ce se gândeşte? Cum pot şti dacă mă iubeşte aşa cum îl iubesc eu? Ce se zbuciumă în capul ăsta mic, rotund? Ce taină e gândul necunoscut al unei fiinţe, gândul ascuns şi liber pe care nu-l putem nici cunoaşte, nici îndruma, nici stăpâni, nici învinge!

Şi eu, orâcât aş vrea să mă dau întreg, să-mi deschid toate porţile sufletului, nu izbutesc să mă dărui. Păstrez în străfunduri acel loc tainic al Eului în care nu pătrundă nimeni. Nimeni nu-l poate descoperi, nu poate intra în el, pentru că nimeni nu-mi seamănă, pentru că nimeni nu *e* înţeles de nimeni.

Cel puţin tu, în clipa asta, mă înţelegi? Nu, mă socoteşti nebun. Mă priveşti lung, te fereşti de mine! Te întrebi: „Ce-o fi având în seara asta?“ Dar dacă ai să izbuteşti într-o zi să prinzi, să ghiceşti suferinţa mea grozavă şi subtilă, să vii să-mi spui numaidecât: „Te-am înţeles“, poate că ai să mă faci fericit pentru o clipă.

Femeile mă fac să-mi văd şi mai bine singurătatea.

Ce jale! Ce jale! Cât am suferit din pricina lor pentru că adesea, mai mult decât bărbaţii, mi-au dat iluzia că nu sunt singur!

Când te cufunzi în Iubire, ţi se pare că creşti. Te cuprinde-o fericire supraomenească. Ştii de ce? Ştii de unde vine senzaţia asta de nesfârşită fericire? Numai din închipuirea că nu mai eşti singur. Izolarea, părăsirea făpturii omeneşti pare că încetează. Ce greşeală!

Femeia, mai chinuită decât noi de nevoia aceasta veşnică de dragoste care ne roade inima însingurată, e marea minciună a Visului.

Cunoşti ceasurile îneântătoare petrecute faţă-n faţă cu făptura asta cu părul lung, eu trăsături fermecătoare, a cărei privire ne scoate din minţi. Ce delir ne rătăceşte spiritul! Ce iluzie no fură!

Se pare că ea şi cu mine nu vom mai fi decât o singură făptură peste o clipă? Dar acest „peste o clipănu vine niciodată, şi după săptămâni de aşteptare, de nădejde şi de bucurie înşelătoare, mă văd dintr-o dată, într-o zi, mai singur decât am fost vreodată.

Izolarea creşte cu fiecare sărutare, cu fiecare îmbrăţişare. Cât e de amar, de spăimântător!

Un poet, domnul Sully Prudhomme, a scris:

Mângâierile sunt numai porniri neliniştite, încercări sterpe ale bietei iubiri ce caută Unirea cu neputinţă a sufletelor, prin trupuri.

Şi pe urmă, gata. S-a isprăvit. Abia de mai recunoaştem femeia care timp de o clipă a fost pentru noi tot, şi a curei gândire intimă şi fără îndoială banală, n-an, cunoscut-o niciodată.

Chiar în ceasurile în care se părea că printr-ui acord misterios al făpturilor noastre, printr-o desăvâr sită împletire a dorinţelor şi a tuturor aspiraţiilor. Noas tre, coborâserăm până în adâncul sufletului ei, un cuvânt un singur cuvânt uneori ne-a dat pe faţă înşelăciunea ne-a arătat, ca un fulger în noapte, prăpastia neagri dintre noi.

Şi totuşi, lucru cel mai bun din lume e să-ţi petreci o seară lângă o femeie pe care o iubeşti, tăcând, fericit aproape cu desăvârşire numai prin senzaţia ei. Să nu cerem mai mult, pentru că doi oameni nu se contopesc niciodată. Î

Eu. Acum, mi-am zăvorit sufletul. Nu mai spun nimănui ce cred, ce gândesc şi ce iubesc. Mă ştiu osândit la îngrozitoarea singurătate, privesc lucrurile şi nu-mi spun niciodată părerea. Ce-mi pasă de opinii, de certuri, de plăceri, de credinţe! Pentru că nu pot să împart nimic cu nimeni, sunt indiferent faţă de tot. Gândul meu, nevăzut, rămâne necercetat. Răspund cu fraze banale la întrebările de fiece zi, cu un zâmbet care spune: „Da“ când nu-vreau să-mi mai dau nici osteneala de a vorbi.

Mă înţelegi?

Străbătusem şoseaua până la Arcul de Triumf din Piaţa Etoile, şi pe urmă ne întorsesem în Piaţa Concordiei, pentru că el vorbise agale, şi mai spusese încă o mulţime de alte lucruri de care nu-mi mai aduc aminte.

Se opri, şi întinzând deodată braţul spre obeliscul înalt, de granit, ridicat pe caldarâmul Parisului, care îşi topea lungul profil egiptean printre stele, monument exilat, pe al cărui trup se afla istoria ţării sale scrisă cu caractere ciudate, prietenul meu strigă:

Iată, toţi suntem ca piatra asta!

Apoi m; i părăsi, Tură să spună un cuvânt.

Era ameţii de băutură? Era nebun? Era înţelept *t* ică n-o ştiu nici eu. Câfteodstă îmi pare că avea drepite, alteori îmi pare că-şi pierduse mmţiie.

FRICA

Trenul gonea din toate puterile în întuneric,

(Mă aflam singur, în faţa unui domn bătrân care se. Uita pe fereastră. Mirosea foarte tare a fenol în acest, £ vagon P.L.M. *, care venea, fără îndoială, de la Marsilia.

Era o noapte fără lună, fără aer, încinsă. Nu se vedea nicio stea, şi răsuflarea trenului grăbit ne trimitea ceva cald, moale, copleşitor, irespirabil.

Plecasem de la Paris de trei ore şi ne îndreptam către centrul Franţei fără să vedem nimic din locurile pe care le străbăteam.

Dar, deodată, am dat cu ochii de o apariţie fantastică. Intr-o pădure, doi oameni stăteau în picioare în faţa unui foc mare.

I-am văzut o clipă: ne-au părut doi nenorociţi în zdrenţe, stacojii în lumina strălucitoare a focului, cu feţele bărboase întoarse spre noi şi, în jurul lor, ca un decor de dramă, copacii verzi, de un verde deschis şi lucios, trunchiurile izbite de reflexul viu al flăcărilor, frunzişul străbătut, pătruns, muiat de lumina care cădea pe el.

Apoi totul a fost din nou beznă.

Fără îndoială că fusese o arătare foarte ciudată! Ce făceau haimanalele acelea în pădure? De ce făcuseră foc, într-o noapte atât de înăbuşitoare?

Paris-Lyon-Marsd lie.

Vecinul meu îşi scoase ceasul şi-mi spuse: – E tocmai miezul nopţii, domnule. Am văzut un lucru straniu.

Am fost de aceeaşi părere şi am început să stăm de vorbă, să căutăm să pricepem ce erau acele două făpturi: nişte răufăcători care ardeau dovezile sau nişte vrăjitori care pregăteau o băutură? Nimeni nu aprinde, un asemenea foc, la miezul nopţii, în plină vară, într-o pădure, ca să fiarbă o supă. Atunci ce făceau? Nu ne-am putut închipui nimic verosimil.

Vecinul meu a început sa vorbească... Era un om bătrân, a cărui profesie nu izbuteam s-o ghicesc. Un original, fără îndoială, foarte cultivat, şi care părea poale puţin ţicnit.

Dar ştim oare noi care sunt înţelepţii şi care nebunii în viaţa asta, în care raţiunea ar trebui foarte dos să se numească prostie şi nebunia să se chem o geniu? k Spunea:

— Sunt mulţumit că am văzul asta. Am simţit timp de câteva minute o senzaţie care a pierit de mult.

Cât de tulburător trebuie să fi fost odinioară pamântul, când era atât de misterios!

Pe măsură ce se ridică vălurile care acoperă necunoscutul, imaginaţia oamenilor e sărăcită. Nu-ţi pare, domnule, că noaptea e pustie şi de un negru foarte vulgar de când mi mai are năluci?

- Ne spunem: „S-a isprăvit cu fantasticul, s-a isprăvit cu credinţele ciudate, tot ceea ce nu era explicat se explică. Supranaturalul scade ca un lac pe care îl. Goleşte un canal. Ştiinţa dă zilnic înapoi graniţele minunilor11.

Ei, uite, domnule, eu fac parte dintr-o rasă mai veche, căreia îi place încă să creadă. Fac parte din vechea rasă naivă, obişnuită să nu înţeleagă, să nu caute, să nu ştie, deprinsă cu tainele înconjurătoare, şi care se împotriveşte adevărului simplu, limpede.

Da, domnule, imaginaţia a fost pustiită prin ridicarea; vălului de pe ceea ce era invizibil. Pământul nostru îmi apare azi ca o lume părăsită, deşartă şi goală. Au plecat credinţele care îi dădeau poezie.

Când ies noaptea, cât de mult aş vrea să mă înfior de teama care face femeile bătrâne să se închine când trec pe lângă zidurile cimitirului şi pe ultimii superstiţioşi s-o. Ia la fugă în faţa aburilor ciudaţi care ies din bălţ. Î sau a flăcărilor care pâlpâie peste câmpii 1 Cât aş vrea să cred în acel lucru nelămurit şi înspăimântător pe care unii îşi închipuiau că-l simt străbătând întunericul.

Ce întunecată, ce grozavă trebuie să fi fost odinioară umbra serii, când era plină de făpturi extraordinare, necunoscute, rele, care pribegeau, a căror formă n-o puteai ghici, de a căror teamă îţi îngheţa inima, a căror putere ocultă trecea de marginile gândirii noastre şi a căror atingere nu putea fi ocolită!

Adevărata frică a pierit de pe pământ. O dată cu piei rea supranaturalului, pentru că nu ţi-e frică intr-adevăr dec-ît de ceea ea nu înţelegi. Primejdiile vizibile te pot emoţiona, tulbura, speria. Dar ce înseamnă asta, pe lângă convulsiile pe care le simte sufletul la gândul că vei întâlm un strigoi rătăcitor, că vei fi îmbrăţişat de un mort, că vei întâmpina unul dintre aeele animale înspăimântătoare pe care le-a născocit frica omenească? întunericul îmi pare luminos, de când nu mai e bântuit.

Şi dovadă e faptul că dacă ne-am afla singuri deodată în pădurea asta. Am fi urmăriţi de imaginea celor doi oameni ciudaţi pe care i-am văzut la lumina focului, mai mult dec-ît de teama unei oarecare primejdii reale.

Repetă:

— Nu ţi-e frică într-adevăr dec-ît de ceea ce nu cunoşti.

Şi, dintr-o dală, mi-am adus aminte de o poveste pe care ne-a istorisit-o Turgheniev, într-o duminică, la Gustave Flaubert.

Nii ştiu dacă n-a scris-o pe undeva.

Nimeni n-a ştiut mai bine decât marele romancier rus să arunce în suflete un fior în faţa necunoscutului aco perit de umbră şi să lase să se întrevadă, în lumina p • jumătate a unei poveşti ciudate, o întreagă lume de lucruri neliniştitoare, nesigure, ameninţătoare.

Cu el, simţi acea frică nelămurită de Invizibil, frica de necunoscutul care se află dincolo de pereţi, dincolo de uşă, dincolo de viaţa aparentă. Cu el, suntem străbătuţi dintr-o dată de razele îndoielnice care luminează numai atât cât e nevoie ca să ne crească spaima.

Pare să ne arate uneori semnificaţia coincidenţelor bizare, a apropierii neaşteptate a unor împrejurări în aparenţă întâmplătoare, dar pe care le-ar conduce o voinţă ascunsă şi vicleană. Cu el, ţi se pare să simţi un fir imperceptibil care te conduce în chip misterios prin viaţă ca printr-un vis întunecat, al cărui sens îţi scapă necontenit.

El nu pătrunde cu îndrăzneală în supranatural, ca Edgar Poe sau cu Hoffmann; spune poveşti simple, în care se amestecă numai ceva cam nelămurit şi ceva puţin cam tulburător.

În ziua aceea ne-a spus: „Nu ţi-e frică într-adevăr decât de ceea ce nu pricepi“.

Era aşezat, sau mai eurând lungit într-un fotoliu mare, cu braţele atârnând, cu picioarele întinse, moi, cu capul lui alb de tot, înecat în acel val de barbă şi de păr de argint, care îl făceau să pară Părintele ceresc sau un Fluviu al lui Ovidiu.

Vorbea agale, cu un soi de lene care dădea farmec frazelor, şi cu un fel de şovăire a limbii puţin greoaie, care sublinia justeţea colorată a cuvintelor. Ochii lui de o culoare palidă, mari deschişi, oglindeau, ca ochii copiilor, toate emoţiile din mintea lui.

Ne-a povestit următoarele:

Odată, în tinereţe, se dusese la visătoare intr-o pădure **din Rusia. Umblase toată ziua şi ajunsese,** către **sfârşitul după-meseJ, pe marginea unui** tâu **liniştit.**

Itlul curgea sub copaci, printre copaci, plin de ierburi jiliillloin e, adine, rece şi limpede.

Vlnfitorul a l'ost cuprins de o dorinţă de neînvins de I îi i, i' unmca în apa aceea străvezie. S-a dezbrăcat şi s-a Hi unelti. În râu. Era un flăcău înalt şi foarte puternic, un înotător viguros şi cutezător.

H n lăsat să plutească uşurel, cu sufletul liniştit; il minut • mi ierburile şi rădăcinile, era fericit că simte lunei hi i îi uşoară a lianelor pe lângă carnea lui.

I) e<>tlată o mină i s-a aşezat pe umăr.

!'< ti întors dintr-o singură smucitură şi a văzut o făpturi) înfricoşătoare care îl privea cu lăcomie.

Netnana cu o femeie sau cu o maimuţă. Avea o faţă i'nmmft, creaţă, care se strâmba şi care râdea. Două luci tu I groaznice, două mamele, fără îndoială, pluteau în f «\» i ei, iar părul ei fără sfirşit, încâlcit, înroşit de soare, II înconjura chipul şi-i plutea pe spate.

Turghoniev s-a simţit străbătut de o frică hâdă, frica liihlii'ţată care te cuprinde în faţa lucrurilor supranaturale.

Filrft să se gândească, fără să cugete, fără să înţeleagă, n Început să înoate cu disperare către mal. Dar monstrul 11 îi il îi şi mai repede, îi atingea gitul, spatele, picioarele, t hicollnd de bucurie. Tânărul, înnebunit de spaimă, a itjtins în sfârşit pe ţărm şi a apucat-o la goană prin păi h i re, fără să se mai gândească să-şi ia hainele şi puşca.

I'. Iptura îngrozitoare îl urma, alergând tot atât de repede
i îi el şi grohăind necontenit.

Kiitfarul, la capătul puterilor şi paralizat de groază, ei n gata să cadă, când un copil care păzea caprele a dat fuga spre d, înarmat cu un bici, a început să lovească Înfiorătorul animal-om, care a rupt-o la fugă, ţipând de «luntre. Turgheniev l-a văzut pierind în desiş, asemenea utifl gori le-femele.

Era o nebună care trăia de mai bine de treizeci de nul în pădurea aceea, din mila ciobanilor, şi care îşi petrecea Jumătate din viaţă înotând în râu.

Marele, scriitor rus a adăugat: „în. Viaţa mea nu mi-a fost atât de frică, pentru că nu înţelesesem ce putea fi monstrul acela44.

Tovarăşul meu de. Drum, căruia i-am povestit întimplarea asta, a reluat:

— Da, nu ţi-e frică decât de ceea ce nu pricepi. Nu simţi, intr-adevăr, acea groaznică, convulsie a sufletului (are se cheamă spaimă, decât atunci când în frică se amestecă şi. O fărimă din groaza superstiţioasă a veacurilor trecute. Eu am simţit această frică în toată grozăvia ei, şi asta pentru un lucru atât de simplu, atât de prostesc, încât abia cutez să-l povestesc.

Călătoream singur., pe jos, prin Bretania. Străbătusem Finisterul, câmpiile pustii, dezolate, pământurile goale pe care nu creşte decât drobiţa, alături de marile pietre Sfinte, de pietrele bântuite de strigoi. În ajun, vizitasem o limbă de pământ bătrină şi sinistră, capul Raz, acest capăt al vechii lumi, unde se bat'veşnic două ape: Atlanticul şi Marea Mânecii. Mintea mi-era plină de legende, de poveşti citite sau auzite despre acest pământ al credinţelor şi al' superstiţiilor.

Mergeam deci noaptea de la Penmarch la Pont-TAbbe, Cunoaşteţi Penmarch-ul? Un ţărm neted, foarte neted, foarte jos, mai jos decât marea se pare. Marea aceea ameninţătoare şi cenuşie se vede pretutindeni, plină de stânci băloase, ca nişte animale înfuriate.

Mâncasem într-o circiumă de pescari şi acum mergeam pe drumul drept, între două câmpii. Sterpe. Era foarte întuneric.

Din vreme în vreme o piatră druidică, asemeni unei năluci în picioare, mă privea trecând, şi, încet-încet, o frică pătrundea ân mine. Frică-de ce? Nu. Ştiam nici eu. Sunt seri în care crezi că. Te ating duhurile, în care sufletul se înfioară fără rost, în care inima bate prinsă de teamă nelămurită, de teamă de acel lucru nevăzut pe care eu îl regret.

Drumul acela îmi părea lung, lung şi pustiu Ia nesfârşit.

Niciun zgomot afară de vâjâitul valurilor colo, în urma mea, şi uneori acel vâjâit monoton şi ameninţător păi'ca foarte aproape, atât de aproape încât credeam că valurile sunt chiar în spatele meu, alergând pe câmpie cu fruntea. Lor de spumă, şi îmi venea s-o rup la fugă, să gonesc cât m-or ţine picioarele, înaintea lor.

Vântul, un vânt care bătea jos, peste faţa pământului, în rafale, făcea drobiţa să şuiere în jurul meu. Şi, cu toate că mergeam foarte repede, mi-era frig la braţe şi ia picioare: un frig urât, un frig de groază.

Oh! cum aş fi vrut să întâlnese pe cineva!

Se făcuse atât de întuneric încât abia mai desluşeam drumul.
Şi deodată am auzit în faţa mea, foarte departe, o linruială. M-am gândit:,. I-auzi, o căruţă". Pe urmă n-am mai auzit nimic.
Peste o clipă am auzit limpede acelaşi zgomot, mai aproape.
Cu toate astea nu vedeam nicio lumină. Dar mi-am spus: „N-au felinar. Nu e de mirare în. Ţara asta de. Sălbatici44. *A*
Zgomotul s-a oprit iar, apoi s-a pornit. Era prea slab, ca să fie vorba de o căruţă; şi de altfel nu auzeam pasul calului, ceea ce mă mira, de vreme ce noaptea era liniştită.
Mă întrebam: „Ce să fie?“
Se apropia repede, foarte repede! Fără îndoială că nu auzeam decât o roată, şi niciun zgomot de copite sau de picioare, nimic. Ce era asta?
Era aproape, foarte aproape. M-am aruncat într-un şanţ, dintr-o pornire de frică instinctivă şi am văzut trecând pe lângă mine o roabă care alerga... singură, neîmpinsă de nimeni... da... r©abă... singură:.. — >
Inima a început să-mi bată eu atâta putere încât am căzut în iarbă şi am ascultat durui tul roţii care se de• părta, care se ducea către mare. —Nu mai cutezam sa mă ridic, nici să merg, nici să fac vreo mişcare, pentru că dacă s-ar fi întors şi m-ar fi urmărit, aş fi murit de frică.
Mi-a trebuit mult, mult timp ca să-mi vin în fire. Am făcut restul drumului cu atâta groază în suflet, încât la cel mai mic zvon, mi se tăia răsuflarea.
Nu-i aşa că e o neghiobie? Dar ce frică mi-a fost! Mai tirziu, când m-am gândit mai adânc, am priceput. Fără îndoială că roaba aceea era împinsă de un copil care umbla cu picioarele goale şi eu am căutat capul unui om la înălţimea obişnuită.
înţelegeţi... când ai în suflet fiorul supranaturalului... o roabă care aleargă... singură... Ce frică!
Tăcu o clipă, apoi urmă:
— Vedeţi, domnule, asistăm la un spectacol ciudat şi grozav: năvala asta de holeră. Simţiţi ce otrăvite sunt vagoanele de fenol, asta înseamnă că boala e pe undeva.
Ar trebui să vedeţi Toulonul în clipa asta. Mă simt bine că Ea e acolo. Oamenii nu sunt înnebuniţi de frica unei boli. Holera e altceva, e Nevăzutul, e un flagel de odinioară, din vremurile trecute, un soi de Duh răufăcător care se întoarce şi care nu uimeşte în măsura în care ne sperie, pentru că pare a aparţine

unor timpuri dispărute.

Medicii mă fac să râd cu microbii lor. Oamenii nu sunt atât de speriaţi de o insectă, încât să le vină să sară pe fereastră. E vorba de holeră, fiinţa cumplită şi înfricoşătoare venită din fundul Orientului.

Treceţi prin Toulon, se dansează pe străzi.

De ce se dansează în aceste zile de moarte? Se trag focuri de artificii pe câmpiile din jurul oraşului; se aprind focuri de bucurie, orchestrele eântă arii vesele pe toate promenadele publice.

Pentru că Ea e acolo, pentru că o înfruntă, nu-l înfruntă pe Microb, d pe Holeră, pentru **că vor să** fie **cu**rajoşi în faţa ei, ca în faţa unui duşman ascuns care te pândeşte. Pentru ea se dansează, se râde, se strigă, se aprind focuri, se cântă valsuri, pentru ea, Duhul care ucide şi pe care îl simţi prezent peste tot, nevăzut, ameninţători ca unul dintre vechile genii ale răului, pe care le conjurau preoţii barbari. „

1S81

APRECIERI CRITICE

„L-am cunoscut pe Maupassant laFlaubert. Era! prin 1874, Abia ieşise din colegiu, nimeni nu-l zărise încă în colţul nostru literar. Când soseam duminica, în jur de ora două, în micul apartament din strada Murillo găseam aproape întotdeauna pe Maupassant instalat deja, după ce dejuna uneori eu maestrul, căruia tocmai îi citise, ca de altfel săptătnânal, încercările sale şi care îl punea să muncească din nou cu severitate frazele de o sonoritate îndoielnică. Îndată ce veneam acolo, se retrăgea modest, vorbea puţin, asculta cu un aer inteligent de flăcău care se ştie tare pe poziţie şi care ia notiţe..

…Ramaserăm miraţi când publică un mic poem: *I a malul apei (Ari bard de l'Eau),* în care erau calităţi de prim ordin, o simplitate şi o forţă de compoziţie rare, o natură de scriitor deja stăpân pe meseria sa. De atunci s-a impus în faţa noastră, a fost printre tinerii pe care îi vedeam crescând, unul din cei mai înzestraţi, unui din cei care au cel mai mult curaj şi cea mai mare forţă pentru a continua opera secolului de unde au lăsat-o cei vârstniei.

O surpriză, o revelaţie fu *Bulgăre de Seu,* nuvela pe care Maupassant a publicat-o în *Serile de la Medan.* Ultima oară când

am vorbit cu Flaubert la Croisset, mi-a spus: „Maupassant a scris de curând o nuvelă care este foarte bună; vei fi mulţumit de ea.“ Când volumul nostru imprimat a sosit şi când am citit-o, am fost încintat; că este cu siguranţă cea mai bună din cele şase, ale o siguranţă şi o ţinută, o fineţe şi o claritate a analizei care fac dia ea o naică capodoperă. În rest, ea a fost suficientă în publicul de literaţi, pentru a-î aşeza pe Maupassant în primul rând, printre • tinerii scriitori de viitor."

EMILE ZOLA, *Vrie campagne* (ISoO—1881), Charpentier, Paris, 1882. P, 324—325. *(traci. N.)*

„Eroii lui Maupassant, oâmenl mărunţi, meşteşugari sau ţărani, birocraţi sau negustori, prostituate sau vagabonzi, el îi instalează în decoruri slab colorate, dar fixate cu rigurozitate. Şi îndată peisajul simplificat dă tonul povestirii [...]. Totuşi, uneori, când sufletele puţin mai complexe ezită sau întârzie, se va opri şi el pentru a privi un colţ de natură în detaliul meticulos al unei tufe de fiori, al unui şanţ, sau al unui vârtej de apă. Orizontul se va amplifica dacă, din întâmplare, personajele sunt înclinate spre visare; peisajul se va colora de melancolie dacă trebuie pusă în valoare vreo siluetă gânditoare şi atunci decorul va reapare la fiecare cotitură, tulburat după pasiunile pe care le încadrează. [..J.

Opera sa este o vastă culegere de schiţe puternic-e. De crochiuri sintetice. Ca toţi marii artişti este un simplificator; ştie să „sacrifice” ca egiptenii şi grecii [...]. Execuţia portretelor sale este întotdeauna scrupuloasă; dar niciodată Maupassant nu o încălzeşte cu tandreţe sau nu o estompează cu bunătate; e de abia risipită peste figurile sale, această călduţă rază de omenie pe care *0* aruncau maeştrii olandezi. Uneori, totuşi, mina sa apasă mai mult şi caricatura ţâşneşte. Avem un Callot sau Iiogarth, un Cioya sau Monnier, un Daurnicr în special.11

POt NEVElâX. *Studiu mtmănvtiv* la Gwy «le Ma-upassant, *Oeuvres eamputes, Boule* cie *Sulf*; *Corresponăance,* Paria,. Cbnard, ISO?» p» XXIX—XL.*}* ■ XLII— XLni). *(traci, n.)*

„limbajul [lui Maupassant] puternic, simplu, natural, are un gust regional care ne face să-l iubim atât de mult în ciuda gustului normand £. ■.. * este mai variat în tipurile sale, mai bsgal în subiectele sale decât oricare alt povestitor al vremii. Nu găsim niciun imbecil, niciun ticălos care să nu fie buni pentru el şi să nu-i pună în trecere în sacul lui. Este marele pictor al grimasei

umane. Pictează fără ură şi fără dragoste, fără mânie şi fără milă, ţăranii zgârciţi, mateloţii beţi, femeile uşoare, micii funcţionari îndobitociţi de birou şi pe toţi cei umili în care umilinţa nu are frumuseţe şi virtute. Toţi aceşti groteşti şi toţi aceşti nefericiţi, el ni-i arată atât de clar încât credem că îi vedem în faţa ochilor noştri şi îi găsim mai reali decât realitatea însăşi.11

ANATOLE FRANCE, *Oeuvres compihes,* tome IV, *La vie litteraire,* Paris, Calmann-L6vy, 1926, p. 58—S9. *(trad. N.)*

„Când se pronunţă numele lui Guy de Maupassant gândul te poartă în special la povestitor. Într-adevăr, în acest «gen esenţial francez», s-a spus, al povestirii şi nuvelei, el a dobândit o reputaţie universală. Fapt este că el a îmbogăţit moştenirea foştilor jongleri din secolul XIII. El este moştenitorul vechilor cărturari şi al truverilor. Acestui gen, adeseori degradat, Maupassant i-a infuzat un sânge proaspăt: el l-a întinerit. Aceste fabliau-uri moderne care sunt povestirile şi nuvelele lui Guy de Maupassant au un caracter special, un gust regional care le face pe dată recunoscute. Ceea ce le face remarcabile este naturaleţea lor. Maupassant nu-şi frământă mintea pentru a produce un rebus. Arta sa, fără artificii, ne oferă o oglindă fidelă a realităţii fără a o dubla sau a o copia. Maupassant nici nu fotografiază, nici nu deformează natura. El o simte puternic şi o recreează cu sinceritate [...]. Nu caută, ca atâţia alţii, subiecte excepţionale [...]. Povestirile sale sunt împrumuturi făcute realităţii, amintiri personale, întâmplări adevărate. Ceea ce **i-au** povestit prietenii, o anecdotă, un fleac, îmi fapt divers, o aventură banală – din ele îşi trage comorile. Poveştile sale cele **mai** fantastice au realitatea ca punct de plecare. Face artă ett orice. **Cu** toate acestea, nu se împovărează cu **detalii** nefolositoare. **El** ia **din** acest orice trăsătura **unică, individuală. Adaugă sau** taie. **Zăreşte de îndată** esenţialul [...].

Maî mult în povestirile lui Maupassant decât în teatrul său trebuie căutat autorul dramatic. Acolo se manifestă cel mai mult calităţile sale de observator. Sunt tot atâtea mici scene, tragice sau comice, în care interesul’ merge crescând. Expunerea este scurtă, mersul evenimentelor rapid, nimic nu îngreuiază, nu întârzie acţiunea, [...].

Nimic din ce este uman nu-i este străin. Toate sentimentele,

toate pasiunile, toate ticurile, toate manierele el le reînvie. Descrie fiinţele din punct de vedere moral şi fizic, explică interiorul indivizilor prin exteriorul lor. Îl interesează ceea ce deosebeşte o fiinţă de alta, particularul. Dar se întâmplă că acest particular întruchipează o clasă întreagă, o categorie de fiinţe. Proprietari de pământ, marinari, nobilime rurală, preoţi, funcţionari, miei rentieri, ţărani, slujnice de fermă, prostituate etc. [...] toată această lume se perindă pe ecran, reprezentanţi ai unui mediu, ai unei epoci."

GJERARD DE LACAZK-DUTHIERS, *Guy* <fe *Maupassant, Son oeuvre,* na Nouvelje Revue Ctuique, Paris. 19», p. 23—31, *(traci n.)*

*' ** >$"

„Toţi criticii an insistat asupra impasibilităţii, a” obiectivitătii lui Maupassant, Să observi viaţa, sa alegi faptele, să le pictezi aşa cum sunt, fără a interveni, fără să dezvălui nimic din tine însuţi, ctin sentimentele pe care le încerci în faţa acţiunilor personajelor tale, intr-un cuvânt, să rămâi absent de opera ta, este una din dogmele pe care i le predase Flaubert. Celelalte erau neîncrederea faţă de sine însuşi, oroarea de idei preconcepute şi de locuţiuni gala făcute, dispreţul faţă de uşurinţă şi respectul pentru propria artă.

r. «r i s-a intâmplat aceeaşi aventură ca şi lui Flaubert trădându-şi biândeţea sufletească şi fineţea sentimentelor în acea capodoperă care este *'Edutaţm sentiamtală.* Visase să scrie o carie care să fie un document istorie, net, impasibil şi care este intr-adevăr toate acestea, dar şi ceva în'plus: emoţionanta spovedanie a unui om care dă în vileag secretul vieţii sale „ea un actor care animă cu propria-i pasiune personajul pe oare îl joacă.

Unitatea vieţii sale este surprinzătoare: nicio oscilare, nicio incertitudine, nicio ezitare între doctrine şi şcoli. A mers drept pe drumul său. Se disting adeseori trei perioade în viaţa sa şi trei maniere în opera sa: distincţia este subtilă şi arbitrară. Ca toţi artiştii, s-a înnoit; după ce a pictat ţărani şi birocraţi, a pictat Oameni de lume. Dar paleta sa, încărcându-se pentru fiecare portret cu culorile potrivite, este aceeaşi. Compoziţia se supune aceloraşi legi ale unei tehnici riguroase şi personale. Dintr-un studiu anonim apărut în *Corespondentul,* în ianuarie 1892, desprind aceste rânduri care mi sa par de o veridicitate extremă

[…}: «acolo uncie alţii, ’curtezani ai modei, îmbătaţi de ea, s-ar micşora, s-ar lăsa cuprinşi şi pătrunşi până-n măduva oaselor, Maupassanf rămâne impermeabil, mereu stăpân pe sine […]. Ceea ce este remarcabil la acest scriitor e mai întâi universalitatea, ea şi egalitatea unui talent care nu cunoaşte diminuarea forţei sale. A atins subiectele şi ideile cele mai diferite, cele mai îndepărtate, cu aceeaşi calmă siguranţă. Calităţile sale excepţionale sunt permanente, nu este omul *uniusjibri* Nu, tot ce a făcut, a făcut-o cu o superioritate regulată, funcţională.» […]

Într-adevăr, niciodată un stil nu a fost mai potrivit ca al său subiectelor pe care le tratează, ideilor pe care le exprimă. Este simplu, limpede, precis. Este plin de artă, şi s-ar spune, citindu-l, că ignoră orice preţiozitate. Maupassant se îndepărtează de Maubert prin această fluiditate care rămâne calitatea dominantă a prozei sale. Niciodată, nimic încordat, nimic care să semene a retorică. Personajele sale vorbesc exact limbajul condiţiei şi mediului lor; iar autorul rămâne, când intervine în povestire, de o discreţie surprinzătoare*

REN® DUMESNJL, *Guy de* Maupassant, A. Colin, Paris, 3938, p. 227 -338, 238—23». *(trad. N.)*

’ *„... Serile* [de la Medan] cuprindeau. Şi *Bulgărele de Seu*, una. Din capodoperele nuvelei franceze. Maupassant a scris-o când nici nu împlinise – treizeci de; ani şi dacă n-o va depăşi niciodată e pentru, că perfecţiunea-nu poate fi depăşită. Vreme de aece ani ei va pro, duce, cu o regularitate şi eu o forţă care nu exclud nici la el, ca şi la Zola, q muncă îndărătnică, două sute şaizeci de navele şi şapte mari romane.

Nu-i datorează nimic lui Zola care este mai mare decât el ca zece ani. Dar ca fiu al unei prietene din copilărie a lai Flaubert şi compatriot normand al acestuia, este până într-atât discipolul şi fiul spiritual al marelui normand, încât poate nu există exemplu literar mai convingător de ceea ce este o filiaţie de genii, deplina, dreaptă, logică, o continuare originală atât de categorică în interiorul aceluiaşi ordin de experienţă umană, a aceluiaşi plan de natură normandă. Numai şcolile de pictură mai cunosc un asemenea fenomen: Van Dyck şi Rufoens, Veronese şi Tiţian.

înainte de toate, el e în literatură maestrul indiscutabil al povestirii, clasicul povestirii, superior lui Merimee prin

soliditatea şi varietatea fiinţelor vii, pe care le modelează într-o pastă de pictor în loc să le evoce trăsăturile ea marele desenator din *Partida de table;* superior lui Alphonse Daudet nu numai prin bogăţia producţiei, ei şi printr-o artă mal virilă, mai trainică, mai directă."

ALBERT THIBAUDET, *Fiziologia criticii* (eap. Docţi» *ment uman şi mişcarea naturalistă – Medanienil.* Maupassant, ăia *Istoria literaturii franceze de la 17S!) Pins. În zilele noastre* (1936,), E.L.U., Bucureşti, mg, p. 4SB--4TC,

„Maupassant ne conduce până la ultimele unghere şi până în cele mai cufundate subsoluri ale societăţii. Viaţa apare peste toc de o uniformitate şi de o monotonie exasperante, monotonie a inacţiunii la cei avuţi, monotonie a familiei, a căsniciei burgheze, a acelei munci stupide şi penibile la burghezi şi la ţărani. Este însă izbitor că la Maupassant se împleteşte foarte adesea monotonia cu evenimentul neobişnuit, ciudat, senzaţional. Echivalentul de pe planul meteorologic al rarefierii atmosferice, care aduce o violentă deplasare de aer şi, deci, furtună, are loc aici pe plan social. Faptul dezvăluie lipsa unui ritm social echilibrat, sărirea din axă a unei vieţi îmbolnăvite de amorţeală şi care se manifestă printr-0 monotonie întreruptă de accidente catastrofale şi de cazurt ciudate. Este lasă vorba de un senzaţional umil, am spune îocai, care piere fără ecouri şi care generează totuşi mari drame.

Dar această monotonie, ce ne arată – ca simptom social – o deplasare a oamenilor şi a lucrurilor din locul lor firesc în ordinea realităţii, ce ne arată gelul, insatisfacţia, pe care le produce lipsa unui ideal, închipuie cea mai teribilă circumstanţă a dezumanizării. —Omul, cufundat într-o cumplită sărăcie spirituală, apăsat şi exasperat de uniformitatea vieţii, neluminat de nicio idee, de nicio tresărire specific umană, pregăteşte terenul celei mai jos* nice animalităţi, "

EDGAR BAPtr, *Prefaţă* la Guy de Maupassant, ? / «*vele* fi *schiţe,* E.S.F.L.A., Bucureşti, 183G, p,»,

„Bemanele lui Maupassant nu pot fi separate de nuvelele sale. Pe lângă identitatea unor teme, ceea ce uneşte romanele cu nuvelele este, aşa cum este şi firesc, unitatea de concepţie asupra vieţii, comună şi unora şi altora. La baza romanelor şi a nuvelelor stă aceeaşi atitudine critică faţă de societatea capitalistă, dar *şi* aceeaşi viziune pesimistă care l-a caracterizat

toată viaţa pe Ivâaupassant. [...]

Maupassant nu este un scriitor da tip imaginativ, vizionar, ci un observator atent şi pătrunzător al realităţii, ca toţi marii realişti critici. La aceasta se adaugă şi faptul că este tributar şi părţilor pozitive aâe naturalismului, în special grija pentru documentarea precisă.*

ION BRĂESCU, *Guy de Maupassant – romancier* (Din activitatea ştiinţifică a cadrelor didactice din Institutul Pedagogic din Bucureşti, 1957, p. 281—202).

» „.. Ca În oricare scriere a lui Maupassant, oralitatea stilului. Direct are „în nuvele, o valoare documentară egală cu arta lor, izvorâtă mai ales din vioiciune, naturaleţe, spirit galic de cea mai bună calitate şi, mai ales, adecvarea la personaj. De aici, frecvenţâ fonetismelor normande în bucăţile eu personaje rurale din Pa*ys de. Caux (*Pe meleagurile din'Caux).

În schiţe, reţetele sunt mai variate. În majoritatea lor, scriitorul, sub diferite nume şi ipostaze, povesteşte direct faptul divers, de la banal ia excepţional, ales ca subiect. Il dă drept o achiziţie **a** experienţei personale: întâmplarea unui cunoscut, eâle o scena la care a fost martor, vreo figură cunoscută undeva. De obicei, după evocarea cadrului şi portretul eroului povestirii, urmează anecdotica distribuită în scenete alcătuite din dialoguri vioaie: *La tâeine Hortense (Regina Hortense), Ca ira, Reveil (Deşteptare)* şi vreo sută altele. Mai rar, scriitorul, reiatând lapte din arsenalul propriu de amintiri, se mărgineşte la o comunicare pur narativă, în fraze sobre, în termeni precişi, ca în *Clair de lune (Lumina lunii), Coco şi La nuit (Noaptea) „u*ltima fiind o confidenţă -de gânduri negre. Procedeul s-a impus în nuvelele de groază, ca Lu*i Le Horla ş*i altele, adevărate fragmente de jurnale intime aâe unui bolnav de nervi.

în alte bucăţi scurte, răspândite prin toate volumele, pretextele anecdotice reprezintă subterfugii scriitoriceşti în favoare încă de la începutul veacului. Mai frecvent, autorul dă cuvântul altuia, rudă, pr ieten, comesean care î. Şi deapănă o amintire: *(l'AUente (Aşteptarea), le Bonheur (Fericirea), l'Horrible* şi alte câteva zeci. Câteodată, „cazul" este introdus printr-o pledoarie de tribunal *(Un cas de divorce – TJn caz de divorţ);* prin pretinse scrisori descoperite întâmplător: *Nos lettres (Scrisorile), Suicide (Sinucidere), La moustache (Mustaţa);* prin pagini de carnet intim *(Amour, La chevelure).* Maupassant a refolosit astfel

numeroase mijloace de captare a interesului cititorilor, niciodată însă o tematică răsuflata. Nu s-au descoperit la el izvoare cărturăreşti, ci numai directe, adică literarizarea unui fapt real văzut sau auzit.“

N. N. CONDEESCU (*Prefaţă* la Guy de Maupassant f *Opere,* E.L.U., Bucureşti, 1966, p. 30).

„Prin această tentativă de privire obiectuală asupra lumii se exprimă cel mai valoros Maupassant. Realitatea sensibilă este terenul său. În afară de povestirile fantastice [...], există un refua al romantismului, o dragoste minuţioasă pentru real, o totală extraversiune. Paginile *obiective,* în care îşi descrie personajele din exterior şi fără să intervină, sunt în general superioare acelora îc care el intră în mod arbitrar într-un personaj. Paginile analitice nu eâştigă în valoare decât când. Maupassant însuşi devine personajul cu. O pasiune secretă [...].

—

[Maupassant] depăşeşte realismul. Concepţia sa despre roman este preexistenţială. Pentru el, personajele există în ele însele, într-o lume a. Cărei realitate nu este niciodată pusă în discuţie. Romancierul sau povestitorul se roteşte în jurul lor, consecinţă’ logică, a -lecţiilor lui Flaubert. Dar el face un pas înainte faţă de maestru! său în măsura în care *detaliul* i’laubertian devine *obiectul* lui Maupassant. [...]

Obiectul nu ia niciodată la el caracterul mitologic care caracterizează pe Zola cu mina Voreux din *Germinai* sau cu loeomo-’ ti va Lison din *Bestia umanii.* Obiectul rămâne piatră, sforicică, peşte sau monedă de aur. Dacă romanul existenţial este mai aproape de Zola decât de Maupassant, „noul roman” este mai aproape de Maupassant...

. Mai actual decât acum cincisprezece ani prin rezonanţele politice aâe operei sale şi mai mult încă decât acum treizeci de ani, Maupassant este şi prin concepţia sa despre povestire, *în măsura în care nu s-a dezminţit el însuşi.* [...]

Jules Renard spunea: „îmi place Guy de Maupassant, pentru că mi se pare că scrie pentru mine, nu pentru el“. Aceasta înseamnă „naturaleţe’”. Naturaleţea povestitorului este într-adevăr incomparabilă, pentru că el a înţeles lecţia lui Flaubert fără a cădea în boala „gueuloir“ului (citire eu voce tare a frazei pentru a-i proba armonia – n.t.) care metalizează fraza. În ciuda întregii veneraţii pe care e avea pentru maestrul său, autorul

Bu*lgărelui de Seu n*u va imita niciodată Sa*lammbo ş*i. Va prefera întotdeauna o repetiţie unei expresii de neînţeles. Incăpăţânarea lui Maupassant. De a lăuda pe Flaubert în orice împrejurări este corectată de încăpăţânarea secretă, care nu este mai mică, de a refuza să-l urmeze până la capăt. Maupassant este un Flaubert destins..

În faimoasa prefaţă la *Pierre et -Jean,* pe care Edmond da Goncourt a digerat-o atât de greu, el se apăra dinainte împotriva preţioşilor pe care îi numea „manierişti”. El însuşi s-a apropiat adesea de idealul său formulat deschis, *să spună lucrurile cele mai delicate, să surprindă impresiile cele mai fugace şi să le fixeze clar cu cuvinte pe care le folosim în mod obişnuit*

ARMAND LANOUX, *Maupassant le Bel-Ami,* Fayard, Paris, 1967, p. 423—424. (traci, *n.)*

care reproduc în ele structura întregului. Maupassant nu este un simplu fotograf, deşi ţinea să pară. Impasibilitatea lui în faţa eroilor săi, lipsa oricărei intervenţii directe a autorului în text, lipsa explicitărilor şi a nuanţelor sentimentale ţin de un a num şi clasicism al artei care era pentru scriitor un ideal, un ţel.*

MIR CEA ANGHELESCU, *Prefaţă* îa Guy de Mnupa»sant, *Bel-Ami,* Editura pentru Literatură, Bucureşti.

im p. Vi—va.

„Maupassant nu poate fi subsumat unei singure formule, unui mod unilateral de a simţi şi de a crea şi de care el s-a dezis în mai multe ocazii, deşi există unele caracteristici care îl apropie de naturalism. Sub influenţa lud Flaubert (Flaubert din perioada *Les Tentations de Saint Antoine – Ispitele Sfântului Anton* şi *Bouvard et Pecuchet)* şi a lui Zola, iar mai târziu sub directa influenţă a realităţilor, scriitorul adoptă o perspectivă rece şi, nu o dată, puţin binevoitoare asupra lumii sale pe care va căuta cu perseverenţă să o ridiculizeze, să o expună în lumina crudă a zilei, să o demistifice... Scriitorul nu este un moralist, niciun autor de utopii, ci un excepţional observator, iar aria aleasă drept rimp de investigare, cea care îi era cel mai bine cunoscută, lumea burgheziei în ascensiune, a finanţelor, a ziarelor, a „bunei societăţi’1 de după 1870, era aşa cum ne-o păstrează paginile sale [... £ Cu toate că cele mai multe povestiri şi schiţe sunt prinse „sur la vif“ şi redau o „tranche de vie”, după expresiile consacrate ala teoriei lui Zola, r. U se poate

vorbi de naturalismul lor decât din anumite puncte de vedere. Dacă perspectiva autorului asupra lumii operei sale este lipsită de iluzii, ea nu iste însă şi răuvoitoare, nu caută cu tot dinadinsul oribilul; subumanul, iar dacă opera sa e – epic vorbind – lipsită de durată, de întindere istorică, de transformări psihologice revelatoare, ea nu este şi lipsită de a înţelegere subtextuală a istoriei, a sensului ei.

Schiţele sale fragmentare «tot expresia unei concepţii vastei a unul fel propriu de a vedea şi de a înţelege lumea, sunt bucăţi

1 Gustave Flaubert, *Correspondance,* Librairie de France, Paris 1925, p. 234 (tr. N).

1 Eroii romanului *Bouvard şi Pecuchet* de G. Flaubert.

parizian de Maupassant.

1 Swinburne Charles, poet englez romantic (1837—1909), ale cărui poeme traduse în franceză Maupassant le prefaţează.

1 Joe -de cuvinte în jurul numelui „L'oiseau* care înseamnă

3 Consiliul administrativ al unui departament, în Franţa, al<$tuit dintr-aiâţia membri rfte cantoane sunt în departamental respectiv.

I. 1 Poreclă dată lui Napoleon al III-lea.

1 „Dorinţa nebună” (fr.).

1 Personaje biblice. Se spune că Iudita, o evreică, i-a tăiat capul lui Holofern, general al lui Nabucodonosor, care asedia cetatea. Astfel asirienii au fost înfrânţi şi cetatea eliberată.

2 Personaje din istoria Romei. Se spune că Lucreţia, soţia lui Tarquinius Collatinus s-a omorât cu un stilet, după ce a fost violată de Sextus, fiul regelui Romei.

1 În 1883, francezii au pornit un război de cotropire a Tonkinului, provincie din Indochina.